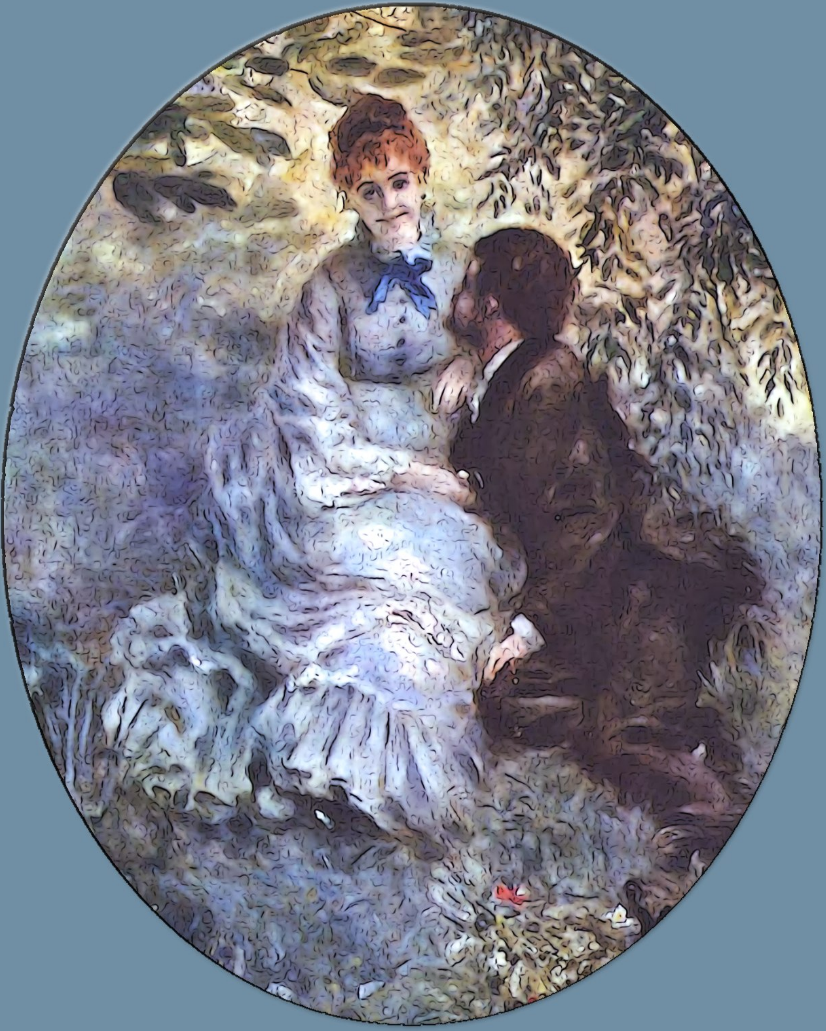

Alexandre Dumas (fils)

En morders bekendelser

Alexandre Dumas fils

En morders bekendelser

eBibliotek 1800

2022

Ophavsret og brugsbetingelser

Denne ebogsudgave af Alexandre Dumas *fils*: *En morders bekendelser* er baseret på originaler, som er public domain i hele verden.

Nærværende ortografisk opdaterede og redigerede udgave af teksten kan frit downloades og videreformidles under Creative Commons-licensen BY-NC-SA – Kreditering-IkkeKommerciel-DelPåSammeVilkår 4.0 International.

Generelt forbehold: *Vær opmærksom på, at denne ebog er baseret på en tekst, som stammer fra en længst svunden tid. Normer og udtryksmåder mm. var anderledes dengang, og der kan derfor forekomme indhold, som på nogle virker stødende. Bogen skal, ligesom alle andre kunstneriske værker fra andre tider, ses i sin kulturelle og tidsmæssige kontekst, og udgiveren kan og vil ikke påtage sig noget ansvar for forfatterens verdensbillede og udtryksmåder.*

Copyright and conditions of use

This ebook edition of Alexandre Dumas *fils*: *En morders bekendelser* is based upon sources in the public domain worldwide.

This orthographically updated and revised edition is free to download and reuse under Creative Commons BY-NC-SA Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International.

Disclaimer: *Please note that this book is based on an original text dating from another era. Norms and language were different then, and some readers might find offensive content. We believe that any work of*

art from previous times should be viewed in its cultural and temporal context and not in the light of latter-day prejudices, and we can and will not accept any responsibility for the author's views or language.

CC BY NC SA

Om Alexandre Dumas *fils*

Alexandre Dumas den yngre blev født i Paris d. 27. juli 1824. Han var uægte søn af Alexandre Dumas den ældre (A. D. père), forfatteren af "*De tre musketerer*", "*Greven af Monte Cristo*" og mangfoldige andre romaner. Allerede i sit 18. år udgav han en digtsamling "*Ungdommens Synder*", som dog ikke røbede nogen særlig originalitet, og efter at have gjort en rejse i Spanien og Frankrig sammen med faderen udgav han en stor roman i faderens manér. Først fra romanen "*Kameliadamen*", der udkom 1848 og vakte en overordentlig opsigt, daterer hans ejendommelige forfatterskab sig. Den nævnte bog, hvis emne er hentet fra "demimonden", efterfulgtes af en række romaner med skildringer fra samme sfære ("Diane de Lys" 1851, "*Da Dame aux perles*" 1854 o.fl.), der yderligere befæstede hans ry som Balzacs nærmeste efterfølger, som en fin og skarp iagttager og en mester i fremstillingens kunst. Højt står i så henseende også den her gengivne bog "*Affaire Clémenceau*", der med stor dialektisk færdighed fører den sande morals forsvar over for storstadens fordærvelse og "selskabets" sædelighedslovbog. De fleste af de nævnte romaner dramatiserede han, og han udfoldede i det hele taget en meget betydelig virksomhed som dramatisk forfatter og vandt sig også på dette område et meget berømt navn, men det er dog vistnok nærmest de bedste af hans romaner, der vil bevare hans navn igennem tiderne. Som "*Affaire Clémenceau*" er et forsvar for ægtemandens ret til med egen hånd at straffe sin troløse hustru, er det gennemgående etiske problemer, misforholdet imellem ægteskabets ideal og

dets virkelighed, det uægte barns retsløse stilling og deslige, der optager Dumas, og han har ved siden af sine romaner og dramer også taget glimrende del i drøftelsen af herhenhørende spørgsmål med en række rent ræsonnerende skrifter ("*Question du divorce*", "*L'homme-femme*", "*Tue-ta*" o.fl. Han valgtes til medlem af Akademiet i 1874 og døde 1895.

Oversætteren

Indledning

Til hr. advokat Rollinet.

Da De, så snart De fik nys om min anholdelse, uden at spørge om, hvad der var sandt og hvad der var usandt i de indbyrdes modsigende rygter, der går om mig, straks mindedes vort venskab og besluttede, at jeg skal leve så længe som muligt, begynder jeg nu for mit barns og min æres skyld at nedskrive, ikke blot en redegørelse for de kendsgerninger, som den advokat, der vil påtage sig at føre min sag, nødvendigvis må vide nøjagtig besked om, men en fortrolig, samvittighedsfuld beretning om de begivenheder, omstændigheder og tanker, der førte til den skæbnesvangre tildragelse i forrige måned, en beretning, der ikke på noget punkt skåner mig selv.

Sagen kommer jo først for om en fem-seks uger, så jeg får altså tid til at samle mig. Jeg skal sige Dem sandheden, som jeg ville sige den til Gud, i fald han spurgte mig og han, den alvidende, gjorde sin dom afhængig af mine bekendelsers større eller mindre oprigtighed. De kan benytte af denne beretning, hvad De mener kan tjene til mit forsvar. Jeg skal for øvrigt gøre den så klar og tydelig, som min sjælstilstand tillader mig, og denne er mindre forstyrret, end jeg havde ventet. Så må Deres talent og Deres venskab gøre resten.

Hvilket resultat juryen end kommer til, skal jeg aldrig glemme, at De strakte armene ud imod mig, da fængselsdøren åbnedes for mig, og hvad enten jeg bliver dømt til døden eller ikke, vil min sidste tanke være delt imellem min søn og Dem.

Den 8. maj 18...

Pierre Clémenceau.

I

Mine familieforhold er meget dunkle; jeg har nemlig aldrig haft anden familie end min moder. Hende skylder jeg alt, min fødsel, min opdragelse, mit navn, for jeg ved endnu ikke i dette øjeblik, hvem der er min fader. Lever han, har han vel som alle andre af sin avis set, at jeg er blevet fængslet, og så har han vel glædet sig over, at han ikke har vedkendt sig et barn, for hvis skyld han en skønne dag ville være blevet nødt til at møde for Kriminalretten, og han har formodentlig sagt til sig selv, at min skæbne vel ville være blevet den samme, selv om han havde interesseret sig for den.

Til jeg blev ti år, gik jeg temmelig regelmæssigt i en lille skole, der holdtes af en brav gammel mand i stueetagen i huset ved siden af, hvor vi boede. Dér lærte jeg at læse og skrive, en smule regning, bibelhistorie og lærebog.

Da jeg var blevet ti år, besluttede min moder at sætte mig i en kostskole, hvilket ville sige det samme som, at hun satte hensynet til min fremtid over hensynet til sin egen lykke i øjeblikket, for det måtte være grueligt for hende at skilles fra mig, hun havde jo ingen andre i verden at elske.

"Du har ingen fader," sagde hun den gang til mig. "Det vil ikke sige, at din fader er død, det vil sige, at mange mennesker vil foragte og håne dig for en ulykke, der burde vække deres deltagelse og få dem til at hjælpe dig; det vil fremdeles sige, at du kun må stole på dig selv og mig, som jo desværre ikke kan blive ved at arbejde til evig tid; det vil fremdeles sige, at hvilke

sorger du end volder mig, er jeg nødt til at tilgive dig. Benyt dig ikke for meget deraf."

Det er nu over tyve år siden, jeg hørte disse ord, og jeg mindes dem så klart og tydeligt, som om det var i går, jeg havde hørt dem. Hvad hukommelsen dog er for en forfærdelig gave! Hvilken synd mon Gud har villet straffe mennesket for, da han viste ham den frygtelige velgerning at skænke ham den? Men man har da også lykkelige minder, siges der. Ja, så længe man har lykken med sig, men ved den første sorg eller ved det første samvittighedsnag flygter alle disse minder fra en, og løber man efter dem, vender de sig imod én og rammer én lige i hjertet.

Jeg var den gang kun ti år og kunne ikke forstå alt, hvad der lå i min moders ord, men instinktivt opfattede jeg, at de handlede om lidelse for hende og pligt for mig.

Jeg kyssede hende, det er det første svar, børn giver, når de bliver rørte; derpå sagde jeg pludselig i en for min alder usædvanlig fast og bestemt tone:

"Du kan være ganske rolig; jeg skal arbejde dygtigt, og når jeg bliver stor, skal du få at se, hvor lykkelig jeg skal gøre dig."

Min moder drev en lille linned- og broderiforretning på hjørnet af Rue de la Grange Batelière, på anden sal, lige over for rådhuset. Hun havde, inden hun nedsatte sig for egen regning, været den berømte Carolines første arbejderske, og hendes smag, hendes punktlighed og hendes karakter havde skaffet hende en udsøgt, om end ikke meget talrig kundekreds.

Jeg ser endnu for mig vor beskedne bolig, der blev så pynteligt holdt, den skikkelige gamle tjenestepige, der begyndte at tørre støv af, så snart dagen gryede, og som jeg, så snart jeg vågnede, gav mig til at lege med under påskud af at ville hjælpe

hende; jeg ser vore tarvelige måltider, under hvilke min moder passiarede med pigen, som skik og brug er i den lavere borgerstand; jeg ser vore husfæller, – som jeg mødte på trapperne, når jeg gik til skole, og som morede sig over min barnlige snak; jeg mindes aftenerne og de to-tre unge lattermilde syersker, som min moder fordelte arbejdet imellem efter selv at have skåret det til.

Disse unge piger gjorde deres bedste for at spolere mig. At jeg var et uægte barn, var for dem uden tvivl en grund mere til at holde af mig. Kvinder i den samfundsklasse er alt for ofte udsat for at friste samme skæbne, til at de ikke skulle have medfølelse med dem, den har ramt. De sidste aftener, før jeg skulle til at begynde i kostskolen, gjorde de alt for at adsprede mig og få mig til at glemme den nært forestående skilsmisse, for til trods for min store beslutning om at være ved godt mod gjorde min alder sin ret gældende, og jeg kunne ikke tænke på den uden bekymring.

Omsider, dagen før den store dag oprandt – den 1. oktober 18.. – sagde min moder til mig, da vi havde spist til middag:

"Lad os nu blive færdige med vore indkøb."

Hun gik først med mig hen til en lille guldsmed på Boulevard Saint-Martin, og dér købte det kære fattige menneske ske, kniv og gaffel og et bæger, alt af sølv, til mig efter først at have rådført sig med min smag. Jeg valgte de tarveligste ting, der var, idet jeg gik ud fra, at de måtte være de billigste. Hun kyssede mig. Hjertet har så let ved at forstå.

Så gik vi langs ad boulevarderne, og da det morede mig at kolorere billeder – det var min bedste adspredelse om vinteren, mens hun arbejdede – købte hun en farvelade til mig, og

fremdeles en top, et sjippetov og Gud ved, hvor mange småting, som jeg skulle have at lege med, for at min unge sjæl næste dag skulle føle sorgen mindre, når jeg var optaget af mine sædvanlige fornøjelser.

Da vi kom hjem, var det sent, og syerskerne var gået. Lampen, der stod på bordet, var skruet ned. Alle de småting, der var blevet anskaffet til mig, lå der omhyggeligt ordnede. Hver af disse ting betød et med møje erhvervet pengebeløb, var resultatet af, at moder havde siddet oppe til langt ud på natten, undertiden til den lyse morgen. Mon den mand, der gør en fattig pige til moder og lader hende alene sørge for barnets fornødenheder ved sit arbejde, egentlig har begreb om, hvad han gør?

Min moder satte sig og tog mig på skødet; jeg lagde mit hoved ind til hendes skulder, og sådan blev vi siddende en time uden at sige noget; hun drømte uden tvivl om fremtiden, jeg tænkte ikke på andet end på at befinde mig vel, hvor jeg var.

"Vil du være sød, lille moder, så lad mig ligge hos dig," sagde jeg; da det blev sengetid.

Jeg var meget svag i den første tid af min opvækst. Min moder, som havde ammet mig, plejede at beholde mig hos sig om natten. Det blev hun ved med, til jeg blev seks år. Senere var det en belønning, når jeg havde været ualmindelig artig, eller en erstatning, når jeg på grund af hendes arbejde, eller fordi det kneb for hende med penge, måtte give afkald på en eller anden fornøjelse, der var blevet mig lovet. Så bad jeg hende om lov til at ligge hos hende, og når det blev sengetid, løb jeg ind i sovekammeret, lagde mig i hendes seng, boltrede mig og sprællede som en fisk, der bliver kastet ud i vandet igen, og

faldt så i den dybe søvn, som desværre kun hører barndomstiden til. Når hun var færdig med, hvad hun havde at gøre, listede hun sig ganske sagte op ved siden af mig, og næste morgen lå jeg altid i samme stilling med hendes arm imellem mine og mine læber på den. Særlig denne opvågnen var en fest for mig; så gav jeg mig til at lege med hende, jeg rev hendes hår ned, vi lo begge to, og så trykkede hun mig heftigt i sine arme og sagde: "Hvor jeg elsker dig, mit kære barn!"

2

De synes formodentlig, at dette er ting, som ikke kommer sagen ved, men jeg skriver som sagt ikke blot for min forsvarer, jeg skriver også for mig selv. Det ville være mig umuligt straks at fortælle om den sidste del af mit liv; jeg må dvæle ved den første. Jeg trænger til mod, og hvor skulle jeg få det fra, om ikke fra mindet om disse første år, der var så rolige og lykkelige?

3

Næste dag klokken syv om morgenen stod jeg i bestyrerens værelse, hvor min moder vist for hundrede gang lagde et godt ord ind for mig. "Jeg havde aldrig været borte fra hende; jeg trængte til at behandles med den størst mulige skånsomhed; med det gode kunne man få mig til alt. Blev jeg syg, måtte de endelig straks sende bud efter hende; hun boede for resten ikke så langt fra skolen, så i den første tid ville hun komme hver dag i det store frikvarter," osv. osv. Klokken ringede, hun kyssede mig endnu en gang, og jeg var ene.

Som næsten alle mennesker har De naturligvis selv oplevet en sådan stund en gang i Deres barndom, så De ved, hvad det betyder.

"Kom, min ven," sagde hr. Frémin i en kærlig, faderlig tone – han var jo vant til at tage lempeligt på denne første lidelse, som han så tit var vidne til. Og så førte han mig ind blandt mine ny kammerater.

Ved at sætte mig i en kostskole i stedet for i en almindelig skole, hvilket ville have været nemmere og billigere, havde min moder taget en af disse halve forholdsregler, som det opfindsomme hjerte griber til for at døve den smerte, der voldes det af ting, som det anser for nødvendige. Hertil kom, at denne skole, der lå i et sundt kvarter, i nærheden af Tivolihaverne, syntes at byde alle mulige fordele i retning af sundhed og undervisning. Det var i virkeligheden, skønt med urette, en af de mest ansete skoler i Paris. Den havde henved tre

hundrede disciple, som for størstedelen var børn af pengematadorer, store købmænd eller nybagte adelsmænd.

Min moder var som alle, der selv ikke har erhvervet sig nogen højere dannelse, opsat på, at hendes søn skulle have den bedst mulige undervisning. Hun havde i den anledning anset det for hensigtsmæssigt at henvende sig til en af sine rigeste kunder, der havde en søn, som omtrent var jævnaldrende med mig, og spurgt hende, hvor hun havde sat sin søn i skole, idet hun ikke lagde skjul på, hvorfor hun stillede dette spørgsmål. Denne ganske simple ting skulle blive anledning til de første bedrøvelige tildragelser i mit liv. Damen følte sig stødt over, at en af hendes leverandører havde den uforskammethed at ville gøre sin søn, der oven i købet var et uægte barn, til kammerat med hendes, der var søn af en greve fra Restaurationstiden.

Min moder anede ingenting. Hun var oven i købet naiv nok til, da hun indviede fru d'Anglepierre i sine planer, at tilføje:

"Det ville glæde mig meget, om min søn måtte blive gode venner med Deres, frue. De har altid været så god imod mig, at jeg er vis på, at Deres Fernand også vil være god imod Pierre. Det kære barn har aldrig været borte fra mig, så han trænger hårdt til, at man holder af ham."

Min moder var lige så lidt hovmodig, som hun var underdanig. Hun sagde disse ord til sin kunde ganske ligefrem, mens hun viste hende nogle broderier og havde mit hoved hvilende i sit skød.

Når en moder taler om børn til en anden moder, anser hun sig for resten altid for hendes lige. Moderkærligheden synes, i alt fald til tider, at måtte stille alle kvinder på samme trin, eftersom de forskellige samfundsklasser ikke har forskellige

måder at føde børn og holde af dem på. Særligt på det punkt ophæver naturen ubønhørlig alt kastevæsen, idet den nøder alle, der skal være mødre, til at anvende de samme midler, udsætte sig for de samme farer og underkaste sig de samme pligter.

Således tænkte denne dame imidlertid ikke. Da hun kom hjem, fortalte hun rimeligvis i sin søns påhør, hvad hun lige havde måttet høre, og tilføjede sine betragtninger over det. Jeg skulle snart få deres tilbagevirkende kraft at mærke.

4

Anstalten var meget stor, hvilket den også måtte være for at kunne rumme over halvtredje hundrede kostgængere. Den var delt i to afdelinger, forberedelses- og latinskolen; den første omfattede eleverne fra underklasserne op til femte latinklasse, den anden fra fjerde klasse op til de øverste, hvor der undervistes i retorik, filosofi, højere matematik og humaniora. De to skoler havde hver sin bygning og var skilt fra hinanden ved et gitter, så der ingen forbindelse var imellem dem. De havde endog hver sin udgang til to parallelle gader.

I latinskolen havde hr. Frémin samlet nogle dygtige elever om sig, og ved deres flid, kappelyst og gode fremgang hævdede de det gode ry, skolen fra gammel tid havde på sig. Hr. Frémin gav sig udelukkende af med disse unge mennesker og overlod de underordnede lærere at tage sig af dem, det ikke var umagen værd at have at gøre med, og som imellem hans medbestyrers, en slet og ret forretningsmands, hænder repræsenterede den indbringende side af foretagendet.

Hvad der foregik imellem disse drenge, er rent utroligt. Dårlig læsning, åbenlys lastefuldhed og ugudelighed, som måske var fremkaldt af tidens alt for store krav i klerikal retning, slaphed og dovenskab, tidligt modnet usædelighed, det var, hvad der dagligt gik i svang i denne virkelige republik. I frikvartererne så de små igennem tremmerne, som skilte dem fra de store, nysgerrigt ind på heltene i disse næsten daglige skandaler, som undertiden rygtedes over til dem, og de viste hinanden dem med beundring.

Stolte af det ry, der gik af dem, stillede disse herrer sig med berettiget overmod til skue for denne foragtelige hob, lapsede sig, trak i deres spæde overskæg og opførte sig i det hele taget på den måde, der egnede sig bedst til at forstyrre unge og svage hjerner.

Ondet bredte sig selvfølgelig mere og mere og måtte til sidst angribe selv de uskyldigste. At jeg slap fri, skyldtes særlige omstændigheder, som jeg takker Gud for, fordi de holdt mig borte fra laster, som ville have været en endnu større ulykke for mig.

Hr. Frémin havde som sagt ført mig ind blandt mine ny kammerater, hvor han forlod mig efter særlig at have anbefalet mig til læreren. Jeg spurgte denne, om fru d'Anglepierres søn var kommet; han sagde nej, han kom rimeligvis først næste dag. Så gik jeg hen og satte mig på en bænk og ventede.

De kan måske tænke Dem, hvorledes jeg stirrede på den store port, der pludselig havde lukket sig imellem min moder og mig. Min stakkels, kære moder! Jeg fulgte hende i ånden ned ad gaden. Jeg så hende med lommetørklædet for øjnene for at skjule sine tårer for fremmede skynde sig hjem og, da hun var nået hjem, give sig sine følelser i vold, til hun omsider med det mod, hun havde givet mig så mange beviser på, tørrede sine øjne, igen tog fat på sit daglige arbejde og svarede venligt på de spørgsmål, syerskerne var nødt til at stille hende. Alle de ting, jeg var så fortrolig med, gled forbi mit blik som gode venner; jeg følte, at jeg var lige ved at briste i gråd, men det gik ikke an at græde her.

Så så jeg mig om for at prøve på at vænne mig til mit ny liv. Alle disse børn havde fundet sig til rette i forholdene. De

spadserede gruppevis, de sjippede, spillede bold, viste hinanden de gaver, de havde fået i ferien, fortalte hinanden, hvad de havde taget sig for i de seks uger, de havde været borte, lo og trakterede hinanden med godter.

Jeg havde også kager og legetøj i min kurv; jeg ville gerne have delt kagerne med andre og leget med mit legetøj, men jeg turde ikke. Hvem skulle jeg henvende mig til i denne sværm? Ingen gav agt på mig. Havde porten stået åben, var jeg sikkert løbet min vej.

Og hvad skulle jeg så i grunden her? Endnu for en time siden var jeg så glad. Hvad skulle jeg lære, som kunne få mig til at glemme min moder?

Bedrøvelsen var ganske sikkert ved at få bugt med mig, da en af drengene, som havde snakket med alle sine kammerater, den ene efter den anden, kom hen og stillede sig op foran mig og stirrede på mig uden at sige noget.

Han stod og skrævede ud med benene med begge hænder i lommerne og gjorde jævnligt et sirligt kast med hovedet for at slå det lange, tykke, ganske blonde, silkebløde hår, der stadig faldt ned over panden på ham, tilbage. Jeg stirrede på denne dreng, som han på mig, og hans ansigt forekom mig da også mærkværdigt nok. Det var meget blegt og havde en underlig ligesom kridtet lød; han havde lyse, blå øjne med kastanjebrune øjenvipper og bryn. Disse spillende øjne, der stadig syntes at søge efter en ny tanke, var omgivne af en perlemoderagtig kreds, som sitrede, hver gang pupillen trak sig sammen eller udvidede sig – det mindede om de kolde lyn uden torden, der undertiden bryder gennem himmelhvælvingen om sommeren. Munden var smuk, skønt læberne havde en sygelig farve, og han

stadig bed dem til blods; tænderne var små som en kats, næsen lige med lidt udstående næsebor. Det var i det hele taget et fuldstændigt kvindeansigt.

Nu og da tog han en af hænderne op af lommen og tyggede på neglene. Det var synd, for hænderne var hvide og buttede med små fordybninger i ligesom smilehuller. Jeg har aldrig set mage til hænder på en dreng.

"Hvad bestiller du dér?" sagde han med en lidt tilsløret stemme, som af og til afbrødes af en let nervøs hoste.

"Ingenting."

"Er du en ny dreng?"

"Ja. Og du?"

"Jeg er gammel. Hvor er du fra?"

"Jeg er her fra Paris. Og du?"

"Jeg er fra Charleston."

"Hvor er det?"

"I Amerika. Hvad hedder du?"

"Pierre Clémenceau. Og du?"

"André Minati. Hvad tager din fader sig for?"

"Jeg har ingen fader."

"Er han død?"

Jeg svarede ikke. Han antog rimeligvis min tavshed for en bekræftelse.

"Og din moder, hvad tager hun sig for?"

"Hun syr linned."

"Syr linned? Syr hun skjorter?"

"Ja, og også andre ting," svarede jeg troskyldigt. "Og din?"

"Min, hun tager sig ingenting for. Hun er rig, og det er min fader også. Han rejser for sin fornøjelse."

"Hvor gammel er du?"

"Tolv år. Og du?"

"Ti."

"Hvad klasse er du i?"

"I den lærers, som går dér."

"Det er jeg også."

"Men du er jo ældre end jeg."

"Ja, men jeg er tilbage, fordi jeg er udlænding. Hvad har du i din kurv?"

"Kager. Vil du have nogle?"

"Lad os se på dine kager."

Jeg lukkede op for kurven, som jeg havde på skødet. André stak hånden ned i den, tog en håndfuld og bed et godt stykke af en af kagerne.

"De er gode. Hvorfor spiser du ikke af dem?"

"Jeg er ikke sulten."

"Hvad gør det?"

Han tog fat igen og havde snart spist alle mine kager.

"Har du ikke mere?"

"Nej."

"Nå, så farvel. Jeg synes, du er et fæ."

Derpå gjorde han omkring og lod mig stå ganske forbavset over den måde at tage tingene på. Så løb han hen til en anden dreng, som ikke kunne se ham, tog tilløb og sprang op på ryggen af ham; de tumlede om i gruset begge to, men kun den anden dreng slog sig. Hvert øjeblik fandt han på den slags løjer og sørgede stadig for at drive dem med drenge, der ikke havde så mange kræfter som han.

Læreren så ikke – eller syntes ikke at se – noget til dette. Han gik op og ned ad pladsen med hænderne på ryggen og tænkte. På hvad? Uden tvivl på sin kranke skæbne, som ferien havde bragt en afbrydelse i, men som nu igen smedede sine jernlænker.

5

Da André var den eneste af drengene, der havde talt til mig, fulgte jeg ham imidlertid uvilkårligt med øjnene. For det første ærgrede jeg mig over mine kager, og for det andet syntes jeg, at han var en sær en. Lidt efter lidt så jeg ham fjerne sig fra sine kammerater og efter at have vendt sig en to-tre gange om for at forvisse sig om, at man ikke lagde mærke til ham, styre over imod gitteret, der skilte os fra latinskolen. Han stod lidt og så ind i den anden gård og fik så uden tvivl øje på, hvad han søgte, for han gjorde et tegn. Derpå vendte han ryggen til gitteret, lænede sig op ad det, stak hånden ind igennem det og fik så af en stor dreng på en atten år et lille brev, som han gemte i sin lomme, hvorpå han igen blandede sig i sværmen.

Nogle minutter efter hørte vi messe, som en præst læste i skolens kapel, og derpå begav vi os op i klasseværelserne. Det, jeg kom ind i, var meget stort. I baggrunden var der et kateder, og midten af det var optaget af en halv snes pultborde, det ene bag ved det andet, med ti elever ved hvert.

Som følge af hr. Frémins anbefaling fik jeg plads yderst på første bænk til venstre for læreren, og jeg havde min amerikaner til sidemand. Jeg ville hellere have haft en anden, for i betragtning af, hvad min moder havde sagt mig og hvad jeg havde lovet hende, var det min agt ikke at spilde et minut, og jeg gjorde mig rede til gennem alle porer at opsuge disse kundskaber, som måtte være så nyttige, siden man for deres skyld skilte mig fra alt, hvad der var mig dyrebart. Jeg lukkede

altså øjne og øren op, ja munden med, for at lytte til lærerens forklaringer.

Det gjorde min sidemand nu ikke. Han læste først det lille med blyant skrevne brev, han havde fået, idet han gav det udseende af, at han læste i en bog; derpå tyggede han det og sank det. Så stødte han mig på knæet for at gøre mig opmærksom på noget, jeg ved ikke hvad, i sin pult, men da han mærkede, at jeg ikke brød mig om det, vendte han sig til sin anden sidemand. Så begyndte han igen at forstyrre mig og hviske til mig, overvælde mig med spørgsmål, som jeg ikke forstod noget af og ikke svarede på, og så gav han sig til at stænke blæk på min trøje.

Da jeg så ham sådan ødelægge min ny trøje, som havde kostet min moder penge, sagde jeg temmelig højt til ham, at det skulle han lade være med. Jeg forstod meget godt at bruge næverne; i den skole, jeg før havde gået i, havde jeg både fået og givet prygl, og jeg var aldeles ikke til sinds at lade mig mishandle, som de drenge, han havde gjort fortræd i frikvarteret.

Han syntes at blive lidt forbavset over min adfærd og hviskede til mig, at når timen var forbi, skulle jeg få med ham at bestille.

Vi var næppe kommet ned i gården, før han kom hen til mig, fulgt af en to, tre af vore kammerater. Han stak sin knyttede næve op under næsen på mig, skældte mig ud for skjortekræmmer, spurgte, hvad det var, jeg ville have sagt ham, og forbød mig for fremtiden nogen sinde at tale til ham. Jeg vendte ham ryggen uden at svare. Han troede, det var, fordi jeg var bange, og gav mig et puf, så jeg var lige ved at styrte til jorden. Så vendte jeg mig om igen, og førend han kunne

afværge det, gav jeg ham uden selv at vide, hvad jeg gjorde, et sådant næveslag i hans blege ansigt, at blodet strømmede ned ad det.

Forskrækket over, hvad jeg havde gjort, gik jeg hen og ville hjælpe ham, men så sparkede han mig af al sin kraft på benet. Smerten gjorde mig rasende, og jeg kastede mig over ham og krystede ham i mine arme. Jeg fik ham hurtigt kastet til jorden og satte mit knæ på hans bryst, og havde man ikke revet ham ud af hænderne på mig, havde jeg sikkert kvalt ham.

I nogle minutter stod jeg og gispede, rystende over hele kroppen og opsat på at komme til at slås igen. Jeg fortalte åbent og ærligt, hvad der var foregået, lige fra historien med kagerne til udæskningen. Jeg havde været den stærkeste; de fleste af dem, som havde grund til at beklage sig over André, og som aldrig havde turdet svare ham, gik dristigt over på mit parti og gik ham i de vidnesbyrd, de afgav, så hårdt på klingen, som de kunne; andre gik deres vej for ikke at udsætte sig for hævn; atter andre flokkedes om ham, idet de lod, som om de beklagede ham, mens de hemmeligt lo til hinanden ad ham.

Jeg fik altså allerede den første dag, jeg kom i umiddelbar berøring med menneskene, lejlighed til at se både den personlige fejhed og den fejhed, de lægger for dagen, når de optræder i flok. Mine erfaringer skulle desværre ikke indskrænke sig hertil.

Den sårede blev ført hen til posten og fik sit ansigt vasket. Han sagde ikke et ord, men hans bleghed og hans skulende blik sagde mig tydeligt nok, at han aldrig ville tilgive mig.

6

Fru d'Anglepierres søn kom først tilbage fra sine forældre om aftenen, da vi var gået i seng. Jeg vil spare Dem for de mørke tanker, jeg hjemsøgtes af, inden jeg faldt i søvn i min ny seng. Næste morgen så jeg den unge vicomte. Han gjorde straks et lige så, ja måske nok så frastødende indtryk på mig som Minati.

Forestil Dem en mandsling på ti år, allerede med et officielt præg over hele sin lille person, sirligt friseret med to store spytkrøller klistret op på tindingerne, med en påtaget alvorsmine, i hvilken henseende han åbenbart efterlignede sin hr. fader, som han i det hele taget var en umådelig latterlig og komisk formindsket udgave af. Der udgik fra denne unge adelsmand en duft af hans ganske nybagte adelskab, man så det ligefrem skinne i solen. Han var meget omhyggeligt klædt, halstørklædet sad så stivt og stramt på ham som på en amtmand, der er på embedsrejse, han knejsede med hovedet og så i det hele taget skrækkelig højtidelig og alvorlig ud. Når man så ham, havde man let ved at forestille sig hele hans familie; man begreb, hvilken dumrian han havde den ære at have til ophav, og man var ikke i tvivl om, hvilken løbebane han ville slå ind på; hans mål var åbenbart at blive en højtstående embedsmand.

Han var et af disse tusind vordende nuller, som Restaurationen byggede fremtiden på. Jeg har truffet ham siden. Han tjente da Juliregeringen, som han såvel som hans fader hr. greven havde sluttet sig til, og det var ganske det

samme ansigt, den samme stemme og den samme holdning, som da han var ti år.

Når den slags hoveder først bliver anbragt oven på et halsbind, rører de sig ikke mere. Halsbindet er ufravigelig enten sort eller hvidt, hovedet er og bliver det samme. Frisuren har fået et særligt sving, der er kommet et særligt udtryk i øjet og et særligt træk om munden. Sådan kan det holde sig i firsindstyve år. Skægget er raget så tæt og så tit, at det til sidst slet ikke tør vokse mere. Disse mennesker får straks bibragt samfundet den overbevisning, at de er uundværlige. Skikkelige mødre opdrager deres døtre i tugt og ærbarhed, for at de kan opnå den ære at blive gift med dem. De får i reglen to børn i deres ægteskab, en dreng og en pige. De bliver fædre uden at glemme decorum, uden at aflægge Æreslegionens kors, som har hængt i deres knaphul en femogtyve-tredive år, og hvis bånd aldrig bliver taget af, undtagen, når de rykker op i en højere grad. De gennemløber de tre første grader og dør som kommandører. Så berømmer man dem ved et familiegravsted for deres dyder, for de tjenester, de har ydet, for deres evner, og så forsvinder de efter at have været med til alt uden at efterlade sig noget som helst, ikke et værk, ikke en tanke, ikke et ord. Man spørger sig selv, hvorledes de så længe har kunnet indtage en så fremskudt plads i et samfund, som trænger til bevægelse, initiativ og fremskridt, og just som man er allermest forbavset over dette, får man øje på deres herrer sønner, som tager fat, hvor de slap, og går videre.

Disse individer udgør den imponerende magt, som geniet forgæves har kæmpet imod, lige siden det første samfund blev grundlagt, og som æres og agtes i alle samfundsklasser, blandt

adelsmænd og borgere, blandt videnskabsmænd og kunstnere og i hæren. De danner et uovervindeligt og uopløseligt forbund, som anerkender og forherliger sine medlemmer alle vegne uden rang- eller kasteforskel, et frygteligt samfund, der forplanter sig fra familie til familie, fra slægtled til slægtled, lader en moral, ideer og talemåder, der kan tillempes på alt, gå i arv som evigt gyldige værdipapirer i den menneskelige uvidenheds verden, og højtideligt og docerende våger over den hellige slendrian. Det er det samfund, man kalder middelmådigheden.

Min ny kammerat, som var bestemt til med tiden at skulle tilhøre dette samfund, udøvede allerede et vist herredømme over sine jævnaldrende meddisciple, ja endog over dem, der var ældre end han, i den grad formår selvtillid at imponere andre, når den er oprigtig og uberettiget.

Jeg behøvede blot at se den unge vicomte for at tabe al lyst til at give mig i lag med ham, men da min moder ønskede, at jeg skulle stifte bekendtskab med ham, og jeg allerede stod på en god fod med de fleste af mine kammerater som følge af gårsdagens sejr, gik jeg hen til ham og sagde, hvad jeg hed, idet jeg ganske ligefrem gjorde den forbindelse gældende, der var imellem hans moder og min.

"Jeg har mine venner," sagde han i en tør tone, næsten uden at se på mig, "og jeg vil ikke have flere. Man søger kun venner blandt sine ligemænd."

Det lille fæ gentog åbenbart kun en talemåde, han havde hørt af andre. Jeg sagde ikke mere til ham, men det varede fire og tyve timer, inden jeg rigtigt forstod, hvad jeg havde set og hørt.

Imidlertid var min moder kommet. Jeg gjorde hende rede for mine indtryk, men for ikke at gøre hende urolig, fortav jeg dog mit slagsmål. Hun forstod straks fru d'Anglepierres adfærd og sagde naturligvis, at så skulle jeg ikke give mig mere af med hendes søn.

"Gør de dig fortræd, min dreng," tilføjede hun, "så sig mig det, hvad det så end er, så skal jeg sætte dig i en anden skole."

Nå, der var jo endnu ikke hændet mig andet, end hvad der kunne være hændet enhver anden.

Det, der særligt skulle hænde mig, var under forberedelse.

7

For at spare mig for ny stridigheder med André, var der blevet anvist ham en anden plads i klassen. Jeg fik en anden sidemand, en blid, opmærksom, påpasselig og omhyggelig dreng. Han remsede lektierne op uden at fortrække en mine og læste morgen og aften med høj røst bønnerne, som de andre mumlede mellem tænderne; ved den lejlighed havde han altid et smukt kors, lige så stort som han selv, stående på hver side af sig. Når han talte til mig, drejede det sig altid om ganske nødvendige ting vedrørende vort fælles arbejde.

Bernavoix vandt hurtigt min tillid ved at fortælle mig om sine temmelig fattige forældre, der var bysbørn af hr. Frémins medbestyrer, hvilket havde skaffet ham plads i skolen for meget nedsat betaling under forudsætning af, at han ville være meget flittig. Han fortalte mig også om sine første barndomsår, som han havde tilbragt på landet hos sin fader og moder. Moderen havde han mistet.

Da han til gengæld spurgte mig om mine forhold, fortalte jeg ham uden forbehold løst og fast. Hvorfor skulle jeg have næret mistillid til ham? Jeg fortalte ham alt, hvad jeg vidste om mig selv og moder, selv hvad hun havde sagt angående min herkomst.

Da hans fader tjente som forvalter, kunne han ikke tage ham hjem i ferierne, og jeg lovede ham da af og til at tage ham hjem med om søndagen; så skulle vi spadsere, og han skulle spise til middag hos os; vi havde det ganske vist meget tarveligt, men der var dog altid mindre kedeligt end på skolen i ferierne.

Vi blev altså venner og tilbragte det meste af vor fritid sammen, enten med at lege eller med at passiare eller læse.

Næste søndag kom moder for at hente mig, og så tog hun Bernavoix med. Hun lod os sætte os op i en af de små vogne, der kører til Saint Cloud; dér spiste vi frokost under åben himmel i et beskedent spisehus, og så spadserede vi alle tre tilbage til Paris og spiste til middag hjemme hos os i Rue de la Grange Batelière.

Min ven lod til at være henrykt, og jeg lovede mig selv, at denne lille fest skulle vi have ret tit. Jeg havde i det hele taget kun godt at melde om denne første uge. I betragtning af min moders hyppige besøg, denne søndagsudflugt, den fornøjelse, jeg havde af at lære noget, og så den ny ven, jeg havde fået mig, måtte jeg i den alder, jeg var i, kunne vænne mig til kostskolen. Jeg gik altså fuld af mod og næsten munter derhen igen.

André talte ikke mere til mig, Fernand ikke heller. De var de eneste af mine kammerater, jeg ikke stod på en god fod med. En mandag, da jeg gik hen til en af dem, jeg plejede at lege med, løb han sin vej, inden jeg endnu havde sagt et ord til ham, og råbte: "Karantæne!"

Jeg troede, det var narrestreger, og gik hen til en anden. Han bar sig lige sådan ad. En tredje ligeså. Den eneste, der ikke flygtede for mig, var Bernavoix. Jeg bad ham leende om at forklare mig, hvad dette skulle betyde. Han satte et alvorligt ansigt op og sagde, at det ikke var noget at le ad. Drengene havde dømt mig.

Dømt! Karantæne! Hvad ville det sige? Han forklarede mig denne skik, som skoledrengene havde lånt fra søvæsenet, og som bestod i, at de i fyrre dage ikke ville have noget som helst at

gøre, hverken middelbart eller umiddelbart, med en kammerat, som de havde noget at udsætte på. En dreng kunne egentlig kun idømmes karantæne, når han havde gjort sig skyldig i en alvorlig forseelse, sladret, stjålet eller snydt, men efterhånden var det blevet skik at anvende denne straf mere vilkårligt, og det beroede nu nærmest på de stærkestes lune og på personligt nag. Nogle af drengene besluttede, at en skulle have karantæne, og lod resten af skolens disciple det vide, og så havde deres beslutning lovskraft.

Min amerikaner havde udpønset denne hævn, som han havde færten af, at Fernand nok ville være ham behjælpelig med at sætte i værk, for hans adfærd over for mig var ikke undgået hans opmærksomhed. Han havde spurgt ham om grunden til den, og Fernand havde fortalt alt, hvad der var blevet sagt hjemme hos ham. De havde altså sat mig uden for samfundet, fordi jeg ingen fader havde, hvilket i disse børns øjne var noget lige så slemt som pest eller skørbug. Min moders forudsigelse var således ved at gå i opfyldelse, men hun havde sikkert aldrig tænkt sig, at det skulle ske så snart, og at så unge hjerter skulle afsige dommen.

Uden i øjeblikket at gøre mig rigtigt rede for betydningen af denne besynderlige domfældelse, sagde jeg til min ven, at jeg ikke ville sætte splid imellem ham og hans kammerater, så det stod ham frit for at lade være at tale med mig. Han syntes at betænke sig lidt, slog øjnene ned og drejede sit lommetørklæde imellem hænderne, men endelig sejrede de gode følelser i ham. Han sagde, at det var ham lige meget, og at han for resten ville gøre alt, hvad der stod i hans magt, for at få straffen afkortet, hvilket tit skete, når den dømte bad om forladelse.

Ved dette ord kom mit blod i kog. Jeg havde ikke gjort noget, der kunne pådrage mig foragt, og jeg ville heller ikke gøre noget for at genvinde den agtelse, man unddrog mig. Mine kammerater ville ikke tale til mig i fyrre dage. Det fik så være. Vi kunne vel undvære hinanden i den tid.

"Ja, men jeg må sige dig," sagde Bernavoix, "at når den dømte viser sig genstridig, forlænger de straffen; den kan komme til at vare et helt år."

"Nå ja, lad den så vare et år."

"Men de nøjes ikke med at lade være at tale til den dømte."

"Hvad gør de da ved ham?"

"Alt muligt."

"Ja, hvad gør de?"

"Du vil få det at se, for jeg tror, at de vil gøre det ved dig."

"Nå ja, lad mig så få det at se da."

Bernavoix fortalte mig imidlertid ikke, at det var ham, der havde givet dem oplysninger om mig og mit hjem, at han i sin godtroenhed havde ladet sig overliste, hvis han da ikke havde gjort det af fri vilje, at han havde fortalt alt, hvad jeg havde betroet ham, og at han havde forgiftet de våben, som disse små uslinge nu ville til at bruge imod mig for at få en smule afveksling ind i deres lege.

En anså sig for berettiget til at bebrejde mig, at jeg var fattig, fordi han var rig, en anden, at min moder arbejdede, fordi hans tilbragte sit liv i lediggang, en tredje, at jeg var søn af en syerske, fordi han var søn af en adelsmand, en fjerde, at jeg ingen fader havde, mens han måske havde to. Ikke én af disse drenge havde af sine forældre fået pålæg om at elske sin næste. Tværtimod, til en af dem havde moderen sagt, at jeg var et barn,

man skulle tage sig i agt for. Således gjorde de fordomme, som ude i verden måske kan forklares eller undskyldes som følge af modstridende interesser eller lidenskaber, sig gældende på en måde, der ikke er til at undskylde, råt og hæsligt, imellem børn, af hvilke det ældste ikke var fyldt fjorten år, og de første følelser, jeg skulle stifte bekendtskab med hos menneskene i uskyldighedens og åbenhjertighedens alder, var uretfærdighed og grusomhed. Nå, jeg lovede i mit stille sind mig selv, at jeg hellere ville lade mig slå ihjel end lade være at slå alle angreb tilbage, som jeg havde gjort ved det første. Men det er alligevel hårdt at skulle være nødt til at forsvare sig, når man kun er ti år.

8

Jeg kastede mig med iver over mine bøger. Min fritid tilbragte jeg med at tale med læreren, der havde fattet godhed for mig, men ikke havde mod til at tage mig kraftigt i forsvar, skønt han så, hvilken sammensværgelse jeg var offer for. Den stakkels mand havde kun sin beskedne gerning at leve af, og han vidste, at i fald drengene besluttede, at han skulle miste sin plads, ville de få deres vilje over for ham, som de havde fået den over for andre. Som følge heraf viste han dem en tavs overbærenhed og så igennem fingre med mangen en uorden.

Han kunne altså ikke gøre andet for mig end holde mere af mig end af de andre, beklage mig og tage sig særligt af mit arbejde.

Det gjorde han. Jeg har bevaret den taknemmelighed imod ham, som jeg virkelig skylder ham. Det gik ham senere meget ynkeligt, han slog sig på drik for at døve sine bekymringer. Jeg hjalp ham af og til, og for en fem-seks år siden lod jeg ham begrave.

Skolegården var meget stor. Da anstalten blev oprettet, havde hr. Frémin forbeholdt en del, omtrent en fjerdedel af den, til små haver, som eleverne skulle passe, og hvor de således havde lejlighed til at studere naturen ansigt til ansigt i stedet for kun at se den gennem de tørre skolebøger.

Denne nyttige indretning var imidlertid forsvundet som så meget andet af den slags, og drengene havde udstrakt tumlepladsen for deres støjende lege også til disse rolige steder. Der var imidlertid endnu en lille krog tilbage, hvor det lod sig

gøre at anlægge en have på nogle få kvadratfod. Jorden var endnu god. Min lærer rådede mig til at bede om dette stykke og så give mig til at dyrke det. Jeg fik let hr. Frémins tilladelse, for det ville have glædet ham meget, om sansen for denne uskyldige og lærerige adspredelse var vågnet igen. Han gav mig en rive, en skovl og en spade samt nogle planter, der kunne plantes ud om efteråret, og jeg tog fat på mit ny arbejde under vejledning af portneren, der havde været gartner.

De kan tænke Dem, hvor opbragte mine fjender blev over denne måde at tage karantænen på. Det var aldeles ikke meningen, og fra ligegyldighed og foragt gik de over til angreb.

De ville måske være blevet hurtigere trætte end jeg, hvis André ikke havde pustet til ilden. Hvor fik han det mod fra, der skulle til for således at forfølge mig? Fra den ydmygelse, hans nederlag havde voldt ham, fra bevidstheden om, at han havde uret, fra sin allerede fordærvede natur, fra sit amerikanske blod, måske fra mindet om de pinsler, han havde set sin fader tilføje mennesker af en anden farve.

Man begyndte med at forstyrre min søvn. Om natten kastede man mig alt muligt i hovedet, så jeg forfærdet vågnede op ved det, eller, når jeg skulle i seng, var mine lagener våde. Hvem skulle jeg holde mig til? Jeg følte slaget, men så ikke hånden, der slog. Klage? Det krympede min stolthed sig ved. Jeg tav.

I spisesalen fik man mig til sidst under forskellige påskud flyttet helt ned ved enden af bordet. Disciplene tog selv for sig af retterne, det var skik og brug. De sørgede for, at når fadene nåede ned til mig, var de tomme eller næsten tomme. Jeg forlangte af tjeneren, at han skulle bringe mig noget, for jeg var sulten, men det hændte tit, at bordbønnen efter endt måltid var

læst, inden han efterkom mit forlangende, og i det hele taget støttede han imod en ugentlig godtgørelse komplottet imod mig. Jeg måtte undertiden nøjes med et stykke brød og et glas vand til frokost eller middag. Det følger af sig selv, at når jeg arbejdede i min lille have, kastede de sten derind, og at jeg, når jeg om mandagen indfandt mig på skolen, fandt alting ødelagt af dem, som måtte blive der om søndagen, og som havde fået pålæg af deres kammerater om at fortsætte krigen imod mig, selv mens jeg var borte.

Jeg kunne være kommet bort fra den skole, men jeg tænkte mig, at det vel gik lige sådan til i andre skoler, og desuden havde min moder betalt forud for et fjerdingår, og de penge syntes jeg ikke, hun skulle have givet ud til ingen nytte. Krigen førtes uafbrudt; de drillede mig, fra vi stod op om morgenen, og skånede mig ikke om natten. Jeg var angst, når jeg faldt i søvn, og jeg vågnede i angst. Jeg var altid på min post. Min karakter og min helbredstilstand undergik en forandring. Jeg blev mistænksom, urolig, hadefuld. Jeg følte trang til hævn, den hævn, som, når alt kommer til alt, kun passer sig for de svage og undertrykte, den hemmelige og lave hævn. Var de ved at gøre mig fej? Under alle omstændigheder led jeg allerede nok, til at jeg havde lyst til at gøre alle disse børn fortræd; men hvorledes skulle jeg bære mig ad med det? At kæmpe åbenlyst med dem lod sig ikke gøre, og for resten angreb de mig heller ikke åbenlyst. Havde jeg udæsket en eller to af dem, ville alle de andre straks have stillet sig på deres side. Var en enkelt nat tilfældigvis forløbet roligt, fattede jeg igen en smule mod og foresatte mig at glemme alt; men våbenhvilen varede aldrig længe, og den hidrørte mere fra, at mine fjender var trætte eller

ligegyldige, end fra, at de fortrød. Deres adfærd eller tilgav mig. Tilgav hvad?

Det blev til, at jeg førte en tilværelse som en forbryder. Jeg fik anfald af hjertebanken, som næsten kvalte mig. Når målet var fuldt, gik jeg hen i en krog for at græde, lige meget hvor, når blot de, som var skyld i mine tårer, ikke fik dem at se og kunne have fornøjelse af dem.

De var imidlertid ikke alle lige slemme imod mig. Der var endda nogle af dem, som slet ikke syntes at vide, hvilke genvordigheder jeg led, men de fleste lod, uden ligefrem at tage del i forfølgelsen, tingene gå deres gang, som folk plejer at gøre her i verden, af ligegyldighed eller ladhed. Var man ked af at gå i skråstangen eller springe buk, behøvede en eller anden blot at sige: "Vi glemmer at have løjer med Clémenceau," for at få angrebene i gang igen; det gjaldt så blot om, hvem der kunne hitte på noget rigtig godt.

En aften, da de ikke længere vidste, hvad de skulle finde på, og jeg var blevet tilbage for at ordne mine bøger og lukke min pult, som de næsten hver dag brød hængelåsen op for, så de deres snit til at slukke lampen på trappen og spænde en snor tværs over denne. Jeg faldt på hovedet adskillige trin ned og var lige ved at slå mig ihjel. Den gang græd jeg, så ondt gjorde det, og da læreren nu så, hvilken vending sagen begyndte at få, besluttede han sig til at melde det til hr. Frémin. Næste dag efter bønnen kom bestyreren ind i klassen og holdt en kraftig straffeprædiken, som han ledsagede med trusler om stuearrest for hele klassen og udvisning af skolen for hovedmændenes vedkommende. Han spurgte mig, hvem jeg især havde grund til at beklage mig over, og da jeg ikke ville angive nogen, benyttede

han denne min vægring som tekst for en lovtale over min ædelmodighed. Han gav mig frit lov til at tage mig selv til rette, lige meget hvorledes, hvis sådanne optrin skulle gentage sig og jeg ikke ville påkalde hans myndighed.

Den fortræffelige mand var virkelig rørt. Jeg græd, men i grunden var jeg glad, for nu var det hele overstået, troede jeg. Jeg fik i virkeligheden også fred en tid. De lod mig spise, sove, arbejde og dyrke min have i ro. Mere forlangte jeg ikke.

9

En morgen, da jeg af alle kræfter gravede i min lille have, hørte jeg flere gange nogen nævne et navn, som jeg kendte så godt og elskede højt. Jeg lyttede, mens jeg vedblev med mit arbejde og lod som ingenting, til en samtale imellem to af mine kammerater, af hvilke den ene var André. Den drejede sig om en historie, i hvilken heltinden hed Félicité. Min moder hed Félicité, og fortælleren gjorde sig umage for at udtale navnet rigtig højt, hver gang han kom i nærheden af mig, og føjede så gerne et eller andet tillægsord til, som jeg ikke kendte, men som måtte have en fornærmelig eller ironisk betydning, for den anden kom hver gang med forbavsede udråb eller brast i skoggerlatter. Historien handlede, så vidt jeg kunne opfatte den, om et elskovseventyr, og da den var til ende, sagde de, at man kunne kalde den "Kærlighedens lyksalighed [Note 1)]". For øvrigt var mit navn ikke blevet nævnet, og jeg havde ikke fundet nogen umiddelbar hentydning til mig, i hvad de sagde, de havde ikke engang set til den side, hvor jeg var. De to drenge lod til udelukkende at have passiaret sammen for deres egen fornøjelse. Jeg gik op i klassen igen i håb om, at det var et tilfælde, der var skyld i denne navnelighed.

Vi havde knapt siddet en halv times tid ved vort arbejde, da en af disciplene bad læreren om lov til at spørge om noget. Der blev tit således rettet spørgsmål til ham, og undertiden var det kun for at have løjer.

"Hvad var det for et tilnavn den smukke Dunois havde?"

"Bastarden af Orléans."

"Hvad er en bastard?"

"Det er ..."

Her brød læreren af, som om han var bange for, at hans forklaring skulle føre ham for vidt.

"Det er et barn, som ingen fader har," sagde en anden dreng, ivrig efter at vise sig lige så modig som den første.

Ved disse ord så jeg op; jeg vejrede fjenden igen, og som for at jeg ikke skulle være i ringeste tvivl, var alles blikke rettet imod mig. Men jeg var endnu ikke rigtigt med.

Jeg havde ingen fader, det vidste jeg godt, og jeg lagde så meget mindre skjul på det, som ingen havde sagt, at jeg skulle gøre det. Min moder havde hidtil været alt, hvad mit hjerte begærede, jeg savnede altså endnu slet ikke denne fader. Man kaldte et barn, der var stillet således som jeg, "bastard"; nå, jeg var altså en bastard; det var en betegnelse som enhver anden. Enhver ting skal jo have en betegnelse, og jeg syntes ikke, der var noget særlig mærkeligt ved denne. Jeg var jo for resten heller ikke den eneste, den kunne anvendes på, eftersom helten fra Orléans også havde båret den, og båret den nok så stolt. Hvis det var blevet ved dette, ville jeg, om nogen havde spurgt mig om min herkomst, ganske ligefremt have svaret: "Jeg er en bastard." Men det var ikke mine kammeraters mening, de lagde an på at få mig oplyst om alt, hvad der lå i ordet.

"Hvordan kan det gå til, at én ingen fader har?" spurgte den dreng, som først havde taget ordet.

"Ti stille, dit bæst!" råbte en tredje – han hed Constantin Ritz – i en oprørt og truende tone.

Det var det første vidnesbyrd om deltagelse, jeg havde modtaget dér i huset, de andre forstummede.

Jeg beklagede det næsten, for hvorledes kunne det i virkeligheden gå til? Jeg spurgte mig selv om det, og så slog jeg i min barnlige enfoldighed op i min ordbog og fandt: "Bastard: Barn, født uden for ægteskab". Hvad ville det sige? Jeg slog op på ægteskab: "Lovformelig forening mellem mand og kvinde". Hele timen igennem tumlede min hjerne med disse to forklaringer. Det hjalp ikke, hvor meget jeg end tyggede på dem, jeg fik ingenting ud af dem; de var og blev mig gådefulde.

Hvad var det at blive født? Hvordan blev man født? Var alle mine kammerater født på en anden måde end jeg? Det måtte de jo være, siden de bebrejdede mig, at jeg ikke var født på samme måde som de. Men vi var jo alligevel ens skabt, jeg var endog stærkere, mere begavet og bedre end mange af mine kammerater; men de havde alle sammen en fader, som kom og besøgte dem, som de talte om, eller som de havde kendt, i fald de ikke havde ham længere, mens jeg ingen havde. Det var forskellen, men den forskel var jo en ulykke og ikke nogen forbrydelse.

Fra den dag af fik jeg øgenavnet "den smukke Dunois", og dette navn i forbindelse med navnet Félicité måtte tjene som udgangspunkt for de mest krænkende løjer.

Når jeg nu mindes de udtryk, som jeg den gang ikke forstod, og som disse unge sjæle, der allerede var tilsmudsede som følge af, at de havde fået deres nysgerrighed tilfredsstillet før tiden, betjente sig af over for mig, udtryk, som mænd kun bruger over for hinanden, når de har nået en vis alder, og så endda kun, når de er drukne eller opfyldt af foragt eller vrede, smudsige ord, som man kun sjældent støder på på mure og plankeværker – når jeg mindes dem, siger jeg, spørger jeg mig selv, hvad det er

for en hemmelig og uovervindelig fjende Gud har, som således formår at besmitte småbørns læber, tanker og sjæle, skønt de endnu knapt er sluppet ud af Guds hænder og endnu hviler i den jomfruelige naturs skød.

Man undrer sig over vor tids usædelighed, tvivlesyge og siet hed! Gå ind i den første den bedste skole, rør op i denne tilsyneladende ungdom, få det, der er på bunden, op på overfladen og undersøg dette dynd, så vil De ikke længere undre Dem. Kilden er for længst forgiftet, og når man aldrig har været barn, bliver man heller aldrig mand.

Ved hjælp af dette øgenavn og dette fornavn kunne man hvert øjeblik ramme mig, uden at jeg kunne beklage mig over det. En af mine kammerater antog navnet Félicité for at more de andre og give dem lejlighed til løjer. De kaldte ham ganske højt Félicité, han svarede leende, og så begyndte der et eller andet smudsigt optrin, som jeg vendte øjnene bort fra. Når jeg så kom op i klassen, fandt jeg i mine bøger og skrivebøger uhøviske tegninger, som man havde anbragt min moders navn under.

10

Det kan være nok, ikke sandt? Det er modbydeligt, og De er ked af disse enkeltheder. De tror måske ikke engang rigtigt på dem, og tænker, at jeg overdriver, for at jeg, forbryderen, kan gøre mig selv gældende på bekostning af folk, der går frank og fri omkring i byen, mens jeg sidder her og nedskriver disse bekendelser. Jeg overdriver intet og kunne føre hundreder af vidner. Det eneste, jeg kunne have gjort, var at lade være at lægge vægt på disse minder, der ingen betydning har for min sag, så meget mere som de jo kun er for småting at regne i sammenligning med de begivenheder, jeg har at gøre rede for; og for resten burde jeg jo for mange år siden have tilgivet disse børn.

11

Men jeg har ikke tilgivet dem.

Min sjæl har aldrig helt frigjort sig for dette første indtryk, jeg modtog af menneskeheden, og jeg vil ikke gøre mig bedre, end jeg er. Nej, jeg har ikke tilgivet disse mine første fjender. Mit nag er ikke pludselig kommet til live igen, fordi jeg i en skummel fængselscelle har fremmanet sørgelige minder, det har aldrig været helt dødt, ikke engang på de lykkeligste dage i mit liv. Tilfældet har senere bragt mig i forhold til nogle af disse mine fordums skolekammerater. De havde, som sig hør og bør for dem, der har haft uret, glemt det hele og ønskede intet hellere end at forny bekendtskabet med mig og bringe mig deres hyldest for mit talent og den berømmelse, jeg havde vundet, sagde de. Når jeg ikke har kunnet undgå et sådant møde, har jeg i alt fald aldrig rakt en eneste af dem hånden, når han bød mig sin. Mon de så har husket, hvad der var os imellem? Jeg tvivler på det. De har rimeligvis taget for stolthed over den lykke, jeg havde gjort, hvad der i virkeligheden var erindring om fortiden.

Men om mit hjerte end ikke tilgiver, søger min forstand at forklare. Samfundsforholdet er et forretningsforhold som alle andre og ligner efter sit væsen de aller simpleste. Det kræver fra kontrahenternes og interessenternes side lige store indskud og garantier. Bringer en som indskud formue eller begavelse, bringer en anden høj byrd eller indflydelsesrige forbindelser; en indskyder interesser, en anden fornøjelser, ja selv hykleri og lavhed må tages med i beregningen ved denne stadige

udveksling af værdier, som for de dygtiges vedkommende udfylder, hvad de mangler af virkelig kapital.

Hvis jeg i stedet for enfoldigt at fortælle mine kammerater, at jeg ingen fader havde, havde sagt, at min fader var død, eller hvis jeg havde bedt dem om forladelse for denne ufrivillige fejl, ville jeg, altså ved at lyve eller ydmyge mig, have genoprettet ligevægten imellem os, og da jeg så kun ville have haft mine egne fejl at stå til ansvar for, ville jeg rimeligvis have levet i god forståelse med dem, og når der var gået nogen tid, ville turen være kommet til mig at tyrannisere dem. Men idet jeg uden at rødme tilstod, hvorledes jeg virkelig var stillet, gav jeg dem ret til ikke længere at betragte mig som deres lige, eftersom jeg ikke medbragte de nødvendige forudsætninger i henseende til familieforhold og ikke gav noget til erstatning, som de kunne have nytte af eller som kunne tilfredsstille deres forfængelighed. Jeg blev for dem et væsen, der indtog en særstilling, som en pukkelryg, jeg hørte ikke til samme race som de, og da jeg således var blevet udstødt af deres midte, kunne de kun have morskab af mig.

Havde de uret, især når man betænker, at de var i den alder, da godt og ondt kun erkendes instinktivt og trangen til at tyrannisere er uadskillelig fra nødvendigheden af at adlyde? Og var jeg, når alt kommer til alt, ligestillet med disse børn, der alle sammen var eller troede, at de var, født i regelmæssige forhold? Nej, jeg er nødt til at svare nej. Spørgsmålet om uægte børn vil endnu i lange tider være genstand for drøftelse, og til ære for menneskeheden vil man i en meget nær fremtid nå til at få den fordom, som endnu tynger på dem, bandlyst fra loven og den offentlige mening. Men når man har fået bugt med denne

fordom alle vegne, vil man genfinde den hos det uægte barn selv, hos ham eller hende, der har størst interesse af, at den bliver tilintetgjort. Når alverden har tilgivet ham denne fejl, som han er uskyldig i, vil han ikke tilgive sig selv den. Der vil i virkeligheden altid være andre børn, som er ægtefødte, som han ved enhver lejlighed vil sammenligne sig selv med. Vil han være højsindet nok til ikke at gøre den mand bebrejdelser, der har skænket ham det legemlige liv uden at bekymre sig om hans åndelige liv, og af hvem han hverken har modtaget navn, kærtegn eller råd? Og hans moder? Vil han elske hende, som et ægtefødt barn elsker sin? Måske vil hans forstand lære ham, at han bør elske hende højere, men vil han agte hende lige så højt? Nej, det vil han ikke, hvordan han så end bærer sig ad.

I det øjeblik, en klodrian bebrejder ham hans fødsel og fornærmer hans moder, vil hans første tilskyndelse være at fare løs på dette menneske. Men når han i livets almindeligste forhold, for eksempel over for den mest underordnede embedsmand, bliver nødt til at vedgå, at han er et uægte barn, søn af jomfru den og den og en ukendt fader, vil han så gøre det i en lige så sikker tone og med en lige så rolig bevidsthed, som om han havde papirerne, angående sin fødsel fuldkomment i orden? Vil han ikke, om så blot et øjeblik, være forlegen for ikke at sige skamfuld ved således at måtte åbenbare sin moders skam? Og moderen selv, lad hende være blevet så forstandig, så angergiven, så brav, som hun vil, kan hun komme til at indtage en værdig stilling i et regelmæssigt samfund? Vil hun ikke føle sig nedværdiget, hvis hun bliver vist tilbage, og blive fræk, hvis det går hende vel? Vil ikke den bevidsthed, hun selv bevarer om den måde, hun er blevet modtaget på, være barnet et

vidnesbyrd om, at denne modtagelse helt og holdent beror på de pågældendes godtykke, og at der på bunden af den deltagelse, der er blevet vist hende, gemmer sig en for hende pinefuld medlidenhed? Og når så det uægte barn bliver så gammelt, at det får forstand på livets forhold, vil den hæderligste grund, han kan tilskrive sin fødsel, være kærlighed. Men er den tilstrækkelig? Kan han finde trøst i den, særlig når han selv lærer de lidenskabelige sindsbevægelser og de svagheder at kende, der er ejendommelige for kærligheden? Bør billedet af en moder blandes sammen med disse hemmelige og sanselige rørelser, med de mysterier, der så tit er i strid med den legemlige vellyst? Det vil imidlertid blive blandet sammen med den, hvad han så end gør for at hindre det, for det er et af disse mysterier, han skylder livet.

Læg så derimod mærke til, hvorledes det ægtefødte barn skiller sin moder ud fra alle andre kvinder, hvorledes hendes medvirkning, som det middel, naturen har betjent sig af til at skabe ham, forsvinder i ægteskabets hellighed. Når han taler om "kvinder", taler han ikke om sin moder, hun har i hans øjne intet til fælles med dem. Tanken om hans fødsel fremmaner for hans sjæl og i hans hjerte kun forestillingen om en ædel smerte, en hellig pligt, en ren glæde; den vækker kun taknemmelige og ærbødige følelser. Sådanne børn ved ikke selv, hvor lykkelige de er. Nej, så længe ægteskabet er en af samfundets grundpiller, vil der til trods for alle moralisters, kristnes og retsindige menneskers bestræbelser bestandig klæbe en uaftvættelig plet ved den uægte fødsel, den vil være en uafvendelig ulykke, der fører en uundgåelig skæbne med sig.

Jeg har ikke des mindre truffet mennesker, som var født uden for ægteskab, og som var stolte over at høre folk hviske om, at de skyldte et fejltrin deres tilværelse, og at der randt fornemt, fyrsteligt, kongeligt blod i deres årer. Mængden betragtede dem med nysgerrighed, ofte med misundelse, undertiden med ærbødighed. Ved hjælp af hvilken sofisme bringes en kendsgerning til at skifte navn og få andre følger, fordi den optræder i andre omgivelser? Hvorledes bliver det, der anses for foragteligt i samfundets lavere lag, en ære i de højere? Hist virker moderens vanære som et ondartet sår, her gøres den samme vanære gældende som en ære og prydes med et våbenskjold. Det kan man kalde en sær forening af skændsel og stolthed. Et uægte barn er og bliver et uægte barn og burde efter min mening snarere krympe sig ved tanken om sin oprindelse end gøre sig til af den, og, hvis han vil søge en undskyldning for den, snarere søge den i ulykke og uvidenhed end i beregning eller forfængelighed.

12

Ak, jeg ville ikke have stillet store fordringer. Det ville have været mig nok, om min fader havde været en fattig håndlanger, blot jeg havde kendt ham! Hvor jeg skulle have elsket ham, hvor jeg skulle have været glad! Måske havde han en eller anden grund til ikke at ægte min moder og til ikke at vedkende sig mig. Han burde have sagt mig den grund, jeg ville have forstået den. Hvorfor har han ikke gjort det? Og hvorfor talte min moder aldrig til mig om ham? Skyldte hun mig ikke fortrolighed, en forklaring – en undskyldning? Hvad skal jeg tilskrive grunden til hendes tavshed? Var det samvittighedsnag eller stolthed? Var hun alt for brødefuld, eller havde hun alt for megen selvfølelse? Og han, hvorfor vedligeholdt han denne endnu mere hårdnakkede tavshed? – Hvorledes kunne han tro, at han ikke skyldte mig noget? – Havde min moder slet ingen ret til at fordre noget af ham? – Tvivlede hun om, at han var min fader? – Var han måske uvidende om min tilværelse? – Måske!

Jeg nåede gennem den ene slutning efter den anden til de mest ærekrænkende formodninger over for hende, der havde født mig til verden, og i min forfærdelse over de muligheder, jeg havde skimtet, havde jeg lige netop tid nok til at kalde mit hjerte til hjælp imod min fornuft og tilråbe mig selv: "Din usling! hun er din moder, mere behøver du ikke at vide. Hvad ville du have sagt, hvis hun også havde forladt dig? Kunne hun ikke have gjort det? Hun har opdraget dig, hun elsker dig og elsker kun dig; hun arbejder for dig dag og nat, og hun ville gå i jorden, hvis du døde. Gives der nogen modigere kvinde? Og

hun er smuk! Hun kunne endnu elske og blive elsket, om hun ville, og dog er du hende nok, og ingen vil nogensinde fortrænge dig fra hendes sjæl, hvor du er uindskrænket herre. Du har aldrig i hele dit liv grebet hende i nogen tvivlsom handling. Hvor mange ægtefødte forældreløse børn ville ikke ønske, de var i dit sted? Hvor mange i lovformeligt ægteskab fødte børn ville ikke bytte deres moder imod din! Kast dig derfor i hendes arme, elendige, og græd, som om du aldrig kunne holde op igen. Du har ikke tårer nok til at tvætte din sjæl ren med." Ja, tusind gange ja, men aldrig vil det menneske, som i sin nysgerrighed banker på selve Himlens porte for at spørge Gud, som troner der oppe i sin uendelighed, kunne afholdes fra at søge grundene til sin tilværelse, fra at sammenligne, tvivle, beklage sig og især fra at gå i rette med andre, når han lider.

Jeg kunne ikke få sandheden at vide af noget medlem af min familie, for med undtagelse af min moder har jeg aldrig kendt et eneste sådant, hverken bedstefader eller bedstemoder, onkel eller tante, fættere eller kusiner. Var min moder også et forladt barn? Var hun løbet bort fra sine forældre? Havde de jaget hende bort, da hendes fejltrin blev åbenbart? Jeg vidste ingenting, slet ingenting, og jeg tror ikke, at der for et fornuftvæsen gives nogen mere pinefuld stilling end den, jeg i hele min opvækst befandt mig i, noget mere smerteligt end den uvidenhed, jeg endnu svæver i angående min herkomst, hvor beskeden og ringe den så end muligvis er. Mennesket finder fornøjelse i at gå tilbage i tiden ved hjælp af sine forfædres navne og føle, at han har rødder i menneskeslægten. "Sådan sagde min bedstefader; sådan og sådan plejede min bedstemoder at gøre; jeg mindes, at min onkel og tante ..." Disse

ord, som ligger andre mennesker så let på tungen, når de taler om fortiden, har jeg aldrig sagt, og det har jeg savnet mere, end De kan tænke Dem.

13

Nu er jeg ganske ene efter en kort tilværelse, der har været opfyldt af kamp, arbejde, lidenskab og til sidst forbrydelse. Jeg kender livet til bunds. Om det umulige skete, og jeg blev hundrede år gammel, ville det ikke have mere at lære mig. Jeg dømmer derfor mig selv oprigtigt, førend menneskene skal til at dømme mig. Skal jeg sige Dem, hvad der er min virkelige brøde, som den jordiske retfærdighed ikke vil gå i rette med mig for, men som jeg aldrig vil tilgive hverken mig selv eller dem, der har drevet mig til den? Det er, at jeg har tvivlet om min moder, undertiden rødmet over hende.

Nå, hvis det efter Forsynets bestemmelse er nødvendigt for flertallets lykke, at nogle skal rammes af ulykke, selv om den er uretfærdig; hvis Gud ikke har anden udvej til efterhånden at fuldkommengøre menneskeslægten og lade den vinde erfaring end at ofre nogle mennesker, og jeg er en af disse bedrøvelige udvalgte – nå ja, så må jeg jo tage imod udvælgelsen og gøre mit bedste for, at den fortræd, jeg har gjort, og den fortræd, andre har gjort mig, kan komme til at fremme det almene vel.

Kære hr. advokat, De er en begavet mand, retssalen forslår ikke for Dem, en skønne dag vil De komme til at optræde ikke blot som forsvarer for enkelte mennesker, men som talsmand for ideer, for hele samfundet, kort sagt, for civilisationen. Tag så spørgsmålet om de uægte børn for. Det er interessant og trænger sig på både fra moralens og civilisationens synspunkt. Den stilling, lovgivningen giver dem, er slet og ret en himmelråbende uretfærdighed, for den pålægger dem alle

pligter og tilstår dem kun enkelte rettigheder. Er det ikke uhørt, barbarisk, urimeligt? Hvorfor forlanger man for eksempel af dem, at de skal udgyde deres blod for fædrelandet, når man ikke anser det blod for lige så rent som de ægtefødte børns? Hvor kan det være, at de ikke engang er arveberettigede efter deres fader, selv om denne anerkender dem og ønsker, at de skal være det? Hvorfor skal sådan en fader være nødt til at tage sin tilflugt til falske foregivender, til list og løgn?

Han kan ganske vist få det hele i orden ved at ægte moderen og lyse barnet i kuld og køn ved sit ægteskab. Men sæt nu, at moderen er død, eller at hun er uværdig til at bære en brav mands navn – man bør jo forudse alt –, skal der så ingen mulighed være for at råde bod på det begåede fejltrin? – Faderen kan adoptere barnet! I hvilken alder? Når han er fyldt de halvtreds. Er han tyve år gammel, når hans søn bliver født, skal denne så vente i tredive år, før han kan komme til at indtage en anerkendt stilling i det borgerlige samfund? Og sæt nu, at faderen dør pludselig, inden han har nået den af loven foreskrevne alder? De vil formodentlig svare, at det er hindringer, lovgiverne med fuld bevidsthed har lagt i vejen for de menneskelige lidenskaber. Disse lovgivere har ment, at den skæve stilling, barnet kom til at indtage, ville lægge en dæmper på mændenes tilbøjelighed til at sætte børn i verden uden for ægteskab. Hvor De dog tager fejl!

Det, der trænges til, er en fare, der hænger lige over hovedet på faderen, ikke en fare af ubestemt natur, som først kommer en gang i fremtiden, en fare, som den i elskovssager forfarne vellystning til trods for alle naturens love altid forstår at undgå, hvis han da ikke er så egenkærlig, at han slet ikke tænker på den

ting og skyder hele ansvaret over på sin svage medskyldige. Hvad udvej har så moderen? Ingen – hun har som følge af sin stilling i samfundet ingen anden end selvmord, hittebørnshospitalet, elendighed, skam, barnemord og så prostitutionen, hvor hun også støder på loven, som beskytter manden, der ikke har nødig at opgive sit navn hverken for moderen eller barnet, men som for en billig penge kan skaffe hende så mange børn på halsen, som det skal være. Tænk en gang på sådanne samfundstilstande! Tænker De grundigt over dem, bliver De forfærdet.

Og så børnene, hvad bliver der af dem?

Søg i fængslerne, i tvangsanstalterne, i alle lastens huler, og De vil komme til det resultat, at af tusind af de pariaer, De træffer dér, kan de ni hundrede til deres undskyldning anføre, at de ingen moder, ingen fader, ingen familie har. Dér ligger i virkeligheden en stor del af den ulykke, samfundet hjemsøges af; det er dér, der skal tages fat.

Beskyttede af en lov, der er blevet given i den bedste mening, kaster en mængde hjerteløse mænd en mængde navnløse børn ud på gaden, og de vedligeholder stadig overleveringen om det onde, for hvorfor skulle de bære sig bedre ad end deres fædre? De har fået en skjult og navnløs arv i stedet for den offentlige arv, man nægter dem, og den gerning, der er begyndt, fortsættes og udvikler sig fra slægtled til slægtled; til at begynde med var den et fejltrin, så bliver den til last, og til sidst bliver den til forbrydelse. Hvilken udvikling fra kvistkammeret til hospitalet, fra hospitalet til utugtshuset, fra utugtshuset til fængslet, fra fængslet til skafottet!

Sådant et kræftsår har samfundet at trækkes med, men det går roligt videre uden at ænse det; nu og da undrer det sig ganske vist og klager over et ubestemt ildebefindende, en unaturlig svaghed, en svækkelse af den sædelige sans, en sygelig forandring af hele menneskeslægtens tilstand, men det vogter sig vel for at søge den virkelige årsag til alle disse tegn på, at der er fare på færde.

Denne årsag må søges i den nedværdigelse, kvinden, menneskeslægtens udspring er genstand for. Tag Dem derfor af kvinden! Beskyt hende imod manden! Lad loven, som tænker på alt, som endog gør os ansvarlige for den skade, vore tagrender eller vor tjener eller vor hund volder, i alt fald gøre manden ansvarlig for sit barn, under hvilke vilkår han end har ladet det komme til verden; lad den til at begynde med erklære, at det at sætte børn i verden udelukkende for sin fornøjelses skyld eller for at tilfredsstille sin lidenskab uden at give dem et navn, hæderlighed, familie, arv, arbejde, forbillede, kort sagt uden i nogen måde at føle sig ansvarlig for det legeme og den sjæl, man er ophav til, er et angreb på den almindelige sikkerhed, en forbrydelse, der er forudset i paragraf den og den og straffes på den og den måde, så vil de glemsomme eller letsindige fædre, de mageløse udhalere, som vaudevilleforfatterne forherliger i deres viser, hurtigt forsvinde.

Deres lov er medskyldig i vore letfærdige sæder. Giv kvinden ret til at angive sit barns fader, og mændene vil pludselig vise en umådelig modstandskraft over for de uimodståelige lidenskaber, som kvinderne vækker hos dem, og lægge en sådan dyd for dagen, at de aldrig havde tænkt sig det muligt, ligesom de modstår lysten til at gøre et greb i vekselerernes fulde

pengekasser, fordi der er en lov, som kalder tilfredsstillelsen af den lyst tyveri og straffer tyven. Kvindernes ære og børnenes lykke er vel lige så meget værd som nogle guldstykker!

Men hvad bliver så følgen af det? siger filosofferne. Kvinderne vil straks misbruge særlig de unge menneskers uerfarenhed og lettroenhed. Nej, for når familien kommer til at hvile på et bedre grundlag, vil andre kvinder, som er mødre, værne dem imod den slags kvinders efterstræbelser. Desuden vindes erfaring ikke uden kamp, og hvad der endelig hurtigt ville sikre det gode sejren, er, at det gode ville komme til at bestå i, at menneskene ikke bør have andet mål for øje end det gode, og at vi kun er her i verden for at nå det.

Det gælder altså om at udfinde faderen? – Ja, ganske simpelt. – Det er en meget vanskelig sag. – Hvorfor det? Fra det øjeblik af, at samfundet blander sig i, hvad der er naturens sag, bør det lige så lidt give manden ret til at skabe ulykke som til at ødelægge, og jeg ved knap, om den første forbrydelse ikke er nok så stor som den anden. Tag fat på dette store spørgsmål, det er nok værd, at en mand som De interesserer sig for det og anvender sit talent på at løse det. Den, som løser det, vil det gøre udødelig.

14

Alle disse rystelser, alle disse kampe, alle disse tanker, som lå over min alder, tog først på mit helbred og begyndte til sidst at forvirre min forstand. Jeg søgte en fortrolig ven, hvis tavshed jeg kunne stole på. Jeg fandt ham i den præst, der læste religion med os og som vi gik til skrifte hos. Jeg fik det indfald fuldt ud at betro mig til pastor Olette. Jeg fortalte ham alt, hvad jeg led, jeg bad ham om forklaring, jeg bønfaldt ham om at hjælpe mig. Enten det nu var af vane, eller fordi han troede, at min forstand som følge af den sorg, der havde ramt mig før tiden, var udviklet nok til, at jeg kunne forstå, hvad han sagde, talte præsten til mig om Kristi lidelser, i sammenligning med hvilke mine, sagde han, kun var for lidet at regne, men som burde give mig mod og lære mig at give mig hen i Guds vilje.

Jeg havde hidtil kun set på himlen for at more mig ved at se skyerne drive hen over den eller for at komme på det rene med, hvordan vejret tegnede til at blive, når jeg skulle på landet. Min moder havde imidlertid sagt mig, at der er en Gud bag himlen, en Gud, som belønner de gode og straffer de onde, at hans søn led døden for at frelse os, at Jesu moder var en fattig kvinde, hvilket bestandig må være en trøst og en ære for de fattige og ringe. Hun havde vænnet mig til at give almisse og til at knæle i kirken. Hun havde næsten altid taget mig med, når hun gik derhen, og jeg havde undertiden set hende græde, når hun var der; så sagde hun, at dér måtte man gå hen, når man ville græde ud og finde trøst i sine tårer. Jeg slog kors for mig, når det tordnede, jeg blottede hovedet, når jeg mødte et ligtog, jeg

kom hjem med indviet buxbom Palmesøndag, og jeg fastede Langfredag, men mere vidste jeg ikke, og mere spurgte jeg ikke om. Denne dagligdags religiøsitet, som på landet bliver til overtro og i byerne til en ren vanesag, var for mig endnu kun en instinktmæssig ubestemt og behagelig følelse af noget højere, som ikke voldte mig nogen uro.

Ved de første ord, pastor Olette sagde til mig om Jesus, som han foreholdt mig som et lysende forbillede, ved den første jævnførelse, han anstillede imellem Frelserens lidelser og mine, troede min indbildningskraft, som var fuldt færdig til at blive overspændt, at have fundet det forløsende ord. Det varede kun et øjeblik, før jeg forestillede mig, at jeg som Marias søn var forudbestemt til store ofre, og at jeg havde et stort kald at røgte.

"Sådan er det," sagde jeg til mig selv, mens jeg arbejdede i min have, "jeg er som Jesus, jeg har ingen fader, jeg er Guds søn. Nu forstår jeg det, og menneskene, som ikke er indviet i dette mysterium, forfølger mig, som de forfulgte Ham. De vil også tage livet af mig, når tidens fylde kommer, men Himmeriges rige hører mig til og jeg skal forløse dem, der har miskendt mig. Min stakkels kære moder skal æres og tilbedes i verden. O, kære broder Jesus, hvor jeg elsker dig!"

Og jeg udspurgte præsten, jeg ville vide besked, jeg tørstede efter åbenbaringer. Den brave mand var glad over det smukke forbillede på iver, jeg gav, og opmuntrede mig alt, hvad han kunne. Han fortalte mig om helgenerne, om apostlene, om martyrerne. Hvor jeg følte mig lille ved siden af dem! Der var øjeblikke, hvor jeg ønskede, at man ville stene mig som St. Stefanus eller gennembore mig med pile som St. Sebastian. Når mine kammerater nu hånede mig, tog jeg imod deres

forhånelser med smilende ansigt og øjne, der strålede af henrykkelse, nu anså jeg disse forhånelser for velgørende prøvelser og velsignelser fra Himlen. Jeg sov ikke længere, jeg spiste ikke længere, jeg tænkte kun på Paradis og på, hvorledes jeg skulle komme derhen. Hele søndagen blev jeg i kirken, og jeg tilbragte timer foran de hellige billeder.

Hvert øjeblik begyndte jeg på ny at ransage min samvittighed, og da jeg aldrig fandt mig ren nok, dømte jeg mig selv til overdreven faste. Jeg læste bønner og sang salmer fra morgen til aften. De kan tænke Dem, hvor mine kammerater lo ad mig. Alt dette endte med nervøse anfald, der kunne vare en to-tre timer.

Pludselig fik jeg en voldsom hovedpine og kom til at ryste over hele kroppen. Mit legeme gjorde oprør. Jeg blev bragt på sygestuen, og der blev sendt bud efter min moder. Da hun kom, var det for sent til, at jeg kunne føres hjem til hende. Der var ikke andet for hende at gøre end at slå sig ned hos mig, og det gjorde hun, uden at jeg havde nogen bevidsthed om det. I fem dage og nætter lå jeg uafbrudt i vildelse. Gud ved, hvilke syner, der gled forbi min sjæl! Der var særlig ét, som hårdnakket blev ved at stå for mig.

Jeg så i sengen ved siden af den, jeg lå i, en syg dreng af samme størrelse som jeg, men hans ansigt kunne jeg ikke se for det blod, der dækkede det, og som også sad i store skjolder på hans linned. Han rørte sig ikke. Han var næsten bestandig skjult for mig af forskellige mennesker, blandt hvilke jeg skelnede min moder. Disse mennesker flokkedes om hans seng så lydløst som spøgelser. Hvad der forbavsede mig mest, var, at

dette syn viste sig for mig som bag et flor, og at de skikkelser, der optrådte i det, hvert øjeblik skiftede hoveder.

En af dem havde hr. Frémins ansigt, men det flyttede sig straks over på en anden, som så blev til sygeplejersken, mens denne til gengæld ganske tydeligt forvandlede sig til pastor Olette. For øvrigt ikke så meget som et ord, et fuldstændigt spøgelsesoptrin oplyst af en eneste natlampe, som med sit flimrende lys fik skyggerne af disse skygger til at danse på de hvide gardiner, hvis lige og runde folder tog sig ud som orgelpiber. Så bøjede min moder sig ned over mig, og jeg så ikke mere. Jeg ville tale til hende, men det var mig ikke muligt. Jeg prøvede på at skrige, og straks forlod skikkelserne den anden seng og kastede sig over min. Jeg følte som et hammerslag i hovedet, og alt blev borte for mig, hvor længe var det mig ikke muligt at regne ud, men optrinnet ved sengen gentog sig atter og atter.

For det meste lå den syge dreng ganske stille, som om han sov eller var død. Det var André. Nu var hans ansigt ikke længere blodigt, det skinnede tværtimod som elfenben og stod som en hvid plet imod den store, hvide hovedpude, og hans hånd, hvis gennemsigtighed altid havde forbavset mig i så høj grad, lå slapt ned ad hans udtærede legeme og blev helt borte i al den hvidhed.

Tænk Dem dette billede træde frem i forårsmånens lys, så har De en forestilling om det blege skær, jeg så det i. Undertiden gled der en sort skygge ind imellem den anden seng og min, det var den store dreng, der havde givet André et brev den første dag, jeg var i skolen. Han gik med lange skridt, unaturligt lange skridt, på løbetæppet fra døren hen til den med en glasdør

lukkede alkove, hvor sygeplejersken lå. Af og til standsede han og bøjede sig ned over den syge som for at lytte, derpå begyndte han igen at gå og talte sagte med vågekonen, der sad og krøb sammen ved kaminen. Jeg syntes også, jeg så ham græde med hovedet i hænderne.

Hvad tog det unge menneske sig for dér? Hvorledes var han kommet der?

Disse forskellige syner, som alle drejede sig om ét og det samme, havde i den grad optaget mig under min febervildelse, at det første, jeg gjorde, da jeg kom til mig selv igen, var at se hen til sengen, der havde afgivet skuepladsen for dem. Der var ingen i den, den stod der indhyllet i sine hvide omhæng, tilsyneladende ganske uskyldig i alt det, jeg havde set. Der var ingen andre i sygestuen end min moder, sygeplejersken og mig. Det hele havde rimeligvis været et mareridt. Der var ikke andet tilbage af den voldsomme feber end bevidstheden om, at jeg havde været syg, Gud ved hvor længe, og at jeg ikke var det længere. Der var en så fuldstændig og så velgørende mathed over mig, at jeg ville have ønsket, den måtte vare evigt. Jeg var ude af stand til den ringeste legemlige eller åndelige anstrengelse. Min moder holdt mig i hånden, hun smilede til mig med tårer i øjnene og gav mig et vink om, at jeg ikke måtte tale for ikke at matte mig yderligere. Jeg svarede med et taknemmeligt blik, og jeg så på den unge aprilsol, der lo udenfor og kastede skygger af vinduesposterne ind på gardinerne. Jeg tror aldrig, jeg har følt et sådant velvære som det, jeg da følte.

Jeg huskede intet. Jeg syntes, det var, som om jeg først nu var blevet født, jeg havde ingen erindring om en tidligere tilværelse,

men en opfattelsesevne, der hidrørte fra fuldkomne, øjeblikkelig virkende organer, som jeg havde den almindelige livsfylde, jeg aldrig før havde kendt, at takke for. Hele mit jeg gik fuldstændig op i den behagelige mathed, som rekonvalescenter kender så godt. Skulle jeg for at forklare, hvad jeg mener, betegne denne tilstand nærmere, ville jeg sige, at man ser, hører og føler alle de livsmolekuler, der som følge af sygdommen en tid lang har været spredte og splittede til alle sider, efterhånden samle sig igen, idet de adlyder et hemmelighedsfuldt bud og lidt efter lidt atter som bier i deres kube indtager deres pladser i dette ubestemmelige hele, som man kalder livet.

Hvis man, når sygdommen får en anden udgang, går således over i den anden tilværelse, der er os forjættet, må døden være sød, eftersom denne følelse i så fald er evig. For øvrigt vendte jeg så rolig og lykkelig tilbage fra den mellemregion på halvvejen til Himlen, hvor febervildelsen havde holdt mig i fem døgn, at jeg aldrig siden har følt angst for døden. Selv nu, da den atter træder frem for mig i en vanærende skikkelse, ser jeg den rolig i øjnene og ræddes ikke for den. Jeg føler mig forvisset om, at der er noget i mig, som den ikke kan få tag i, og som den blot på en mere eller mindre voldsom måde, det lægger jeg liden vægt på, skal løsne fra legemet, det er indesluttet i, og føre andetsteds hen. Der gives åbenbart intet i naturen, som ikke gør sin nytte, alt har sin bestemmelse, og da døden findes i naturen, er den altså nødvendig. Hvortil? Det ved jeg ikke, og jeg har ikke længere tid til at gruble over det, men den kan ikke i modsætning til alt andet unddrage sig den fremskridtets lov, som åbenbart behersker verden, og det er mig nok.

Men jeg forsvarer mig jo nu for at gøre døden nogle dage stridig, skønt jeg siger, at jeg ikke ræddes for den, og for så længe som muligt at forhale det uundgåelige, som jeg anser for et gode! Nej, jeg gør ikke. Jeg gentager, at jeg i denne redegørelse kun forsvarer mit minde over for min søn, som en gang skal dømme mig, og når jeg gør, hvad jeg kan, for at komme til at leve det liv, der var mig beskåret, til ende, er det kun for så vidt muligt at gøre den uret god igen, jeg har begået imod ham. Skulle han dø i aften, kaster jeg straks alle disse papirer, som så ingen nytte er til, på ilden og lader den menneskelige retfærdighed gøre med mig, hvad den vil, uden at svare på dens spørgsmål.

15

Som rekonvalescent opholdt jeg mig i Marly, hvor jeg tilbragte en hel måned sammen med min moder. Hun havde oppe på højden i nærheden af skoven lejet to værelser, det ene imod øst, det andet imod syd, de vendte begge ud til store frugthaver. Det var alt, hvad vi behøvede, og det var da også alt, hvad hun kunne overkomme. Ejeren af dette meget beskedne hus var pottemager, og vi måtte gå igennem hans værksted for at komme til vore værelser.

Han gav mig noget ler, for at jeg kunne more mig med at lave "mænd'er". Det havde jeg stor fornøjelse af, og han syntes, at mine "mænd'er" med al deres ubehjælpsomhed var så vellykkede, at han fik det fortræffelige indfald at lade mig kopiere den lille billedstøtte af den hellige jomfru, der stod over kirkedøren. Det tilbragte jeg så mine dage med, omringet af landsbyens drenge, som beundrende så til. Det var en beundring, der ingenting havde at betyde, men den sporede min iver. Pottemageren var forbavset over mine anlæg, og hans oprigtigt mente lovtaler gjorde mig umådelig glad.

Da min hellige jomfru var færdig, viste han præsten og sognefogdens tilforordnede den, og de opmuntrede mig også. Vor vært lovede at brænde den for mig, for at jeg kunne bevare den; jeg ville have fornøjelse af at se på den, sagde han, når jeg var blevet en stor billedhugger. Jeg så på min moder med strålende øjne, men skønt hun lod til at være meget glad over denne forjættelse, syntes hun ikke at fæste synderlig lid til disse herrers mening.

Da jeg genoptog min læsning, vedblev jeg med i min fritid at sysle med dette ny arbejde, som jeg havde fået smag for. Man vidste jo aldrig, hvad der kunne ske.

André var ikke længere blandt mine kammerater. Han var død. Man havde skjult det for mig for ikke at volde mig sindsbevægelse i den tilstand, jeg befandt mig i. Det ulykkelige barn havde pludselig fået blodstyrtning; det var, som om den fjeder, der satte blodet i omløb i hans svage legeme, var sprungen, således vældede det gang efter gang ud af ham. Det var grunden til den søvn og udmattelsestilstand, jeg i min feber havde set ham overvældet af. Der var ingen modstandskraft i dette svækkede legeme, som fortæredes af en stadig ophidselse, der er dødbringende i udviklingsalderen, da barnet trænger til at opspare de ny safter, naturen tilfører det, og som den alene forstår at anvende og derfor bør være enerådig over.

I løbet af to dage var han bukket under. Den omtalte kammerat, der havde bedt så indstændigt om tilladelse til at våge over ham, at de omsider havde ladet ham få sin vilje, havde siddet ved hans dødsleje. Som skolelivet frembyder eksempler på had, som det, jeg var genstand for, støder man også i det på ubestemte kærlige følelser, der ikke kan betegnes med noget bestemt navn, og som i den alder, da ynglingen begynder at føle trang til at holde af nogen uden for familiens kreds, så at sige svæver kønsløse imellem kærlighed og venskab. En sådan følelse knyttede dette barn og dette unge menneske så stærkt til hinanden, at da André var død, kunne den anden ikke holde ud at være i skolen, og det eneste, der kunne frigøre ham for hans sorg, var hans hjemsteds luft. Jeg for mit vedkommende blev ligefrem greben af samvittighedsnag, da jeg fik at vide, hvad

der var sket. Jeg havde jo slået André i ansigtet og slået ham til blods. Måske ville det blod, jeg havde udgydt, have været nok til at holde liv i ham, eftersom han var død af mangel på blod. Min samvittighed drev mig til at betro pastor Olette min frygt.

Han beroligede mig, men blandt de bønner, jeg opsendte til Himlen, da jeg atter forberedte mig til at gå til alters, gjaldt en min første fjende, hvis sjæl jeg skulle mødes med det var hans sjæl, jeg senere genfandt hos en modstander eller rettere sagt en modstanderske, der var ganske anderledes frygtelig end han.

Jeg gik til alters med oprigtig tro eller rettere sagt begejstring, for troen er en frugt af den modne alder; hos barnet står den endnu i blomst. Forud for altergangen var der gået en almindelig forsoning; det var betingelsen for syndsforladelse, og da vi skulle til alters, enten vi ville eller ej, kyssede vi alle sammen hinanden. Sammen med os gik også de unge piger fra flere pensionsanstalter i vort nabolag til alters. Nogle af mine kammerater hviskede til dem, idet de gik forbi dem, andre kastede breve ind under deres stole, en to-tre stykker spyttede oblaten ud og gjorde grimasser.

Min moder var med blandt de andre mødre. Hun havde sagt mig, hvor hun ville tage plads, helt oppe ved alteret, for at jeg skulle kunne se hende uden at have nødig at vende mig om. Hendes syersker var fulgt med hende for at tage del i hendes rørelse og glæde. Tårerne randt mig uophørlig ned ad kinderne, og det ville have været forgæves, om jeg havde prøvet på at standse dem. Siden den tid har mine tanker angående religionen, om end ikke angående Gud, kunnet forandre sig, men jeg ville ikke have undværet den altergang, og jeg beklager

de mennesker, der ikke har et sådant minde. Jeg græder endnu, idet jeg maner det frem. Ak, det er ikke tårer som dem, jeg udgød den gang. Nå, lige meget hvorfra de kommer, jeg velsigner dem, det er tårer, og det er så længe siden, jeg sidst græd.

16

Et tilfælde blev bestemmende for min fremtidsbane. En af mine kammerater mistede en bogfinke, som han havde fået gjort tam, og som hele skolen holdt meget af, fordi den var så sød og, jeg kunne næsten fristes til at sige, så klog. Denne lille fugl døde pludselig efter at have sunget en hel dag; ingen vidste, hvad den døde af; måske havde den ligesom Anakreon fået en druekerne i den forkerte hals. Der blev almindelig sorg, da den fandtes død i sit bur, og vor lærer forsømte ikke at sammenligne den med Lesbias spurv og at drage nytte af vor bevægede sindsstemning ved at give os en stil for om den sørgelige begivenhed. Det blev vedtaget, at der skulle rejses et mindesmærke over den, og udførelsen af dette blev betroet mig.

En æske til dominobrikker blev benyttet som ligkiste, og gravstedet skulle være i min have. Jeg tog fat på værket. Jeg gjorde flere udkast til et gravmæle, men ingen af dem tilfredsstillede mig. Omsider var der dog et, som vandt almindeligt bifald. Det var også på tide. Der begyndte allerede at gøre sig en reaktion gældende imod den afdøde, begejstringen slog om til satire, og karikaturen gav sit besyv med. Bogfinken var blevet afløst af en simpel gråspurv, som de fleste erklærede var meget mere begavet end dens forgænger; jeg forudså, at det øjeblik nærmede sig, da han, som havde skænket ligkisten, ville forlange den tilbage for igen at bruge den som penalhus, og da det ville blive overdraget katten at gøre ende på den ulykkelige bogfinke. De afdøde gør sandelig vel i at se at komme i jorden hurtigst muligt. Mindesmærket

kaldte for et øjeblik atter erindringen om den hedengangnes dyder til live, og så gik man over til dagsordenen.

Det mindesmærke, jeg havde lavet, var omtrent otte tommer højt og bestod af en rund søjlegang af dorisk orden; i midten var der et slags alter med en sønderslået urne, der halvt skjultes af et bølgende draperi. Foroven på søjlegangen var der anbragt et latinsk vers, som jeg desværre ikke kan huske. Nu traf det sig så, at den dreng, bogfinken havde tilhørt, var Constantin Ritz, der i sin tid havde taget mig i forsvar over for klassen. Han fortalte sin fader, som var en på den tid anset billedhugger, hvad vi havde for, og faderen fik lyst til at se det mærkværdige kunstværk. Han fandt, at det vidnede om en naiv kunstnerisk smag, og spåede mig det samme som pottemageren, og denne gang gav den navnkundige kunstners autoritet jo spådommen en helt anden vægt.

Han lod mig komme hjem til sig, roste mig for mit arbejde og spurgte mig ud om, hvad jeg følte lyst til, og hvilken vej min familie havde bestemt jeg skulle slå ind på.

Min moder havde ingen bestemt plan i så henseende, for resten var vi fattige, og det eneste, jeg kunne sige, var, at jeg måtte arbejde for mit livs ophold. Men betydningen af ordet "arbejde" stod meget uklart for mig. Hvad slags arbejde skulle jeg tage fat på? Som alle børn troede jeg, at ønsket om at få arbejde var nok til at få det.

"Således burde det være," sagde hr. Ritz, "men således er det ikke. Bed din moder om lov til at tilbringe næste søndag hos mig sammen med Constantin. Så henter jeg dig på skolen med det samme, jeg henter ham."

Næste søndag klokken ni var vi hos hr. Ritz. Han havde allerede i mange år været enkemand. Han havde foruden sønnen Constantin en datter på henved seksten år, en meget smuk pige, der styrede hans hus som en lille husfrue og over for mig var lutter forekommenhed og omhu. Hun var overmåde munter, og hver gang hun lo, kunne jeg ikke få øjnene fra hendes skinnende hvide tænder, der havde et skær over sig, som mindede om Sèvres-porcelæn, mens tandkødet havde en frisk og liflig farve som kirsebær. Men hvad der slog mig mest, var hendes frisure; hun bar guldstykker i håret ligesom de algierske kvinder, som hun for resten i det hele taget mindede lidt om. Denne frisure, der ville have været alt for dristig og taget sig latterlig ud hos en verdensdame, forekom en ganske naturlig hos en kunstnerdatter, i et hjem, der var fuldt af sager fra alle tidsaldre og alle lande, så at det formelig gjorde indtryk af at være et museum.

Alt dette var så himmelvidt forskelligt fra vort lille hjem i Rue de la Grange Batelière. Jeg gjorde store øjne og kunne slet ikke få dem små igen, og hr. Ritz og hans børn, der for længst havde vænnet sig til al denne rigdom, morede sig over min beundring af alt. Så kom vi ind i atelieret; der var ny vidundere. Da jeg så gibsafstøbningerne, marmor- og bronzefigurerne, hele denne mangfoldighed af billedstøtter i deres forskellige højtidelige, maniererede og drastiske stillinger, gik vejret næsten fra mig. Lidt efter lidt vænnede mit øje sig imidlertid til det, og jeg gik fra den ene til den anden. Jeg begyndte at skelne og gå i enkeltheder; jeg smilede til disse ædle, ubevægelige skikkelser, som snildt var anbragte således, at deres forhold fuldt ud kom til deres ret. Hr. Ritz behandlede mig, som om jeg var et

voksent menneske; han drejede et par af billedstøtterne på deres fodstykker, som om jeg var en kollega, han viste dem. Jeg troede til at begynde med, at han gjorde nar ad mig, men det gjorde han ikke, han studerede mig.

"Hvad synes du nu bedst om her?" spurgte han omsider.

"Den dér," svarede jeg uden at betænke mig.

Og rødmende over, at jeg således rent uvilkårligt havde sagt min mening, pegede jeg på en bronzestatue.

"Nå, og hvorfor synes du så bedst om den?"

"Fordi jeg synes, at manden er smuk, og fordi jeg kan se, hvad han tager sig for."

"Hvad tager han sig da for?"

"Han slås."

"Med hvem?"

"Med en anden mand."

"Ja, men den anden mand kan du jo ikke se."

"Nej, men jeg slutter mig til af ham dér, at der må være en anden mand."

"Du har valgt godt, min dreng. Denne statue er en kopi af en af de skønneste antiker, '*Bryderen*'. Og du har ret," tilføjede han smilende, "den er meget bedre end de andre ... som er af mig."

Jeg blev ganske skamfuld. Jeg havde måske begået en stor dumhed. Nej, tværtimod, jeg vandt fuldstændig hans velvilje ved dette heldige og oprigtige svar.

Imidlertid legede Constantin og hans søster som et par kåde drenge i det store atelier, hvor der var plads nok til, at en rytter med lethed kunne tumle sin hest. Broderen løb efter søsteren, som skjulte sig bag grupperne, og når han så greb fat i hende,

som om hun havde været en dreng, hørte jeg hende halvt ærgerlig sige:

"Du er alt for voldsom. Jeg vil ikke lege med dig mere."

Og så bragte hun sin frisure i orden igen, for det var altid den, det gik ud over.

Jeg fik bøger og kobberstik at more mig med, men lidt efter lidt begyndte tiden at falde mig lang, og jeg følte det tomt omkring mig. Bag alt dette velvære, denne luksus og dette glade familieliv, som jeg ikke havde del i, bag disse prægtige vægge så jeg min moder ganske ene ved sit tarvelige middagsmåltid, som jeg ikke delte med hende. Hr. Ritz kendte uden tvivl menneskehjertet, for han sagde:

"Nå, min lille ven, nu er det nok bedst, at du går hen og hilser på din moder. Tjeneren skal følge dig derhen og komme igen og hente dig til den tid, du selv bestemmer."

Jeg kunne ikke bare mig for at fare hr. Ritz om halsen.

"Du har hjerte," sagde han sagte, idet han kyssede mig, "det er en god ting også for en kunstner."

Og han kastede et lidt bedrøvet blik på sin søn, der var optaget af at lære en stor jagthund at gøre kunster, hvilket den tålmodigt fandt sig i.

17

Jeg fandt, som jeg havde ventet, min moder ganske ene, og da hun ikke havde tænkt sig, at jeg ville komme, havde hun givet sig i lag med at ordne en del papirer, regninger og breve. De fleste af dem rev hun itu. Hun havde benyttet sig af sin ensomhed til i ro at græde ud, mens hun fordybede sig i disse minder, som får tårerne frem, når man maner den frem fra de gulnede blade.

"Nå," spurgte hun, "tog de så godt imod dig?"

"Ja, moder."

Så gav hun sig til at spørge mig ud, og jeg fortalte hende om alle de vidundere, jeg havde set, og lod den hemmelige, instinktmæssige følelse af mit kald skinne igennem, hvad jeg sagde.

"Du ved, at jeg ikke vil sætte mig imod noget som helst, når du virkelig vil det," sagde hun. "Du er en fornuftig dreng, og du ved, hvorledes vi er stillet. Vi har kun os selv at stole på. Når du kommer og siger: 'Det og det har jeg besluttet at tage mig for,' vil jeg gøre for dig, hvad jeg kan. Rådfør dig altså med dig selv og tag din bestemmelse. Jeg kan ikke råde dig, for den slags ting har jeg ingen forstand på."

Mens jeg talte med min moder, havde jeg uvilkårligt set mig om i stuen; det forekom mig, at der manglede noget, som jeg var vant til at se.

"Hvor er uret?" spurgte jeg.

Dette ur var den eneste kunst- og luksusgenstand, min moder ejede. Lige fra jeg begyndte at skønne, havde jeg set det,

og det slog mig så meget mere nu, at det var borte, som jeg lige havde set et ganske lignende hos hr. Ritz. Det var et taffelur fra Ludvig den Sekstendes tid, et arbejde af Boule, med meget smukke messingfigurer, forneden de tre parcer, og oven på det Tiden med sin le.

"Det var kommet i uorden," svarede hun. "Jeg har ladet det bringe til urmageren for at få det gjort i stand."

Jeg ved ikke hvorfor, men jeg troede ikke på dette svar, skønt min moder aldrig før havde løjet for mig, og jeg var, da jeg kom tilbage til hr. Ritz, helt optaget af, at uret var borte. Det var i sommertiden, som altid var den dårligste tid for min moder. Der var lige begyndt et nyt kvartal i skolen; havde moder været nødt til for at kunne betale hr. Frémin at skille sig ved dette ur, som skrev sig fra lykkeligere dage? Hvorledes skulle jeg få det at vide? Hun ville ikke sige mig det. Jeg kostede hende åbenbart mere, end hun kunne overkomme. Jeg havde ikke andre vidnesbyrd om det, men det blev straks til urokkelig vished for mig og fyldte mig med bitterhed. Jeg besluttede at tage min beslutning endnu samme dag.

Jeg var tretten år. Jeg var dygtig nok i historie, latin, græsk og matematik til at kunne læse videre på egen hånd samtidig med, at jeg begyndte på et nyt studium, som skulle forberede mig til mit livs gerning. Min moder ville så kun have nødig at huse, føde og klæde mig, til jeg selv kunne tjene til livets ophold, hvilket jeg håbede ikke ville vare længe. Da jeg efter denne uventede sindsbevægelse atter trådte ind i hr. Ritz' atelier og med stor opmærksomhed betragtede hans arbejder, syntes jeg, at jeg meget snart måtte kunne nå til at gøre noget, der var lige

så godt. Mere kunne jeg ikke forlange den gang, for hans arbejder indbragte ham en fyrre tusind francs om året.

Det var nu i virkeligheden ikke så vanskeligt. Hr. Ritz nærede en dyb og ærbødig kærlighed til sin kunst, han forstod det skønne, han søgte det, han attråede det, men han havde ikke den hemmelighedsfulde gnist, som kommer, ingen ved hvorfra, og som tænder den flamme, ved hvilken mesterværker bliver til. Ingen vidste det bedre end han selv, han led ved det, og han har senere betroet mig, hvor nedslået og modløs han var. Jeg tror ikke, der gives nogen større smerte for en kunstner end i sin fantasi at skue det store, at hige efter det og ikke kunne nå det.

Hr. Ritz var af naturen begavet med en overordentlig let og behændig hånd, og det havde skaffet ham et navn i den fornemme verden, hvor en hurtig og overfladisk opfattelse gør udslaget.

Han udførte buster af unge damer i St. Germain og Chaussée d'Antin, buster, der var nydeligt arrangeret, lignede på en overmåde smigrende måde og i det hele taget tog sig bedårende ud, men som ikke holdt stik over for en alvorlig kunstners prøvende blik. De tilfredsstillede de verdensmennesker, der bestilte dem, folk af faget fandt, at det var middelmådigt arbejde, og hvad der var endnu værre, det fandt han selv med.

Ved sin første optræden havde Thomas Ritz vakt de skønneste forhåbninger. Der findes i Luxembourg en statue af ham, som udmærker sig ved skønne linjer, frisk og frejdig udførelse og heldig opfindelse; den havde han, som det hedder i ateliersproget, siden levet på, for i dette sit første arbejde havde han givet alt, hvad der var i ham. I stedet for indtrængende forståelse var der kommet sindrighed, originaliteten var blevet

afløst af behændighed. Så var han kommet i mode, havde fortvivlet opgivet håbet om at nå det væsentlige og givet sig denne let vundne lykke i vold, men han led så meget mere ved det, som han ikke kendte til misundelse, men blev begejstret ved synet af mesterværker, selv af samtidige kunstnere, og, når han havde set sådant et, var han både henrykt og nedslået, når han kom hjem til sig selv.

En rig ung pige havde forelsket sig i ham straks efter, at hans første arbejde var kommet frem, og hun var blevet hans hustru. Havde hun ved at gøre kunstnerens hjem for rigt skræmt inspirationen bort? Det er muligt. Kunsten trænger til ensomhed, ulykke eller lidenskab; i lunken luft vantrives den; den er en alpeblomst, der kræver skarp vind og gold jord.

Thomas Ritz havde drømt om, at hans søn skulle få lyst til billedhuggerkunsten, for han følte, at han var mand for at vejlede ham, indvi ham i den store kunsts grundsætninger, gøre en virkelig kunstner ud af ham og som så mange andre kunstnere give sin elev, hvad han selv manglede. Constantin havde imidlertid uheldigvis ikke sans for nogen som helst kunst, hverken for billedhuggerkunst, musik eller malerkunst; der var kun én ting, han sværmede for, det var krigsvæsenet. Det var jo så langt som muligt fra at stemme overens med faderens ønsker, men denne satte sig alligevel ikke imod og lod ham forberede sig til officersskolen i St. Cyr.

De kan nu forstå, hvorfor Ritz så pludselig fattede interesse for mig. Havde han fundet den elev, der skulle kaste glans over ham, eller havde han blot opdaget et velbegavet menneske, som han kunne gøre til sin ven og fortrolige? Mit svar på hans spørgsmål angående *Bryderen* havde vakt et håb i ham, og da jeg

kom igen om aftenen efter at have taget min beslutning, var han for sit vedkommende rede til at gøre forsøget.

Efter middagsbordet tog han mig til side og spurgte, om jeg virkelig troede, jeg havde lyst til billedhuggerkunsten, idet han tilføjede, at jeg netop var i den alder, der egnede sig bedst til at begynde i. Da jeg meget bestemt svarede Ja, lovede han, at han næste dag ville gå hen og tale med min moder. To dage efter var det slået fast, at jeg skulle blive ved at gå skole til sommerferien, da vi var i juni måned, og kvartalet var betalt; indtil da skulle jeg læse flittigt, og i august skulle jeg så flytte ind hos hr. Ritz, som bestemt holdt på, at han ville have mig i huset hos sig og i alle måder behandle mig, som om jeg var hans søn.

Min moder gav sit minde til det; hun havde som altid kun mit vel for øje.

18

Jeg gjorde raske fremskridt. Jeg havde i vuggegave fået lyst til at arbejde, det var allerede blevet åbenbart i skolen, og nu, da jeg var kommet ind på den løbebane, naturen havde bestemt mig for, udviklede denne lyst sig endnu yderligere. Jeg var utrættelig. Jeg stod op, så snart det blev lyst, og forlod først atelieret, når det var mørkt, og undertiden, ja, tit tegnede jeg om aftenen ved lampelys. Jeg gik kun ud for at besøge museer og gallerier. Målet for min ærgerrighed var at befolke denne kunstens evige og uforstyrrelige verden, hvor de levende mennesker bliver så små, med værker, jeg havde skabt. At efterlade verden en af mine tanker i bronze eller marmor, som andre kunstnere i fremtiden ville hensynke i drømmerier overfor, det var min drøm.

De kan tænke Dem, hvor lykkelig min moder var, hver gang Ritz fortalte hende om mine store anlæg og spåede mig en stor og rig fremtid. Hun kom undertiden og så til, mens jeg arbejdede. Hun kunne ikke bedømme, hvad jeg lavede, men blot det, at jeg havde lavet det, var nok til, at hun syntes, det var udmærket.

Så snart jeg kunne modellere lidt på egen hånd, lavede jeg hendes buste. Jeg ville have, at mit første arbejde, hvor ufuldkomment det end blev, skulle have min moder til emne, det var et udslag af en overtro, der var ganske naturlig for et barn, der var opdraget som jeg. For øvrigt delte jeg al min tid imellem mit arbejde og min moder. Somme tider blev hun og spiste til middag sammen med os, men hun var i højeste grad

tilbageholdende ved disse besøg. For det meste tilbragte jeg aftenerne hos hende, og så var det mig en stor glæde at opfriske vanerne fra min barndom. Jeg genfandt den samme lampe, det samme arbejdsbord, de samme syersker. De var ikke længere så lystige som for nogle år siden, livets virkelighed begyndte at gøre sig gældende. Hver af dem var optaget af sit, havde sine minder, sine sorger og bekymringer. De behandlede mig ikke længere som en lille dreng, men endnu heller ikke som en ung mand. Jeg havde altid blyanter eller voks med og tegnede deres portrætter eller lavede medaljonbilleder af dem og søgte således endog at drage nytte af den tid, jeg hvilede mig i familiens skød, for jeg betragtede virkelig næsten disse skikkelige piger som mennesker, jeg var i familie med. Det blev for det meste temmelig sent, inden vi brød op; vi spiste kastanjer og drak æblemost til. Om sommeren trakterede jeg dem med is og kager for de penge, jeg begyndte at tjene ved at forme eller kopiere for Ritz. Klokken ti eller elleve gik vi. Jeg fulgte dem et stykke på vej, og når jeg så gik hjem, så jeg på stjernerne og indåndede livet i fulde drag. Jeg gik meget hurtigt, og spærrede, når jeg således gik min ensomme gang, et kvindfolk tilfældig eller med vilje vejen for mig, sagde jeg stilfærdigt: "Om forladelse, frøken," drejede af til højre eller venstre og gik videre, optaget af at tænke på mit arbejde næste dag. Hun måtte anse mig for meget uskyldig, for skønt jeg kun var femten år, så jeg ud, som om jeg var atten.

Når jeg så kom hjem, var jeg glad over den måde, jeg havde anvendt dagen på, faldt i søvn og drømte om brændt ler, valører, proportioner osv. osv.

19

Naturen er nu imidlertid ubønhørlig. Den har også sin gerning at gøre, og enhver levende skabning er den undergiven. Af og til fo'r der en forudfølelse af kærlighed igennem mig. Frøken Ritz, som blev smukkere og smukkere, syntes udtrykkelig at måtte være udset til at blive dens genstand.

Nå, det var hun nu ikke. Hun var tre år ældre end jeg, hvilket i den alder, vi var i, har umådelig meget at sige; for det andet var det aldeles ikke hendes faders agt, at jeg skulle have hende, hvor meget han end holdt af mig, og for det tredje indgød hun mig ingen som helst anden følelse end venskab, og den fornøjelse, jeg havde af at være sammen med hende, var akkurat den samme, som jeg ville have haft, hvis hun havde været min søster. Jeg kan ikke engang rose mig af over for hende at have taget hensyn til den gæstfrihed, jeg nød, jeg havde slet ingen følelse at bekæmpe over for hende. For øvrigt syntes hendes stadige munterhed at værne hende imod alle kærlighedens efterstræbelser.

Munterhed er, når man er forelsket, noget, man allerede må være en smule blaseret for at sætte pris på. Ungdommen er mere elegisk.

Jeg så ganske vist andre kvinder i Ritz' atelier, meget fornemme og meget omtalte damer, men ved siden af alle de Venus'er af marmor og bronze, jeg havde øjnene fulde af, gjorde de med deres flitter, kniplinger og bånd et indtryk på mig som store mekaniske dukker, for ikke at tale om, at jeg tit hørte Ritz sige ved bordet, efter at de havde siddet for ham: "Du gode Gud,

hvor fru den og den er rædsomt skabt – sikke usle tynde arme – og hvor lemmerne sidder på hende – og sikke magre skuldre, hun har!"

Og om den luksus, de var klædt med, vil jeg sige det samme, som jeg sagde om frøken Ritz' munterhed: den passede efter min følelse ikke sammen med kærlighed. At gå hen og forelske mig i en, der hørte hjemme i disse ophøjede regioner, ville jeg have syntes var en utaknemmelighed imod min fattige moder, der for at leve og opdrage mig havde tilbragt nætter med at brodere kraver og skjorter, som disse damer regnede for så godt som ingenting.

Alle virkelige kunstnere har det sådan, tror jeg, og ved siden af min ærgerrighed havde jeg også en trang til at leve ubemærket. Jeg ville frembringe mesterværker og leve ukendt sammen med min moder og min hustru, for når jeg tænkte mig mit kvindelige ideal, gjorde jeg hende straks til min livsledsagerinde.

Det var for resten også det, min moders forhåbninger drejede sig om.

"Arbejd flittigt," sagde hun, "så vil du en gang træffe en smuk, sød, vel opdragen ung pige, som vil komme til at holde meget af dig. Så skal du gifte dig med hende, og vi vil leve sammen. Jeg vil opdrage dine børn; det skal være min alderdoms trøst og lønnen for, hvad jeg har gjort for dig, hvis for resten det, jeg har gjort for dig, er nogen løn værd."

Således gjorde hun, hvad hun kunne, for at afværge mulige farer. Jeg var optaget af ganske andre ting, det så hun godt, men hun var stadig bange. Der skulle, mente hun, så umådelig lidt til, for at hun kunne miste mig.

Nå, faren var der, hver gang Constantin kom hjem fra skolen. Han var et par år ældre end jeg, og hans anskuelser angående kærlighed stemte ingenlunde med mine. Det eneste, han var optaget af, var hurtigst muligt at komme til at prøve sine anskuelser i praksis, og han talte næsten ikke om andet, når vi var sammen. Han hengav sig aldeles ikke til poetiske drømmerier og tænkte langt mindre på kærlighed end på kvinder. Da jeg ikke længere gik i skole, men gav mig af med billedhuggerkunst, troede han, at jeg for længe siden var indviet i mysterier, som jeg i virkeligheden ikke vidste og heller ikke brød mig om at vide nær så god besked om som han. Han spurgte mig ud om enkeltheder, som han ved sine spørgsmål gav mig oplysning om.

Han kunne ikke begribe, at jeg ikke havde en elskerinde, eftersom der jo kom kvinder, som stod model for hans fader. En elskerinde! Det var hans fikse idé, lige meget hvem, blot det var et fruentimmer. Det hjalp ikke, at jeg fortalte ham, at jeg aldrig så noget til modellerne, som gik op til Ritz ad en særlig trappe, han ville ikke tro mig. Da det omsider var lykkedes mig at overbevise ham om, at det var sandt, hvad jeg sagde, så han umådelig forbavset på mig og gjorde dygtigt nar af mig. Han rodede om i mine og sin faders skitser for at finde udkast efter nøgen model. Så snart vi var ene i atelieret, begyndte han at udtale sig over for billedstøtterne på en sådan måde, at det endog måtte være grueligt for dem at høre på, skønt de var af marmor, og det var mig ikke muligt at bevare min alvor, når jeg hørte dette gale menneske holde latterlige taler til disse ubønhørlige gudinder, som ikke rørte sig af pletten eller fortrak en mine, mens han kom med sine udgydelser.

Det kan se ud, som om jeg roser mig selv på Constantins bekostning ved således at dvæle ved hans tilbøjeligheder. Det er imidlertid ingenlunde meningen. Der var kun én forskel imellem ham og mig: han havde ikke kendt sin moder, mens jeg var blevet opdraget af min; han havde ikke nødig at tænke over livet, der så at sige lå for ham som en slagen landevej, mens jeg var nødt til at hugge mig igennem; hans temperament drev ham i retning af kamp og krig, mens det lå nærmest for mit at drømme om kunst; og så var han endelig anlagt på at elske kvinder, mens jeg var anlagt på at tilbede én. Jeg tog vare på mig selv for at kunne stå ren over for denne ukendte, som jeg, det kunne ikke være andet, en skønne dag måtte træffe, og de åbenbaringer og glæder, mit arbejde gav mig, var mig nok.

Hr. Ritz var allerede stolt af mig. Han viste sine kolleger mine studier og udkast. De opmuntrede mig, gav mig råd og ønskede mig oprigtigt til lykke, hvilket gjorde mig arbejdet let og fornøjeligt. Hidtil havde jeg imidlertid kun kopieret antiker eller fulgt min fantasi. Naturen selv havde jeg endnu ikke haft noget at gøre med.

En aften, mens frøken Ritz sad og spillede, sagde hr. Ritz pludselig:

"I morgen skal du modellere efter naturen. Jeg er spændt på at se, hvorledes du vil komme fra det. Hav dit ler rede. Modellen kommer tidligt."

"Hvad for en model?" spurgte jeg med bankende hjerte, ganske betaget af denne overraskende nyhed. "Mandlig eller kvindelig?"

"Kvindelig."

"Stående eller liggende?"

"Stående."

Hjertet hoppede bogstavelig i livet på mig. Jeg kunne næsten ikke sove den nat.

Næste morgen klokken syv gjorde jeg mit ler i stand. Hr. Ritz kom ind til mig.

"Er du godt oplagt?" sagde han.

"Ja," svarede jeg tillidsfuldt.

"Nå, lad os så i en fart spise morgenmad."

20

På slaget ni blev der beskedent banket på døren til atelieret. Det var modellen.

Jeg så en kvinde på en tyve, toogtyve år træde ind, iført en blå merinos kjole, der var alt for kort, og med en stråhat pyntet med violette bånd på hovedet, et lille hvidt, nogenlunde rent halstørklæde, ternet sjal, gråt i bunden med store sorte tern, snørestøvler og silkehandsker, der var noget slidte i fingerspidserne. Jeg undrede mig slet ikke over hendes påklædning, for jeg havde aldrig tænkt mig, at en pige, der stod model og fik seks francs for hver gang, kunne klæde sig i fløjl og kniplinger, og jeg havde jo også fra barnsben af været vant til at se min moders syersker og min moder selv gå lige så tarveligt klædt. Jeg var så langt fra at blive forbavset eller le af hende, at jeg tværtimod snarere følte agtelse for hende, men alt hendes tøj hang så mærkværdigt på hende, at jeg spurgte mig selv, hvad for et mirakel der skulle til for at gøre en Venus ud af jomfru Mariette.

Hendes hoved var der ikke noget mærkeligt ved. Øjnene var blide, håret kastanjebrunt, hudfarven lidt rødlig, tænderne ganske almindelige; braknæset var hun, profilen frembød ikke noget særligt, stemmen var ganske behagelig.

Jeg behøver ikke at sige Dem, at hr. Ritz behandlede sine modeller med den største venlighed og den mest udsøgte høflighed.

"De er forkølet, mit barn," sagde han til den unge pige, som hostede lidt.

"Å, det har ingenting at betyde. Jeg blev det hos hr. P... Han har det altid for varmt, og så lader han ilden gå ud. Han mærker det ikke, fordi han har klæder på."

"Hvad har han for nu?"

"Det ved jeg ikke."

"Har De ikke set på det?"

"Nej, han holder ikke af, at man ser på hans malerier. Jeg ved ikke andet, end at jeg ligger på knæ med armene i vejret og ser forskrækket ud. Det skal nok igen være en '*Løve i Florents*'."

Jeg kunne ikke lade være at le.

"De kan være ganske rolig," sagde hr. Ritz, "i dag skal De ikke have armene i vejret."

"Å, det har ingenting at sige, her er jo varmt."

"Nå, lad os så begynde."

Jomfru Mariette gik bort fra ovnen, som hun var gået hen til, da hun kom ind. Jeg prøvede på at se ganske rolig ud, men jeg var noget nervøs, mens jeg æltede mit ler. Efter at have taget sjal og hat af trådte hun op på forhøjningen.

"Det hele?" spurgte hun.

"Ja," svarede hr. Ritz.

Så hægtede dette pigebarn, som om det var den simpleste og naturligste ting af verden, sit kjoleliv op, knappede ærmerne op, lod kjolen glide ned om sig, tog den op og lagde den på en stol. Derpå tog hun halstørklædet af og lagde det omhyggeligt oven på kjolen, løste skørtet op og stod nu i bar særk, for hun havde selvfølgelig intet snøreliv på. Så satte hun sig ned, slog det højre ben over det venstre og snørede sine støvler op i den stilling, som Pradier har givet en af sine smukkeste små billedstøtter. Derpå trak hun strømperne af, lod særken falde,

trådte ud af den og sparkede den med foden om bag ved sig, rettede sig, kastede hovedet let tilbage, strøg med begge hænder håret tilbage, der rullede ned over skuldrene, og sagde:

"Hvordan skal jeg stille mig?"

Jeg vendte mig om mod hr. Ritz, lige så meget for at fatte mig som for at høre, hvad han ville svare. Han lå på sofaen og havde i nogle øjeblikke ikke haft øjnene fra mig.

"Vælg selv stillingen," sagde han.

"Så vælger jeg den, jomfruen lige stod i," svarede jeg i en temmelig usikker tone.

"Vel," sagde han.

Mariette havde imidlertid atter ladet armene falde.

"Stryg igen Deres hår tilbage som for lidt siden, jomfru," sagde jeg.

Hun hævede atter armene, men stillingen blev ikke så god som før.

"Hovedet lidt mere tilbage – nej, ikke sådan – sådan."

Og uden selv at tænke på, hvad jeg gjorde, sprang jeg op på forhøjningen, tog hendes hænder og anbragte dem i den stilling, jeg ville modellere hende i.

"Nå," sagde hun leende, "det lader til, at jeg altid skal have hænderne i vejret."

Så tog jeg min jakke af, smøgede skjorteærmerne op, skruede min skammel i vejret for at komme i højde med "mit hoved" og tog kraftigt fat på min lerklump.

"Jeg vil også arbejde," sagde hr. Ritz, idet han gik ind i sit atelier. "Lad nu ikke ilden gå ud."

Det kan måske synes mærkværdigt, men enhver tanke forsvandt af min sjæl med undtagelse af den at gengive, hvad

jeg så.

Det varede kun et øjeblik, før det, der gik for sig, forekom mig ganske selvfølgeligt. Jeg søgte at gengive min levende model, som jeg hidtil havde søgt at gengive livløse ting, men desuden var jeg opsat på at gribe livet i farten og straks legemliggøre de indtryk, der hvert øjeblik kunne undslippe mig. Min arbejdsiver blev således mangfoldiggjort ved en slags kamp med den flygtende virkelighed. Hertil kom også beundring for dette legeme, som jeg så for første gang, en beundring, der var blottet for enhver sanselig forestilling.

Ak, hvor kunstens skønneste frembringelser dog er ringe i sammenligning med det skabte. Nu forstod jeg, hvad jeg tit havde hørt min lærer og hans venner sige: "Naturen er til at fortvivle over," og samtidig forstod jeg de mange kunstnere, der foretrækker at holde sig til det overleverede og stadig kopiere menneskeværker frem for at vove sig i lag med Guds værk. Ser man kun på forholdene, er ganske vist ingen kvinde så fuldkommen som visse billedstøtter, og hvis Gud fulgte den anvisning, mennesket umiddelbart giver ham, og pludselig indblæste en af disse berømte billedstøtter liv, tror jeg, at den ville blive fuldkomnere end de mest blændende skønheder, eftersom den forener alt, hvad kunstnerens geni har kunnet give, med hvad Skaberen har givet. Men Gud har ikke dette hedenske mirakel nødig, og det mest ufuldkomne af hans værker byder og vil til evige tider byde de mest fuldkomne af vore trods, for det har, hvad intet menneskeværk nogen sinde vil kunne få: blikket, smilet, livets varme udstrømning.

De to første timer fløj som et sekund. Jeg var drivvåd af sved, men mærkede det ikke, lige så lidt som jeg lagde mærke til, at

Mariette var træt – jeg havde kun en to-tre gange givet hende lov til at hvile armene, og ellers stadig gentaget: "Rør Dem ikke!" Åndedrættet, der med regelmæssige mellemrum fik hendes barm til at hæve og sænke sig, den lette sitren i huden ved den ringeste kuldefornemmelse, det unge, kraftige blod, man følte rulle under denne matte hud med dens glanslys, alt det ønskede jeg at gribe. Jeg var som beruset og holdt mig ikke længere udelukkende til det arbejde, jeg havde for, men havde hovedet fuldt af linjer, stillinger, omrids, bevægelser og billedstøtter.

"Nu skulle du hvile dig," sagde hr. Ritz pludselig. Han stod bag ved mig.

"Det var en god idé," sagde Mariette; "og så vil jeg se at få det til at brænde igen."

Hun tog sit skørt på, kastede sjalet over sine nøgne skuldre og satte sig hen foran ovnen og lagde kul på. Jeg tørrede sveden af mit ansigt og så på hr. Ritz for at se, om han var tilfreds.

"Det er forbavsende!" sagde han, idet han skiftevis så på mig og mit arbejde. "Det er forbavsende! Nå, jeg har ikke taget fejl af dig."

"Er det virkelig Deres mening?"

"Ja. Og nu," vedblev han, "vil jeg tillade mig at gøre nogle bemærkninger, skønt det er min oprigtige mening, at du fra i dag af ikke længere har nødig at bryde dig om, hvad andre siger. Du kan gå ene, og du vil nå langt, for du har kærlighed til naturen. Men husk vel på, at naturen ikke er kunstens eneste mål. Ved du, hvad kunsten er? Det er det skønne i det sande, og i henhold til dette har kunsten dannet sig urokkelige love, som du forgæves ville søge i naturen alene. Kunne naturen alene tilfredsstille den, ville du kun have nødig at gengive en smuk

model fra isse til fodsål for at frembringe et mesterværk. Fulgte du det indfald, ville du imidlertid kun frembringe noget latterligt. Talentet består i evne til at fuldstændiggøre naturen, til alle vegne fra at samle dens mærkværdige, men kun delvise antydninger og så forene dem til et helt igennem ensartet hele samt nedlægge en tanke eller en følelse i dette hele, eftersom vi nu en gang ikke kan give det en sjæl. Kort sagt, den, som holder sig inden for det skønnes ubøjelige love, kommer det sande nærmest, er mest af en kunstner. Det har Fidias, det har Michelangelo, og det har Rafael gjort. Jeg har i dag sat dig på en afgørende prøve, og du har bestået den med større glans, end jeg havde ventet. Ikke den ringeste famlen! Lutter fart og begejstring! Bravo! Du har spilet næseborene ud og indåndet sandhedens duft, som en ung løve indsuger ørkenvinden. Det er ganske, som det skal være, for så vidt står du ved målet! Men nu gælder det om at beherske denne begejstring uden at svække den. – Rejs Dem, Mariette, og stil Dem igen i den stilling, De nylig stod i. Godt. – Se, denne naturlige stilling har nu straks ført dig på afvej, min dreng; du har overrasket naturen i en af dens fri bevægelser og straks standset den; det ville du nu ikke have gjort, hvis du ikke havde kunstnerblikket. Men denne stilling, der er tilstrækkelig, når det er en studie, du vil gøre, forslår ikke til en billedstøtte. En kvinde, der stryger håret tilbage, kan være god nok til en statuette på seks tommers højde til at anbringe på et lille fodstykke eller på et taffelur, men det er ikke et emne for den store kunst. Og så har du kun set den ene side af bevægelsen. Vend Dem om, Mariette, men hold Dem i samme stilling. Se nu, skulderbladene står for tæt sammen, det er grimt; hovedet dukker ned imellem skuldrene,

halsen slår rynker, ryggen er hul, hofterne bliver borte. En billedstøtte bør kunne drejes på sit fodstykke, eller man bør kunne gå rundt om den, for den bør kunne ses fra alle sider; linjerne må altså være rene og ædle, fra hvilken side man end ser den. Nå, det, naturen her har givet dig, er usandt, for visse deles vedkommende grimt. Hvilken lære kan kunsten nu uddrage af denne antydning?"

Han vendte sig atter til Mariette og sagde:

"Sænk armene lidt – undersiden af dem er aldrig særlig smuk, hverken i kunsten eller i naturen –; rund albuerne og skyd dem lidt frem; hold hovedet lige og slå øjnene op imod himlen. Hvad er der nu ikke nået ved denne ringe ændring! Hovedet træder frit frem, man ser det i hele dets omrids, i stedet for at man før kun så det fra neden, så at man kun så hagen og næseborene. Hænderne kommer frem foran det med en blød og smidig bevægelse, mens de før forsvandt i håret, og armene med de fremstående albuer tog sig ud som et par hanke. I stedet for en kvinde, der stryger håret tilbage, har du, om du vil, en ung martyrerske, der er kysk i al sin nøgenhed, der skal dø og med himmelvendte blikke bringer Gud sit liv som offer og samtidig åbenbarer skønne former for de stakkels dødelige.

Lad os nu se hende fra den anden side. Skulderbladene er kommet på deres plads, halsen er lige, ryggen klar i formen, og hofterne træder fast frem. Tilfredsstiller naturen dig nu længere, nu, da emnet er fundet? Ja, i visse henseender, ikke i andre. Her," vedblev hr. Ritz, idet han rørte ved Mariette, som om hun var en stor leddedukke, men samtidig smilede til hende for at give hende at forstå, at det ikke var hende personlig, men

naturen i almindelighed, hans bemærkninger gjaldt, "her er armene for tynde i forhold til kroppen, hænderne er for svære i forhold til armene, halsen er tung. Kroppen er kun seks eller højst halvsyvende gang så lang som hovedet og burde være syv gange så lang. Benene er spinkle, anklerne tykke, men alt andet er der vidunderligt smukke forhold i. Du ser altså, hvad man bør tage af det, og hvad man ikke bør tage. Er det nu det hele? Nej, fra hvilket land skal din martyrerske være? Skal hun være en ung grækerinde, der er kommet til Rom i følge med St. Paulus, eller skal hun være et barn af det høje Norden, der er kommet med Attila til Merovæus' Gallien og blevet kristnet af de første biskopper? Det er jo to ganske forskellige typer; hvilken af dem vælger du? Og når du har valgt, hvor finder du den så i vore dage levende i en skikkelse, der svarer til dit ideal? Alt dette er ikke let," sagde hr. Ritz som afslutning, idet han strøg sig med hånden over panden og nok så meget talte til det inderste i sin sjæl som til mig, "og de, der går livet igennem uden at søge noget ud over det og uden at skænke det, vi gør, et blik, kan sandelig prise sig lykkelige."

Mariette klædte sig langsomt på, som hun havde klædt sig langsomt af, hun iførte sig atter disse simple klædningsstykker, hun skjulte sit legemes skønheder med, den ene efter den anden, ligesom en jødisk købmand en efter en putter de kostbare stene, han har vist frem, ned i sin læderpose igen, og hun gik sin vej med hele herligheden uden rimeligvis at have forstået et muk af, hvad hun havde hørt.

21

Jeg ville ikke kunne gøre rede for den følelse, der greb mig, da hun havde lukket døren. Jeg var på mange forskellige måder blevet stærkt påvirket af alt, hvad jeg nys havde set og hørt. Kunstens storhed og de vanskeligheder, der er forbundet med den, begyndte at gå op for mig. Hvor mange skuffelser ville jeg ikke komme til at lide! Hvor meget havde jeg ikke at lære! Ville jeg have mod til det? Ville jeg have tid til det?

Så var der denne stakkels pige, som for en smule brød bar sin skønhed om fra atelier til atelier, og som, når hun en gang døde på et hospital – hvor skulle hun ellers kunne dø? – ville blive lagt frem på anatomibordet, hvor videnskaben ville skille disse lemmer ad, i hvis harmoni kunsten havde søgt beåndelse. Denne pige efterlod i min sjæl et uovervindelig sørgeligt indtryk. For første gang gav jeg mig til at tænke på den skæbne, der ventede så mange ulykkelige væsener. Jeg ville gerne have været denne Mariette til nytte, fordi jeg skyldte hende min første store kunstnerfornemmelse. Hun stod ikke længere for mig som en fremmed. Denne pige, som for eksempel Constantin kun ville have krævet et øjebliks fornøjelse af, bevarede jeg allerede i taknemmelig erindring, måske fordi jeg var gået ren ud af prøven. Betaget af en sær stemning, var det mig imod, at andre skulle se dette legeme, som jeg syntes tilhørte mig, fordi jeg havde tilegnet mig det på åndelig måde. Det var den første forudfølelse af den skinsyge, der lever i manden, som vil, at hvad der har tilhørt ham et øjeblik, skal

høre ham til for tid og evighed. Så brød jeg igennem alle disse betragtninger og sagde til mig selv:

"Sådan er altså en kvinde!"

Hr. Ritz så godt, at der foregik noget i mig. Jeg stirrede ufravendt på væggen og sagde ingenting. Han spurgte mig i en faderlig tone, hvad jeg tænkte på. Jeg sagde ham det lige ud.

"Det er alt sammen godt," svarede han, "det er alt sammen godt, og jeg glæder mig mere og mere over den prøve, jeg har sat dig på. Jeg ville i virkeligheden ikke blot stille en model frem for en kunstners øjne, jeg ville også stille en kvinde til skue for en ung mand, som sikkert nu og da må tænke på kvinder. Jeg havde talt om det med din moder. Hun var meget urolig ved det. Det var at sætte alt på ét kort. Hvem ville gå af med sejren, kunstneren eller manden? Kunstneren sejrede – jeg havde ikke tvivlet om det. Manden blev ved dette uventede syn kun opfyldt af ædle tanker. Du er vel udrustet af naturen, min kære dreng, og jeg er glad ved at se dig undergivet det indtryk, der behersker dig.

Det er en almindelig mening, at kunstnernes sæder er løsere end andre samfundsklassers, og at lidenskaben, lasten og udsvævelserne hos dem har frit spil, som om de dér var i deres rette element. Jeg indrømmer, at det kunne synes rimeligt nok, at mennesker, som væsentlig lever og arbejder i fantasiens verden, lidt efter lidt kunne sige sig løs fra de almindelige fordomme, ja endogså fra de almindeligt vedtagne grundsætninger, og at disse undtagelsesmenneskers legemer, der som følge af åndelig spænding kommer i en pirringstilstand, almindelige mennesker ikke kender noget til, i fritiderne imellem arbejdet kunne føle trang til unaturlig

ophidselse og kun kunne tilfredsstilles ved overdrevne nydelser. Der er endda dem, som holder for, at det er en nødvendig forudsætning for at være et geni. Som salamanderen kan den store kunstner kun leve i ild, siger de; vender han tilbage til den almindelige atmosfære, dør han. Som følge af deres arbejders natur skulle kunstnerne, især de, der som malerne og billedhuggerne stadig må stå umiddelbart ansigt til ansigt med kødet for at kunne give deres tanker udtryk, mere end andre mennesker være udsatte for at bukke under for fristelsen ved de hidsende syner, de bestandig har for øje. Du har nylig selv erfaret, at man tager fejl, når man tænker og taler således. Hvor kunsten, det vil sige følelsen for det skønne, virkelig findes, hersker den lige så fuldt over hjertet som over fantasien, lige så fuldt over fantasien som over ånden. Det forholder sig med harmonien i moralsk henseende som med harmonien i fysisk henseende. Der kan ikke bestå noget varigt forbund imellem last og geni. Støder disse to modsatte elementer tilfældigvis sammen i den samme personlighed, vil det ene af dem uundgåelig besejre og tilintetgøre det andet.

Ransag de menneskers indre liv, som virkelig fortjener at kaldes kunstnere, og du vil finde, at de alle sammen er gode mennesker, alle sammen fromme mennesker, nogle endog rene som helgener. Det sande geni er kysk, og hvilke former hans værk end antager, er det kysk som han selv. Værket bliver først umoralsk som følge af den frembringende kunstners underlegenhed, idet han, når han ikke kan tilfredsstille de kunstdommeres smag, der behersker den offentlige mening, påkalder mængdens lønlige nysgerrighed og sanselighed.

Hvor stor en kunstner end er, er han dog imidlertid kun et menneske, og slipper han end fri for last, udsvævelser og lidenskaber, undgår han dog ikke kærligheden. Videnskaben kan få sine dyrkere til at glemme, at der er kvinder til – Newton er et bevis på det –, men det gælder ikke om kunsten. Fantasien har sine rødder i hjertet. Kunne man underkaste kunstnernes geni en kemisk analyse, ville man finde én del dårskab og enfoldighed og tre fjerdedele kærlighed i det. Men efter at have flakket viden om, gennemsøgt verdensrummet og opsendt bønner til uendeligheden samler denne kærlighed sig næsten altid om én enkelt genstand, der synes *elskeren* at virkeliggøre alle de krav, han drømmer om.

Det er altså ikke min mening at sige, at du kun skal elske marmoret, min dreng, det ville være ørkesløst. Alt tyder på, at du vil komme til at elske og elske dybt, men vogt dig så længe som muligt for denne kærlighed, som i forbindelse med arbejdet vil komme til at udfylde hele dit liv. Lad naturen ganske roligt udvikle de kræfter i dig, som du vil få nødig til at modtage denne uundgåelige gæst og lide, hvad du måske vil komme til at lide. Du vil utvivlsomt stundom tage fejl som så mange andre, og du vil åbne dit hjerte for snyltegæsten i den tro, at det er denne store ven, du åbner det for. Men du vil komme til at elske. Hvem? Det har kun lidt at sige. Elske, det er hovedsagen.

Du ser, at jeg behandler dig fuldstændig som voksen. Kan du gøre genstanden for din kærlighed til din livsledsagerinde, er hun, du kommer til at elske, værdig til at blive din hustru, og kan du frembringe mesterværker ved en fredelig arnes blide lys, så har du løst opgaven: storhedens forening med renheden, det

skønnes forening med det gode. Jeg har grebet denne lejlighed til på forhånd at give dig et indblik i livet, for jeg har hos dig fundet alt, hvad der behøves for at forstå det og for at kunne drage nytte af. Betragt mig for fremtiden som en fader og sig mig alt, hvad du ikke kan sige til din moder. Min erfaring, mit venskab, mine råd står til din tjeneste, og hvad kunsten angår, vil du nå videre end jeg, hvilket," tilføjede han med et tungsindigt smil, "for resten ikke er vanskeligt."

Således talte hr. Ritz til mig. De kan tænke Dem, at, hvad jeg havde oplevet den dag, brændte sig ind i min hukommelse. Jeg har dvælet så udførligt ved det, fordi det i virkeligheden betegner min indtrædelse på kunstnerbanen. Jeg tilbragte aftenen hos min moder, som nu følte sig helt beroliget.

Da jeg skiltes fra hende om aftenen, bar jeg hovedet højt og trådte fast i brostenene. Jeg følte mig som mand, rede til at bestå enhver ædel kamp og, det kan jeg roligt sige, modtagelig for alle gode følelser. Jeg ville have givet meget til, at nogen havde trængt til mig straks. Mit hjerte var så fuldt. Man holdt af mig, man spåede mig talent, ære og velstand; sundhed, mod og håb havde jeg. Da jeg kom ind på mit lille værelse, lukkede jeg vinduet op og så op på den klare, rolige himmel. Jeg græd en hel time uden at mærke det, og så sov jeg ind som et barn.

Fra den dag af begyndte hr. Ritz og hans venner at behandle mig næsten som deres ligemand. De berømteste kunstnere interesserede sig for mig og skænkede mig deres fortrolighed. Opmuntring skortede det mig altså ikke på. Jeg blev lidt efter lidt indviet i det begejstrede, fyrige, urolige liv, slægten fra tyverne levede. Efterverdenen vil komme til at gøre regnskabet med disse mennesker op igen, for mange af dem, som faldt

ukendte i kampen, vil fremtiden bringe til ære og værdighed. Det var en brav slægt, måske noget overspændt, men selv i sine vildfarelser og udskejelser fuld af ærlighed.

Jeg var snart i stand til at se, hvor sandt hr. Ritz havde talt. Blandt de fremragende, af efterverdenen godkendte kunstnere fra den tid, er der ikke én, hvis private liv ikke kan tåle at ses i fuldt dagslys. De skal derfor ikke, når De vil forsvare mig, søge efter slette forbilleder, jeg kan have haft for øje, eller henvise til den ejendommelige kreds, jeg tilhørte, for om muligt der at finde nogen undskyldning for min brøde. Og tål heller ikke, at Deres modpart gør den slags ting gældende imod mig. Jeg godkender dem hverken som argumenter for eller imod. Jeg har aldrig været under påvirkning af noget lastefuldt forbillede og har heller aldrig selv givet noget sådant.

Det ry, vi kunstnere har på os, kan vi takke de letfærdige, bedærvede og dovne personer for, som pynter sig med kunstnernavnet, fordi det ikke forpligter til noget og i mange menneskers øjne undskylder alt. Jeg har set mange af den slags folk drive formiddagen hen i ateliererne, aftenen på værtshuse og natten overalt, hvor det kan træffe sig. De er stadig lige på nippet til at frembringe et mesterværk, og efter hele deres liv igennem at have hylet om kap imod enhver, som med den største lethed når højere end de, forsvinder de uden at efterlade sig andet spor af deres tilværelse her på jorden end røgen af deres piber. Den slags folk er ikke mere kunstnere, end fallitspillere er købmænd eller desertører soldater. Der er udskud i alle samfundsklasser; de er vort.

22

Jeg har lige gennemlæst første del af disse optegnelser. Hvor de er langtrukne og vidtløftige! Hvor mange overflødige enkeltheder indeholder de ikke, og hvor mange omveje gør de ikke, førend de kommer til sagen! Hvor det er let at mærke på dem, at jeg er bange! Nå, jeg kommer jo imidlertid til at tage mod til mig. Altså, frisk mod, jeg vil prøve på at glemme, at det er mig, det drejer sig om.

23

En gang om ugen holdt hr. Ritz åbent hus. Hans talents særlige beskaffenhed bragte ham i forbindelse både med kunstnere og folk af den fine verden, og han bød i sit hjem disse to samfundsklasser et neutralt mødested, hvor de kunne have fornøjelse af at træffe hinanden. Fastelavns mandag gav han altid et kostumebal, som der var stor rift om at blive indbudt til. Det var på et af disse baller, det sidste, han gav, at frøken Ritz traf grev Niederfeld, en ung, rig svensk gesandtskabsattaché, som hun nogle måneder efter blev gift med.

På dette samme bal optrådte Constantin, som da i et årstid havde været elev på officersskolen i St. Cyr, i et af de kostumer, Gavarni bragte i vælten; han blev der imidlertid ikke længe. Henved klokken to så han sit snit til at slippe bort og tilbragte så resten af natten i Variététheatret, hvis maskeballer der den gang gik stort ry af for den lystige vildskab, der herskede på dem. Næste dag optrådte han med en ligegyldig mine, der åbenbart skulle antyde, at han var kommet ud over visse illusioner, og friste mig til at spørge ham ud. Jeg kunne ikke nænne at lade ham gå i den kattepine, så jeg spurgte ham, hvad der var på færde.

"Å, kære," sagde han, "jeg troede, at kvinden var noget ganske andet, end hun er."

Og så fortalte han mig sin første kærlighedshistorie, der var begyndt klokken to om natten og endt klokken otte om morgenen. Han kunne huske den elskedes dragt, men hvad hun hed, vidste han ikke.

Blandt de damer, jeg havde gjort bekendtskab med på dette bal, var der en, som syntes at have fattet meget stor deltagelse for mig, en fru Lespéron, lyrisk digterinde, rent ud sagt en blåstrømpe, der tog sig ud som et galt menneske, men i grunden var hjertensgod. Hun skrev vers, der hverken var værre eller bedre end dem, så mange skrev den gang, romantiske digte efter Lamartines, Hugos og Mussets forbilleder.

Denne skole frembragte i løbet af nogle år en del digtere og digterinder, som der nu ikke er det ringeste spor tilbage af, ikke engang den latter, der burde have afløst det ubegribelige ry, der gik af dem. De var alle sammen inspirerede, havde alle sammen hver sin hemmelige smerte, sin lønlige kærlighed. Der var ikke én af dem, som ikke havde en med højt græs overgroet, af alle andre ukendt grav i et hjørne af en kirkegård ude på landet, hvor der hvilede en Elvira, og hvor han gik hen for at græde, rette spørgsmål til Himlen, forbande Gud og så til sidst kaste sig i støvet for ham og synge en hymne til skabningens pris. Kirkeklokker, kirker, stjerner, poppeltræer, månen, skygger, lig og Ave Maria'er hørte til dagens orden. De ligefrem frådsede i den slags ting.

Disse poetiske væsker og denne patos, i hvilken der fandtes lidt af alt, Byron, Voltaire, Goethe, Ronsard og Chateaubriand – kun Molière manglede, hvilket var skade, for han kunne måske have gjort den udødelig med sin komik –, alt dette måtte have et afløb, og disse poeter havde da også deres Hotel Rambouillet med tilhørende filialer. Om vinteren samledes man hver aften fra klokken ni til tolv i visse små "litterære saloner", hvor så en eller anden digter eller digterinde stående op ad kaminen med blegt ansigt, det hvide ud af øjnene, håret i uorden og med en

stemme, der snart kvaltes af hulken, snart lød som rullende torden, udgød sin fyldige og vældige poesi over de forsamlede gamle Sapphoers og unge Corinnaers hoveder. Der lød skrig, hulken, begejstringsudbrud. Man trykkede hinanden i hænderne, man omfavnede hinanden, og så drak man et stort glas sukkervand og gik hver til sit.

Fru Lespéron havde en af disse navnkundige saloner. Hun troede fuldt og fast, at den gjorde det tempel rangen stridig, hvor Chateaubriand med sin tungsindige mine, med sit ind i fremtiden skuende blik, med laurbærkransen om hovedet og sine "erindringer" i hånden, indhyllet i dampe af den røgelse, en ufrivillig vestalinde brændte ved hans fødder, lidt utålmodigt ventede på, at verden skulle ramle sammen for at berede ham en grav, der var ham værdig.

Fru Lespéron kom til hr. Ritz, og til gengæld gik han en gang om året hen i hendes salon, nød de elegier og det sukkervand, der bødes ham, og kom leende hjem fra disse lige så skikkelige som latterlige mennesker. Hr. Lespéron, der var kontorchef i et af ministerierne og den skikkeligste mand af verden, havde imidlertid bedt sin kone om at udgive sine "smerter" og sine "håb" under et påtaget navn. Hr. Lespéron tilhørte nemlig snarere Désaugiers end Byrons skole. Han holdt nok af et godt bord, og af og til samlede han sine kolleger, deres hustruer og døtre hos sig til en lille svingom. Man spiste til middag og havde det rigtig fornøjeligt, og enden på det blev, at digterne og muserne smittedes af lystigheden, fandt sig i det uundgåelige og morede sig som almindelige dødelige.

Den vinter, der skulle blive så skæbnesvanger, gav fru Lespéron ved midfaste et kostumebal, som jeg var indbudt til.

Klokken elleve så vi en dame på en fire-fem og fyrre år træde ind. Hun var klædt som Maria af Medici, således som Rubens har malet hende på salvingsbilledet. Hun spillede fortræffeligt dronning og hilste til alle sider med majestætisk værdighed. Hun havde askefarvet hår og var fed og blød i kødet som en dronning, der lever af vagtler og sukkergodt; tænderne var smukke, halsen rund og lidt vel kort, armene hvide og tykke, håndleddene fine. Hun måtte have været overordentlig smuk, da hun stod i sin første skønhed, at dømme efter den, hun nu præsenterede som nummer to, og som endnu – ved lys – var påfaldende, særlig for epikuræere, der som bekendt ikke kaster vrag på noget af det gode, naturen byder, og som, når sommeren er omme, langt fra at give sig til at sukke og klage, til det bliver forår, fryder sig over oktobersolens lys, der lister sig ind mellem det gulnede løv.

Det var imidlertid skade for Maria af Medici, at hun havde en page med, som bar hendes slæb.

Denne page, et barn på en tretten-fjorten år, var hendes egen datter. Himmelblåt, roser og sne, klædt i sort fløjl og atlask, med fuldstændig gyldent hår under den mørke baret. Mindede hendes moder om et billede af Rubens, så mindede hun om et af van Dyck. Hvorledes skal jeg finde ord, ikke til at beskrive, men til at give Dem en anelse om, en duft af dette ganske ubeskrivelige væsen? Tænk Dem, at rosen frembringer en frugt, der i udseende og smag ganske svarer til den form og duft, som altid fortryller Dem ved rosen, hvor ilde man end handler med den, og tænk Dem så det øjeblik, da den fra blomst går over til at blive frugt, da den endnu er gennemsigtig og allerede er blevet fast, da duften beruser og smagen er ved at komme frem,

så vil De måske nok opfatte en hundrededel af det mærkværdige indtryk, som denne vidunderlige fremtoning gjorde på alle og især på mig.

For mig var hun ikke en ung pige, ikke et barn, ikke en kvinde, hun var *kvinden*, det symbol, den abstraktion, den evige gåde, som i fortid, nutid og fremtid har bragt, bringer og vil bringe al menneskelig fornuft, alle filosofiske systemer og alle religioner til at vakle, snuble og falde. Hele min sjæl havde samlet sig i mine øjne. For første gang i mit liv gjorde jeg mig rede for, hvad der hidtil havde været mig ubegribeligt. De historiske kvindeskikkelser, der har omstyrtet riger ved at vække lidenskaben i en mands hjerte, de kvindeskikkelser, virkelige digtere har skabt og som har opflammet hele slægtled, kvindeskikkelser, som jeg hidtil kun havde beundret som fantasifostre, fik pludselig liv. Det stod for mig som den simpleste ting af verden at give jorden et helt andet udseende for at komme i besiddelse af et af disse ubegribelige væsener, for at lade hende gøre en helt ud af mig eller trække mig ned i støvet, for ved hende at blive et geni eller et dyr. Eva, Pandora, Magdalene, Cleopatra, Desdemona, Manon Lescaut, Emma Lyonna gled forbi mig og spurgte: "Forstår du os nu?" Og jeg svarede: "Ja, jeg forstår jer."

Dronningen og hendes page gik salen rundt og hilste på de tilstedeværende, *hun* med et lille nik, *han* rødmende og med et svagt smil. De andre gæster gik villigt ind i de roller, der var tiltænkt dem, tog sagen lige så højtideligt som de to agerende og bukkede underdanigt næsten helt ned til gulvet. Det lykkedes mig at komme i første række, og jeg slugte dem med

øjnene, eller rettere sagt kun den unge pige, for moderen interesserede mig ikke længere.

Jeg nærede endog en vis vrede imod hende. Jeg var forbitret over, at hun vanhelligede sin datters tidligt modne skønhed ved således at stille den til skue i en dragt, der røbede tusind gange mere end den tyndeste og mest nedringede kjole. De strøg begge tæt forbi mig, naturligvis uden at se mig. Intet lod dem ane, at jeg fra den stund af skulle få indflydelse på deres skæbne, intet sagde dem, hvilken sælsom indflydelse de skulle få på min. Der var rimeligvis noget, som sagde mig det, for jeg kom til at ryste, som om jeg var blevet ramt af et elektrisk stød, da pagen med et ubestemt blik takkede os alle på en gang for vor hyldest. Ja, nu husker jeg det, salens væg åbnede sig, et blændende lys slog mig i møde, og et øjeblik stod jeg ansigt til ansigt med fremtiden.

Dansen begyndte igen. Pagen lod dronningen danse. Da kvadrillen var til ende, gik jeg drevet af en uimodståelig magt hen til den unge pige og bad hende om at danse den næste kvadrille med mig. Jeg følte ligefrem trang til, at dette lille væsen tilhørte mig lidt, hvor lidt det så end var.

"Nej," sagde hun, "mænd danser ikke med hinanden."

Og så vendte hun mig ryggen og gik hen og bød en ung pige op. Hun havde altså ikke blot klædt sig ud som page, men det var hendes agt at føre pagerollen igennem. Det havde jeg ikke noget imod. Jeg kom så ganske vist ikke til at danse med hende, men så ville hun til gengæld kun lade sig berøre af kvindehænder. Jeg fulgte hende uafladeligt med øjnene; det gjorde for resten alle de andre tilstedeværende også. Dette barn var blevet genstand for hele selskabets interesse. Moderen

havde sat sig hen i en krog, hvor hun passiarede, pustede og viftede sig med stort rabalder. Da jeg så nærmere til, syntes jeg, at jeg opdagede nogle alt andet end tiltalende linjer i dette ansigt, som ved første øjekast havde gjort et så sympatetisk indtryk. Øjet var koldt og tørt, savnede dette lysende punkt, som malerne sætter så stor pris på, og som på én gang gør blikket glansfuldt og fugtigt som en dugdråbe, solen skinner på. Læberne var tynde og slog imod hinanden som en dobbelthammer, når hun sagde noget; stemmen, der jo i virkeligheden er sjælen udåndet og omsat i lyd, det højeste og væsentligste udtryksmiddel, et tænkende væsen har til sin rådighed, for man kan til nød trøste sig over at have mistet synet, men aldrig over at have mistet hørelsen – hendes stemme havde en skingrende metalklang og mindede midt i den almindelige larm om en smeds gennemtrængende hammerslag, der overdøver støjen i en landsbygade.

Var det fattigdom, misundelse, ærgrelse over de uoprettelige skår, alderen havde gjort i hendes skønhed, der gav hele denne kvindes væsen et præg af noget uægte? Rimeligvis var det det alt sammen, og galden var uden tvivl i tidens løb blevet en af hoveddrivkræfterne i dette fede, gule, bløde legeme. I hendes samtale eller rettere sagt i hendes enetale, for hun talte uafbrudt som et spilleværk, der er trukket op og bliver ved sin bestemte tid, kom ordene "min datter" – "min anden datter" – "hendes fader" – "min datter" – "min anden datters mand" stadig igen som omkvæd.

En to-tre gamle damer, som med gudhengivenhed fandt sig i deres skæbne og blev siddende hele natten, til det behagede deres døtre at bryde op, syntes at høre på hende og tilkendegav

deres opmærksomhed ved at nikke og ryste på hovedet på passende steder.

Imidlertid dansede pagen, og et vers af "*Fantomerne*", som alle mennesker den gang havde på læberne:

> "Hun elsked dansen alt for højt,
> og det blev hendes død ..."

kunne have tjent denne moder, der var så stolt af sin datter, til advarsel. Den unge pige kastede sig virkelig ud i hvirvlen med en sådan beruselse, gik så fuldstændig fra sans og samling derved, at hun til sidst blev nødt til at gå ind i et lille tomt sideværelse for at ånde en mindre kvælende luft. Da hun var kommet derind, lagde hun hånden på brystet, bøjede hovedet tilbage som en vipstjert, der synker en dråbe vand, og syntes at søge oven over sig efter den friske luft, hun trængte til. Jeg iagttog hende, uden at hun så mig. Enhver af hendes bevægelser åbenbarede en ny ynde, enhver stilling, hun indtog, var et maleri. Det morede hende da også, hver gang hun rørte sig, at se spejlene gengive hendes skikkelse på alle kanter. Det varede imidlertid ikke længe, før hun satte sig ned, så stærkt gjorde hendes alder sit krav på hvile gældende. Hun tog sit lille broderede, duftende lommetørklæde frem fra sit bryst og viftede skødesløst sit ansigt med det som en ægte favorit af Henrik den Tredje; derpå tog hun tingene omkring sig i øjesyn, mens hun stadig bevægede hovedet let i takt med musikken, som om hendes sjæl endnu dansede, skønt legemet havde måttet opgive det. Lidt efter lidt blev denne bevægelse langsommere og langsommere, munden blev stående lidt åben, blikket blev ubestemt, hovedet sank ned på en pude,

åndedrættet blev regelmæssigt, de små ben slappedes, lommetørklædet faldt ud af hendes hånd, øjnene lukkedes, barnet sov.

24

Jeg stod i døren ind til det lille værelse og ligefrem spærrede den, jeg ville helst have dette dejlige syn for mig selv, så meget mere, som det allerede en liden stund havde stået for mig, som om jeg skulle kende dette ungdommelige ansigt. Jeg havde imidlertid aldrig set det før, det var jeg ganske vis på, for det ville i så fald straks have slået mig, som det slog mig nu, men det lignede bestemt et ansigt, jeg havde kendt. Hvem kunne det være, det mindede mig om? Sært var det, at hver gang min erindring manede denne anden skikkelse frem, viste den sig for mig i drengeklæder, men som en virkelig dreng, hvis navn svævede mig på læberne, uden at det var mig muligt at få fat i det. Den syntes at gøre nar af mig. "Hvad for noget! Kender du mig ikke?" hviskede den; "du kender jo ikke andre end mig! Se, hvor vi ligner hinanden, man kan ikke ligne hinanden mere, end vi to gør." Og som et åndesyn forsvandt den igennem væggen.

Jeg ville helst være blevet stående således hele natten, men Iza (det var den unge piges navn, en forkortelse af Izabelle) kunne ikke trække sig tilbage fra ballet, uden at der blev lagt mærke til det. Flere unge piger kom for at søge efter hende; jeg gjorde tegn til dem for at tilkendegive dem, at hun sov. Balgæsterne respekterede denne søde søvn, og til sidst kom de hen for at beundre hende i den, som de i to timer havde beundret alt, hvad hun gjorde i vågen tilstand. Dansen hørte op, musikken forstummede.

"Tegn hende," sagde hr. Ritz pludselig til mig.

Jeg kunne have kysset ham i alle menneskers påsyn, fordi han så udmærket havde gættet min tanke.

Jeg gik ind og fik fat i penne, blæk og et stort stykke papir. Kun blæk kunne gengive de skarpe toner i denne smukke sorte masse. En ung pige satte sig til klaveret og spillede Chopins vuggevise, som hun sang halvhøjt til. Nogle så, andre hørte, alle var stille. Den unge piges åndedræt fulgte nu rytmen i denne dæmpede musik, som lidt efter lidt fyldte atmosfæren om os og frembragte en fornemmelse hos os alle, der måske kan sammenlignes med den, der følger efter et romersk bad, når alle sanser går op i en almindelig slaphed, når legemet harmonisk nedbrudt på alle punkter ikke føler trang til andet end hvile, og sjælen, som ser alle sit fængsels døre åbne, svæver bort hvorhen den vil, men stadig op imod det blå, i drømmenes land.

Nogle af dem, der stod bag ved mig, priste min rappe hånd, der kappedes i hurtighed med min tanke, og opmuntrede mig ved at råbe: "Bravo! Det er udmærket!" Andre sagde: "Tys! Så ti dog stille!", for at den slumrende skønhed ikke skulle vågne for tidligt. Dagen var imidlertid ved at bryde frem, og det blege morgenlys, som, hvor mat det end er, får alt kunstigt lys til at blegne, trængte ind imellem gardinerne. En af gæsterne, der var nysgerrig efter at se, hvilken virkning det ville gøre, trak dem helt til side, mens en anden på et vink fra ham, pustede lysene ud. De overraskede damer gav sig til at skrige og løb deres vej, som om klæderne pludselig var faldet af kroppen på dem.

Den unge pige vågnede ved denne støj, slog øjnene op, så sig om, samlede sine tanker, smilede og rejste sig uden at ænse dette grelle lys, som lagde en uhyggelig ligfarve over alle de

andre ansigter, men blot yderligere fremhævede hendes blomstrende lød. Det smøg sig ligesom kælent om hende, og hun mærkede ikke selv, hvilken triumf hendes sarte skønhed fejrede. Hun forstod, at hun, mens hun sov, havde været hovedpersonen i et eller andet. Hun gik hen til mig for at se, hvad jeg havde kunnet finde på at tegne midt under et bal. Hun så, at det var hende selv, og blev henrykt.

"Er det til mig?" sagde hun.

Og hun rakte hånden ud efter portrættet med et barns utålmodighed.

"Ja, det er, frøken, det er til Dem. Men De må lade det blive tørt, det bliver det snart. Jeg skal sætte det i glas og ramme, når jeg kommer hjem, og hvis Deres fru moder tillader det, skal jeg selv bringe Dem det."

"I dag?"

"I dag."

Moder og datter så på hinanden med en vis uro.

"Ja, jeg må lade Dem vide, at vi bor meget dårligt," sagde moderen, idet hun rødmede under sminken, der nu i dagslyset ligefrem tog sig ud som en maske.

"Jeg bryder mig virkelig ikke om, hvorledes De bor, frue," sagde jeg. "Men De ser måske hellere, at jeg sender tegningen?"

"Nej, kom," sagde den lille.

Selskabet brød op. Jeg fulgte ned med disse to kvinder. Mit hjerte knugede sig sammen, da jeg nede på gaden i fuldt dagslys så deres luvslidte bomuldsfløjls dragter.

Inden de satte sig op i drosken, der var blevet hentet til dem, svøbte moderen sig ind i et grå- og rødternet sjal, mens datteren tog en sort merinos kåbe på, hvis silkefoer var så slidt i

ærmegabene, at vattet stak ud. Efter moderens ordre tog hun baretten af, gav hende den og bandt hovedet ind i et blåt uldent tørklæde, som hun tog op af en af kåbelommerne. Maria af Medici tog sine galocher på og kiltrede sin slæbkjole op, hvorved hun åbenbarede et par svære ben med grove strikkede strømper og et par af tidens tand medtagne atlaskes støvler på. Hun puffede sin datter ind i vognen, idet hun sagde:

"Nå, skynd dig nu! Pas på, at du ikke bliver forkølet."

Hun satte sig op efter barnet, der var to personer om at hjælpe hende op. Hendes blik sagde, at hun til trods for sin dronningeværdighed ikke ville have taget det ilde op, om en eller anden havde fulgt dem hjem og taget drosken på sin regning. Jeg havde den største lyst af verden til at gøre det, men jeg turde ikke.

En to-tre gadedrenge, som stod der med røde næser og rystede af kulde i stedet for at skynde sig i skole, opvartede dronningemoderen med nogle af de sædvanlige parisiske karnevalsvittigheder. Kusken i den nøddebrune kavaj med tre slag, en chokoladebrun hue trukket ned over ørene, hatten på snur, strikkede grønne handsker med røde kanter på de plumpe hænder lavede sig til at give dem et rap med sin pisk, som imidlertid hestene fik. Drengene løb leende deres vej. Den lille page stak hovedet ud af vognvinduet og sagde:

"Glem så ikke mit portræt."

Moderen råbte:

"Quai de l'École nr. 78."

Og det latterlige køretøj rullede bort med de to kvinder – hele mit liv var, uden at jeg anede det, med i den vogn.

25

Jeg forlod dette bal, som jeg var kommet, sammen med Constantin. Jeg talte kun om Iza, og det forbavsede mig, at han ikke var lige så blændet af hende som jeg, men han var ikke synderlig begejstret for hende.

"Hun er jo et rent barn," sagde han. "Du kan da ikke være forelsket i sådan en tøs."

"Jeg kan ikke være forelsket i en pige på tretten år, men jeg beundrer hende. Hun er det nydeligste lille væsen, man kan tænke sig."

"Ved du, hvad hun minder mig om? En lille figur af sachsisk porcelæn; man er angst for, at man skal komme til at slå den i stykker." Det kan ikke nægtes, at hans sammenligning var træffende nok.

"Det er ikke den store kunst, som min fader ville sige," tilføjede han leende. "Det er sandt, kan du se, hvem hun ligner?" sagde han så pludselig.

"Du synes altså også, at der er én, hun ligner?"

"Ja, og det endda i ganske overordentlig høj grad."

"Skynd dig at sige mig, hvem det er. I over to timer har jeg søgt efter det navn."

"En af vore skolekammerater, som du en gang gav en ordentlig næsestyver."

"Minati! Det er rigtigt!" udbrød jeg. "Det er netop Minati! Hvor kan det dog være, at det ikke straks faldt mig ind?"

"Ligner hun ham i det indre, som hun ligner ham i det ydre, bliver hun en satans tøs. Og moderen! Moderen! Sikken et

fruentimmer! Det er en, der har oplevet noget!"

Jeg førte samtalen over på noget andet. Denne kvinde og dette barn betød ingenting for mig, men det var mig allerede imod at høre, at der blev talt ilde om dem.

Jeg gik ikke i seng, men gjorde min tegning færdig og ventede så på, at klokken skulle blive så mange, at jeg kunne gå hen på Quai de l'École. Jeg syntes, at tiden gik umådelig langsomt.

Det ville imidlertid ikke være faldet mig let at beskrive den følelse, der indgød mig en så ubetvingelig attrå efter at se den tilbedelsesværdige Iza igen. Forelsket! Det var jeg åbenbart ikke. Jeg kunne ikke være forelsket i en lille pige, som jeg måske ville få at se med kort kjole og snørestøvler på som en skolepige. Nej, dette sammensatte væsen havde fået mig til ved induktion at forstå, hvad kærlighed var, men hun indgød mig ikke kærlighed. For at kunne gøre det må man være gammel nok til selv at kunne føle den.

For resten kunne jeg aldrig gøre noget halvt. Enten forholdt jeg mig ganske ligegyldig til omverdenen, og der var øjeblikke, hvor hele verden kunne have ramlet sammen om mig, uden at jeg ville have så meget som vendt mig om, eller også gav jeg mig helt og holdent mine indtryk i vold, hvor ubetydelige de end måske ville have forekommet andre, og gik helt op i dem. Jeg er en natur, der altid er gået til yderligheder og har aldrig kunnet finde mig i at følge livets middelvej, jeg har nu en gang fået et nervøst temperament af den slags, som behersker, henriver, nedslår, fylder den, der har fået det, med lidenskab, uden at han nogen sinde mægter at lede det. De begivenheder, sorger og tanker, min barndom havde været optaget af, havde kun

bidraget til yderligere at udvikle disse særlige anlæg, som jeg skylder alle mit livs vildfarelser, men også alle dets glæder og den lykke, jeg har haft.

Jeg led altså under den virkelig sygelige sindsbevægelse, der er som en advarsel, skæbnen sender os. Jeg følte mig draget til Quai de l'École af et af disse valgslægtskaber, som Goethe har opdaget og skildret lidt vidtløftigt, men om hvis tilværelse der ikke kan tvistes. Jeg gik derhen, jeg dreves uimodståeligt derhen, hvad skulle jeg gøre? Jeg ville se et barn igen, som jeg havde set for første gang den foregående aften, som skulle rejse om nogle dage, som jeg uden tvivl aldrig mere ville få at se igen, men som jeg måtte se igen nu, og se igen snarest muligt.

I mit hastværk havde jeg sat mig ud over al skik og brug, og klokken var ikke mere end tolv, da jeg trådte ind i huset, hvor Iza boede, et hus, der så så usselt ud, at enhver anden end jeg ville være blevet forbavset over, at denne dejlige fugl havde sin rede dér, men svalerne bygger rede alle vegne, og alle vegne bringer de vår og håb med sig.

26

Huset var, hvad det formodentlig er endnu, smalt og højt, med to vinduer på forsiden i hvert stokværk, vinduer med åbne jalousier og med små grønlige ruder, som den matte februarsol fik til at skinne som tinplader.

Portnerboligen, der antydedes ved ordet "Portner," som var malet med store bogstaver på trappehvælvingen, fandt man kun ved at famle sig frem dybt nede til venstre, og så udsatte man sig endda for at slå hovedet i stykker imod den trækrude, bag hvilken et menneskeligt væsen – det var ikke til at afgøre, om det var en mand eller en kvinde, for kun påklædningen røbede den pågældendes køn – førte sin tilværelse og uden at røre sig svarede med hul stemme på de spørgsmål, man stillede, henholdsvis: "Første sal," "Anden sal" eller "Tredje sal."

"Tredje sal," svarede denne stemme.

Jeg gik op ad trapperne, men til trods for, at jeg gik sikkert nok på mine tyveårige ben, var jeg nødt til at holde mig i jernrækværket, der gik op igennem huset som en proptrækker. Jo højere, man kom op, des mørkere blev der. Huset var som en omvendt brønd. Lyset kom fra neden.

Da jeg var nået op på tredje sal, måtte jeg tage begge hænder til hjælp for at klare mig, og jeg måtte bogstavelig arbejde mig frem for at komme hen til døren, jeg skulle ringe på. Dér standsede jeg for at trække vejret, og til sidst lykkedes det mig at finde klokken, som jeg måtte trække flere gange i, førend den gav en lyd fra sig.

"Hvem er det?" sagde en stemme indenfor, i hvilken jeg genkendte pagens – det var, som om der rullede perler ned ad trappen.

"Det er mig, Pierre Clémenceau," svarede jeg. "Jeg kommer for at bringe Dem Deres portræt."

"Å! Ja, men jeg er alene hjemme og ved at klæde mig på. Vent lidt."

Jeg hørte to små tøfler klapre bort fra døren.

Jeg ventede nogle øjeblikke, så gik døren op ind til et mørkt forværelse. Først så jeg kun den unge piges skikkelse tegne sig som en sort masse imod vinduet i det forreste værelse. Hendes silhuet var således omgivet af en lys rand; omkring dette lille hoved, hvis træk fortonede sig i mørket, strålede en glorie som på figurerne på byzantinske billeder; den hidrørte fra hendes smukke hår, som søvnen havde bragt i uorden, og som i dagens strejflys skinnede som en gylden busk.

"Moder er gået ud," sagde hun, "men kom blot indenfor alligevel. Vi ventede Dem ikke så tidligt."

"Man kan da godt gå ud på denne tid af dagen," sagde jeg, "eftersom Deres fru moder allerede er gået ud."

"Ja, men moder er ude i forretninger. Værs'god at gå ind i dagligstuen."

Det værelse, hun hædrede med navn af dagligstue, vendte ud til kajen, floden, samaritanen, instituttet, broerne og hele den række mindesmærker, som til forskellige tider af dagen får så mange forskellige farvetoner over sig. Jeg forstod, at man kunne tage til takke med dette sorte, snavsede hus for at kunne have denne vide synskreds for øje, der snart er så alvorlig, snart så smilende, men altid poetisk som følge af det arbejde, her

gøres i ensomhed, altid opfyldt af de bekymringer, de sorger og de drømme, der opfylder de fattige mennesker, som deres fattigdom lænker til jorden, og hvis ånd derfor trænger så meget mere til plads. Man kunne fristes til at tro, at himlen måtte være slidt her af alle de unge blikke, der har set op på den for at finde fremtidens forløsende ord, for det er den del af Paris, der har set, ser og i lange tider vil se disse ihærdige slægtled fødes og arbejde, hvis røde og livskraftige blod hvert femtende år fornyer Frankrigs åndelige kraft.

Jeg trådte ind i dagligstuen, der var tapetseret med gråt papir med buketter i lysere gråt – somme steder var det revet i stykker, på andre fuldt af skjolder. På hovedvæggen oven over klaveret, der var overfyldt med noder i vild uorden, hang der et stort portræt, hverken godt eller dårligt, uden ramme forestillende en udenlandsk officer med stort overskæg og en mængde ordener. Hele værelsets møblement bestod af en mahognitræs stumtjener, en sofa med gult ulddamasks betræk, en stor bedstefaderstol betrukket med rødt fløjl, tre stole, som det ikke ville være rådeligt at læne sig tilbage på uden at vare dem ad i forvejen, et sybord henne ved vinduet med en gammel æske til sukkergodt fuld af silkevindsler og stålperler; et tæppe, hvis mønster var blevet til rene hieroglyffer, lå foran kaminen, på hvilken et alabastur og to forsølvede lysestager fra Ludvig den Sekstendes tid stod og spejlede sig i et spejl, der så ud, som om det havde ringorm; gardinerne var rustbrune i folderne som følge af sol og fugtighed. På hvert af møblerne lå der et stykke af den sorte dragt, som den unge pige, træt, som hun var, havde revet af sig i huj og hast, og midt imellem alt dette gamle

skrammel, al denne uorden og alt dette støv stod Iza, det vil sige ungdom, ynde, forår, selve livet.

Hun var indhyllet i en lang vid kappe af blåt cashmere med svaneduns krave, som hun med venstre hånd holdt sammen over brystet, mens hun stadig løftede op i den med højre hånd for ikke at komme til at træde i den. Det var let at se, at hun under denne kappe ikke havde andet på end sin særk og et skørt, som nu og da kom til syne, hvor megen umage hun end gjorde sig for at skjule det. Det ville ikke have været kunsten muligt at gengive dette smidige legemes fine og lette bølgelinjer, der så at sige indvendig fra afspejledes i det bløde stof i det sære klædningsstykke, hun bar, og som åbenbart var lavet til en, der var større end hun.

Iza var netop i den alder, da blufærdigheden begynder at kæmpe med uskyldigheden og uskyldigheden endnu af gammel vane går af med sejren. Nysgerrigheden efter at se sit portræt fik hende hvert øjeblik til at glemme de forsigtighedshensyn, det var ganske nødvendigt at tage, når man var således påklædt. Mens hun tog tegningen ud af papiret, den var svøbt ind i, så jeg således, uden at gøre mig nogen umage, hendes små skuldre og hendes ungdommelige barm titte frem. Ved en stærk bevægelse, hun gjorde for at løfte op i skørtet, tabte hun en af sine tøfler, i hvilken hendes lille nøgne fod straks gemte sig igen som en fugl i sin rede. Omsider blev hun ked af alle disse unyttige forholdsregler, tog et tylls skærf, der lå på en af stolene, viklede det om livet og slog knude på det, og så tænkte hun ikke mere på, hvorledes hun tog sig ud.

"Lad mig se! Lad mig se!" sagde hun, idet hun gik hen til vinduet, og efter at have set på portrættet udbrød hun: "Hvor

det er smukt! Men hvor det er skade, at jeg sov; man ser ikke mine øjne." I det samme så hun op på mig med sine store blå øjne, der var kantet med lange, brune, krumme øjenhår. Minatis øjne!

"Så tegner vi et andet," sagde jeg, "to, ti, så mange De vil."

"Hvornår?"

"Når det behager Dem; straks, om så skal være."

"Nej, ikke her; her føler man sig alt for ilde tilpas. Lad det blive i Deres atelier."

"Så vil jeg også lave Deres buste."

"Virkelig?"

"Ja."

"Ja, men vi rejser snart, om otte dage."

"Det er længere, end jeg behøver."

"Hvad vil De lave den af?"

"Af ler, som jeg lader brænde."

"Hvordan går det til?"

Jeg forklarede hende det.

"Vil De sende mig den?"

"Ja."

"Til Polen?"

"Ja vel."

"Blot den ikke går itu på vejen."

"Nej, men den kan jo for resten blive stående hos mig, til De kommer igen."

"Jeg kommer ikke mere igen."

"Aldrig?"

"Nej, jeg skal giftes derovre."

"Tænker De allerede på at gifte Dem?"

"Det er moder, der siger det; jeg ved ingenting. Gid De også kunne få mine hænder med på den buste, de skal være meget kønne."

Hun viste mig troskyldigt sine hænder, som virkelig var mærkværdigt dejlige, buttede, korte og smalle, med rosenrøde negle på krumme fingre, hænder af den slags, hvis hvidhed selv den stærkeste kulde ikke skader, og som man bør tage sig i agt for som for tigerkløer. Det er måske i den slags hænder, naturen klarest har antydet en vis slags kvinders smag, karakter og lidenskaber.

"Hvor de er hvide!" sagde jeg. "Det er sjældent i Deres alder."

"Jeg har også handsker på, mens jeg sover. Å, moder er så omhyggelig med mine hænder. Hun siger, at det er noget af det vigtigste for en kvinde at have smukke hænder og fødder."

Hun gjorde en bevægelse for at vise mig sin fod, men standsede på halvvejen.

Hvilken blanding af uskyld, koketteri og stolthed! Men hvilken ynde var der ikke såvel over hendes fejl som over hendes gode egenskaber!

Så sagde hun pludselig: "Vi kan ikke betale Dem Deres buste, for vi er ikke velhavende; men jeg skal lave en smuk pung til Dem. Her skal De se, hvor pæne jeg kan lave dem."

Hun viste mig sine små arbejder, der var, som de måtte blive, når sådanne hænder lavede dem, og jeg var just i færd med noget adspredt at tage dem i øjesyn, da døren larmende gik op. En mand, der lagde an på at gribe sin hustru på fersk gerning, ville være kommet netop således ind. Det var moderen. Jeg kunne ikke hindre, at det gav et sæt i mig. Iza nøjedes med at dreje hovedet.

"Å, er det dig, moder?" sagde hun. "Hvor du kommer hæsblæsende."

"Portnerkonen sagde, at der var en ung mand hos dig."

"Ja, hvad så?"

"Hvad så? Det er ikke passende."

"Hvorfor det?"

"Fordi det ikke er passende, og jeg begriber ikke, hr. Clémenceau, hvorfor De kommer til anstændige damer, som De ikke kender, på en sådan tid, og hvorfor De bliver hos en ung pige, når hendes moder ikke er hjemme."

Jeg fremstammede en undskyldning.

Iza afbrød mig og sagde noget til sin moder på polsk. Grevinden lod sig straks formilde og tog portrættet, idet hun sagde til sin datter:

"Nå, gå så ind og klæd dig på, min skat." Hun lagde portrættet på bordet uden så meget som at kaste et blik på det, og vedblev: "De forstår nok, at en ung pige meget snart kan få sit rygte spoleret, det er kun et øjebliks sag, og i vor stilling kan den ringeste bagtalelse gøre os den største skade, når det da er Iza, den gælder, forstår sig, for mig er der jo nu ikke længere tale om. Havde jeg ikke altid passet så godt på min anden datter, ville hun ikke have gjort det parti, hun har gjort, og som hun da også i alle måder var værdig til, for hun tilhører en af de ældste polske adelsslægter, men vi var ikke rige, og i alle lande, i Polen såvel som i Frankrig, har rigdom overmåde meget at sige.

Min mand blev ruineret under den sidste opstand. Han kæmpede for Polens uafhængighed. Han var tosset! Kejseren af Rusland havde gjort ham de smukkeste tilbud, men han afviste dem. Hans broder tog imod dem, og det har han stået sig godt

ved. Han beklæder nu en af de højeste stillinger i St. Petersborg. Han var den yngste, men da Johan – det var min mands døbenavn – døde, blev han slægtens overhoved. Vore godser er konfiskeret. Jeg, der ikke har de samme grunde til at agere patriot som Johan – jeg er ikke polakinde, jeg er finne –, har henvendt mig til min svoger for at få ham til at lægge et godt ord ind for os hos kejseren, og jeg har fået gode tidender fra ham. Det er derfor, vi rejser.

Min ældste datter er gift med en meget rig mand, men hun havde ingen medgift, og De ved, hvordan børnene er, når de først er blevet deres egne herrer. Hun bekymrer sig ikke om mig. Hun skriver os så mange breve til, som man kan ønske sig, men de indeholder aldrig andet end ord. Hende kan jeg altså ikke gøre regning på. Hun er smuk, men ikke nær så smuk som Iza. Sikken en lykke, hun gjorde i går. Sådan går det alle vegne, hvor vi kommer. Det pigebarn vil en skønne dag komme til at sidde på en trone, det indestår jeg for. Hun har dronningeinstinkter, og jeg ved nok, hvad jeg ved.

I Rusland hører det ikke til sjældenhederne, at fattige piger bliver gift med fyrster. Peter den Store giftede sig med en tjenestepige, og han var selv søn af en kvinde, der var født langt borte fra tronen, og som hans fader valgte blandt rigets adel. Min datter er adelig, af lige så god adel som Radzywillerne og Czartoriskyerne. Da hun var lille, legede hun tit med en af kejserens sønner, mens han opholdt sig i Warszawa. De var kun børn, men han har ikke glemt hende, det ved jeg fra god kilde, og når han får hende at se igen, bliver han nok forelsket i hende. Resten bliver så hendes sag, og til en vis grad også min. Han er ganske vist ikke tronfølger, men han har udsigter som enhver

anden storfyrste; man ved aldrig, hvem der lever og hvem der dør i den russiske kejserfamilie, og netop fordi han ikke er tronfølger, vil man være mindre nøjeseende og uden tvivl give ham lov til at følge sit hjertes valg.

Når jeg lader Iza få den opdragelse, hun får, er det med det mål for øje. Hun taler fire sprog: fransk, engelsk, polsk og russisk. Det er sandt, jeg må have et smukt portræt af hende. Dette her er meget godt, men det er ikke nok, jeg må have et portræt, som jeg kan lade storfyrsten få at se. Jeg har foruden min svigersøn en god ven derovre, som ville være den første til at lægge hindringer i vejen for mine planer, i fald han kendte dem – af ren skinsyge, i stedet for at han burde kunne indse, at han selv kunne have fordel af en sådan forbindelse, for Iza vil ikke glemme sine nærmeste. Hun er så god, det søde barn; hun har hjerte, hun arbejder som en lille fe og finder sig i alle savn.

Nå, det er ikke noget at skamme sig over. Jeg kan godt fortælle Dem, der er en ung mand, som må arbejde for at leve, at der har været dage under vort ophold her i Paris, hvor vi ikke havde en sou. Nå, Iza sang, og vi levede tit af vore hænders arbejde. Tænk Dem en Dobronowska sælge punge, hun selv har lavet! Så vil De måske spørge, hvorfor vi går på bal; hun må have lidt adspredelse, den lille stakkel, og det lader for resten også til, at denne fru Lespéron kender højtstående personer. Den slags folk kan blive én til nytte.

Vi traf for nylig hos hende en teaterdirektør, som bød mig fire tusind frank om året i pension, hvis jeg ville overlade ham min datter. Iza har en meget smuk stemme. Han forpligtede sig til at udbetale mig pensionen, til hun debuterede, og til ikke at lade hende debutere, hvis hun ikke havde talent nok. Han ville

indestå for hende og afholde alle omkostninger, også til de lærere, hun måtte have. Jeg sagde nej; synes De ikke, det var rigtigt? En pige som hun skulle til teatret! Der er jo imidlertid ingen grund til at være vred på den herre, for han kender os jo ikke. Jeg fortæller det kun, for at De kan se, hvilket indtryk Iza gør ved første øjekast. Imellem os sagt ville jeg for resten, hvis hun har talent, foretrække, at hun gik til teatret og tjente sine to hundrede tusind frank om året, frem for at hun skulle gifte sig med en spidsborger, som ikke forstod hende; kan De tænke Dem det pigebarn gift med en embedsmand? Hun er skabt til at glimre, lige meget hvor, men højt til vejrs må det være. Det er blot ganske nødvendigt, at hun ikke giver anledning til, at der bliver snakket om hende forinden, det er derfor, jeg passer på hende. Hun er uskyldigheden selv, og jeg tør roligt sige, at hun hverken har set eller hørt det ringeste, der kan gøre hendes sjæl urolig.

For det første har jeg for mit vedkommende aldrig indladt mig på det ringeste eventyr, skønt jeg har været meget smuk og, hvis jeg ville, endnu godt kunne gifte mig igen og komme meget højt til vejrs; men det vil jeg nu ikke. Ser De, det var derfor, at jeg, da jeg hørte, at der var en ung mand oppe hos hende – jeg vidste jo ikke, at det var Dem, og selv om jeg havde vidst det, ville jeg alligevel have skyndt mig op, for jeg kender Dem jo ikke, og unge mennesker tager, hvad de kan få.

Hver dag render folk efter os på gaden, for vi har jo ikke råd til at tage en vogn, det er vi alt for fattige til. Iza ser ældre ud, end hun er – hun fylder fjorten om to måneder –, men hun er en lille henrivende en. Sådan en model ville være en lykke for en kunstner, men sådan en finder De ikke i de lavere klasser, hvor

De nu om stunder er nødt til at søge dem. I gamle dage stod de fornemme damer splitternøgne både for malere og billedhuggere. Nu om stunder falder man i forbavselse over, hvad det skal være. Der er for resten dejlige mennesker i aristokratiet. Hendes fader var storartet, et af de smukkeste mandfolk, man kunne se for sine øjne. Her skal De se hans portræt, jeg fører det altid med mig til trods for al den ulejlighed, jeg har af det, for stort er det jo; rammen har jeg da også solgt, fordi den voldte mig så meget bryderi, og jeg har for resten været nødt til at sælge mange andre ting. Ved De, hvor jeg netop nu kommer fra? Du gode Gud, jeg kommer rent ud sagt fra Assistenshuset; nu begriber De, hvorfor jeg var gået ud så tidligt. Jeg var henne og pantsatte et smykke, som den østrigske gesandt har foræret min datter til tak for et af hendes små arbejder. Jeg ved ikke, hvad der skulle være blevet af os, hvis vi ikke havde haft det smykke. Hvad jeg fortæller Dem, bliver naturligvis imellem os; jeg ville dø af skam, hvis folk fik at vide, hvordan vi sidder i det. For resten venter vi penge fra Polen, men vi skal jo leve, til de kommer."

"Du gode Gud, frue," sagde jeg rørt, så snart jeg kunne få et ord indført, "jeg er ikke rig, og jeg forstår bedre end de fleste andre, hvad nød vil sige, for min moder var fattig, men jeg tjener allerede lidt, og hvis jeg kunne få lejlighed til at yde Dem en tjeneste, beder jeg Dem tro, at jeg ville betragte det som en sand lykke."

"De er et ædelt ungt menneske," sagde grevinden, idet hun greb mine hænder, "men for øjeblikket trænger vi ikke til noget. Skulle vi stå og være i forlegenhed, når vi skal rejse, skal jeg henvende mig til Dem. Heldigvis har vi ingen husleje at betale;

vi har lånt lejligheden her af en gammel herre, som jeg i sin tid har kendt, og som har overladt os den, mens han er på rejse, han er altid syg og tilbringer vinteren i Syden hos sin søn. Smuk er den jo ikke, men vi har sparet ikke så lidt ved det."

Iza kom nu ind igen helt indpakket i vinterklæder.

Moder og datter skulle ud sammen, så nu var det moderens tur at klæde sig om. Jeg blev atter ene med den unge pige, hvis bevægelige ansigt pludselig havde fået et sørgmodigt, næsten lidende udtryk. Hendes store øjne var blevet lidt større, hendes kinder var blege og hendes halvt åbne læber lidt hvidlige. Hun satte sig hen ved vinduet og så ud på det matte dagslys; det så ud til, at hun måtte gøre vold på sig selv for ikke at få ondt.

I dette øjeblik slog hendes lighed med Minati mig endnu stærkere.

Jeg følte mit hjerte snøre sig sammen på den uhyggeligste måde ved tanken om, at hun kunne dø som han. "Hvorfor ser De sådan på mig?" sagde hun.

"De ser ud, som om De befandt Dem ilde, og det ængster mig," sagde jeg.

"Jeg er lidt svimmel; det kommer, når jeg ikke har sovet nok."

"Hvorfor går De da på bal? Det anstrenger Dem."

"Det er moder, som vil have det, og det kan for resten ikke være andet."

"Kan det ikke være andet? Hvorfor det?"

"Nej."

Andet svarede hun ikke.

"Det var for resten ikke alene derfor," sagde jeg, "men De ligner så påfaldende en af mine kammerater, at ..."

"En dreng?"

"Ja."

"Tak for komplimenten!"

"Ja, men den dreng var smuk som en pige."

"Hvad hed han?"

"André Minati."

"Ja så! Hvor lærte De ham at kende?"

"I kostskolen, jeg gik i; dér døde han."

"Moder!" kaldte hun.

"Hvad er der?" spurgte moderen inde i værelset ved siden af.

Da sagde en hel del på polsk og skævede samtidig til mig for at forvisse sig om, at jeg ikke forstod det. Det var en ganske overflødig forholdsregel, jeg forstod ikke en stavelse af det.

Moderen svarede med et enstavelsesord, som jeg opfattede skulle betyde Nej.

"Nå," sagde Iza, idet hun genoptog vor samtale, som om hun kun havde afbrudt den for at meddele sin moder noget, der var faldet hende ind, og som ikke stod i nogen forbindelse med, hvad vi talte om; "nå, det smigrer mig meget, at jeg minder Dem om en ven. Så vil De mindes mig så meget længere."

Grevinden kom ind igen.

"Nå, kom så," sagde hun; "lad os nu gå; det vil du have godt af. – Har De set hendes hænder?" sagde hun til mig.

"Ja."

"Se på dem ved dagen."

Og hun holdt sin datters hånd i vejret og lod mig beundre dens virkelig mærkværdige gennemsigtighed, idet hun holdt den op imod lyset. Derpå tog hun den imellem begge sine, kyssede den lidenskabeligt og sagde:

"Å, hvor du er smuk!"

Dette ord virkede på den unge pige som en hjertestyrkning, der kom farve i hendes kinder, hun smilede, hun havde fået alle sine kræfter igen. Vi gik ned ad trapperne.

"Hold godt fast i rækværket," sagde moderen.

Jeg fulgte med damerne, som ville ud til Champs Élysées. De spadserende, vi mødte, hvad enten det var folk af den fine verden eller jævne folk, skulle have meget travlt for ikke at yde min unge ledsagerinde deres hyldest. Næsten alle vendte sig om, når de var kommet forbi, for at se på hende igen. En to-tre stykker standsede foran os helt lammede af beundring, så at vi måtte dreje til højre eller venstre for at komme videre.

Iza syntes ikke at mærke den opsigt, hun vakte; men det var åbenbart, at hun kunne have spadseret således hele dagen uden at blive træt.

Vi aftalte, at hun allerede skulle komme og sidde for mig næste dag, og jeg skiltes fra dem på Ludvig XV's plads, da jeg syntes at mærke, at de helst ville være ene. Jeg kunne imidlertid ikke modstå lysten til at følge efter i det kølvand af beundring, de frembragte.

Det var søndag. Der var en umådelig mængde mennesker ude, og mens de langsomt slentrede op ad hovedvejen i Champs Élysées, vakte Iza stadig den samme opsigt. De gik forbi Barrière de l'Étoile, som den gang endnu var helt skjult af stilladser; da de kom ind i Faubourg du Roule, drejede de om ad Rue Verte og gik ind i et stort hus, hvor de blev. Dér spiste de til middag.

Da det ikke var nysgerrighed, der havde drevet mig til at følge efter dem, gik jeg straks, så snart jeg var på det rene med, at de foreløbig blev, hvor de var, hjem eller rettere sagt hjem til

min moder, som jeg ganske ligefrem fortalte alt, hvad jeg siden den foregående aften havde været optaget af. Iza var fjorten år, hun skulle rejse om otte dage, min moder anede lige så lidt som jeg, at der var fare på færde. Jeg gjorde hende også rede for, hvor forbavset jeg var, for der var mangt og meget af, hvad jeg havde set, som jeg ikke kunne forklare mig.

Izas optræden i pagekostume, den forfaldne lejlighed, de boede i, denne fattigdom, dette koketteri, denne uskyldighed, disse højtflyvende planer, tronen, moderen drømte om, Assistenshuset, alt dette forvirrede mig og optog mine tanker lige så stærkt, som pigebarnet interesserede mig. Fattigdommen og hvad der stod i forbindelse med den, Assistenshuset, arbejdet, forstemtheden og resignationen over for de forhåndenværende forhold, det kunne jeg forstå, og også at de hengav sig til ubestemte forhåbninger for fremtidens vedkommende. Men på den ene side fattigdommen, på den anden side ballet, på den ene side den gamle herres lejlighed, på den anden forbindelsen med zaren, på den ene side Assistenshuset, på den anden pagekostumet, på den ene side pungene, som hun lavede for at sælge dem, på den anden handskerne, hun lå med om natten – jeg var, som man siger, slet ikke med, jeg kendte slet intet til den verden, hvor disse modsætninger hører hjemme.

Min moder begreb lige så lidt deraf som jeg og indskrænkede sig til at sige:

"Den kone er hverken ordentlig eller fornuftig. Det er meget slemt for datteren, som jo, efter hvad du siger, både er smuk og lader til at være en god pige."

Hr. Ritz, som jeg også fortalte om dette besøg og det indtryk, det havde gjort på mig, sagde blot: "Den slags besynderligheder kan kun livet lære dig at forstå. Lav en smuk buste af pigebarnet, ja lav en smuk billedstøtte af hende, hvis moderen foreslår dig det, hvilket jeg ingenlunde anser for umuligt, og tænk så ikke videre på den ting. Hun er jo hverken din søster eller din elskerinde."

Næste dag til den aftalte tid indfandt moder og datter sig i atelieret. Jeg begyndte på denne buste, hvis træk jeg har gengivet i min billedstøtte "*Hun vågner*", der lagde grunden til min navnkundighed. Tre dage efter var den færdig; så modellerede jeg hendes dejlige hænder, og derefter også hendes fødder. Babouchka – det betyder "gamle bedstemor" og var et kælenavn, Iza gav grevinden – var så opfyldt af beundring af sin datters skønhed og yndigheder, at jeg virkelig tror, at hun, som hr. Ritz havde forudset, ville have afsløret dem alle sammen for mig, hvis jeg havde bedt hende om det, i den grad henrykt var hun over at træffe på en beundring, der stod på højde med hendes egen.

De to kvinders ophold i Paris blev forlænget, og vi kom i vane med at ses hver dag.

Iza betragtede sig som hjemme hos mig. Vi blev sammen en tre, fire, fem timer, som hun tilbragte med at le, lege, brodere, synge og sove, for hun fulgte sine tilbøjeligheder i alle henseender. Hun var til sidst nået til at tage del i mit arbejde, til at dele mine tanker og mit liv med mig. Hendes moders uophørlige snakken var mig ikke længere ubehagelig; jeg begyndte endog at få smag for den, som man kan komme til at finde behag i disse østerlandske sange, som til at begynde med

forekommer en skurrende og falske, men hvis ensformige rytme man lidt efter lidt bliver betaget af og lader sig vugge af, så at hjernen til sidst kun bliver modtagelig for ubestemte tanker, som denne grove harmoni opløser. Jeg søgte ikke længere at gøre mig rede for den følelse, den smukke pige indgød mig; jeg gav mig hen i den som et barn, som en kunstner. Jeg følte mig vel tilpas, når jeg var sammen med hende, som man finder sig vel tilpas, når solen skinner de første dage i april. Hendes nærværelse skænkede mig den fylde af evner, som man så sjælden føler sig i besiddelse af, og i hvilken alle sjælens og legemets kræfter arbejder i stadig ligevægt. Mit hjerte og min hjerne ligefrem udvidede sig under denne ny indflydelse. Så snart jeg var ene, følte jeg trang til at gå ud, og så kunne jeg gå i timevis.

Så gik jeg hen og hentede min moder og fik hende til at gå en smuk tur med mig, og når vi var færdige med den, tog jeg hende med ind på en restauration, skænkede en ædel vin for hende, som om vi var kammerater, talte med hende om fremtiden, om kunsten, om det skønne, og så fulgte jeg hende hjem, kyssede hende, gik så hjem og i seng og sov sødelig hele natten. Klokken elleve kom Babouchka og hendes datter, og så begyndte vi på en dag, der var lige så smuk som den foregående. Et par gange fortalte moderen historier fra sit hjemland, og det gjorde hun med virkeligt lune. Når hun glemte sig selv, kunne hun ligefrem være vittig. Så lo Iza og jeg af fuld hals, som det hørte sig til for vor alder. Jeg ønskede tit, at jeg kunne tilbringe en halv snes tusind år på den måde. En dag kunne jeg ikke dy mig for i de to kvinders nærværelse at udbryde:

"Gid jeg kunne leve hele mit liv således!"

"Det ville jeg også ønske, jeg kunne," sagde Iza. "Skal vi ikke blive i Paris, moder?"

"Det ved du jo godt er umuligt. Hvad skulle der blive af dig her?"

"Jeg ville blive voksen, og så ville jeg gifte mig med hr. Clémenceau. Ville De ikke nok have mig?"

"Jo, det ville jeg rigtignok."

"Det blev en nydelig husholdning!" sagde moderen. "Ingen af jer har jo noget."

"Å, man kan godt nøjes med lidt," sagde Iza.

"Jeg skal nok tjene penge," udbrød jeg.

"Hør," sagde Iza, "hvis jeg nu ikke finder den konge eller fyrste, moder har lovet mig, så lover jeg Dem at gifte mig med Dem. Skal det være en aftale?"

"Ja, det er en aftale."

"Å, hvor det ville være morsomt, om det blev sådan!" sagde hun og gav sig til at le.

"Ja, foreløbig rejser vi nu i morgen," sagde moderen, "og sandsynligvis kommer vi aldrig mere tilbage."

Da jeg var færdig med arbejdet for den dag, tog grevinden mig til side og sagde:

"Min kære unge ven, over for Dem generer jeg mig ikke, det er formelig, ligesom jeg var i familie med Dem. Jeg kunne bede andre om at gøre mig den tjeneste, jeg nu vil bede Dem om, men jeg henvender mig til Dem, for det første fordi De selv har tilbudt Dem, og for det andet fordi der gives omstændigheder, som man ikke gerne indvier andre i end folk, man holder af ... Min datter trænger til adskillige småting til rejsen, men vore

penge er sluppet op. Kan De låne mig fem hundrede francs? Jeg skal sende Dem dem, så snart jeg kommer til Warszawa, hvor jeg skal hæve et betydeligt beløb. Men Iza må ikke vide noget om det."

Jeg kunne have kysset Babouchka for den fornøjelse, hun gjorde mig. De to kvinder, som jeg havde at takke for så mange glæder i den sidste måned, skulle altså have noget med, der hørte mig til – nu, da vi skulle skilles, blev den gamle og den unge til ét for mig, det latterlige og det skønne; for mit hjerte smeltede de sammen til ét og samme minde.

Jeg svarede, at jeg ville aflægge hende et afskedsbesøg om aftenen og bringe hende den sum, hun, ønskede, og da rejseforberedelserne ikke levnede dem tid til at tænke på deres måltider, indbød jeg dem til at spise til middag på en restauration sammen med mig.

Vi mødtes klokken seks i Palais-Royal. Så snart de kom, stak jeg Babouchka min femhundredefrancseddel i hånden. Jeg bestilte med den ødelæggende uerfarenhed, der er karakteristisk for en fattig knøs, som ikke er vant til den slags ting, de bedste retter, der fandtes på spisesedlen. Moderen drak tæt og snakkede endnu mere, end hun plejede. I den halvdrukne tilstand, hun snart kom i, ville enhver anden end jeg have opdaget, hvorledes hun gang efter gang sagde lige det modsatte af, hvad hun havde sagt, da hun var ædru, men jeg tænkte kun på, hvor fornøjeligt det var at blive så længe som muligt sammen med disse to mennesker, som jeg skulle skilles fra for stedse. Iza var umådelig kåd og lystig. Ved desserten sang hun som en fugl og blandede sin sang med bekendelser om, hvad hun ville have, og hvad hun ville gøre, når hun blev

rig, som om hun ikke var i tvivl om, at hun en skønne dag ville blive rig, oven i købet meget rig.

Jeg fulgte dem hjem og sagde farvel til dem; jeg gav dem mit ord på, at jeg skulle sende dem busten, tegningerne og medaljonerne, som ikke var færdige. Vi aftalte, at vi skulle skrive til hinanden. Grevinden lovede at skaffe mig bestillinger fra kejseren af Rusland, og til sidst kyssede hun mig. Iza bød mig også troskyldigt og uvilkårligt begge sine kinder til kys.

"Farvel, lille mand," sagde hun.

"Farvel, lille kone!"

Og efter at have trykket min hånd, som om hun havde påtaget sig en virkelig forpligtelse, forsvandt hun i alléen ved Quai de l'École.

Iza og jeg havde virkelig tårer i øjnene.

Vil De tro mig, min ven, når jeg siger, at jeg virkelig tog disse ord "Lille mand" og "Lille kone" alvorligt? Jeg sagde til mig selv: "Hvorfor ikke?" De blev målet for mit arbejde og min lykke. Jeg var forelsket, det kunne der ingen tvivl være om, forelsket, som man kan være det i et barn, men forelsket var jeg. Min sjæl skælvede under denne kærlighedens første stråler, som jorden under det første morgengrys lys. Det er endnu ikke solen, men lys er det.

Jeg gav mig straks hen i tanker om denne fremtid, der var planlagt imellem to latteranfald. I en følsom og overtroisk sjæl som min havde denne barnlige kærlighed al mulig udsigt til at blive til en virkelig følelse, ligesom de kerner, man i leg kaster i god jord, først skyder et lille blad og efterhånden bliver til et træ.

For øvrigt styrkede den forpligtelse, jeg havde taget på mig, mine hemmelige forsætter, og selv om den ikke skulle føre til andet, var det grund nok for mig til at holde fast ved den. Selv om der intet kom ud af den, havde den i alt fald skaffet mig min Beatrice, der skulle værne mig mod vanhellig elskov. Det var det, mine hemmelige forsætter gik ud på, jeg kan godt tilstå det nu, da jeg ikke længere er bange for at gøre mig latterlig.

Jeg havde desuden for længst højt og helligt lovet mig selv, at jeg kun ville ægte en kvinde, jeg elskede, og at jeg ville komme til hende ren på sjæl og legeme. For det første ville jeg ikke volde nogen kvinde, hvem hun så end var, den fortræd, en mand havde voldt min moder, og for det andet ville jeg ikke, at en elskerinde skulle blive mig en hindring på min løbebane og bringe forstyrrelse i mit liv. Hvor mange kunstnere så jeg ikke omkring mig, som var blevet standset på halvvejen af letsindige kærlighedshistorier, som syntes ingen følger at kunne få, men som førte uorden, ulykke og åndelig goldhed med sig. Denne lille roman passede altså godt ind i mit program, og jeg tog atter fat på mit arbejde, som om det var ganske nødvendigt, at jeg i løbet af et par år eller tre vandt mig et navn og en formue, for at jeg kunne få den, mit hjerte havde valgt. Den drøm kunne være lige så god som en anden. Det er jo således, man bør drømme, når man er tyve år.

Min kyskhed, som denne tilfældighed mere og mere bestyrkede mig i, var imidlertid for mine kunstbrødre, der var langt mindre idealistiske end jeg, stadig genstand for undren og skæmt. De kom til det resultat, at denne afholdenhed, hvis virkelige grund jeg ikke havde betroet nogen, ikke udelukkende kunne skyldes min vilje, men måtte have andre årsager.

Narcissus, Josef og Merkur og Venus' søn, som nymfen Samalkis ikke kunne forføre, måtte stadig holde for. Man sendte mig de smukkeste, de uimodståeligste og de letsindigste kvindelige væsener på halsen. Jeg beundrede dem, jeg modellerede dem, og når de lagde alt for åbenbart an på at bedåre mig, sagde jeg dem ganske ligefremt, at jeg ingen tid havde at spilde på dem.

Jeg kunne for resten både i oldtiden og i vor egen tid finde undskyldninger eller eksempler, vil jeg hellere sige, at anføre, i fald jeg havde det behov. Alverden ved, at vor store maler S..., Rafaels efterligner med undtagelse af dette område, drev sin ærefrygt for naturen så vidt, at han kastede sig på knæ for enhver smuk pige, der tjente ham som model; han kyssede med spidsen af læberne, som om det var en hellig offerskål, de berørte, den del af hendes legeme, der syntes ham mest fuldendt, behandlede hende som en gudinde og takkede og priste Vorherre, fordi han havde skabt hende. Han kaldte denne tilbedelse "*Kunstens Messe*". Jeg hørte, bortset fra kysset, til hans skole.

Jeg søgte uvilkårligt mine emner i de kyske sagn og legender. Jeg har altid beundret det nøgne, og det ville jeg gøre endnu, hvis ikke alt var forbi for mig; jeg tror, at kunsten, den ædleste og største kunst, fortrinsvis må søge det, men jeg tror også, at det rummer de største farer. Hvis det kun åbenbaredes for mennesker med smag eller blot for fuldt udviklede mennesker, ville der ikke være noget at sige til det, men udsat for alles blikke, som det er i vore muser og haver, bliver det genstand for en for tidlig vågnet nysgerrighed, bliver en kilde til alt for indgående oplysning for de unge, i hvis fantasi det blot vækker

uro. Kunsten er et af menneskeåndens højeste udtryk, men dyden står dog over den. Lad os tage vare på børnene; lad os ikke nøde de unge piger hverken til at slå øjnene ned over for vore værker eller til at krybe i skjul bag deres mødre for at se på dem. For øvrigt antyder naturen selv for kunsten, hvad den bør lempe på eller tilsløre; det, vi lemper på og tilslører, er i virkeligheden hverken skønt eller værd at stille til skue.

Mine tanker gik mere end nogen sinde i den retning, da jeg, efter at Iza var rejst, udførte min billedstøtte af Claudia, den mistænkte vestalinde, som kun havde nødig at binde sit bælte til skibet, der havde Kybeles billede om bord, for til trods for modvind at få det til at løbe ind i Tiberen. Mit arbejde gjorde stor lykke, og adskillige af mine venner slog sig sammen om at fejre mig i anledning af det. De gjorde et festmåltid for mig. Men bag alle disse blomster skjulte der sig en sammensværgelse, som jeg ingen anelse kunne have om.

Der var kun mænd med ved festen, som blev holdt i Eugène F...s elegante atelier. Jeg tog imod indbydelsen mere glad end stolt over det held, som jeg nu afgjort havde betrådt kunstnerbanen med. Hr. Ritz skulle med, hvilket betog mig al mistillid; for han var ikke mand for at indlade sig på en slet og smagløs spøg. Han gik imidlertid altid tidligt, og natten var lang. De drak mig fuld, hvilket var en let sag, eftersom jeg ellers aldrig drak andet end vand.

De ved lige så godt som jeg, hvor vidt det efter et overdådigt måltid kan gå blandt unge, uafhængige kunstnere, der ikke har nødig at stå nogen til regnskab for deres ord og gerninger. De gjorde mig, stadig leende, rede for de forskellige beskyldninger, der rettedes imod mig, og rådede mig til snarest muligt at gøre

ende på den ligegyldighed i kærlighedssager, der i længden gjorde mig ligefrem berygtet eller i alt fald latterlig.

Nå, mit svar på disse vittigheder, spydigheder og drillerier blev, at jeg, den kyske, blufærdige, uskyldige Clémenceau pludselig rejste mig og betaget af drukkenskab og galskab, under mine kammeraters jubel, kastede nogle guldstykker på bordet og indgik det plumpeste og mest uventede væddemål, idet jeg følte den brutale, vederstyggelige, blinde attrå, der avler vold og mord, stige mig til hovedet og snøre min strube sammen, så jeg var ved at kvæles.

Hvad var det for et nyt menneske, drukkenskaben havde vakt til live i mig til trods for mine reneste og helligste forsætter? Var jeg så lidt herre over min vilje, at et par glas vin mægtede at forvandle mig til et vildt dyr, til en gemen udhaler og for en stund gøre mig til de værstes ligemand på det område? Nå, jeg ransagede og granskede mig selv, og jeg kom til at forstå det.

Det hedder sig, at Gud har skænket mennesket fri vilje. Hvem siger det? Folk, som tror det, for Gud har aldrig gjort nogen regnskab hverken for sine hensigter eller for de elementer, han har sammensat sin skabning af. Har han nogen sinde skænket noget menneske denne fri vilje, er det kun det første menneske, der har fået den, det, der udgik umiddelbart fra hans hånd uden noget menneskeligt væsens medvirken, og vi ved jo, hvilken brug dette menneske gjorde af denne gave under indflydelse af kvinden, der var udgået fra ham. Med Kain forsvinder den fri vilje. Kain er ikke længere herre over alle sine handlinger, han lider under følgerne af sin faders synd. Faderen har syndet, sønnen bliver forbryder; den fysiologiske

overlevering fra slægt til slægt er begyndt, den skæbnesvangre arv er kommet ind i verden og blevet der. Som fader, så søn.

Lægerne vil sige Dem, at de meget ofte hos et menneske støder på en sælsom sygdom, der slår ned som et lyn, en sygdom, der er kronisk uden at have været akut, der har angrebet hele konstitutionen uden at have meldt sig ved forudgående symptomer, der så at sige hører med til organismen, skønt den står i strid med den pågældendes temperament, konstitution og vaner. Så spørger de den syge eller hans pårørende ud, og ved at gå et, to, tre eller flere slægtled tilbage finder de begyndelsen og grunden til denne pludseligt opståede sygdom. Det forholder sig på samme måde med det sjælelige livs sygdomme, de går i arv, vi har beviser for det i sindssygdommene. Fra det andet menneske at regne er vi ikke længere Guds skabninger; vi er hver for sig et produkt af to væsner, som kærlighed, nydelse, fordel eller tilfældet har ført sammen, og vi bærer i lige eller ulige stort mål de to elementer i os, der således er blevet nedlagt i vort væsen. Hvis de to væsener, vi skylder vor tilværelse, stemmer overens, er beslægtede og så at sige parallelle, har produktet alle forudsætninger for at være i harmoni med sig selv, for at være i ligevægt, adækvat, som de lærde og filosofferne siger. Er der strid imellem de to naturer, er der modsætning imellem de to typer, faderen og moderen, kommer barnet uundgåeligt under disse to indbyrdes stridige indflydelser, til den ene går af med sejren.

Hidtil havde jeg med undtagelse af den dag, da jeg kastede mig over André og var lige ved at kvæle ham, været behersket af den blide moderlige indflydelse.

I den utilbørlige og vederstyggelige handling, jeg nu havde begået, var faderen atter kommet frem og havde endnu mere brutalt gjort det af med mine grundsætninger og vaner. Denne fader, som aldrig havde givet sig til kende, men som jeg lønligt bar i mig, åbenbarede sig, som han havde gjort, da han avlede mig, i det onde og gjorde med lynets pludselighed og magt den hemmelige ret gældende, som han havde over mig i kraft af den arv fra ham, jeg bar på. Han var så meget farligere, som jeg ikke kendte det ringeste til ham og ikke vidste, hvorledes jeg skulle bekæmpe ham. Han havde blot røbet sig ved selve sin voldsomhed, og fra den dag af sagde jeg altid til mig selv, hver gang jeg følte mig drevet til noget slet: "Dér har vi den ubekendte!" Ak, jeg skulle bukke under i denne kamp, det skulle ikke altid lykkes mig at rive masken af ham i tide.

Da jeg atter ene, hjemme hos mig selv, efter at have vundet dette væddemål, mindedes alt, hvad der var foregået, og så nøgternt og med koldt blod på det, kunne jeg ikke holde mine tårer tilbage. Jeg kastede mig på knæ for Izas billede, bad hende om tilgivelse og gentog den ed, jeg så dårligt havde holdt, tilsvor hende, at jeg kun ville elske hende, og at jeg ville bevare mig udelukkende for hende. Den skam, jeg følte over min vederstyggelige gerning, trolovede mig i mine tanker afgjort med dette barn, som måske allerede havde glemt mig. Jeg gjorde hende til min skytsengel, jeg lovede hende at gøre hende regnskab for mit liv fra dag til dag, og at jeg aldrig skulle få noget at bekende for hende, som hun måtte rødme over.

På den, for hvem synden ikke er blevet til last og som kan angre, øver den en besynderlig virkning, der er en af de tugtelser, den fører med sig; den forrykker synet på det absolut

gode, og giver det, som kun er godt og bravt i forhold til ham, et skin af at være absolut godt og bravt. Iza og hendes moder havde stået for mig, som de stod for alle andre, som det, de fornuftigvis også var, et par eventyrersker, af hvilke den ene var færdig, og den anden skulle til at begynde. I sammenligning med de foragtelige kvinder, jag havde tilbragt natten hos, tog de sig nu ud for mig som to helgeninder, og den forestilling blev jeg stående ved. Jeg så kun deres lyse sider, jeg mindedes kun moderens godmodighed, datterens ynde, uvidenhed og skønhed, hvorledes vi havde tilbragt dage sammen med arbejde og samtaler, kort sagt lutter ting, der stod i den mest afgjorte modsætning til, hvad jeg nu havde oplevet. Hvorledes himlen end ser ud i det øjeblik, man slipper ud af et mørkt og stinkende fangehul, om det så hagler eller sner, vil man synes, at man aldrig før har set den så dejlig. Det var afgjort, Iza hørte for mig med blandt de himmelske hærskarer.

Til trods for mine forsætter, til trods for min foragt for denne "første kvinde", til trods for de modbydelige minder, der dukkede op i mig, når jeg kom til at tænke på hende, forsvandt hun imidlertid ikke så hurtigt af mit liv, som jeg havde håbet. Den nye sansefornemmelse, hun havde lært mig at kende, frembragte hos mig den samme virkning, som en lyd, der voldsomt fravristes et strengeinstrument, frembringer i luften. Jeg følte længe denne skarpe tone dirre gennem alle mine sanser.

Hun var smuk, mørkladen med kulsort, metalglinsende hår, lav pande og tykke øjenbryn. Hendes øjne skinnede under de lange øjenvipper som de smukke, halvt smaragdfarvede, halvt

sølvglinsende fisk, man ser skinne mellem vandplanterne ved flodbredden.

Mine venner skammede sig over, hvad de havde gjort, da de så, hvad der var kommet ud af det. De bad mig om undskyldning med al den alvor, sagen fortjente.

En af dem fortalte mig, at Claudia – de havde givet hende min vestalindes navn – var rasende forelsket i mig! Det var virkelig en triumf, for hun havde ikke mere hjerte end den smukke Imperia [Note 2)], den automatiske figur i Hoffmanns fortælling. Jeg ved ikke, hvilket indtryk jeg havde gjort på denne glædespige, men i løbet af en fem-seks år mødte jeg hende en to-tre gange, og hver gang følte jeg, at jeg kom til at ryste, og så, at hun blev bleg. Der var et bånd imellem os, som jeg ikke ville vedkende mig, men det var der. Sanserne har deres hukommelse.

Jeg tog med forøget iver fat på mit arbejde igen uden at lade mig forstyrre i det af noget som helst med undtagelse af Izas breve.

Her er de. Jeg har gemt dem alle sammen.

"Min lille ven!

"De må ikke være vred på mig, fordi jeg først nu skriver til Dem. For det første har vi været meget trætte, for det er en meget lang rejse, og på denne årstid er den meget besværlig. Uagtet vi helst ville se at komme hertil så hurtigt og så billigt som muligt, var vi nødt til at ligge en nat over i Köln og en i Breslau, og hotellerne dér er meget dyre. Det er imidlertid nu længe siden, vi kom til Warszawa, så De synes vel, at jeg er

meget utaknemmelig. Jeg har hver dag villet skrive til Dem, men moder har været syg, og vi har haft meget at gøre.

Å, min kære ven, hvor jeg savner Paris og de rare dage, vi tilbragte sammen i Deres atelier. Jeg har tænkt meget på Dem. Glem ikke, at De er min lille mand. Det er ikke spøg; jeg kommer tilbage, og så gifter vi os. Moder har forbudt mig at tale om det, for det er ikke passende, siger hun, men jeg kan ikke lade være at sige Dem, at jeg elsker Dem af mit ganske hjerte, og at jeg ville ønske, at jeg var hos Dem eller De hos mig.

Har De gjort min buste færdig? Hvornår sender De mig den? Jeg tror, det ville se bedre ud, hvis De kunne tage blomsterne bort, jeg har i håret.

Moder siger, at mit hår er smukt og langt nok til, at jeg ingen pynt behøver. Det er hende, der siger det. Sagen er, at jeg har fået en græsk frisure, som klædte mig udmærket forleden i et aftenselskab hos en af kejserens kammerherrer, hvor jeg gjorde megen lykke. Jeg morede mig godt, men der var ikke så morsomt som hos fru Lespéron. På gensyn, min lille ven. Skriv tit til mig, og glem mig ikke. Moder har pålagt mig at hilse Dem mange gange. Hun skriver snart selv til Dem. Jeg gør min allersmukkeste reverens for Dem.

Deres lille kone

Iza Dobronowska.

Eskr.: Når busten er færdig, kan De sende den til gesandtskabssekretæren. Han er en af vore venner. Så kommer det ikke til at koste noget."

Fire måneder efter:

August 18..

"De har grund til at være meget forbavset, min lille ven, over, at De så længe ikke har hørt fra os, og over, at vi ikke har takket Dem for busten, som vi rigtig har modtaget. Der er en herre, en stor kunstelsker, som har set den, og han sagde, at den er meget smuk. Han sagde også til moder, at hvis hun ville sælge den, ville han give hende to tusind francs for den, men det ville moder ikke. Først i går kom vi tilbage til Warszawa. Vi har været på en forretningsrejse til St. Petersborg. Moder håbede at få audiens hos kejseren, men kejseren var rejst til Odessa; det lader nemlig til, at der har gået rygter om, at vi skulle have krig, og vor kejser, hvem Gud holde sin hånd over, har været nede for at se, hvorledes det stod til i byerne i Syden. Det var jer franskmænd, vi skulle slås med; det kunne være blevet dejligt. Folk talte ikke om andet i St. Petersborg end om fuldstændig at udslette Frankrig af landkortet, og jeg tror, at I var blevet overvundet. Vore soldater er meget smukkere og større end jeres. Jeg tænkte kun på min lille mand, så meget mere, som De har fortalt mig, at De skulle være soldat i år. Jeg havde allerede regnet ud, hvorledes jeg skulle få Dem at se igen. Når De var blevet soldat, skulle De hurtigst muligt lade Dem tage til fange, så var De blevet ført hertil, og så kunne vi ses i ro og mag. Vi har besøgt min søster i St. Petersborg. De skulle blot vide, hvor hun er smuk. Min svoger var på rejse med kejseren, som han er adjudant hos. Min søster skaffede os audiens hos storfyrsttronfølgeren. Jeg var rigtig smukt klædt, men han lod slet ikke til at se mig. Han skal for resten, efter hvad moder siger, være en alvorlig mand, som ikke bryder sig om kvinder. Jeg forstår ikke rigtig, hvad det vil sige, for en smuk kvinde er

dog nok værd at se på. Storfyrsten sagde til moder, at han nok skulle tage sig af os. Min søster har foræret mig kjoler og et meget smukt armbånd.

Skriv tit til os og lad os vide, hvad folk tager sig for i Paris. Vi keder os undertiden en hel del. På gensyn, min lille mand. Deres lille kone sender Dem et kys.

Iza."

November 18..

"Hvor det var elskværdigt af Dem at huske min fødselsdag og sende mig en blomst i Deres brev. Det kom just om morgenen, da jeg fyldte mit fjortende år. Jeg fik flere gaver, men ingen af dem blev jeg så glad for som for Deres. Moder er i bedre humør nu, for det går bedre med vore sager.

Hun har truffet en officer her, en søn af en pårørende af os, som jeg ikke har kendt, og som har overmåde meget at sige hos vicekongen. Han er meget kvik og har prægtige heste. Han har lovet at skaffe os vore godser igen. Moder siger, at det, eftersom han har talt til hende, lader til, at han gerne ville giftes med mig, men hun synes ikke, han er rig nok. Han har imidlertid mindst to hundrede tusind francs om året; det synes jeg er meget pænt, men stakkels moder drømmer stadig om en trone til mig. Han har foræret mig en ring med en meget smuk turkis, å så blå, så blå, og en diamant på hver side. Den er sine fem hundrede francs værd, og den klæder mig nydeligt. Moder beder mig hilse Dem mange gange. Lev vel, min lille ven.

Iza."

"Jeg har opsat så længe at skrive til Dem, fordi moder har været syg, og det går dårligere og dårligere med vore

forretninger. Heldigvis har vi under moders rekonvalescens været på landet hos en tante til den unge mand, jeg fortalte om i mit sidste brev. Hun er rejst bort og bliver borte hele året, og så har hun stillet sit slot til vor rådighed. Det er meget stort og meget smukt, der er træer, som er over hundrede år gamle, og fuldt op af blomster. Det ligger fuldstændig ensomt, helt ude på landet. Vi ser aldrig nogen her med undtagelse af den unge mand, han har været her flere gange på besøg, som om han ikke var hjemme her. Han har lært mig at ride; den motion har jeg rigtig godt af; jeg havde lidt hoste, men nu er den gået helt over, og jeg er vokset mindst to tommer. Hvis det ikke går bedre med vore forretninger, bliver vi her i vinter til trods for kulden, men der er store kakkelovne selv på gangene ligesom i byen, og vi er nødt til at spare. Lev vel, min lille ven; glem mig ikke.

Iza."

"Kære hr. Clémenceau!

Jeg må bede Dem tusind gange om undskyldning, fordi jeg endnu ikke har sendt Dem det lille beløb, De var så venlig at låne mig. Jeg håber, at Iza i den brevveksling, jeg har tilladt hende at føre med Dem, og som er en af det kære barns få adspredelser, har meddelt Dem, at vi har haft mange fortrædeligheder med hensyn til vore konfiskerede godser.

Hun ved ikke, det stakkels barn, hvor megen umage jeg gør mig for, at hun en gang kan blive rig og lykkelig som sin søster, der måske nok kunne vise sig noget mere taknemmelig. Det har aldrig set så sort ud for os, som siden vi kom tilbage hertil. Jeg skammer mig ikke over det, der gives navne, som ulykken blot gør endnu mere lysende, og vort er et af dem. Nu lader det

omsider til, at det vil begynde at klare op, og jeg tror ikke, det varer længe, før vi ser ende på vore bekymringer.

Så snart jeg får nogle penge, kære hr. Clémenceau, sender jeg Dem med tusind tak de fem hundrede frank, De har lånt mig, og som vi har haft megen nytte af. Må jeg bede Dem hilse Deres fortræffelige moder fra mig, og vær selv overbevist om, at jeg mindes Dem med kærlighed og taknemmelighed.

Grevinde Dobronowska.

Vi har set i franske blade, at De har lavet en ny billedstøtte, der har gjort megen lykke, hvilket da også var at vente. Modtag de hjerteligste lykønskninger, fra en kvinde, som, skønt hun har hjemme i Norden, ikke er nogen fuldstændig barbar, og som så godt som nogen forstår at påskønne Deres smukke talent. Adressér fremtidig Deres breve til Slotspladsen nr. 17 i Warszawa. Der agter vi at slå os ned og at blive."

Først efter et års forløb fik jeg atter brev:

"Min lille ven, vær så elskværdig at svare mig på dette brev med omgående post. Spørg Deres moder, hvor meget hun tager for et fuldstændigt dameudstyr, så elegant som muligt, med navnetræk og krone, men kun undertøj. Der skal også være en mandsskjorte og en slåbrok. Det er skik og brug her, at bruden medbringer de to ting. Det skal blive betalt ved modtagelsen; halvdelen kan, om fornødent, også godt blive betalt forud. Svar mig straks.

Deres gamle veninde
Iza Dobronowska."

"Jeg havde ikke ventet et sådant, næsten uforskammet brev fra Dem, hr. Clémenceau. Det var ganske naturligt, at jeg bad Dem om den tjeneste, eftersom Deres moder endnu gav sig af med linnedsyning, da vi for to år siden tog fra Paris. Jeg vidste ikke, at hun ikke længere gjorde det, og, som sagerne nu står, var det ganske i sin orden, at jeg henvendte mig til Dem. Der er ikke noget vanærende i at arbejde for sit brød, det har min moder og jeg tit måttet. Det glæder mig imidlertid at høre, at Deres moder ikke længere har det nødigt, og jeg sender Dem min ærbødigste hilsen.

Iza Dobronowska."

Der gik igen et år, uden at jeg hørte fra hende. Så kom følgende brev:

"Jeg er meget bedrøvet. Hvor kan det være, at De er den første, jeg tænker på at sige det til? Mindes De mig endnu? Afskyr De mig endnu? Jeg spørger ikke, om De er i live, for De er jo en berømt mand, så hvis De var død, ville jeg nok have fået det at vide, men sig mig, om De, som jeg af mit ganske hjerte ønsker, er lykkelig, og om De endnu på bunden af Deres hjerte bevarer et venligt minde om Deres slemme og ulykkelige lille Iza, som trænger hårdt til sin lille vens råd og venskab.

Min adresse er ikke længere Slotspladsen. Skriv mig til under navnet Vanda og adresser Deres brev til Huset Herthemann i Piwnagade. Jeg skal senere fortælle Dem, hvorfor moder ikke må vide, at jeg har skrevet til Dem. Min stakkels moder er for resten meget bedrøvet og har det alt andet end godt.

I..."

"Hvor De er god, og hvor jeg holder meget af Dem, min kære, kære ven! Jeg gjorde ret i ikke at tvivle om Deres gode hjerte. Jeg blev så rørt, at jeg var lige ved at komme til at græde, da jeg modtog Deres brev. De spørger mig, hvad der er sket. Der er sket det, at moder har næret forhåbninger, som ikke er gået i opfyldelse, og at vi aldrig har været så sørgeligt stillede som nu. De kender moder; hun bygger straks luftkasteller og tror på alt, hvad hun håber. Der har været tale om, at jeg skulle indgå et ægteskab, ganske vist hverken med en konge eller en fyrste, men det overgik dog langt, hvad jeg kunne drømme om. Jeg ofrede mig for moder, for jeg elskede ikke den unge mand; han var både fornem og rig, men jeg elskede ham nu ikke. Han havde anholdt om min hånd og fået Ja. Jeg ved ikke, hvad man har sagt til hans familie, men han blev nødt til at tage sit ord tilbage. Moder havde til sidst fået mig gjort lige så forstyrret i hovedet, som hun selv var; vi satte os i de latterligste bekostninger, som min tilkommende mand skulle klare. For resten opmuntrede Sergej – sådan hedder han – os selv til det, og moder troede, at hun derved bandt ham endnu stærkere, da han vidste besked om vore økonomiske forhold og således var moralsk ansvarlig for de udgifter, han lod os gøre. Da hans familie fik nys om hans planer og de forpligtelser, han havde påtaget sig, kom den straks i fyr og flamme, og da han var umyndig og ikke kunne gifte sig uden sine forældres samtykke, og de truede med at gøre ham fuldstændig arveløs, ville han rejse bort med mig og gifte sig med mig i England. Men hvad skulle der være blevet af os, når vi ingen penge havde? Hans fader, som har megen indflydelse, var lige ved at lade moder og mig indespærre; hans søn havde uden tvivl truet med, at han

ville rejse bort. Vi kunne ikke føre vor krig igennem. Moder gav efter på den betingelse, at alle de udgifter, vi havde gjort, skulle godtgøres hende. Det var ganske i sin orden, men vi tabte alligevel en hel del ved det, for stakkels moder har ingen rede på sine sager og glemte en mængde ting. Sergej sendte de til udlandet. Han skriver stadig til mig, at han elsker mig, og at jeg skal vente på ham, for så snart han bliver myndig, vil han gifte sig med mig, men jeg svarer ham ikke. Sagen har vakt megen opsigt. Moder har været lige ved at dø som følge af alle de rystelser, så meget mere, som vi efter den historie er kommet på kant med min søster og svoger, som ikke længere vil have noget med os at gøre. Vore hjælpekilder udtømmes mere og mere for hver dag, der går. Vi sælger efterhånden alle de smykker, Sergej havde foræret mig, og som han ikke ville tage tilbage. Havde vi ikke dem, ved jeg ikke, hvad vi skulle leve af, og så får vi endda langt fra for dem, hvad de er værd. Giv mig et godt råd, min lille ven! Å, De er lykkelig, De, som er en mand, har talent og lever i et frit land. I Frankrig ville man ikke kunne have behandlet mig, som jeg er blevet behandlet her. Heldigvis har jeg en meget smuk stemme, og jeg bliver kønnere og kønnere. Jeg kan give undervisning i sang; det er hårdt, men man skal jo leve. Der er blevet tilbudt mig engagement ved teatret i St. Petersborg med fem tusind rubler i sølv, det vil sige næsten tyve tusind francs, men moder vil ikke have mig på brædderne, hun har ikke opgivet sine planer om at få mig gift enten med Sergej eller en anden, men jeg indlader mig ikke mere på den slags eksperimenter. Giv mig et råd! Hvad De siger, jeg skal gøre, gør jeg. Sergej er i Wien; han skriver til mig, at han agter at tage til Paris. Når han kommer dertil, aflægger

han Dem sikkert et besøg. Jeg har meget tit talt til ham om Dem, så tit, at han forbød mig at skrive til Dem mere. Han var skinsyg, og ikke uden grund. Jeg holdt af Dem, og jeg holder mere af Dem end af ham. Gid De nu blot må være i Paris, og at mit brev må træffe Dem. Jeg venter med utålmodighed svar fra Dem.

På gensyn, min kære ven, glem ikke Deres forhenværende lille kone.

Iza."

"Hvad mener De egentlig, jeg har at bebrejde mig? Jeg har ikke gjort noget for at få Sergej til at forelske sig i mig, det kom ganske af sig selv. Moder lod os for resten aldrig være alene sammen. Han talte i hendes påhør til mig om, at han ville gifte sig med mig, ligesom De selv i sin tid gjorde, kun med den forskel, at det var Deres spøg, men det var hans alvor, for nu er jeg to år ældre, end jeg var, da vi var i Paris, og jeg ser ældre ud, end jeg er, og det er ganske naturligt, at man bliver forelsket i mig, hvilket jeg imidlertid ikke tænkte på. Moder lod Sergejs kærlighed udvikle sig uden at sige noget, og først da han havde anholdt om min hånd, talte hun til mig om det. Hvad skulle jeg gøre? Jeg er ikke rig, jeg har ikke engang det nødvendige til livets ophold. Hvad skulle der blive af mig, i fald moder gik hen og døde? Jeg har heller ikke ret til kun at tænke på mig selv, jeg må også tænke på hende, der har opdraget mig og vakt alle de håb om rigdom og lykke i mig – for hende kan de to ting ikke skilles.

Tror De, at jeg synes om det liv, jeg har ført i flere år? Altid vise mig offentligt, lade mig beglo som et mærkværdigt dyr,

høre folk sige, at jeg er smuk, uden at det fører til noget – det er virkelig ikke synderlig morsomt i længden. Moder ville have det sådan. Gud ved, hvor tit vi har taget på bal uden at have spist til middag! Gud ved, hvor tit vi har pantsat vore nødvendigste ting for at købe et toilette til mig. Al den gæld, alle de fortrædeligheder, alle de ubehagelige optrin med kreditorer, som den skønhed, der skulle indbringe mig millioner, ikke gjorde ringeste indtryk på! Sergej måtte være umådelig rig. Jeg elskede ham ikke, men han var et godt menneske, og jeg kunne godt lide ham. Da jeg stadig hørte moder tale om, at jeg gjorde et glimrende parti, fandt jeg det ganske i sin orden, at jeg gjorde det. For mit eget vedkommende nærer jeg imidlertid ingen ærgerrighed. Kunne jeg følge mit eget hoved, ville jeg i al beskedenhed gifte mig med den mand, som jeg elskede, og tilbringe al min tid sammen med ham. Jeg ser meget godt, at skønhed ikke er det eneste, det kommer an på. Der er unge piger, som er lige så smukke som jeg eller smukkere, og som tillige er rige. Det er dem, de rige mænd gifter sig med, og det gør de meget fornuftigt i. De har derfor virkelig ingen grund til at gøre mig bebrejdelser, når jeg beder Dem om at give mig råd.

Mens jeg ventede på Deres svar, gik jeg ind på at synge ved en koncert, min sanglærer gav. Jeg vandt meget bifald. Han havde lovet at dele indtægten med mig, men gav mig kun fem hundrede francs; nå, det er altid noget. Var jeg sikker på, at jeg kunne tjene så meget, hver gang jeg sang, ville jeg gerne synge hver dag; det anstrenger mig aldeles ikke.

Hvor det er skade, at De ikke var her og hørte mig; De ville sige mig Deres oprigtige mening. De synes ikke, at jeg skal gå til teatret, det er der alt for mange farer ved for mig, siger De.

Hvad er det for farer? Nå, men så find en mand til mig, en mand, som gerne vil have en god lille kone og som ingen medgift forlanger, det er hovedsagen. Sig til ham, at jeg skal holde meget af ham, og at jeg kun skal synge for ham, men han må skynde sig, for vinteren stunder til, og det er lige så vanskeligt at få penge at låne i Polen som i Frankrig. Hvis De er meget elskværdig, sender De mig Deres portræt. De må vist også have forandret Dem meget. Jeg skal også sende Dem mit. Det var ikke meningen, at De skulle have det, da jeg lod det male, men jeg er vis på, at jeg ikke har nogen bedre ven end Dem, derfor giver jeg Dem det. Jeg skal sende Dem det ved lejlighed.

Farvel, hr. Clémenceau, jeg kan ikke længere lide Dem; De har været alt for styg imod mig og er alt for rask til at tro ondt om folk.

Iza Dobronowska."

"Jeg kan ikke engang vente, til Deres svar kommer, min kære, kære ven, men råber straks af alle livsens kræfter: Frels mig! Lad mig ikke blive i de forhold, jeg lever i! Var De her, kunne jeg sige Dem, hvorledes det står til, men jeg kan ikke – nej, jeg kan ikke skrive det; det er alt for forfærdeligt, og man bør ikke anklage sin moder, hvad hun så end gør, men for Gud i Himlens skyld, hjælp mig. De må endelig, og det snarest muligt, finde på en udvej til, at jeg kan vende tilbage til Frankrig, men jeg vil rejse alene. Det ville være mig umuligt at blive sammen med min moder. Hvis De vidste, hvilket optrin der lige har fundet sted imellem os, og hvad der gav anledning til det! De må ikke forlange, at jeg skal skrive det. Tænk på, hvilken lidelse det ville

volde Dem, om De var nødt til at sige noget ondt om Deres moder; men De er en mand! Ved alt, hvad der er Dem helligt, besværger jeg Dem at søge og finde en udvej til, at jeg kan komme. Kunne jeg ikke bo hos Deres moder? Jeg kunne give undervisning i sang eller i sprog; jeg taler bedre engelsk end fransk, som jeg ikke er meget stærk i, men det skal jeg nok blive. Jeg beder ikke om andet end om lejlighed til at tjene, hvad jeg behøver til livets ophold. Her kan folk så sige om mig, hvad de behager, at jeg er løbet bort med en elsker, at jeg er en bundfordærvet pige, det bryder jeg mig ikke om. Jeg har min gode samvittighed og Deres agtelse. Havde jeg penge, rejste jeg endnu i aften; jeg er lige ved at gå fra forstanden. En af mine veninder vil låne mig sit pas, men andet kan hun ikke låne mig, for hun er lige så fattig som jeg. Kan De ikke hjælpe mig under disse omstændigheder, beder jeg Dem kun om én ting; tal aldrig om dette brev hverken til min moder eller til Deres, hun ville misbillige, at jeg har skrevet det, for hun tror naturligvis, at alle mødre er som hun. Jeg har tænkt meget på at gå i kloster, men jeg er bange for, at jeg ikke har mod til at blive der. Jeg føler kraft og vilje i mig til at blive en retskaffen kvinde, men i fri luft, for alle menneskers øjne. Vil Deres moder ikke have mig, kunne det måske være, at hr. Ritz' datter ville; hun har jo allerede et barn på tre år, jeg kunne jo blive dets guvernante. Eller fru Lespéron, hvor jeg traf Dem første gang – hvor er den lykkelige aften blevet af? –, kunne hun, som kender så mange mennesker, ikke finde en beskæftigelse eller en mand til mig? Penge bør dog ikke være det eneste, det kommer an på, og en pige som jeg kan vel nok over for en mand, der har lidt hjerte, veje op imod en medgift, for jeg er ikke blot ung og smuk, men

også beskeden og arbejdsom – jeg har tit arbejdet mange timer uden at tale til noget menneske om det, og tit har jeg tjent det brød, jeg spiste om morgenen, ved at arbejde om natten; og at jeg er en anstændig pige, beviser jeg i denne stund, for jeg behøvede blot at bringe min anstændighed som offer for at blive rig – aner De sammenhængen? Du gode Gud, det er forfærdeligt. Gør nu med Iza, hvad De vil. Jeg er overbevist om, at jeg ikke har nogen bedre ven end Dem, og De kan være forvisset om, at ingen holder så meget af Dem som Deres ulykkelige lille kone.

Iza Dobronowska."

"De er god som Vorherre selv. Jeg græder af glæde og taknemlighed, mens jeg skriver dette sidste brev til Dem. Er det virkelig sandt, at De har elsket mig fra den første dag, De så mig? Jeg elskede også Dem, det var derfor, jeg stadig tænkte på Dem. Der er en skæbne, nu indser jeg det. Giv Deres moder et kys fra mig. Jeg rejser i morgen, endnu i aften, hvis jeg kan. Hvor jeg længes efter at se Dem! De skal få alt at vide. Jeg sender Dem den længste af mine lokker; skulle jeg dø undervejs, skal De da i alt fald have noget, der har hørt mig til, og De skal så vide, at jeg er død med tanken på Dem. Fra det øjeblik af, da De modtager dette brev, må De ikke forlade Deres atelier, og lad nøglen sidde i Deres dør, så vil De pludselig se den gå op – det er mig! Hvilken lykke! Jeg elsker Dem! Hvor jeg er glad ved endelig at kunne sige Dem det. Nu er jeg i sandhed din lille kone

Iza."

Hun mente det oprigtigt, da hun skrev således. I denne stund, da jeg har så mange anklager at rejse imod hende og trænger så stærkt til hendes fejl for at forringe min egen skyld, sværger jeg, at hun ikke løj, at hun elskede mig. Det må De ikke tvivle om, min ven, og De må ikke prøve på at få nogen til at tvivle om det. Den tid skal De holde i ære! Hun havde ingen bagtanker, hun bukkede, som jeg, under for en skæbnesvanger slægtsarv. Hun bukkede så meget lettere under for den, som hun skyldte to i bund og grund fordærvede væsener sin tilværelse.

Dagen efter, at jeg havde modtaget hendes sidste brev, modtog jeg følgende:

"De tager mit barn fra mig, min herre, mit eneste barn, som jeg har opofret mig for i så mange år, og som lønner mig så slet! Jeg vil ønske, at De må blive lykkelig med hende, men jeg tror det ikke. Den kvinde, der er utaknemmelig imod sin moder, vil også være det imod sin mand. Hun har de papirer med, som er nødvendige for, at hun kan gifte sig, hvilket jeg ikke vil modsætte mig, da jeg ikke har noget at byde hende i stedet for. De kan være ganske rolig, mig skal De ikke mere høre noget til. Jeg har gjort min pligt til det sidste. De vil en gang komme til at indse, at jeg havde ret, og fortryde den fortræd, De har gjort mig.

Ærbødigst

grevinde Dobronowska."

Jeg vogtede mig vel for at vise min moder og hr. Ritz dette brev og havde for øvrigt ikke talt alvorligt med nogen af dem

om Iza, i alt fald ikke om de hensigter, jeg nærede over for hende.

Jeg var på det tidspunkt ualmindelig heldigt stillet i økonomisk henseende i betragtning af, at jeg var så ung en kunstner. Jeg kunne ikke overkomme alle de bestillinger, jeg fik. Jeg tjente en tredive-fyrre tusind francs om året. De to tredjedele satte jeg fast, og så levede vi endda rigtig godt, min moder og jeg – vi var jo begge to vante til at arbejde og til sparsommelighed og tarvelighed. For øvrigt higede jeg efter den uafhængighed i materiel henseende, der ville sætte mig i stand til at råde over mit hjerte, som jeg fandt for godt. Jeg var stærk, munter, utrættelig, jeg kendte ingen ende på mine kræfter. Jeg tvivlede derfor lige så lidt om fremtiden som om nutiden, og jeg var endog stærkt opsat på at tage en byrde på mig til. Jeg ville ikke blot skylde mig selv alt, men jeg ville også, at andre, og især den kvinde, jeg elskede, kun skulle skylde mig deres tilværelse og deres lykke. Siden naturen havde skænket mig talent, helbred og velstand, syntes jeg, at jeg stod i gæld til menneskeheden, og jeg ville dele min lykke med mennesker, der var mindre lykkelige end jeg. Folk sagde tit til mig: "Hvorfor gifter De Dem ikke? En mand i Deres stilling kunne gøre et godt parti. Med Deres navnkundighed og hele Deres måde at være på kan og bør man kunne nå, hvad det skal være. Gift Dem ind i en anset familie. Skal jeg finde en kone til Dem?" osv. osv. Jeg svarede afvisende, for det første, fordi jeg ikke i den stilling, jeg havde skabt mig, ville have min moders fortid gjort til genstand for undersøgelse fra en families side, som jeg kunne ønske at optages i, og for det andet tiltalte den tanke mig, som jeg netop har fremsat.

En fattig pige, som var min moder, var blevet forrådt og forladt af en mand; en fattig pige skulle blive min hustru og kunne sige, at jeg havde taget hende, skønt hun hverken havde formue eller velyndere, og at jeg havde gjort hende til en lykkelig og agtet ægtefælle. Det syntes mig nødvendigt for, at der kunne komme ligevægt og harmoni i tingene til fordel for den retskaffenhed, som jeg havde gjort til mit livs grundvold og ledende grundsætning. Kald min følelse kunstnerkærlighed, en urimelig, en ulykkesvanger kærlighed, eller hvad De vil – jeg elskede Iza.

Hun havde vundet mit hjerte ved sin første fremtræden, der havde gjort så stærkt et indtryk på mig, ved den skønhed, hun var et af de sjældneste udtryk for, ved den frygt, jeg havde næret for at miste hende, ved den skinsyge og det savn, jeg havde følt, ved den måde, hvorpå den stakkels pige havde påkaldt min kærlighed og anråbt mig om at frelse hende fra de farer, der truede hende, og endelig ved den nød, hun var stedt i, og som for almindelige mennesker var en grund til at holde sig hende fra livet. Hertil kom så den kyskhed, jeg levede i, og den trang til at elske, til at sige det og vise det, som hørte min alder til, og som pinte mig. Og så én trolddomsmagt til: at elske et væsen, hvis barnetræk man mindes, mens man ikke kender hende som kvinde, som man forestiller sig, tænker sig, udmaler sig, men som man ikke kan få bestemt frem eller gengive, som man venter fra minut til minut med al sjælens utålmodighed, og som higer imod en, som man selv higer imod hende, som man gennem luften, man indånder, føler nærme sig lidt efter lidt, som man med sit hjerte hører komme, og i hvis favn man vil

kaste sig for hele livet. Er det ikke denne sjælenes rene gensidige tiltrækning, der skaber den sande kærlighed?

27

Jeg havde meddelt min moder mine planer, ikke så meget for at rådføre mig med hende om dem, som for at hun kunne vide besked om, hvad der forestod. Hun havde for længst opgivet at øve nogen indflydelse på mig, eftersom hun syntes, at jeg i enhver henseende var tusind gange klogere, end hun nogen sinde havde turdet håbe, jeg ville blive. Hun var mig taknemmelig, fordi jeg aldrig havde udspurgt hende om hendes liv, og anså sig til gengæld for forpligtet til ikke at udforske mit. Min lykke var for hende ét og alt. Hun fandt det ganske naturligt, at alle kvinder måtte komme til at elske mig, og at jeg giftede mig med en pige uden formue, syntes hun var ganske i sin orden.

På den anden side havde hun altid levet i så indskrænkede forhold, at en mængde muligheder var ganske fremmede for hendes tanker. Hun havde lidt ondt, men hun havde aldrig gjort ondt, så det onde, der måske kunne komme, tænkte hun slet ikke på. Hun var måske også, da hun så mig vinde et berømt navn, blevet bange for, at jeg skulle blive ærgerrig, og at et rigt giftermål ville skille hende fra mig. Et ægteskab, der var af den beskaffenhed, at hun kunne vente at få plads i mit hus, komme til at gøre nytte dér og blive forstået, stod derfor på forhånd for hende som i høj grad tiltalende.

Hun gjorde værelset i stand til sin datter, som hun allerede kaldte Iza, og ventede hende med næsten lige så stor utålmodighed som jeg.

Mit venskab og min taknemmelighed over for hr. Ritz var uforandret. Forholdene havde imidlertid uvilkårligt ført med sig, at vi sjældnere sås. Tilsyneladende var alt uforandret imellem os, men det var mere hans fortjeneste end min. Hver gang jeg havde frembragt noget, som gjorde lykke, greb nogle af mine beundrere, folk af den slags, som ikke kan lade den ene vederfares den ære, der tilkommer ham, uden at rive ned på den anden, lejligheden til at angribe hans værker. Der var mange gange blevet sagt på tryk, at han kunne prise sig lykkelig ved at have frembragt en elev som mig, thi for øvrigt havde han intet frembragt, som var værd at tale om. Det var grimt og uretfærdigt, men han lod sig ikke mærke med, hvor megen ærgrelse det voldte ham. Jo mere umage jeg gjorde mig for at vise mig kærlig imod ham, des mere fik det udseende af, at jeg ville undskylde mig over for ham for det ry, jeg så hurtigt havde vundet; jo mindre jeg gjorde mig over for ham, des mere trykkede jeg ham ned. Mit forhold til ham blev som følge heraf undertiden meget pinligt. Jeg skyldte ham alt, det kunne jeg ikke glemme, og jeg turde ikke engang give ham et råd eller sige ham et rosende ord af frygt for, at jeg skulle såre ham ved at få udseende af at optræde overlegent over for ham. Han besøgte mig jævnligt og så til, mens jeg arbejdede; jeg viste ham mine studier, jeg forelagde ham mine udkast, jeg spurgte ham til råds. Jeg bad ham flere gange om at hjælpe mig, lod, som om jeg ikke kunne føre mit arbejde igennem og bad ham om en håndsrækning. Det var den største fornøjelse, jeg kunne gøre ham, og når arbejdet så var færdigt, sørgede jeg altid for, når der var en eller anden bevægelse, et udtryk, en linje, som vakte

særlig beundring, og som han havde del i, at sige, så han hørte på det:

"Det er min lærer, der har givet mig anvisning på det, det er ham, der har æren af det."

Så trykkede han min hånd, men jeg mærkede på dette håndtryk, at han forstod mig, og at han havde højsind nok til at tilgive mig min gode hensigt.

Han boede sammen med sin datter og svigersøn og deres to børn. Hvad hans børn angik, havde han intet mere at ønske. Constantin havde forladt Saint-Cyr som en af skolens dygtigste elever, og han var nu allerede, hvad naturen altid havde antydet, at han ville blive, en af de dygtigste officerer i Afrika. Jeg stod i brevveksling med ham, og så snart han kom til Paris med orlov, gjaldt hans andet besøg altid mig.

Som sagerne stod, var det min skyldighed at meddele hr. Ritz, hvad jeg havde besluttet, samtidig med at jeg meddelte min moder det. Jeg fortalte ham min lille roman og hvilken opløsning den ville få.

"Er det en fast beslutning, De har taget, eller kommer De for at spørge mig til råds?" sagde han.

"Det er en fast beslutning."

"Nå, min kære søn," sagde han, idet han omfavnede mig, "så modtag mine bedste ønsker, og glem ikke, at mit hus er Deres, hvad enten De er gift eller ikke."

"Vil De vise mig den godhed at være min forlover?"

"Hjertens gerne."

Hvorfor sagde han mig ikke den gang alt, hvad han forudså? Nå, jeg ville ikke have hørt på ham.

28

Det var den anden marts ved middagstid, at Iza sagte og med dæmpede skridt trådte ind i mit atelier. Jeg havde, som hun havde bedt mig om, ladet nøglerne sidde i dørene, og hun sørgede for, at de ingen støj gjorde.

Med ansigtet skjult af et sort kniplingsslør, der var viklet tre gange om hovedet og fuldstændig dulgte hendes træk selv for de mest gennemtrængende blikke, stod hun dér stum, ubevægelig, uransagelig som et billede af skæbnen, og holdt med hænderne, som hun havde foldet over brystet, fast i de flagrende ender af dette sære slør. Jeg stirrede et øjeblik på hende uden at kunne rejse mig, i den grad bankede mit hjerte. Så viklede hun sløret op, rev hatten af, kastede begge dele, hvor det bedst kunne træffe sig, og blottede sit strålende ansigt, der et øjeblik gjorde det fulde dagslys endnu lysere. Hvor kunne det være, at man ikke på vejen havde kastet sig i støvet for denne guddommelige skabning? Hvor kunne det være, at man havde ladet hende nå frem til mig? Var det virkelig mig, hun kom hen imod? Hendes ynde, hendes strålende herlighed, hendes ungdom, disse blikke, disse smil, denne ånd, denne sjæl, alt dette tilhørte mig! Alt det havde samlet sig, havde udviklet sig og fået liv fem hundrede mil herfra for at fremme min lykke og mit geni. Hvilken lykke! Og hvor jeg havde gjort ret i at holde kærligheden i ære og bevare mig ren for dette mødes skyld! Hun kendte godt sin magt, og da hun så mig helt forvirret af beundring, sagde hun med sin barnestemme, som årene ikke havde ændret:

"Synes du, jeg er smuk?"

Jeg løb hen til hende, tog hende i mine arme, løftede hende op fra gulvet og dækkede hendes hår og hendes hænder med kys.

"Jeg har haft den mur for ansigtet i hele otte dage," vedblev hun, idet hun pegede på sløret. "Jeg ville ikke have, at nogen skulle se mig, jeg syntes, det var forræderi imod dig at vise folk mit ansigt. Du er også smuk – å, du er meget smuk! Hvor vi skal elske hinanden. Hvor her er fornøjeligt! Vi vil aldrig gå ud. Hvor du er kær, at du vil gifte dig med mig! Hvad skulle der være blevet af mig, hvis du ikke havde været? Og din moder, hvor er hun? Jeg længes efter at kysse hende. Er mit værelse i stand? Nu er jeg ganske ene i verden, så kan jeg meget bedre elske dig. Vi skal vel giftes så snart som muligt, ikke? Jeg har alle mine papirer, her er de. De blev bragt i orden for Sergejs skyld – ham, den anden, du ved. Han havde ikke mod til at stå imod sin familie. Det var udmærket af ham. Jeg tror, jeg havde sagt Nej i sidste øjeblik. Hvad skulle der være blevet af mig, for jeg elskede jo dig? Lad mig endelig straks komme ind i mit værelse, jeg er ved at segne af træthed."

Jeg kaldte på min moder. Iza kastede sig om halsen på hende med en datters ømhed. Min moder kom straks til at holde af hende. Hun førte hende til hendes lille værelse ved siden af sit eget, oven over mit atelier.

"Når jeg vågner," sagde Iza, "stamper jeg i gulvet med foden. Indtil da må De bestille noget, hr. Pierre."

Hun kyssede mig på panden og sov lige til aften.

Hvad det dog var for et dejligt liv, jeg førte i to måneder – det tog nemlig to måneder at få alt bragt i orden. Iza gik og kom i

huset, som om hun var vokset op i det og aldrig havde været borte fra det. Jeg indåndede hendes liv omkring mit eget. Hun var så hastig i sine bevægelser som en lille fugl. Lige på én gang kunne hun falde mig om halsen og udbryde:

"Nu har vi kun så og så mange dage at vente i!"

Eller når hun vågnede om natten, kunne hun falde på at banke i gulvet med sin tøffelhæl og råbe:

"Godnat, min lille ven!"

Jeg svarede altid, for jeg sov kun meget lidt. Jeg tænkte uafladeligt på hende. Kærligheden havde fuldstændig gjort sig til herre over mig.

Hun havde fortalt mig alt, hvad hun havde oplevet, siden vi skiltes, og at mindet om mig stadig havde svævet over alt, hvad der havde tildraget sig i hendes liv. Hendes moder var rejst til Petersborg med hende i håb om, at en af storfyrsterne skulle forelske sig i hende. Hun var ikke engang blevet modtaget i paladset. Så havde hun trukket rundt med hende på alle offentlige steder, så hun var ved at segne ved det. Da de kom tilbage til Warszawa, havde hun uden Izas vidende lagt en snare for Sergej. Der var lige ved at komme en retssag ud af det. Der havde været tale om, at Iza skulle gå til teatret. Drevet til det yderste af nød og elendighed havde moderen rent ud sagt villet sælge hende til en umådelig rig gammel mand, som var villig til at sikre hende en formue, og hun havde gjort datteren dette forslag.

Efter at Iza havde fortalt mig dette, var der ikke den ting, hun ville lægge skjul på over for mig. Hun fortalte mig en anden ting, som afgjort bestyrkede mig i min overbevisning om, at vi

var bestemt for hinanden i al evighed, og at der allerede bestod et hemmelighedsfuldt og af Forsynet knyttet bånd imellem os.

"Husker du den dag," sagde hun, "da du første gang kom og besøgte os på Quai de l'École? Du så så opmærksomt på mig. Jeg spurgte dig, hvorfor, for der var noget andet end deltagelse og venskab i den opmærksomhed. Du svarede, at du syntes, at jeg i overordentlig høj grad lignede en af dine skolekammerater, der hed Minati og var død for nogle år siden. Jeg sagde straks nogle ord på polsk til min moder; jeg spurgte hende, om jeg skulle fortælle dig, at vi havde kendt det unge menneskes fader. Hun svarede Nej, og jeg sagde altså ingenting om det. Jeg er André Minatis søster. Hans fader boede i Warszawa i tre år. Han kom tit til min fader, før jeg blev født. Du ser, at jeg ingen hemmeligheder har for dig. Nå, det kan jo i grunden ikke interessere dig, men mærkeligt er det, ikke sandt?"

"Jo. Hvordan har du fået det at vide?"

"Da vi var blevet ruineret, henvendte moder sig til hr. Minati. Jeg skrev brevene. Han svarede os aldrig. Så en gang, hun var vred, slap hemmeligheden hende ud af munden, og til sidst fortalte hun mig det hele. Vi har senere fået at vide, at hr. Minati var død."

Skæbnen spillede med kortene på bordet; det stod til mig at trække mig ud af spillet; det faldt mig ikke ind med en tanke.

Jeg fik en to-tre anonyme breve om ugen. De indeholdt de sælsomste beskyldninger, ikke blot imod grevinden, men også imod Iza. Jeg viste hende dem alle sammen med undtagelse af dem, der indeholdt brutale tekniske udtryk, som hun ikke ville kunne forstå.

"Det dér, kommer fra fru den og den, og det dér fra fru den og den," sagde Iza med den største sindsro. "Jeg er ikke vred på dem for det, jeg er lykkelig. Men hvis du tror dem, så lad være at gifte dig med mig, det er endnu ikke for sent. Jeg bliver alligevel hos din moder. Jeg har det så godt her. Jeg skal ikke volde dig bryderier og ikke koste dig synderligt. Jeg skal stå model for dig, om du vil have det; hvad bryder jeg mig om det, når jeg blot ser dig! Vil du have, at jeg skal blive din elskerinde for at bevise dig, at jeg elsker dig?"

"Sådan må du ikke tale," sagde jeg, idet jeg lagde hånden på munden af hende. "Sådan må den, der skal være min hustru, ikke tale."

"Hvad gør det?" svarede hun. "Jeg ved, at en pige kan leve sammen med en mand uden at være hans kone, og at hun sætter sin ære til ved det, men jeg forsikrer dig, at mere ved jeg heller ikke om den ting, jeg ved ikke engang, hvad ordet betyder. Når du blot holder af mig og beholder mig hos dig, er alt andet mig ligegyldigt."

Da lysningen havde fundet sted, snakkede folk om dette ægteskab, som de snakker om alt muligt, op ad stolper og ned ad vægge, især i vor lille kunstnerverden. Den uventede nyhed gav anledning til de forskelligste fortolkninger. Nogle sagde, at jeg skulle giftes med en rig arving, som jeg havde bortført, andre sagde, at min tilkommende hustru var en eventyrerske, der havde misbrugt min noksom bekendte uskyldighed. For nogle var Iza en udenlandsk prinsesse, som jeg havde vakt en rasende lidenskab hos, og som giftede sig med mig imod sine forældres vilje; for andre var hun en model, som i lange tider

havde rendt fra det ene atelier til det andet, og hvis tidligere elskere man kunne gøre rede for med navns nævnelse.

Når man har et navn og indtager en fremskudt stilling i Paris, må man finde sig i, at den første den bedste nyhedskræmmer gør én til genstand for sin sladder. Heldigvis har man travlt i Paris, selv bagvaskelsen har ikke tid til at opholde sig længe ved noget. I virkeligheden kendte ingen Iza, hun var ligefrem usynlig, jeg havde ikke forestillet hende for nogen. Det ville ingen nytte have været til at holde hende i agt og ære, som jeg gjorde, når jeg satte hendes rygte over styr ved at gøre vort samliv åbenbart. Vi var aldrig ene sammen; når hun sad hos mig, mens jeg arbejdede, var min moder altid til stede. Jeg var alt for indtaget i hende og alt for hæderlig til at ville tage forskud på min lykke. Jeg måtte imidlertid kæmpe med mig selv, for fra det øjeblik af, da en natur, der var så fyrig som min og så længe var blevet holdt i tømme, blev betaget af kærlighed, måtte denne følelse fortære den med sin attrå og sine krav.

Da vi trådte ind i kirken, lød der en beundrende mumlen, som ville være blevet til lydelige bifaldsråb, hvis ikke stedets hellighed havde lagt en dæmper på begejstringen. De husker det uden tvivl selv, for De var jo med til vort bryllup. Eventyrerske eller prinsesse, en fornem dame eller en lille pige af ringe stand – lige meget; Iza var for alle den skønneste kvinde, man kunne se for sine øjne, og man hyldede i hende skønhedens triumf i forening med ungdom og en kyskhed, som ikke kunne være forstilt og heller ikke var det. Jeg gentager, at jeg var stolt, ikke blot over, at så skøn en kvinde elskede mig, men også over den handling, jeg fuldbyrdede. Jeg virkeliggjorde min drøm, jeg havde holdt det løfte, jeg havde givet mig selv. Jeg

gav et sjældent og ædelt eksempel på en hæderlig, flittig, navnkundig mand, der skyldte sig selv alt og nu frivilligt, uden beregning, uden hensyn til nogen slags fordel, uden forudgående overenskomst ægtede den kvinde, hans hjerte havde valgt, som nu skulle skylde ham alt, og for hvis skyld han i kraft af en slags overtro havde bevaret sin sjæls og sit hjertes renhed.

Således giftede jeg mig. Det var for mit vedkommende fuldstændig tåbeligt, men det var ærligt og oprigtigt ment.

29

Vi tilbragte vore hvedebrødsdage ganske ene ude på landet, på et landsted, som fyrst R. havde stillet til min rådighed. Det lå ved bredden af Seinen lidt oven for Melun ved udkanten af skoven ved Sainte-Assise. Om vinteren passedes det af en gartner, hans kone og hans datter, som ikke kendte os, og som skulle sørge for vor materielle forplejning, så længe vi var der. Hvilken fryd at være ukendte! Vi var for disse brave folk slet og ret venner af fyrsten, som trængte til lidt ro og frisk luft efter at have gjort en lang rejse. Således slap vi for al den udspejden, som et par nygifte ellers aldrig undgår, hvor de så end opholder sig. Vi havde plads nok, vor fulde frihed, og ingen anede vor lykke. Omgivet af al ønskelig luksus og elegance nød vi det naturlige liv i al dets simpelhed. Værelserne var betrukket med cashmere, med persiske tæpper eller silke, men der færdedes ingen liberiklædte tjenere med hvidt halsbind og våbenskjold omkring i dem; det var knap nok, at vi hørte gartnerens datter, når hun i den årle morgen gjorde sin stuepigegerning og forsigtig listede sig om på tåspidserne for ikke at vække husets gæster, der lod til at være rige og nok ville lønne hende for den udmærkede gæstfrihed, de nød. Hendes moder lavede vor mad med den sans for, hvad der vækker appetitten og smager godt, som gartnerkoner altid har i så rigt mål.

Hjertet og maven kom så udmærket ud af det med hinanden i denne tid, der var så fuld af rene indtryk og nydelser; og hertil kom, at hvad kærligheden adler, gør ungdommen end mere fornøjeligt.

Vi var i de første dage af maj. O, forår! gives der noget menneske, som Gud i den grad har berøvet sin nåde, at han ikke i det mindste én gang i sit liv har følt dig vende tilbage fra tilværelsens grund? Hvem af os har ikke med fryd følt det løfterige barn, der skal udvikle sig til at blive sommer, røre sig i jordens skød? Har De ikke på dette ubestemmelige tidspunkt, særlig når De var forelsket, følt Dem grebet af en slags svimmelhed, så det bares Dem for, som om vor klode drejede sig hurtigere for så meget snarere at nå frem til sin strålende husbonds kys? Og når de lette skyer, de sidste tåger, den flygtende vinter efterlader sig, pludselig sønderrives som et musselin, så den blå himmel kommer til syne, funklende som safirer, mild som tilgivelsens sødme, har De så ikke tydeligt set Guds smil og følt Dem som et bedre menneske? Hvilken frydefuld omvæltning i hele naturen! En solstråle har ændret alt i den almindelige koncert; hvad der før græd, ler, hvad der før skreg, synger. Regnen er dejlig, man er slet ikke bange for den længere. Den falder kun for at lokke blomster frem. Farer nogle forsinkede sneflokker om i luften som duefjer, følger man dem med spottende blikke som masker i fastetiden. Man lægger i kaminen og lukker samtidig vinduet op. Alt er liv, og man står på den venskabeligste fod med alt og alle. Det er, som om menneskeheden nu endelig vil slutte fred og forbund med hele den øvrige skabning, som om det er forbi med alt ondt, med al tvivl, al krig, al smerte, som om man hvert øjeblik kan vente at få en engel at se stige ned på jorden og forkynde almindelig forsoning.

Hvem giver mig det forår tilbage? Vi vankede hele dagen om i disse yndige lunde, som næsten ingen kender, ligegyldige for,

hvor stierne førte os hen, thi vi vidste på forhånd, at de altid førte os til et eller andet sted, hvor der var godt at være, og hvor vi favnedes og kyssedes, uden at selv fuglene lod sig forstyrre af det – de vidste godt, at det var forår for os som for dem.

Jeg kender og elsker endnu de træer ved Sainte-Assise. Det er ikke deres skyld, at ulykken kom over mig; de har ikke bedraget mig; de har bidraget alt, hvad de kunne, til min lykke og har villigt stillet deres løv og deres skygge til rådighed for min første rede.

O, natur! så længe der findes et menneske på jorden og en sjæl i dette menneske, vil han som jeg spørge dig, hvad du har gjort af dine løfter og hans forhåbninger. Hvorfor smilede du til mig den gang? Hvorfor ydede du mig dit bifald? Hvorfor syntes du at velsigne os med alle de røster, du råder over, siden du nu, skønt du ikke har skiftet udseende, ikke længere vil kendes ved mig og trøste mig? Hvorfor ville du, som jeg har kendt så veltalende og gavmild, ikke svare mig, da jeg ulykkelig, fortvivlet, ude af mig selv i god tro kom til dig, du alles moder, for at bede dig om et råd, en opmuntring, et smil? Det var på samme årstid, næsten i de selv samme dage. Intet var forandret i eller om dig. Skyerne gled endnu stadig hen over himlen, fuglene hoppede endnu stadig fra gren til gren, insekterne kravlede endnu stadig om i græsset, men det var ikke længere de samme skyer eller de samme fugle eller de samme insekter, og jeg var heller ikke længere den samme. Du havde allerede set tusinder leve og dø uden at fortrække en mine i dit uforanderlige ansigt, og hvad brød du dig om en smerte mere eller mindre!

Hist og her havde brændehuggeren fældet nogle træer og menneskefødder trådt ny stier; de stier, på hvilke vore lette og rappe fødder intet spor havde efterladt sig, var groet til, og du røgtede vedblivende stum og ligegyldig din gerning uden at mindes noget og uden at bekymre dig om noget. Det er jo, når alt kommer til alt, ikke din skyld, om vi bærer os tåbeligt ad og foretrækker de sindsbevægelser, farer og sorger, som de forgængelige ting fører med sig, for din evige herlighed. Velsignet være du, hellige natur, og særlig den lille krog af verden, hvor jeg var fuldkommen lykkelig! ... Fuldkommen lykkelig! Hvilket menneske tør stå ved de to ord, når han ser sig tilbage? Den bedste del af mit liv blev tilbage i den lille skov. Gid en anden måtte finde den der!

30

Når De en dag har fri, min ven, og føler trang til ro og ensomhed, tag så en smuk morgen i maj ud ad Fontainebleau til. Stands i Cesson, drej til højre og gå en halv mils vej, til De kommer til en stor kastanjeallé. Stig ganske roligt over bommen, der spærrer den for vogne, det er der ingen, der siger noget til Dem for; ejeren er en fornem og gæstfri herre. Følg alléen, til terrænet sænker sig. Ser De på højre hånd den lille sti, der halvt skjules af guldregntræerne på siderne? Den skæres af et lavt gitter, hvis låge altid står på klem, for landsbybørnene har frit lov til at lege i parken under de høje fyrretræer, der fylder den med deres duft. Når De er kommet igennem gitterlågen, fører denne sti Dem til et hus, der ligger skjult bag store ege. Se på det hus og sig til Dem selv: "Her har et menneske været fuldkommen lykkelig!" Konen, som fører tilsyn med huset, som, Gud må vide, hvorfor, står ubeboet, er gartnerens hustru. Hendes mand arbejder nu på slottet lige derved; hendes datter er gift med en landmand i Beaulieu, den landsby, De ser et par kilometer højere oppe ved floden. Tal til gartnerkonen om mig, så vil hun smile og sige: "Det var rigtignok et smukt par! Hvor de holdt meget af hinanden! Hvor de så lykkelige ud! Hvad er der blevet af dem?" Så skal De svare hende, at vi endnu stadig holder meget af hinanden, og at vor lykke endnu vedvarer. Man skal ikke bedrøve folk. Det er jo éns egen skyld, at man ikke længere er lykkelig! Og hvorfor desuden beklage sig til folk, der har misundt én éns lykke?

Spadsér så omkring i haven; den store grønne plæne er der endnu. Der var den gang, i vor tid, et par agerhøns, der var lige så uadskillelige fra hinanden som vi, og som altid travede af sted foran os, snarere instinktivt, end fordi de var bange. Gud ved, om de er der endnu! ... Vend så huset ryggen og gå langs med den række svære syrentræer, der skjuler floden. Bryd igennem dem, så ser De nogle tykke, knudrede piletræer med strittende blade, så de ligner vrede mennesker; de står og hælder sig ud over vandet og spejler sig i det, ikke sandt? Der er en syv-otte alen imellem dem. Stil Dem med ryggen op ad det tredje regnet oppe fra huset. Der befandt vi os, hun og jeg, en morgen i maj omkring klokken ti. Hun sad eller rettere lå op ad dette ludende træ med hænderne foldet i nakken, mens jeg lå på jorden og kyssede hendes små nøgne fødder, som hun skiftevis trak ud af de karmoisinrøde fløjlstøfler kantede med mårskind, som hun klappede mig i ansigtet med. Hendes lange, svære, gyldne hår var skødesløst fæstet op uden orden. Lange lokker smuttede ud mellem den store kams tænder og vældede ned over hendes kjole og piletræets bark som de små vandfald, der rinder ud igennem åbningerne i en sluse. Hun havde en morgenkjole på af blåt cashmere, som jeg havde ladet lave ganske som den kappe, hun havde om sig på Quai de l'École – jeg ville, så vidt muligt, have fortiden og nutiden for øje på én gang.

Som følge af den yndefulde stilling, hun indtog, var de vide ærmer gledet ned, og de hvide arme, der rundede sig om hovedet som hankene på en amfora, var blottede. Hun lod sine øjne vandre om på himlen, der ikke var mere blå end de – for ikke sandt, hendes skønhed var sammensat af de skæreste

farvetoner. De dagligdags sammenligninger, som man ellers ikke tør anvende, var de eneste, der passede på hende. Kornets gyldenglans, gletsjernes sne, kornblomster, liljer, roser, granatæbler og perler, andet kunne man ikke ligne hendes hår, hendes lød, hendes øjne, hendes kinder, hendes læber og hendes tænder ved. Hvad skal man sige? Det var således, og det hele var sammensmeltet i en harmoni af ungdom, glæde og sundhed. Med undtagelse af marmor, alabast og det rene, skære voks ville man forgæves have søgt noget, man kunne sammenligne dette faste, skønne og smidige legeme med, som den gang ingen andre end jeg kendte, som hendes kjole skjulte for mig, men hvis vidunderlige omrids mine umættelige øjne gættede. Ikke et levende væsen i to miles omkreds! Intet andet end vi to og det klare, dybe vand, der rullede lydløst afsted! En pragtfuld morgen, en augustmåned, der havde forvildet sig ind i maj. Af den sitren, der bragte liv i stilheden, mærkede man, at jorden stod lige på springet til at iklæde sig sit grønne skrud, som en ung pige, der har sovet over sig, skynder sig med at iføre sig sin smukkeste pynt, før hun flyver af sted for at indhente sine veninder, der allerede har begivet sig på vej til festen. Blomsterne var endnu ikke helt sprunget ud, men udsendte allerede deres duft, som sjælen røber, hvad den lønligt bærer på, inden den klæder det i ord. En gennemsigtig, opalfarvet tåge bølgede endnu over landskabet, der sitrede under den; det var som det sidste slør, solen ville fravriste jorden, der skammede sig over at være blevet overrasket så tidligt.

Al denne livets yppighed var i fuld overensstemmelse med den, vi selv har på.

"Hvad tænker du på?" hviskede jeg til hende.

"Holder du meget af mig?" svarede hun.

"Hvor kan du spørge om det?"

"Ja, men meget – meget – meget?"

"Ja, meget, meget, meget!"

"Gå så op og hent et stort sengetæppe til mig og noget varm mælk i en sølvskål med fyrstens våben på."

Jeg gjorde, som hun bød. Ti minutter efter kom jeg tilbage med sengetæppet over armen og skålen fuld af dampende mælk, som jeg havde ladet malke i mit eget påsyn. Iza var der ikke længere. Hendes klæder hang på piletræet. Jeg kom til at ryste over hele kroppen. Jeg standsede og turde ikke gå et skridt længere; stemmen kvaltes i halsen på mig. Så rev en lydelig latter mig ud af min forskrækkelse.

"Giv dig blot tid," råbte hun; "jeg har det godt her."

Stemmen kom fra floden. Iza svømmede ganske nøgen om i det iskolde vand, hvor hun gjorde tusind krumspring, pjaskede med sine små fødder, dykkede, strøg håret tilbage som en virkelig najade – al najadens dejlighed havde hun.

"Du er jo gal!" råbte jeg; "du tager jo livet af dig."

"Nej, jeg er vant til det."

"Sæt, at nogen så dig!"

"Det var ikke det værste, der kunne times ham! Men du kan være ganske rolig, der er ingen, som ser mig; og skulle det ske, har jeg jo mit hår og mytologien at ty til."

"Kom nu op; du må endelig!"

"Blot et minut endnu."

Hun dykkede igen, derpå svømmede hun i vandskorpen ind til bredden, greb fat i en trærod og var i et spring oppe på land

med hoved og skuldre dækkede med store blade, som hun havde revet af, da hun nåede ind til land, og som hun havde pyntet sig med på den instinktivt smagfulde måde, der var ejendommelig for hende, om det så var de simpleste ting, hun gjorde for at behage. Jeg havde bredt tæppet ud for at hylle det om hende.

"Nej – først mælken," sagde hun.

Derpå greb hun skålen og gav sig drivvåd og rød over hele kroppen med hovedet forover og lidt bøjet i lænderne til at drikke mælken langsomt i små drag.

"Det er et emne til en billedstøtte," sagde hun. "Se en gang. Er det ikke smukt?"

Hun tømte skålen til sidste dråbe, derpå kastede hun den med fuld kraft hen i græsset uden at ænse, at hun kunne slå buler i den.

"Sæt nu, at du havde ødelagt dette stykke sølvtøj?" sagde jeg i en lidt bebrejdende tone.

"Hvad havde det gjort? Det er jo ikke mit."

Det var det første ord, jeg hørte af hende, som stødte mig. Fra dette ord ville en iagttager have sluttet sig til en hel karakter. Jeg har mindedes det mange gange – da det var for sent.

Da jeg havde strøget bladene af Iza og ville hylle hende ind i tæppet, var der ikke en dråbe vand mere på hele hendes krop. Hendes blods varme havde tørret huden.

"Se, hvor varm jeg er," sagde hun.

Der stod virkelig en let damp, en synlig duft, af hendes hede legeme.

"Sådanne narrestreger må du ikke gøre en anden gang," sagde jeg, mens jeg klædte hende på og så mig om for at forvisse mig om, at ingen så os.

"Hvis du vidste, hvor det kolde vand er dejligt!" svarede hun. "I over en time har jeg ønsket tre ting: at klæde mig af, at springe ud i floden og at drikke mælk af sølvskålen. Havde jeg talt til dig om det, havde du sikkert hindret mig i det, og så foretrak jeg at gøre det uden at sige noget."

Med disse ord kastede hun sig om halsen på mig, trykkede mig i sine arme af al magt og rakte mig sine røde læber, som endnu til dels var hvide af mælk.

31

Jeg har fortalt Dem dette optrin i dets mindste enkeltheder, fordi det i spire indeholdt de tre laster, der skulle ødelægge først denne kvinde og dernæst mig: mangel på blufærdighed, utaknemmelighed og sanselighed. Bortset fra den forbavselse, hendes svar angående sølvskålen havde sat mig i, varede det imidlertid længe, før jeg i min sjæl fandt andre spor efter denne tildragelse end et minde om kærlighed, uskyldighed og kådhed. Iza gentog adskillige gange dette optrin, eller rettere sagt vi gentog det sammen, for jeg ville være med i alt, hvad hun tog sig for. Hun kaldte mig Daphnis, og jeg kaldte hende Chloë, og til sidst fandt jeg, at dette mytologiske bad var en ganske naturlig ting, skønt civiliserede sæder for længst havde bandlyst det.

Denne idræt og denne kamp med elementerne faldt ganske i min smag, og der ville ikke have været synderligt ondt i den fornøjelse, i fald vi havde indskrænket os til den. Men den kærlighed, jeg indgød Iza, var væsentligt af sanselig natur, sjælen havde ikke synderligt med den at gøre, hvor meget den end troede det. Iza havde lige så lidt anelse om det som jeg, og da sakramentet, som havde knyttet os sammen, gav hende ret til at lære ægteskabet at kende i alle dets virkninger og vedkende sig dem, lagde hun ikke skjul på de sanselige glæder, det voldte hende.

Her må jeg gøre en bekendelse, som falder mig noget vanskelig. Anklageakten vil utvivlsomt gøre gældende, hvad der til sidst er blevet ret bekendt, eftersom Iza har gentaget det så

tit for at retfærdiggøre sig efter vor skilsmisse: at jeg har brugt min hustru som model. Man vil bebrejde mig, at jeg for min fornøjelse skyld har trukket den unge kvinde ned, som loven gav mig i eje, og hvis uskyldighed og renhed jeg burde have holdt i agt og ære.

Det første er sandt, det andet er løgn. Ak, når hun blev trukket ned, skyldtes det hendes instinkt, lasten var denne jomfru medfødt, og hvis nogen af os er blevet trukket ned af den anden, er det manden, der er blevet det af barnet. Ja, jeg har i vuggegave fået al kærlighedens sanselige attrå, og da jeg så tilmed, inden jeg giftede mig, havde ofret den for mit arbejde og min ideale kærlighed, havde jeg, da jeg havde fået mit ideal legemliggjort og ægteskabet var indgået, så meget mindre grund til at tænke på at holde denne attrå i tømme og beherske den, især da jeg fandt den samme trang hos min hustru. Jeg mener altså, at ingen af os havde noget at gå i rette med den anden for. Jeg var seksogtyve år, hun var knap atten, hun var skønheden, og jeg var kraften, og vi elskede hinanden.

Jeg vil imidlertid, da De nu en gang er blevet min skriftefader, sige Dem, at min første følelse, da jeg havde fået ret til at afsløre denne guddommelige skabning, havde mere i sig af beundring og ærbødighed end af attrå. Det er den højeste skønheds forret. Den begejstrer og gennemtrænger sjælen, førend den vækker sanserne. Prud'hon har i sit beundringsværdige maleri "*Venus og Adonis*" gengivet dette indtryk med en virkelig digters og en virkelig elskers finhed. Den skønneste af Olympens gudinder byder sig i fuldstændig nøgenhed og fuldt ud som kvinde frem til den skønneste dødeliges kys og kærtegn. Han stirrer på hende fuld af

henrykkelse, men han vover hverken med sine hænder eller sine læber at berøre dette himmelske legeme, der synes at måtte visne ved den svageste berøring. Denne naturlige følelse havde jeg forstået som mesteren, og jeg havde været opfyldt af den som Adonis. Den havde imidlertid hos mig som hos Kinyras' søn lidt efter lidt veget pladsen for en mere menneskelig følelse, men endnu længe bevarede jeg selv i besiddelsens øjeblik min blufærdighed, og jeg ville have bevaret den for stedse, hvis jeg kun havde fulgt min egen følelse. Iza var imidlertid, skønt hun over for fremmede var i højeste grad tilbageholdende og ærbar, over for mig fuldstændig blottet for blufærdighed. Stolt af sin skønhed stillede hun den hvert øjeblik til skue for mig under det første det bedste påskud, og optrinnet med badet er kun et af de tusind billeder, hun morede sig med at vise mig.

Og ikke nok med det. Da hun, mens hun drak, sagde: "Det er et emne til en billedstøtte", kom hun måske for tyvende gang, siden vi var blevet gifte, tilbage til sin fikse idé, sit ønske om at se disse former, hvis skønhed og renhed henrykkede mig både som mand og som billedhugger, gengivet, fæstnet, udødeliggjort i marmoret. Hun havde ikke nødig at trænge stærkt ind på mig for at overtale mig. Folk, der var stærkere end jeg, ville være faldet for den fristelse. At elske sin kunst, at eje dens fuldkomneste udtryk i den kvinde, man tilbeder, at kunne forene disse to former for kærlighed i én, og så at lade det være, det ville ikke have været let, det ville måske endog have været mere, end et menneske formåede, især når der ikke var noget at bede om, når det blot gjaldt om at give sit minde dertil. Jeg påkalder kvindernes oprigtighed, i fald der virkelig gives oprigtige kvinder. Hvilken kvinde, der var så smuk, så forelsket

og så elsket som Iza, ville ikke være blevet betaget af det samme hovmod og den samme ærgerrighed?

"Da jeg elsker dig, da jeg er skinsyg på alle kvinder og du finder, at jeg er smukkere end alle andre," sagde hun, "og da det træffer sig så heldigt, at du dyrker en kunst, i hvilken min skønhed kan være dig til nytte, så brug den til din ære og min fornøjelse. På den måde er jeg med over alt i dit liv, og du vil genfinde mig i alle dine tanker. Jeg er skinsyg; jeg vil ikke have, at du lukker dig inde ene med andre kvinder, jeg vil ikke have, at nogen anden end jeg skal kunne gøre dig lykkelig eller inspirere dig. Der kommer også en tid, da jeg bliver gammel, så kan du nok have nødig at have bevis for, at jeg har været smuk. Og sæt nu, at jeg døde i morgen, hvad havde du så tilbage af din Iza? Mindet blegner og forsvinder, marmoret bliver. Og for resten, hvem vil ane noget om det nu? Og skulle det senere blive bekendt, så har du gjort mig udødelig, det er det hele. Synes du ikke om, at vi kommer til at følges ad efter døden, som vi vil leve vort liv sammen? Du kan være vis på, at det ikke er et tilfælde, at en stor kunstner har fået en smuk kvinde til livsledsagerinde, men at det er skæbnen, der har føjet det så. Og så til syvende og sidst vil jeg have fornøjelse af det, og det er vel nok den bedste grund."

Hvad var der at svare til sådanne argumenter?

32

Den første billedstøtte, jeg modellerede efter hende, var "*En ung pige, som drikker*", som hun havde givet mig motivet til i Sainte-Assise, og som almenheden kun kender i formindsket målestok. De husker nok, hvilken lykke den gjorde. Jeg ville ikke blot ikke sælge marmorstatuen i naturlig størrelse for nogen pris, men jeg lod ikke engang nogen se den med undtagelse af Ritz og min moder; jeg stillede den som et uforgængeligt minde om lykkelige dage ind i vort brudekammer, hvor den fik plads imellem de to vinduer. Den er en nøjagtig gengivelse af Iza, som jeg for vel aflåsede døre havde modelleret fra isse til fodsål i løbet af en nat. For at aflede al mistanke lod jeg senere en model komme, som der den gang gik stort ry af, den navnkundige Aurelia, men i virkeligheden arbejdede jeg kun efter skitsen, jeg havde modelleret. Formen, og den eneste afstøbning, jeg havde taget af den, har jeg tilintetgjort. Nu beklager jeg det, for dér var beviset – og et andet får man måske aldrig – for, at naturen alene kan frembringe det fuldkomne, og kunsten ville så i alt fald have kunnet drage nytte af denne skønhed, der skulle volde så megen fortræd. Nu har jeg sagt Dem hele sandheden for dette punkts vedkommende.

Fra det øjeblik af havde jeg ikke mere nogen anden model end Iza. Jeg virkeliggjorde Pygmalions drøm: min elskede blev skiftevis kvinde og billedstøtte. Da jeg imidlertid var bange for, at vor hemmelighed skulle blive opdaget, ændrede jeg i mine arbejder dimensionerne.

Den lykke, jeg gjorde, tog måske til, men mine arbejder tabte ganske sikkert i kunstnerisk værdi. Jeg fjernede mig fra idealet, fra den rene kunst, fra den store kunst. Jeg trak den ned til det søgtes og det nettes snævre enemærker. Behersket af min kærlighed og mine sanser gik jeg over til Bernini'ernes og Clodion'ernes sensualistiske skole. Jeg kunne ikke overkomme alle de bestillinger, jeg fik. Mit atelier var aldrig tomt. Jeg indskrænkede ikke des mindre min produktion til trods for alt, hvad Iza sagde, for hun tørstede efter luksus og velvære. Min moder havde påtaget sig at styre vort hus, hvilket min kone hjertens gerne lod hende gøre. At være smuk, høre mig sige det, elske mig og give mig idéer til billedhuggerarbejder – for sindrighed og opfindsomhed skortede det hende ikke på –, det var alt, hvad hun brød sig om. Havde jeg mistet hende den gang, ville jeg være død af sorg som "*Venus og Adonis*"' mester efter sin elskedes selvmord, for det hænder tit blandt os kunstnere, at kvinden tager livet af os. Den utro kvinde tager livet af Giorgione, den forelskede af Rafael, og den døde kvinde dræber Prud'hon.

Til trods for alle de forholdsregler, vi traf, er det højst sandsynligt, at man anede sandheden, og at mere end én af de mange liebhavere, der indfandt sig, uden at jeg anede det, blot købte et billede af den smukke kvinde, der undertiden tog imod dem i atelieret. Jeg tjente således penge på en for mig vanærende nysgerrighed, og jeg pådrog mig ringeagt uden at ane det.

Hvad jeg endnu mindre anede, var den fornøjelse, Iza havde af, at hendes person således blev stillet til skue. Det var hende, der havde villet, at jeg skulle lade "*En ung pige, som drikker*"

komme i handelen i formindsket målestok, og fra det øjeblik af var det hende en virkelig nydelse ukendt at lade sig beundre af publikum. Når vi gik ud sammen om aftenen, standsede hun foran de butikker, hvor der var udstillet eksemplarer af "*En ung pige, som drikker*" eller af "*Daphne*," og midt imellem alle de mennesker, der stod og så på dem, hviskede hun så til mig:

"De aner ikke, at det er mig."

Hun var henrykt over den attrå, hun vakte og over den uforskammede hyldest, der bragtes de bronze- eller marmorfigurer, som fremstillede hende. Det var endnu kun sjælelig utroskab, men utroskab var det allerede. Hun forlod mig imidlertid ikke et øjeblik, og selv når der var fremmede hos os, dæmpede hun knap udtrykkene for sin ømhed for mig. Hun lagde an på at vise sig som min slavinde, som jeg havde fuldstændig hals- og håndsret over, hun satte pris på, at man var på det rene med, at hun tilbad mig, og at hun var uangribelig. Ingen kunne i virkeligheden være mere kysk end Iza, når hun havde klæder på. Når man så hende i hendes lange, hvide, løst hængende kjoler, som kun lod hendes hænder, fødder og ansigt komme til syne, kunne man fristes til at tro, at det var en af de skikkelser, som Perugino eller Donatello har skabt, man havde for sig. Denne påtagne ærbarhed, som hun lagde over hele sin person, og som fuldstændig dækkede over, hvad kunsten hemmeligt åbenbarede og gjorde det aldeles umuligt for de nysgerrige at påstå, at der var nogen virkelig lighed til stede, voldte denne sjæl, som allerede var på jagt efter det sære, en ubeskrivelig fornøjelse.

Da det var af mig og af mig alene, hun ville elskes og beundres, gjorde jeg mig til hendes medskyldige i denne

nedværdigelse. Hvilken forstyrrelse kan ikke en kvinde, der er født lastefuld, uden egentlig at ville noget ondt, frembringe i det fineste i den mands sjæleliv, som hun har magt over! Jeg siger med vilje uden egentlig at ville noget ondt, for lasten har også sin uskyldighed og naivitet. Der gives væsener, som er skabt til det onde, hvis instinkter og trang går i retning af det onde, og som udøver det uden at tænke over det og uden at være sig det bevidst. Slangen bringer én døden, lotussen gør én afsindig. Ved dyret og blomsten, hvad de gør? Nej. Naturen vil, at det skal være så; deres bestemmelse er at ødelægge, og de ødelægger. Hvorfor? Det ved kun Gud. Visse sjæle har ligesom de fået denne skæbnesvangre forret. Iza var en af dem, og hun vidste ikke selv den gang, det vil sige i det første år af vort ægteskab, hvorhen disse medfødte anlæg skulle føre hende.

Imidlertid, det er sikkert og vist, følte jeg mig lykkelig ved min hustru, mit arbejde og min moder. Hvad skulle jeg kunne have ønsket mig mere? Et barn måske? Det kom ikke; det var, som om naturen betænkte sig, enten fordi den var bange for at ødelægge et af sine fuldkomneste værker ved at bryde dette skønne legemes harmoniske linjer for at lade et andet liv komme til verden, eller fordi den lægger det at blive moder som en straf på sådanne væsener og derfor opsætter det, til den finder det belejligt.

Iza imødeså virkelig denne mulighed med angst; hun var bange for de farer og for den ødelæggelse, den førte med sig. Jeg for mit vedkommende havde lidt så meget som barn, at skønt der ingen grund var til at frygte for, at mit barn kunne komme til at gennemgå de samme lidelser, var det mig slet ikke nogen æressag at få et. Jeg vidste, at børn kan komme til at lide,

hvad der så end volder det, og det var mig nok. Jeg savnede endnu ikke dette lille væsen, som ikke var til. Af os tre var min moder den, der stærkest ønskede det. Betragtede hun den lykke, der lå rede til min søn, som en erstatning for, hvad hendes søn havde lidt? Eller så hun længere ind i fremtiden end jeg, og håbede hun, at dette barns fødsel ville ændre moderens karakter, hvis anlæg hun ikke kunne være blind for?

"Vi har tiden for os," sagde jeg, når hun talte til mig om dette hendes ønske. "Iza er så ung! Lad hende have lov til selv at være barn nogle år endnu. Det er for resten noget, vi må lade naturen om."

33

Jeg vil benytte denne lejlighed til at gøre en bemærkning, som de fleste mennesker ikke vil kunne forstå, men om hvis rigtighed der ikke kan være den fjerneste tvivl. De mænd, der lever af deres hjerne, lærde, musikere, forfattere, billedhuggere, malere, er sjældent anlagt på at være fædre. De, som Gud har skænket skaberkraft, har han kun yderst sjælden givet lyst til at have børn. Disse mænd elsker ofte andres børn, for en sådan kærlighed forpligter dem ikke til noget – de elsker dem højere, end de ville elske deres egne, hvis de havde nogle. Undertiden afskyr de ligefrem dem, de selv har sat i verden. Den mest frastødende type på disse unaturlige fædre er Rousseau.

Nå, denne naturstridige følelse er ganske forklarlig; jeg kan tale med om det, for jeg har selv kendt den. Jeg bøder derfor nu uden at have ophørt at forstå den. Lad os straks indrømme, at geniet er egoistisk og altopslugende. Det kræver blot plads til at brede sig, men kun dér, hvor dets luner driver det hen. Det er angst og bange for alt, hvad der kan smelte det sammen med andre mennesker, for alt, hvad der hæmmer dets udvikling og standser det i dets flugt. Familien, således som samfundet har indstiftet den, er en af disse hindringer. Næsten alle store mænd har da også undgået den eller ofret den, og de kvinder, der lige til det sidste har kunnet leve i lovligt ægteskab med berømte mænd, har måttet ofre arnens Gud mange af deres dyrebareste og skønneste forhåbninger og illusioner. Løver er ikke lette at omgås, og vil man leve sammen med dem, må man udsætte sig for at blive ædt af dem.

Det er geniets undskyldning, hvis det har undskyldning behov, for det har kun Himlen at stå til ansvar for og kan ikke dømmes af de vedtægter, almindelige mennesker er undergivet.

At skabe er visselig for mennesket højdepunktet af magt, derved nærmer han sig til Gud. I faderens kærlighed til sit barn er hovmodsfølelsen det langt overvejende moment. "Det er mig, der har skænket dette lille væsen livet," siger han, når han ser og beundrer det spæde barn, han har avlet. Han har imidlertid ikke været ene om at frembringe dette liv, han har måttet have en kvinde med til det, en kvinde, hvis meddelagtighed er af den beskaffenhed, at hun mere er moder end han fader til barnet. Det hænder meget ofte, at forældrene er skinsyge på hinanden for det, de skylder hinanden i henseende til denne fælles frembringelse, og at de hver for sig ikke siger "vor søn" eller "vor datter", men "min søn" eller "min datter", som for at tilegne sig denne udelelige frembringelse som sit personlige eje. Dernæst er denne frembringelse forgængelig, underkastet alle materielle muligheder, uundgåeligt viet til døden, eftersom det eneste, der kan gøres sikker regning på her på jorden, er døden. De glæder, den volder, kan altså hvert øjeblik omskiftes til evig og ørkesløs sorg. Hvilket ganske andet og langt mægtigere hovmod må der ikke opstå i en mands sjæl ved synet af et værk, hans ånd har skabt, et værk, som kun udgår fra ham selv og som bærer evigheden i sig. Det gør til evig tid ham, der har undfanget det, berømt, det bærer hans navn frem igennem tiderne, det er en del af den uforgængelige, om end af fantasien skabte verden, som mennesketanken har frembragt ved siden af den virkelige for at trøste os over denne. I åndens værker er det manden

alene, der har været den skabende, tilfældet har intet at sige dér, og hans barn, der ikke skylder hans blod, men hans sjæl, hans tanke, hans vilje, hans udholdenhed, stundom hans smerte sin tilblivelse, vil for tusinder af mennesker, for hele menneskeheden blive en ven og en staldbroder, så snart menneskene lærer at forstå, hvad de er bestemt til at forstå.

Sådanne guddommelige skabere er Moses, Muhamed, Homer, Vergil, Dante, Shakespeare, Rafael, Columbus, Galilæi, Michelangelo, Molière, Pascal, Montaigne, Mozart, Voltaire og Newton. Kan de følelser, som frembringelsen af deres åndsfostre har måttet vække hos disse mænd, i nogen måde sammenlignes med, hvad de har kunnet føle ved, at der fødtes dem et lille skrigende, dødeligt barn, som den simpleste lastdrager lige så godt som de kunne have avlet? Vil sådan en søgende ånd, for hvem den synlige verden ikke er nok, kunne indskrænke sig til familien? Vil han, denne kæmpe, der higer efter at storme Himlen, kunne nøjes med at tilbede et atom og opgive ideernes grænseløse verden for at holde sig inden for følelsernes snævre enemærker? Nej. Selv Jesus blev nødt til at vælge og måtte for at bevise, at han var Gud, give afkald på at være søn, husbond, elsker og fader. Men han har da også bragt den største idé, der kendes, ind i verden.

34

Hvor vi er kommet langt bort fra mig! Disse betragtninger, der er blevet fremsat i geniernes navn, lader sig nemlig aldeles ikke anvende på mig. Genierne vil aldrig anerkende mig som hørende til deres kreds, mig, et stakkels talent, som lidenskaben har slået til jorden. Jeg troede imidlertid længe, at jeg var jævnbyrdig med dem, men ved at sætte lidenskaben over kunsten, har jeg skilt mig fra dem. Jeg havde ingen ret til at elske eller til at kræve andet af kærligheden end inspiration eller morskab. For de store ånder bør lidenskaben kun være en drivkraft, som vinden er det for havet, den bringer det i oprør, den gør det rasende og storslået, så forsvinder den, og det bliver tilbage.

Jeg var kommet så vidt, at jeg så alt med Izas øjne. Hun var bange for at få et barn, altså ønskede jeg heller ikke, at hun skulle få et. Jeg blev da også næsten i lige så høj grad som hun ude af mig selv, da hun opfyldt af en vis harme meddelte mig, at hun var frugtsommelig. Alle de uforsigtigheder, der muligvis kunne ophæve hendes svangerskab, havde hun allerede begået, førend hun talte til mig om det. Alt håb var ude; hun skulle være moder. Hun vovede ikke at foreslå mig en forbrydelse, men jeg er overbevist om, at hun tænkte på det.

Hun græd både nat og dag. Jeg søgte, så godt jeg kunne, at berolige hende ved at forestille hende, at hun trods alt ville vedblive at være smuk, og at al den gråd og søvnløshed ville tage langt mere på hende end den forestående ganske naturlige begivenhed. Det bedste, hun kunne gøre, var at finde sig i det

uundgåelige og tage alle de forholdsregler, der kunne sætte hende i stand til at føde sit barn uden selv at sætte noget til ved det. For øvrigt hørte hun til de privilegerede væsener, der er så helt og holdent skabt for kærlighed, så smidige og bøjelige, at de bliver mødre, uden at det efterlader sig ringeste spor på dem.

Jeg ville ikke have, at hun gik mere, jeg bar hende, jeg havde ikke øjnene fra hende. Jeg tegnede og modellerede børn, engle, amoriner med små buttede lemmer, rødmossede ansigter, fyldige hofter og tykke maver og omgav Iza med dem, som en græsk kunstner ville have gjort, for at hun stadig kunne have skønne barneskikkelser for øje, mens hun var frugtsommelig. Hun talte i den tid jævnligt til mig om sin muligvis nært forestående død, hun kom atter og atter tilbage til den tanke, og den fyldte hende med en frygtelig angst. Hun kom til at ryste over hele kroppen ved tanken om den fugtige jord. Så lod hun mig sværge hende til, at jeg aldrig ville gifte mig igen, og at jeg hver dag ville gå ud på kirkegården. Hun bad om, at hun måtte blive begravet i kniplinger og helt dækket af blomster. Jeg skulle udføre hendes billedstøtte i marmor i naturlig størrelse, og den skulle jeg anbringe i liggende stilling på hendes grav, for at hendes skønhed kunne overleve hende og for et øjeblik få dem, der kom forbi hendes jordiske levninger, til at glemme deres sorg. Kort sagt, hun var besat af al kvindens blødagtige fejhed, men hun bar den til skue med al kvindens ynde.

Siden vi blev gift, havde hun kun sjældent vekslet breve med sin moder; efter at hun var blevet frugtsommelig, gik det hyppigere på. Jeg behøver vel ikke at sige Dem, at jeg bestred

alle grevindens fornødenheder. "Zarens uretfærdighed og utaknemmelighed" holdt hende stadig i nød og elendighed.

Til sidst lod Iza mig vide, at hendes moder ville være til stede ved hendes nedkomst; hun var nu en gang hendes moder, og det ville volde hende samvittighedsnag, hvis hun døde uden at have fået kysset hende til farvel.

Man bør forbarme sig over enhver synder. Jeg sendte grevinden de nødvendige rejsepenge. Hun kom. Hun kastede sig om halsen på mig, kyssede mig på hænderne, gav forklaringer, lempede på, hvad der var ubestridelige kendsgerninger, erklærede, at der havde fundet en "misforståelse" sted imellem min hustru og hende, kaldte mig sin søn og slog sig ned i vort hus. Hun tilbragte al sin tid hos sin datter, som hun, når min moder var til stede, kun talte polsk med, og jeg overraskede flere gange Iza mere end almindelig optaget af, hvad moderen fortalte hende. Jeg spurgte hende, hvad disse interessante meddelelser drejede sig om; hun fortalte mig, hvad hun ville.

Den mand, der gifter sig med en udlænding, hvis modersmål han ikke forstår, har kun én ting at gøre: hurtigst muligt at lære dette sprog, uden at hans hustru aner det.

Den 30. april ved midnat for fire år siden fødte Iza den søn, for hvis skyld jeg nu søger at retfærdiggøre mig og bevare mit liv.

Barnet blev overgivet til en amme og min moder, for Iza havde vægret sig ved selv at amme det. Hun tænkte efter sin nedkomst kun på én ting: hvad hun skulle gøre for at udslette alle spor af svangerskabet og fødslen. Hun så sin søn en knap halv times tid hver dag, ellers tænkte hun ikke på ham. Min

moder tilbød at tage på landet med ammen og barnet. Den friske luft ville gøre den lille godt, sagde hun, og vi kunne jo endnu ikke have synderlig interesse for den.

Det var åbenbart, at min stakkels moder ikke kom videre godt ud af det med grevinden, og at hun hellere ville bort end lade mig være vidne til den uoverensstemmelse, der herskede imellem dem. Jeg anede ingenting den gang. Jeg fandt stadig grevinden lige latterlig, men hvad brød jeg mig om det? Iza elskede mig, og hun var Izas moder. Hun havde omgåedes med slette planer, men kærligheden havde gjort dem til skamme. Jeg betragtede hende simpelt hen som en kvinde, der trængte til os. Jeg var så lykkelig, at jeg ville have tilgivet hende adskilligt andet.

Jeg rådførte mig med Iza angående min moders forslag. Hun afviste det og tilføjede, som om hun forstod, hvad der var den virkelige grund til det:

"Det behøves ikke. Moder rejser snart."

Da grevinden følte sig rolig med hensyn til sin datter, rejste hun; hendes forretninger, hendes evindelige forretninger, som jeg allerede længe ikke havde troet på mere, kaldte hende atter til Polen.

En måned efter sin nedkomst var Iza oppe, skønnere end nogen sinde før.

Jeg levede næsten udelukkende i min families skød. Vor omgangskreds var ikke stor. Om vinteren holdt jeg en to-tre store selskaber i mit atelier. En gang om ugen havde jeg nogle af Paris' betydeligste mænd til middag hos mig. De, min ven, viste mig den gang kun alt for sjældent den ære at gæste mig, men

De mindes uden tvivl, hvorledes disse selskaber var, i alt fald på overfladen; hvad der var under den, ved kun Gud.

Om sommeren lejede jeg i Auteuil et lille hus med en stor have og et stort skur, der blev indrettet til atelier. Vi slog os ned dér allerede i foråret, og jeg tog kun bort derfra, når mit arbejde gjorde det nødvendigt for mig at være i Paris. Iza syntes at vænne sig til sin rolle som moder. Om hun end endnu ikke forgudede Felix, morede han hende i alt fald; hun ville uden tvivl senere komme til at interessere sig for ham.

Mens det, at hun var blevet moder, ikke havde forringet hendes skønhed, men måske endda gjort hende smukkere end før, syntes det at have gjort hende mere kysk og blufærdig, selv i vort intime samliv. Følelsen af den nye stilling, hun var kommet til at indtage, havde åbnet hendes øjne for ny pligter, det sagde hun i alt fald. Der var ikke længere tale om at udnytte hendes skønhed, og jeg kunne tage imod så mange modeller, jeg ville, uden at hun lagde den ringeste skinsyge for dagen. Hun skammede sig endog over, at hun havde givet sig til pris for sådanne kunstneriske luner, hun ligefrem rødmede over det; denne føjelighed måtte skrives på hendes lidenskabs, hendes uvidenheds og hendes ungdoms regning. Jeg elskede hende tusind gange højere, når hun talte således. Hun var også kærligere over for min moder, end hun hidtil havde været. Å, hvor hun spillede sine kort ypperligt! Hvem ville have anet, hvad fremtiden bar i sit skød, når man så hende tumle sig med sit barn i det duftende hø de dejlige juniaftener, mens jeg lå i græsset med en følelse af, at jeg smeltede sammen med hele naturen, der knapt kunne rumme min lykke!

35

Henad efteråret fik jeg et brev fra grevinden, hvori hun meddelte mig, at hun i en nær fremtid vendte tilbage til Paris, hvor det nu var hendes agt at tage blivende ophold. Hun takkede mig for min gæstfrihed og betalte mig de penge tilbage, jeg havde lånt hende. Alle hendes retssager var endt. Hun var omsider kommet i besiddelse af en betydelig sum, og hun benyttede sig af den til at være sammen med sin datter, da hun nu var vis på, at hun ikke ville komme til at falde mig til byrde. Hun ville ikke bo hos os, hun ville ikke genere os, men hun ville i alt fald bo i samme by som hendes kære børn. Det ville være hende en stor glæde at hjælpe min moder med at opfostre den lille.

Hun kom og lejede et lille hus i Avenue Marbeuf; vi boede i det store hus nr. 71 i Rue de Berry, så vi var altså naboer. Iza gik næsten hver dag med ammen og barnet hen og så til sin moder. Undertiden fulgte jeg hende derhen eller hentede hende. Grevinden kom og spiste til middag hos os, når det behagede hende. Så havde hun sit broderi med eller arbejdede på et eller andet til sin dattersøn. Det var ligefrem patriarkalsk. Hun havde opgivet al fordringsfuldhed; hun tog imod alderdommen uden at gøre den ringeste modstand; hun bar frejdigt sine grå hår til skue. Hun havde så meget, at hun kunne leve og leve godt, hun følte sig tryg for fremtiden, hun kunne elske os, uden at nogen kunne mistænke hende for, at der var beregning med i spillet, hun havde ikke mere at bede Gud om. Vore bedste aftener tilbragte vi således: jeg tegnede eller modellerede, min

moder vuggede sin sønnesøn i søvn, grevinden broderede og fortalte, og Iza spillede, sang, lo og spiste sukkergodt.

Imidlertid blev min moder pludselig mere og mere nedslået. Jeg så flere gange, at hun havde røde øjne. Jeg spurgte hende om grunden til denne pludselige forstemthed. Hun erklærede, at der var ingen grund. Det var alderdommen, sagde hun, hendes unyttige liv, hun var måske alt for lykkelig. Hun havde altid arbejdet, nu arbejdede hun ikke mere. Det var uden tvivl det, der var i vejen.

Jeg var kommet længere og længere bort fra Ritz. Han var blevet angrebet af en leversygdom, der gjorde ham til hypokonder og nødte ham til at føre et stillesiddende liv; han levede helt og holdent sammen med sin datter og sin svigersøn. Han behandlede mig ikke længere som sin søn. Iza skrev denne forandring i hans måde at være på over for mig på skinsygens regning: eleven fordunklede i alt for høj grad sin mester. Det var muligt. Hans datter var heller ikke synderlig glad ved at tage imod Iza. Iza var smukkere, elegantere, blev mere beundret og misundt end fru Niederfeld – altså kvindeskinsyge. Hvorfor ikke? Vi indskrænkede os altså på begge sider til, hvad streng høflighed krævede, aflagde hinanden besøg på tyve minutter på de dage, da det var vor skyldighed at gøre det, det var det hele. At Ritz og hans datter stillede sig således, burde have åbnet mine øjne, men jeg så ingenting. Jeg syntes, at de grunde, min hustru anførte, var fortræffelige.

Med Constantin var det anderledes. Han havde gjort flere felttog med i Afrika og var derpå såret og med Æreslegionens kors vendt tilbage til Frankrig; han var nu i Paris som adjudant hos krigsministeren. Han førte et lystigt liv. Straks efter sin

tilbagekomst, var han som sædvanlig kommet til mig og kom jævnligt i mit hus; så blev hans besøg mindre hyppige, og til sidst hørte de helt op. Når jeg tilfældigvis mødte ham og undrede mig og beklagede mig over den ligegyldighed, han viste os, nøjedes han med at trykke min hånd og undskylde sig med tomme talemåder. Sidste gang, jeg så ham, førend de store begivenheder indtrådte, der var under forberedelse, sagde han, som om han forudså deres truende nærhed:

"Du er aldeles afgjort et af de mennesker, jeg ærer og elsker højest, men du ved, at man ikke altid gør, hvad man helst ville. Skulle du imidlertid en gang komme til at trænge til en sand ven, så stol på mig. Jeg hører til dem, man sjældent ser, men som man altid kan finde."

Rent tilfældigt og uden nogen som helst bagtanke, meddelte jeg Iza denne samtale. Hun svarede med et af disse halvt fortrolige smil, som betyder: "Jeg ved, hvorledes det forholder sig; du er på vildspor."

Jeg spurgte hende.

"Giv mig dit æresord," sagde hun, "på, at du aldrig vil tale til nogen derom, ikke engang til din moder og navnlig ikke til Constantin."

"Det giver jeg dig mit ord på."

"Og at det ikke i nogen henseende vil få dig til at forandre din måde at være på over for ham?"

"Ja."

"På ære?"

"Ja."

"Nå ja altså, Constantin har gjort meget ivrigt kur til mig, og når han ikke kommer her mere, er det, fordi jeg har frabedt mig

det. Jeg har ikke talt til dig om det, fordi det ingen nytte er til at plage sin mand med den slags ting. En kone, der har respekt for sig selv, forstår også at indgyde andre respekt. Nu har det jo ingenting at betyde, og jeg kan sige dig alt. Du tror, at han er din ven, og at han er en brav mand. Jeg er ikke af din mening, det er det hele; jeg tror ham endog i stand til at tage en lumpen hævn. Har han aldrig talt til dig om mig?"

"Nej, aldrig."

"Det undrer mig. Nå, det kommer nok. Når en mands forfængelighed såres – hvad det betyder, ved vi kvinder. Du husker, hvad du har lovet mig?"

"Ja, du kan være ganske rolig, jeg skal ingenting sige."

Men jeg blev grebet af had til min gamle kammerat, og havde jeg truffet ham den dag, havde jeg sikkert udfordret ham.

Det var det første af de varslende symptomer, jeg lod gå forbi mig uden at ænse dem, og som senere er dukkede op igen for mig i al deres nøgenhed og har skældt mig for en tosse. Jeg burde jo virkelig også have øjnene med mig.

En anden dag sagde Iza:

"Jeg har noget at bekende for dig og at bede dig om forladelse for."

"Hvad er det?"

"Den buste af mig, du lavede, da jeg var fjorten år, og som du sendte over til mig i Polen ..."

"Nå ja, hvad den?"

"Den blev som så mange andre af vore ting derovre som pant."

"Jeg har jo tit tilbudt at indløse det alt sammen."

"Ja, men det ville moder ikke, hun skyldte dig allerede så meget. Sidst, hun var derovre, lykkedes det hende ikke at træffe manden, der havde lånt hende penge på alle de ting. Han var på rejse. Det er en jøde, som handler med cashmeresjaler. Min moder gav en af vore venner penge til at betale hele vor gæld til ham med, og busten er igen i mit eje, men i stedet for at lade den sende hertil har jeg sendt den til min søster. Var det forkert af mig?"

"Nej, det var meget rigtigt, min pige."

"Når alt kommer til alt, er hun jo dog min søster, og hun har altid gjort for os, hvad hun kunne. Er du vred på mig for det?"

"Nej, hvor kan du tro det, din lille nar?"

To måneder efter, på hendes fødselsdag, sagde hun:

"Jeg har virkelig uden at ane det gjort en god forretning ved at sende min søster min buste. Se en gang."

Hun lukkede et skrin op. Det indeholdt et halsbånd af diamanter og smaragder til en værdi af en tredive-fyrre tusind francs.

"Har din søster sendt dig det smykke?"

"Ja, hvem ellers? Her er hendes brev. Det er nydeligt."

"Det er en alt for kostbar gave. Det sætter mig i forlegenhed."

"Gør dig blot ingen skrupler i den anledning; min søster er rig og forfængelig. Så længe jeg var en lille fattig stakkel, gav hun mig almisse, nu, da jeg er gift med en berømt mand, er hun stolt af mig. Det lader til, at der går endnu mere ry af dig i Rusland end i Frankrig. For resten har hun virkelig gjort sine sager på den bedst mulige måde. Smykket er købt i det engelske magasin på Nevskij Prospekt."

Hun viste mig firmaets navn og adresse trykt med guldbogstaver på det hvide atlask, skrinet var fo'ret med.

Derpå læste hun søsterens brev for mig. Det var skrevet på fransk og fuldt af taksigelser og behageligheder til mig.

"Nå," sagde grevinden, som var til stede ved denne samtale, "jeg vil forære dig tilsvarende ørenringe."

"Ja, men moder, sådant et par ørenringe, af smaragder og diamanter som disse, vil komme til at koste en ti-tolv tusind francs; det er jo næsten et helt års indtægt for dig."

"Å, jeg får jo Starckau-godset tilbage."

"Virkelig?"

"Og jeg har allerede en køber til det. Alle de penge skal du have, min kære pige – nej I, mine kære børn, og enten I får dem i form af diamanter eller som rede penge, kommer jo ud på ét."

Jeg ville ikke stå tilbage for Izas søster og bød hende en marmorstatue, som Iza påtog sig at sende hende.

En måned efter havde Iza ørenringene. Seks uger efter sagde Iza i den naturligste tone af verden en gang, da hun kom hjem fra en spadseretur med sin moder, ammen og den lille:

"Kan du gætte, hvem vi har mødt i dag?"

"Nej, hvem var det?"

"Prøv, om du kan gætte det."

"Er det nogen, jeg kender?"

"Ja, men kun af navn, men du kan næppe have glemt det navn."

Jeg nævnede forskellige.

"Du gætter det aldrig."

Hun tog en pause, som det hedder i teatersproget, for at forvisse sig om, at hun kunne lege med min tillid og ikke havde

noget at frygte, og så sagde hun med et udtryk, som når et barn er henrykt over, at man ikke har kunnet gætte dets gåde:

"Sergej."

Jeg blev bleg, skønt jeg ikke nærede den fjerneste mistanke, og ikke havde den ringeste anelse; men Sergej var det eneste navn, der nogen sinde havde gjort mig urolig, og det virkede på mig som et elektrisk stød.

"Har han talt til dig?" spurgte jeg.

"Ja. Å, hvor du ville have moret dig, hvis du havde set hans ansigt. En mand, som ikke kunne leve uden mig, som måtte tage livet af sig, i fald han ikke blev gift med mig – og så møder jeg ham pludselig i bedste velgående. Du skulle have set det syn! Jeg kunne ikke bare mig for at le ham lige op i øjnene. Det skulle jeg nu ikke have gjort, for han havde da i alt fald takt nok til ikke at hentyde til fortiden."

"Du indbød ham da vel ikke til at komme og besøge os?"

"Nej, men han kan komme eller lade være at komme, jeg er lige glad. Er det forkert af mig, at jeg har fortalt dig, at jeg mødte ham? Vil du have, at jeg skal have hemmeligheder for dig? Du behøver blot at sige, hvordan du vil have det."

"Nej, tværtimod, det var meget rigtigt af dig. Kys mig."

Og så gik hun umiddelbart derfra over til at fortælle om sin spadseretur, om de småindkøb, hun havde gjort, om vejret og om de mange mennesker, gaderne var fulde af.

36

En måneds tid efter dette optrin kom jeg uventet til Auteuil. Idet jeg lukkede dagligstuedøren op, hørte jeg Izas stemme. Den var stemt så højt, som jeg aldrig før havde hørt.

"Å, hun gør mig lynende gal," sagde hun.

"Hvem er det, du taler sådan om," spurgte jeg.

"Vi taler om kammerpigen," sagde grevinden.

"Det er udtryk, som en dame som du ikke bør bruge, min pige, ikke engang når det er et tyende, det drejer sig om. Hvad har du at bebrejde hende?"

"Å, ikke noget af betydning, men jeg er i dårligt humør i dag. Din moder er dårlig."

"Min moder? Har hun lagt sig?"

"Nej, men hun klager over hovedpine."

"Hvorfor er du ikke inde hos hende?"

"Hun vil være alene."

Jeg skyndte mig ind i min moders værelse. Hun var bleg og i stærk sindsbevægelse.

Hun havde sikkert grædt, og hun var stadig lige ved at briste i gråd, især da jeg kom ind til hende. Der skulle en vilje som hendes til for at holde tårerne tilbage.

"Iza sagde, at du er syg."

"Det har ingenting at betyde, min dreng. Jeg har blot ondt i hovedet."

"Du har grædt."

"Ja, der var et øjeblik, hvor smerterne næsten ikke var til at holde ud."

"Hvorfor vil du være alene?"

"Fordi den mindste støj piner mig."

"Har du noget at klage over nogen her?"

"Nej."

Nu kunne hun ikke beherske sig længere, hun kastede sig i mine arme og brast i gråd. Jeg begyndte at blive bange.

"Er der noget i vejen? Sig mig det."

"Nej, der er ingenting i vejen."

"Er der tilstødt barnet noget?"

"Nej, barnet har det godt. Jeg forsikrer dig, det er kun mig, der er gnaven. Jeg har ikke haft det rigtig godt i de sidste dage, men nu er du kommet hjem, så har jeg det straks bedre. Lad os gå ind i dagligstuen."

Hun var rolig hele aftenen. Jeg blev på landet i otte dage, og i den tid kom min moder, min kone og grevinden udmærket ud af det med hinanden.

Min moders udseende forandrede sig imidlertid kendeligt; hun blev svagere og svagere for hver dag, der gik.

Jeg rådførte mig med en af mine venner, der var læge, og bad ham om at sige mig sandheden.

Hendes hjerte var for stort. Det er den sygdom, der hjemsøger dem, som har elsket, arbejdet eller lidt for meget. Hun havde gået med den længe; det var ikke længere muligt at få bugt med den, det gjaldt blot om at passe på, at den ikke tog til. Især burde hun vogtes for stærk sindsbevægelse, det fik vi udtrykkeligt pålæg om.

De kan tænke Dem, hvorledes den tidende virkede på mig. Jeg veg ikke fra min moder, som sandheden ikke kunne holdes skjult for. Havde det kun drejet sig om døden, havde hun taget

tappert imod den. At dø betyder ingenting for mennesker, der har måttet kæmpe meget, det er blot den sidste kamp. Men hun vidste besked om de rænker, der blev spundet om mig, som jeg ingen anelse havde om, og som hun ikke ville tale til mig om, af frygt for, at det ville tage livet af mig, hvis jeg fik det at vide. Så længe hun var i live, kunne hun kaste sig imellem, hvad der skete og mig, jeg kunne søge tilflugt hos hende, hun kunne styrke og trøste mig, hvis sandheden kom for dagen. Men hvad skulle der blive af mig, hvis ulykken skete, når hun var død? Det var den tanke, der uafladeligt martrede denne moder, som først og fremmest måtte vogtes for sindsbevægelse.

Intet ødelægger i den grad livet som en hemmelighed, man ikke tør åbenbare, som tusind gange om dagen farer igennem éns hjerne og svæver en på læberne og så med hele sin vægt falder tilbage på éns hjerte. Heldigvis havde min moder et menneske, hun kunne betro sig til, og som hun bad om at tage sig af mig; det var Constantin. Han har senere fortalt mig alt, hvad de talte om sammen. Hun besøgte ham, da hun endnu kunne gå ud, men da hun måtte holde sig inde, kunne han kun sjældent komme til hende. Jeg var ham taknemmelig for hans besøg, og grunden til, at han kom, lagde til en vis grad en dæmper på det nag, jeg bar til ham; men det, Iza havde betroet mig, stod ikke des mindre stadig imellem os.

"Du har ingen bedre ven end Constantin," sagde min moder til mig. "Lov mig, at du, hvis der skulle overgå dig en af de ulykker, som man bør belave sig på, når man er lykkelig, og just da, vil betro hans søster dit barn. Glem aldrig, at du har den familie at takke for alt, hvad du er. Al vor lykke er kommet til os

fra den. Vogt dig for at blive utaknemmelig, det bliver man så let, når man har lykken med sig."

Iza plejede tilsyneladende min moder med den største omhu, men hjemmet blev meget trist for hende, det var ikke til at tage fejl af, at hun kedede sig. Jeg skaffede hende alle de adspredelser, jeg kunne, det forlangte min moder ligefrem af mig. Men hvor urolig var jeg ikke, når jeg fulgte med hende i teatret eller i selskab. Som oftest lod jeg hende tage af sted alene med grevinden, og til min store forbavselse havde jeg ikke nødig at bede hende om at tage af sted uden mig. Jeg syntes, at hun burde have delt min bekymring og angst. Nå, hun var jo så ung! Jeg havde altid undskyldninger for hende på rede hånd.

En to-tre gange havde min moder, som følte, at hendes død var nær forestående, alvorlige samtaler med min kone uden vidner. Iza var altid meget forvirret, når hun kom ud fra hende efter sådan en samtale.

"Skån mig for de scener," sagde hun en dag til mig; "de gør mig megen fortræd."

Min moder måtte nu stadig holde sengen; de sidste symptomer levnede intet håb. Af alle de måder, man kan forlade denne verden på, er det at dø af en hjertesygdom den pinagtigste både for den, der dør, og for dem, der er vidne til det.

"Er der intet, der kan frelse hende?" spurgte jeg lægen.

"Ikke andet end et mirakel," svarede han med det bedrøvede smil, som den på en gang afmægtige og positive videnskab fremkalder.

Den dag blev jeg hele to timer i en kirke. Jeg ved ikke, hvad jeg sagde til Vorherre, om jeg bød ham min berømmelse, mit

helbred, min lykke for min moders liv, men så meget er vist, at aldrig har noget menneske bedt til ham med mere brændende andagt og i større ydmyghed.

Vorherre svarede mig ikke.

"Min kære søn," sagde den blide og modige syge til mig dagen førend hun døde, "når jeg undtager, at jeg har skænket dig livet under sørgelige omstændigheder, har jeg intet at bebrejde mig over for dig. Fra du blev født, har jeg kun været optaget af at tænke på din lykke, og jeg går bort herfra uden samvittighedsnag. Hvis det kan være dig et værn i den tid, du har tilbage at leve i, at det menneske, der har elsket dig højest her på jorden – det tør jeg roligt sige –, giver dig sin velsignelse, så giver jeg dig den af hele mit hjertes fylde. Jeg har ret til at velsigne i denne min sidste stund, ikke sandt? De synder, jeg har begået, har jeg sonet. Som vidnesbyrd om, at jeg har sonet dem, har jeg min søns kærlighed og agtelse og den lykke, han har skænket mig, for der har aldrig været nogen lykkeligere moder end din, det skal du vide, og lad det være din trøst, når jeg ikke er mere. Jeg har tit og mange gange spurgt mig selv, om jeg ikke før min død skulle åbenbare dig den hemmelighed, der længe har tynget på mit liv. Men hvad skulle det tjene til? Tilgiv, mit barn, selv om du ikke ved, hvem du tilgiver. Vi er alle svage mennesker, ingen kan svare for sig selv, og når den stund kommer, som jeg nu føler forestår mig, er man stærkere, når man har været overbærende. Jeg skilles fra dig med bevidstheden om, at du er i besiddelse af et stort talent, at du har vundet hæder og ære, at du er sund og stærk, og at du elsker din hustru og din søn, som lidt efter lidt vil dele den plads imellem sig, som jeg nu lader tom. Det er ganske i sin orden, og

du må ikke modsætte dig, at de indtager den. Glem mig blot ikke alt for hurtigt, det er det eneste, jeg beder dig om. Jeg har hele mit liv igennem været et stakkels uvidende menneske, men jeg forsikrer dig, at der er en verden hisset, og at vi vil mødes igen dér. Kys mig; forlad mig ikke, før det er forbi, jeg vil kunne føle din hånd, selv når jeg hverken kan se eller høre dig længere."

Jeg glemmer aldrig den melodi, en lirekasse gav sig til at spille under vore vinduer i samme øjeblik, som min moder holdt op at tale. Jeg ville have manden bort. "Nej," sagde hun, "lad ham tjene sit brød; giv ham nogle penge. Jeg kan godt lide denne de fattiges musik, den har så tit lydt for mig, mens jeg arbejdede."

Hun bad om, at der måtte blive hentet en præst. Næste dag klokken fem om eftermiddagen drog hun sit sidste suk efter en lang dødskamp, under hvilken hun hjemsøgtes af syner og talte vildt, men selv da undslap der hende ikke et ord om den hemmelighed, der havde fremskyndet hendes død.

Da jeg så denne moder, som mit hjerte og mine tanker i så lange tider havde været opfyldt af, ligge dér stiv og kold, bares det mig for, som om jeg skulle segne om som en livløs masse, der ingenting var til mere. Nu var det altså forbi! Disse glæder, disse kys, denne kærlighed, disse utallige ofre, denne utrættelige hengivenhed, de glæder og sorger, vi havde delt med hinanden, vor glade latter og de tårer, der havde gjort os så godt, vore minder, vore håb og forjættelserne om, hvad fremtiden skulle bringe – alt sammen forbi! Et suk havde gjort det af med det alt sammen. Fremmede mennesker, dyr levede,

og min moder var død! Det kunne ikke være muligt! Jeg kunne slet ikke finde mig selv.

37

Jeg troede fuldt og fast, at jeg havde lært den største sorg at kende, der kunne ramme et menneske. Ak, hvorfor lod Gud mig ikke blive i den tro! Iza græd meget, det var en rent fysisk rørelse, som kvinderne har privilegium på. Hvad der er sort, forfærder dem. Dagen efter har de glemt det. Hendes tårer rørte mig ikke des mindre og var mig til stor trøst.

I over et halvt år kunne jeg imidlertid ikke få et smil frem, hverken over for hende eller over for mit barn. Pludselig kunne et billede dukke op for mig, et optrin, et ord fra henfarne tider fare igennem min hjerne, og så brast jeg i gråd, kyssede Iza på hånden og kunne blive siddende således i timevis uden at sige et ord.

Jeg arbejdede ivrigt. Jeg begyndte at lægge penge op til min søn, som jeg ikke ville have efterladt synderligt, hvis jeg var død på dette tidspunkt. Vi brugte alt, hvad jeg tjente. Døden fik mig til at se livet fra dets alvorlige side med de pligter, det pålægger os ud over det timelige. Berømmelse, talent, ja selv kærligheden stod pludselig for mig som noget, vi kun havde at glæde os ved en stakket stund. Min sjæl blev grebet af religiøse tanker. Havde jeg stået ene i verden, da min moder døde, ville kunsten ikke have forslået til at trøste mig, jeg var så rimeligvis gået i kloster, hvad jeg jo ikke kunne tænke på nu, da jeg havde min hustru og min søn. Jeg fordybede mig i den mystiske kunst. I et helt år var jeg virkelig en middelalderlig kunstner. Det var på det tidspunkt, jeg udførte min billedstøtte af Sancta Felicitas, som efter legenden går martyrdøden i møde med sit diende barn

ved brystet. Jeg gav hende min moders træk – hun var jo hendes skytshelgeninde.

Som virkelig kunstner udbyttede jeg min smerte, og ved at udbytte den mildnede jeg den. Den forsvandt lidt efter lidt, og jeg så den så at sige svæve som en hvid sky på min himmel, der atter var blevet blå. Da den hørte til de smerter, som man forudser, som man ved må komme, og som er i overensstemmelse med naturen, – gjorde min fornuft understøttet af mit arbejde, min hustru, min ungdom og den trang til at glemme og håbe, som den menneskelige egenkærlighed fører med sig, mig, uden at jeg mærkede det, fortrolig med den. Jeg hørte den snart kun klinge som en dæmpet tone i livets almindelige larm og bevægelse. En dag greb jeg mig selv i at le, som om min moder endnu havde været i live.

Stakkels menneskenatur!

Iza havde villet bære sorg lige så længe som jeg; jeg havde sat mig imod det, og efter et halvt års forløb lod jeg hende aflægge sørgeklæderne; helt ville hun dog ikke lægge sorgen.

"Lad mig nu gøre, som jeg vil," sagde hun; "det skylder jeg vel nok din moder."

En morgen fik jeg følgende anonyme brev:

"De er en sjælden ægtemand. De aner ikke, at Deres kone går ud hver morgen og strejfer om på gaden, mens De tror, at hun ganske rolig ligger i sin seng. Gå efter hende, så vil De få nydelige ting at se, men vis hende ikke dette brev, for så får De ingenting at vide.

En ven."

Man kan nu sige om anonyme breve, hvad man vil, de undlader aldrig at gøre en vis virkning. Det er et afskyeligt, uhæderligt, nederdrægtigt våben, men sikkert er det.

Jeg søgte, så godt jeg kunne, at vise mig rolig resten af dagen. Vel de tyve gange var jeg på nippet til at vise Iza brevet og spørge hende om, hvorledes det forholdt sig, men jeg beherskede mig.

Næste morgen var jeg påklædt før daggry og stod skjult bag gardinet for mit vindue for at passe på denne hemmelighedsfulde udgang.

Hen ved klokken otte kom Iza ud af huset; hun var sortklædt og tilsløret og så sig om til alle sider for at forvisse sig om, at ingen udspejdede hende. De kan tænke Dem, hvilken hjertebanken jeg fik ved dette syn. Hun steg op i en vogn, der kom forbi, I et spring var jeg nede på gaden. Jeg ville have genkendt den vogn blandt tusind; jeg indhentede den snart, eller rettere sagt jeg fulgte efter den i afstand. Den kørte om ad de ydre boulevarder til Montmartre kirkegård. Der steg Iza ud og gik ind på kirkegården. Gartneren hilste på hende, da han så hende, som om hun jævnligt plejede at komme der, tog nogle blomster og fulgte med hende hen til min moders grav, som jeg i nogle dage ikke havde set til. Iza knælede og lagde blomsterne til rette på den. Derpå kørte hun hjem ad samme vej, og idet hun tog de samme forholdsregler.

Hun var næppe kommet ind ad døren, førend jeg fløj hende om halsen, gav hende det anonyme brev og bad hende om forladelse, fordi jeg var fulgt efter hende.

"Der kan man se, hvor meget en kvinde kan stole på en mands tillid, når han elsker hende!" sagde hun med et suk.

Fra den dag af kyssede jeg hende og trykkede hendes hånd uden at spørge, hvor hun skulle hen, hver gang hun gik sørgeklædt ud.

38

Hr. de Merfi, en af Paris' mest bekendte kunstelskere, som ejer et stort gods i nærheden af Chartres, havde tit indbudt mig til at deltage i et af hans jagtselskaber. I fjor havde jeg taget imod indbydelsen og skulle rejse den 30. august klokken seks om morgenen.

Jeg havde, som man så tit gør, sagt Ja til den indbydelse af ren høflighed, idet jeg sagde til mig selv: "Der er så længe til; den tid den sorg." Så kommer imidlertid den fastsatte dag, og man ser sig truet af en larmende adspredelse, der står i strid med ens sædvanlige arbejde, ensomhed og tilbøjeligheder, hører en helt anden verden til og vil bringe én i berøring med nysgerrige, vrøvlevorne mennesker, som siger en behageligheder. Den tid, der vil gå til spilde, synes man, at man kunne anvende langt bedre, hvis man blev hjemme. Har De aldrig befundet Dem i den situation? Dér skal man sætte sig op i en vogn, opgive en sikker nydelse for en tvivlsom morskab, forlade dem, man holder af, og som man pludselig får en forudfølelse af, at der kan tilstøde en eller anden ulykke, mens man er borte. Nu har man imidlertid en gang lovet det. Gid der ville indtræffe et eller andet tilfælde, som kunne fri én for det. Hvad skal man gøre? Sende afbud, finde på en undskyldning, lyve? Det er højst ubehageligt og strider imod éns gode smag. Man ønsker, at man virkelig måtte blive en smule dårlig, at der måtte indtræffe en eller anden lille begivenhed, der kunne give én et skin af ret. Hvorfor har man ikke forudset, at man, når det kom til stykket, ganske sikkert ingen lyst ville have til at tage af sted? Man ville

give meget til, at man ikke havde indladt sig på den kedsommelige historie. Man ser i ånden husets herre, som gør regning på, at man kommer, og træffer sine foranstaltninger i den anledning. "Vi venter den og den," siger han, "det er en brillant fyr!" hvis han da ikke siger: "Havde jeg nu ikke indbudt ham, kunne jeg have indbudt den og den, han er meget morsommere." Tiden går. Jo længere man opsætter at sende afbud, des mere uhøflig er man, men på den anden side, jo senere undskyldningen kommer, des sandsynligere tager den sig ud, og des mere afgørende bliver den. Omsider i sidste øjeblik, dagen i forvejen, skriver man næsten skamfuld og pint af samvittighedsnag, som om man gjorde sig skyldig i en virkelig slet handling, at man er forfærdelig ked af, at man ikke kan komme, man havde glædet sig så meget dertil, men uforudsete omstændigheder osv. osv. Man tænker et øjeblik på at sige, at disse omstændigheder er, at ens kone eller barn pludselig er blevet syg, men festens giver ville deltagende sende bud for at forhøre sig om, hvorledes det stod til, og så ville han få at vide, at han var blevet ført bag lyset, og med grund føle sig krænket. Og for resten er man også overtroisk; sygdommen var i stand til at komme.

Sådanne betragtninger anstiller man, og det gjorde jeg også den 29. august fra klokken seks til ti om aftenen foran min vadsæk, som Iza selv havde pakket med den største omhu. Jeg så på min bøsse i læderfutteralet og på min hund, som jeg netop for lejligheden havde købt nogle dage i forvejen og beholdt inde hos mig for at vænne den til mig.

"Nej, jeg tager sandelig ikke afsted," sagde jeg pludselig. "Jeg skriver til hr. de Merfi."

"Det kan du ikke," sagde Iza; "nu er det for sent."

"Nej, klokken er ikke mere end ti, og han kommer aldrig hjem før midnat."

"Det vil være meget uhøfligt."

"Ja, det er jo kedeligt."

"Du vil nok komme til at more dig."

"Nej."

"Du vil have godt af det. Tag nu af sted. Når du først er derude, vil du være glad over, at du har gjort det."

"Giv mig papir og pen og blæk."

"Jeg tror, tjeneren er gået i seng. Jeg sagde til ham, at vi ikke havde mere brug for ham i aften, og at han skulle kalde på dig klokken fem."

"Ring på ham," sagde jeg; og til mig selv sagde jeg: "Hvis tjeneren er gået til ro, tager jeg på jagt."

Hvad er skæbnen dog ikke skyld i! Havde det menneske ligget i sin seng, ville måske intet af det, der skete, være sket.

Han var oppe endnu. Jeg gav ham mit brev til hr. de Merfi og udstødte et lettelsens suk som en fange, der slipper ud af sit fængsel. Jeg havde givet til undskyldning, at jeg var nødt til at gøre et vigtigt arbejde færdigt i løbet af otte og fyrretyve timer. Den stærke hede kunne tørre mit ler ind og ødelægge det, hvis jeg tog bort i tre dage. Hr. de Merfi kunne måske, når han fik mit brev, finde på at komme hen til mig for venskabeligt at trænge ind på mig. Jeg besluttede derfor at arbejde i to timer, for at han kunne se, at det var min agt at arbejde hele natten. På den måde var det da ikke løgn alt sammen.

"Ja, det er rigtigt," sagde Iza muntert, "lad os arbejde, og hvis hr. de Merfi kommer i aften for at overtale dig, skal du min tro

tage på jagt i morgen. Det skylder du virkelig den brave mand."

"Nå ja, lad så det være et ord da."

Min samvittighed følte sig helt lettet ved denne aftale, og jeg gav mig i lag med at gøre udkast til det arbejde, jeg ville begynde på ved daggry. Jeg arbejdede i tavshed, viste blot af og til min tegning til Iza, som kyssede mig, hver gang hun bøjede sig ned for at se på den.

Der kom ingen. Ved midnatstid gik jeg ind i mit værelse og Iza ind i sit. Jeg sov temmelig dårligt, som om det endnu stadig var meningen, at jeg skulle af sted klokken fem. Jeg vågnede meget tidligt og gav mig stille i lag med mit arbejde.

39

Lidt før seks lukkede Iza ganske sagte døren til sit værelse op.

Hendes værelse stødte op til atelieret. Som jeg sad, kunne hun ikke se mig, for en stor gruppe skjulte mig for hende. Jeg så hende i et lille venetiansk spejl, der hang lidt skråt ud til venstre for mig, og hvori jeg kunne se alle enkeltheder i atelieret. Med udslået hår, kun iført en særk, der faldt ned over armene på hende, og et skørt, listede hun sig med tilbageholdt åndedræt frem på sine små, bare fødder, mens hun med den ene hånd holdt op i sit musselins skørt og havde noget skjult i den anden. Hun så hen til døren ind til mit værelse for at forvisse sig om, at jeg ikke var ved at komme. Hun gjorde altså sit bedste for ikke at få øje på mig, idet hun netop så til den modsatte side af den, hvor jeg sad.

Jeg tænkte mig, at hun ville aflægge mig et af de morgenbesøg, som en ung ægtemand sætter så stor pris på, og som er et så fornøjeligt motiv og akkompagnement til en sommerdags første sange, første solstråler og første luftninger. Hvorfor skulle hun ellers være gået ud af sit værelse så tidligt og så let påklædt? Jeg holdt vejret og var lige så ubevægelig som billedstøtterne omkring mig. Hun gik forbi mit værelse, idet hun endnu en gang vendte sig om for at forvisse sig om, at hun ikke blev overrasket, og styrede over imod døren til forstuen.

"Men hvor vil du dog hen?" sagde jeg.

Hun udstødte et skrig, som det er umuligt at gøre efter, et skrig, som kom det fra en sjæl, der var hundred tusind mile borte fra det sted, den i et nu kaldes tilbage fra, og idet hun

vendte sig om, som om en springfjeder satte hende i bevægelse, lænede hun sig op ad væggen for ikke at falde, tog sig med hånden til hjertet og blev bleg som et lig.

Jeg ilede hen til hende. Hun havde imidlertid fået tid til at fatte sig.

"Å, hvor du gjorde mig forskrækket!" sagde hun, idet hun aftørrede sveden, der perlede på hendes pande. "Du ved, at du kan tage livet af mig med sådanne narrestreger."

Hun trak vejret dybt, idet hun smilede til mig og knugede min hånd som for ikke at falde og samtidig tilkendegive mig, at hun tilgav mig.

"Men hvor ville du dog hen?" sagde jeg.

"Jeg ville ud til Nunu" – således kaldte Felix ammen –, "jeg ville ud til Nunu og se til barnet. Jeg vågnede pludselig for to timer siden, og jeg ved ikke hvorfor, men jeg har været så urolig for det siden."

Ammen havde virkelig sit værelse i den anden ende af lejligheden.

"Og de breve, du har i hånden – hvad er det?"

Hun så på dem som for at komme i tanker om noget ganske betydningsløst.

"Det er to breve, jeg skrev, da jeg ikke kunne sove. Det ene er til min moder. Hun ville komme og spise til middag hos mig, mens du var borte, men jeg sender afbud, fordi du bliver hjemme, og du jo ikke altid finder hende synderlig morsom. Det andet ...," vedblev hun idet hun læste adressen, som om hun ikke rigtig huskede den, "... jo, det er sandt, det er til en ny modehandlerinde, der er blevet mig anbefalet. Jeg ville bede Nunu om at tage dem med, når hun går ud at spadsere med

den lille. Der har du dem begge to, nu kan du selv besørge dem. Å, jeg ryster over hele kroppen, se blot, hvor jeg ryster! Jeg er lige ved at tabe dem. Du må aldrig mere gøre mig så forskrækket!"

Hun rystede virkelig som et espeløv og lod hovedet synke ned på min skulder.

Jeg tog brevene og kastede dem på bordet, idet jeg bad hende om forladelse.

"Til straf skal du bære mig ind i mit værelse, for jeg har ikke kræfter nok til at gå derind selv, og så må du sørge for, at jeg falder i søvn igen, for det var min agt, når jeg var blevet min uro kvit og havde givet brevene ud, at sove lige til middag, og det vil jeg nu ikke kunne gøre, hvis du ikke hjælper mig lidt."

Jeg tog hende på mine arme som et barn og bar hende ind i hendes værelse, idet jeg holdt hendes ansigt tæt op til mit.

"Du har egentlig ikke fortjent det," sagde hun, idet hun slog armene om halsen på mig og kyssede mig de tusind gange; "men lige meget, du har gjort vel i at blive hjemme. Mennesker, man holder af, må ikke være alt for langt borte fra én på sådanne smukke dage, og jeg elsker dig som i den første tid af vort ægteskab. Du ved nok, hvor vred jeg ville være blevet på dig, hvis du den gang var taget fra mig i tre dage. Elsker du også mig?"

Jeg lagde hende i sengen, og da jeg gik fra hende for atter at tage fat på mit arbejde, sagde hun med mat stemme:

"Glem ikke mine breve. Ingen må forstyrre os i dag, ikke engang min moder. Er Nunu gået ud, så giv kammerpigen dem."

Ser De, min ven, en anden ville hun ikke have kunnet tage således ved næsen, og havde ikke skæbnen eller tilfældet grebet ind, ville jeg endnu den dag i dag have været uvidende om, at det ene af disse breve var det frækkeste og nederdrægtigste forræderi.

Hvor den kvinde kendte mig! Hvor hun var sikker på min tillid, min blindhed og min dumhed!

Jeg gik ind i Nunus værelse for at kysse min dreng, som jeg plejede at gøre hver morgen, og for at give hende de to breve.

Men det havde taget tid at få Iza til at sove igen. Klokken var ni. Nunu var allerede gået ud. Jeg kaldte på kammerpigen. Min tjener, som var i færd med at rydde op i dagligstuen, sagde, at hun lige var gået, hun kunne næppe være nået ned i gården. Jeg lukkede vinduet op, men der var ingen kammerpige, jeg så kun min hund uden for stalddøren; den så på mig og logrede ad mig. Det var dejligt vejr, Iza sov, jeg var ikke længere så oplagt til at bestille noget som før. Jeg tog min jægerhue og min ridepisk, gik ned og kaldte på hunden, og med en let frakke på gav jeg mig smilende og stolt som en mand, der er sikker på, at hans elskede elsker ham, på vej ad Avenue Marbeuf til. Jeg havde ikke gået ti skridt, før jeg mødte kammerpigen.

"Fruen har givet mig to breve, som De skulle besørge," sagde jeg, "men De var ikke hjemme. Skulle hun vågne, inden jeg kommer tilbage, kan De sige, at jeg selv er gået med dem for at trøste min hund."

Jeg gjorde løjer!

Jeg afleverede brevet til grevinden og gik så til Rue du Marché-d'Aguesseau nr. 12, som der stod på det andet brev til fru Henri, modehandlerinden. Jeg kunne jo benytte lejligheden

til at vise Iza den opmærksomhed at bestille en hat til hende rigtig efter min smag.

"Bor fru Henri her?" sagde jeg til portneren, som allerede var kommet i søndagstøjet og stod inde i sit lukaf, som om han legede "komme fremmede" hos sig selv. Han var rimeligvis ugen igennem beskæftiget i et eller andet regeringskontor og vidste så om søndagen ikke, hvad han skulle gøre med sig selv. – Jeg husker for resten ikke, om jeg har sagt, at det var søndag.

"Fru Henri?" sagde han. "Nej, det er ikke her."

"Hvad for noget? Er det ikke her?" sagde jeg. "Er det da ikke nr. 12?"

"Jo."

"I Rue du Marché-d'Aguesseau?"

"Jo, men der bor ingen fru Henri her i huset."

"Modehandlerinde?" vedblev jeg.

"Der bor ingen modehandlerinde her," sagde han i en hånlig tone – formodentlig var han bud eller sådant noget i et af ministerierne.

"Jo vist så, vist så," råbte portnerkonen, der var optaget af sin morgengerning i værelset bagved, uden så meget som at værdige den, hendes mand talte med, et blik. "Vist bor her en fru Henri, du er ikke med, min ven; men hun er på landet. Er der brev til hende, så giv mig det."

Jeg havde spurgt efter denne fru Henri i en så naturlig tone, som et menneske, der udretter et ganske ligegyldigt ærinde uden at bekymre sig om, hvad det drejer sig om, at portnerkonen ikke engang havde gjort sig den ulejlighed at se på mig. Nu kom hun frem, og da hun så, at jeg kun havde én frakke på, havde kasket på og en hund med, antog hun mig

uden tvivl for en af de mellemmænd, man plejer at betjene sig af ved den slags brevveksling.

"Giv De blot mig brevet," sagde hun; "De kan være ganske rolig, det skal nok blive besørget."

I det samme sendte hun sin forbavsede ægtehalvdel et blik og trak på skuldrene, som om hun ville sige: "Jeg ved, hvad det er."

Det var åbenbart, at denne kone ikke gjorde sin mand den ære at gøre ham regnskab for alle de sportler, deres stilling indbragte.

Da jeg så hende trække på skuldrene, fo'r der som et lyn, ikke igennem min sjæl, men igennem min hjerne; det var et af de blændende lysskær, der formodentlig går forud for et apoplektisk anfald. Jeg skelnede intet, jeg skimtede alt. Det første anonyme brev, jeg havde fået, stod med flammeskrift for mine øjne, og nu betød det noget.

Portnerkonen rakte allerede hånden ud for at tage brevet, men jeg puttede det instinktivt i lommen.

"Jeg kommer igen i morgen, når fruen er hjemme," sagde jeg.

"Det er ingen nytte til. De har vist ikke fået pålæg om at give hende det personligt, vel? Giv mig det."

"Nej."

"Nå ja, som De vil."

Jeg gik. Jeg rystede over hele kroppen, mine fødder var kolde, jeg havde en fornemmelse, som om mit hoved sad i en skruestik, og mit hjerte stod stille. Da jeg kom ud på gaden, støttede jeg mig til muren. I en uvilkårlig bøn, som måske varede et kvart sekund, anråbte jeg Gud om, at det ikke måtte være så, som om Gud kunne gøre det skete usket. Jeg brød brevet og læste:

"Vort møde er blevet umuligt. Han tager ikke på jagt. Tænk på mig. Jeg kysser din elskede mund."

Ingen underskrift. Det behøvedes da heller ikke. Jeg gik ind til portnerkonen igen. Hun havde atter taget fat på sit arbejde; hun stod og tørrede en kop af. Jeg ser hende endnu for mig, dette modbydelige fruentimmer, som for nogle guldstykker hjalp en mand med at bedrage mig og fandt det ganske i sin orden. O, i sådanne øjeblikke kunne man ønske sig Neros magt for at berøve sådan et menneske livet under de frygteligste pinsler – et menneske, som har tilføjet én smerte uden at kende ham, uden en gang at ville det –, man har lyst til at rive indvoldene ud af sådan et fruentimmer, radbrække hende, høre hende hyle, spotte Gud, tigge og bede for sig – ingen nåde hverken for hende eller det mindste og uskyldigste af hendes børn! Hvem tør nægte, at hævnen er sød, at det kan være en vellyst at udgyde blod? Ja, al grusomhed, forræderi, ja selv nederdrægtighed er et menneske i sin naturlige og logiske ret til at øve over for den, der fører et dødbringende slag imod hans ære, hans kærlighed, kort sagt hans sjæl. Den skyldige ved måske tit ikke, hvad han gør; det kommer ikke mig ved, han skal vide det.

Jeg gik ind til hende, idet jeg spurgte mig selv, hvad der nu ville ske. På lykke og fromme lukkede jeg døren efter mig.

"Sig mig alt!" var de første ord, jeg fik frem, og så truende og frygtelig var min stemme, at konen anede, hvad der var på færde.

"Hvad skal jeg sige Dem?"

"Hvem er det brev til?"

"Det ser De jo."

"Driv ikke gæk med mig, eller jeg myrder Dem."

Jeg var ikke længere herre over mig selv. Det gav et sæt i manden.

"Vi er skikkelige folk," sagde han; "gå straks Deres vej."

"I er noget skurkepak, er I, I er medskyldige i en forbrydelse, og hvis I ikke siger mig alt, lader jeg jer arrestere begge to."

De så på hinanden.

"Jeg ved ikke mere end De," sagde konen, "og jeg skal gerne sige Dem, hvad jeg ved. Jeg har for resten ingen skyld. Lejligheden på første sal er lejet ud til en herre."

"Hvad hedder han?"

"Henri. Andet navn har han ikke opgivet mig, og da han betaler forud, og lejligheden er møbleret, så der er sikkerhed nok for lejen, har jeg ikke ret til at spørge ham om mere."

"Bor han i lejligheden?"

"Nej, han kommer kun af og til i den."

"Alene?"

"Ja."

"Men for at tage imod en dame?"

"Jeg ved ikke, hvem han tager imod; han kan for mig tage imod, hvem han vil, det kommer ikke mig ved."

"Hvor længe har det varet?"

"Et år – to år – det ved jeg ikke."

"Lad mig se den lejlighed."

"Jeg har ikke nøglen til den."

"Ved De ikke, hvor den mand egentlig bor?"

"Nej."

"Dette brev var altså til ham?"

"Ja, det var det vel nok. Jeg synes for resten ikke om alt det vrøvl. Jeg har en lejer, som tager imod hvem han vil, han hedder Henri, og jeg giver ham de breve, der kommer til fru Henri. Vil De ikke nøjes med de oplysninger, så gå til politiassistenten, stationen er i første gade til venstre. Jeg er i min gode ret og blæser Dem et stykke."

Hun havde ret. Det var mig, der befandt mig i en falsk og latterlig stilling. Jeg stammede:

"De har ret."

Jeg gik min vej, ravende som en beruset. Jeg syntes, at jeg var ved at blive ikke gal, men idiot. Jeg var bange for, at jeg skulle give mig til at le og synge på gaden; jeg tænkte på ting, som ikke havde det mindste at gøre med, hvad der netop var sket. Historiske kendsgerninger, tekniske udtryk i en kemi, som jeg for nylig havde læst, fo'r igennem min hjerne som i vildelse. Jeg ikke blot hørte dem, jeg så dem glide for mine øjne. Hvorfor? Et øjeblik efter segnede jeg sløv og lamslået næsegrus om. Jeg var angst for, at jeg skulle dø dér uden at få hævn; jeg gjorde en voldsom kraftanstrengelse og løb hjemad. Blot nu verden ikke gik under, førend jeg nåede hjem! Jeg så som i et drømmesyn en af vore leverandører gå forbi og hilse på mig. Jeg hilste instinktivt igen. Da min hund så, at jeg løb, gav den sig til fornøjet at løbe ved siden af mig.

"Hvem er det? Hvem er det?" sagde jeg til mig selv i min febervildelse.

Og alle mine venners navne gled forbi mig.

I det øjeblik, jeg skulle til at gå ind i mit hus, standsede jeg. Visheden var alt for nær for hånden, jeg kunne næsten ikke trække vejret. Jeg havde skyndt mig så stærkt. Jeg burde måske

først være gået hen til grevinden. Det brev, jeg havde afleveret i Avenue Marbeuf, indeholdt uden tvivl nærmere oplysninger. Skulle jeg gå derhen? Nej. Jeg havde ikke nærmere oplysninger behov; de to linjer, der brændte mine hænder, sagde jo alt. Jeg gik ind. Jeg søgte at påtage mig så roligt et væsen som muligt. Jeg blev endda stående et øjeblik i gården som for at forvisse mig om, at min hund var med. Jeg klappede den, da den kom hen til mig, og da jeg atter rettede mig, kastede jeg et stjålent blik til hendes vindue. Jeg så et af gardinerne røre sig. Kammerpigen havde bragt beskeden fra mig, og Iza holdt uden tvivl øje med mig for af mit udseende at skønne, om hun havde noget at frygte eller ikke. Ved første øjekast lod hun sig narre. Hun var allerede fuldt påklædt og kom mig i møde, men hun behøvede blot at se mit ansigt for at komme på det rene med, hvorledes sagerne stod. Hun standsede og blev lidt bleg, men hun havde kraft og frækhed nok til at sige:

"Hvad er der i vejen med dig?"

"Hvad hedder den mand?" sagde jeg og viste hende brevet.

"Vær blot rolig, jeg skal sige dig alt. Du vil få at se, at jeg ikke er så skyldig, som du tror."

Der var altså ingen tvivl længere. Hun tilstod straks, at brevet var skrevet til en mand! Inden hun havde talt, håbede jeg endnu – begriber De det? Jeg var ikke i tvivl, men i min sjæls lønligste dyb skimtede jeg ligesom en mulighed for, at sandheden ikke var sandhed.

Jeg ville med et smil have givet mit liv for at høre Iza udstøde den bagvaskede uskyldigheds ufrivillige skrig over for denne anklage. Alt, alt var forbi, hun ville give forklaringer.

Jeg havde bevaret mig ren til mit fem og tyvende år for en eneste kærligheds skyld og havde så i fuld tillid og frihed givet mig hen til en pige på sytten år; jeg havde været den første, der åbenbarede hende en elskov, som kun hun havde vakt; jeg havde været således sammensmeltet med dette legeme og denne sjæl, at det var, som om de to væsener ikke kunne skilles ad; jeg havde gjort denne kvinde på en gang til midtpunkt og omkreds for al min tænken, digten og tragten; jeg havde sagt til mig selv, at hos hende var jeg sikker på at finde trøst for alle skuffelser, alle fejlslagne forhåbninger, alle sorger; jeg havde båret min moders død for hendes skyld og næsten glemt den ved hendes side; jeg havde troet på alt, hvad denne skabning sagde; jeg havde indviet hende i mine forhåbninger, min ærgerrighed og mine svagheder; jeg havde uden undseelse givet mine tårer frit løb i hendes påsyn; jeg havde tilbragt hele nætter ved hendes små fødder; jeg havde hvilet i hendes arme, betaget af den mægtigste lidenskab, i den tro, at hun delte den; jeg havde endnu samme morgen besiddet hende, skønnere, fyrigere, lidenskabeligere end nogen sinde – og så læste jeg pludselig et brev som dette og så sandheden skælvende komme frem på denne kvindes læber! Kan De tænke Dem en ulykke, der kan sammenlignes med den? Jeg tror det ikke.

En anden har altså set al den skønhed, som jeg troede, at kun jeg kendte; en anden har frydet sig over dette i legeme, som jeg tilbad, og mine læber har aftørret en andens kys; kærlighedens hemmelighedsfulde og hellige bekendelser, disse ord, som henrykkelsen kvæler, disse suk, alle de udtryk, lidenskaben giver sig, er blevet hørt, fremkaldt og dysset til ro af en anden! Hun har ladet sig kysse og kærtegne af en anden, hun har delt

en andens lidenskab, hun har glemt mig, hun har leet ad mig sammen med en anden! Retfærdige Himmel! Hvad skal jeg gøre ved denne kvinde og denne mand?

Lad os til skam for menneskenaturen tilstå, at skinsygen udelukkende er af fysisk natur. Man tilgiver den, man elsker, tusind ægteskabsbrydende ønsker, når de blot ikke opfyldes; man tilgiver hende, at hun har forgudet en anden mand, når hun blot ikke har tilhørt ham, man undskylder kort sagt sjælen, når legemet ikke har været dens medskyldige. Derfor vægrer kvinderne sig også ved at give sig legemligt hen, ikke af ærbarhed, ikke af samvittighedsskrupler, men fordi de godt ved, at de kan holde én fast, så længe han tror på deres legemlige uberørthed, og at den er den yderste grænse for éns højmodighed, fordi der ud over den ikke kan gøres ens stolthed nogen yderligere indrømmelse.

Havde Iza til trods for det overvældende bevis, jeg havde i hænde, kunnet overbevise mig om, at hun aldrig – å, hvor kærligheden er ussel! – legemligt havde tilhørt den, hun på papiret kyssede på hans elskede mund, ville jeg have tilgivet hende, og hvem ved, måske ville jeg have givet mig selv skylden. Det følte hun, og hun gav sig i lag med at overbevise mig, hvor vanskeligt, ja umuligt det end syntes at måtte være. Havde en psykolog uset været vidne til den kamp, der udspandt sig imellem os, ville han atter have undret sig over de hjælpekilder, kvindesjælen har til sin rådighed, over hvor den kan sno sig, og over, hvor fræk den kan være, og han ville måske også være blevet forfærdet over kvindens grusomhed, når hun ikke længere har noget at tabe og vil hævne sig for sin ydmygelse og sit nederlag.

Hun havde sagt: "Jeg er ikke så skyldig, som du tror."

Jeg klamrede mig endnu til disse otte ord.

"Først og fremmest," sagde jeg, "hvad hedder den mand?"

"Sergej."

"Er han din elsker?"

"Nej."

"Har han været det?"

"Hør blot ..."

"Jeg vil ingenting høre. Ja eller nej?"

"Nej."

"Du lyver som en usling! Hvad antager du mig for? Tror du, jeg kan tage fejl af udtrykkene i dette brev?"

"Lad mig dog tale. Må jeg tale?"

Jeg satte mig eller snarere lod mig falde ned på en stol og så hende lige ind i ansigtet.

"Som du ved, skulle jeg have været gift med Sergej. Jeg kendte ikke dig den gang, eller jeg vidste i alt fald ikke, at jeg ville komme til at elske dig og blive gift med dig. Jeg skrev alt til dig den gang. Hvem nødte mig til det? Ingen. Havde jeg ikke gjort det, havde du aldrig fået noget at vide om den ting. Min moder tænkte ikke på andet end at få dette ægteskab i stand, der var så glimrende; hun ville kompromittere Sergej og tvinge ham til at ægte mig imod sin families vilje. Hun forregnede sig imidlertid. Vi var så unge begge to."

"Du har været hans elskerinde, før du blev min hustru!"

"Det ved du godt, jeg ikke har. Hvor kan du nære den ringeste tvivl om det? Du kan mistænke mig for at have været dig utro, efter at vi var blevet gift, det er du i din ret til, alt synes at berettige dig til det, men smæd ikke vor kærligheds første tid.

Jeg har måske senere båret mig uforsigtigt ad, men den gang havde jeg intet at bebrejde mig."

Ordet var sagt. "Uforsigtig!" – ikke andet. Hvor kvinderne er vel bevandrede i de elastiske ord, der tilstår uden at forklare. Men der gives uheldigvis øjeblikke, da lidenskaben er behændigere end snedigheden.

"Lad fortiden hvile," sagde jeg, "og hold dig til nutiden."

Hun skiftede taktik.

"Jeg vil ingenting sige," sagde hun; "du vil lige så lidt tro, hvad jeg siger om nutiden, som hvad jeg har sagt om fortiden."

"Nu vel. Men jeg vil lade dig vide, at jeg slår din elsker ihjel."

"Hvad bryder jeg mig om det! Elsker jeg ham, som du kalder min elsker? Slå den stakkels fyr ihjel, om du så synes. Men det bliver dig, der kommer til at føle samvittighedsnag i den anledning."

Dette sidste træk var mesterligt.

"Hvorfor siger du da Du til ham? Hvorfor betjener du dig af sådanne udtryk, som du bruger i dit brev? Hvad er meningen med det utugtige kys, du sender ham?"

"I vort land har sligt ingenting at betyde. Der kysser alle mennesker hinanden."

Det hørte jeg hende sige, min ven; jeg hørte det med mine egne øren!

Den svaghed, jeg havde været betaget af, så længe jeg ikke stod ansigt til ansigt med den skyldige, var forsvundet. Jeg følte viljen til at vide alt og magten til at drive denne vilje igennem, om jeg så skulle gribe til de yderste midler, stige regelmæssigt, brusende som en flodbølge fra mit hjerte op i min hjerne. Izas snildhed skulle ikke hindre mig.

Hvad nytte var det til at drøfte den sag? Det eneste, der var at gøre, var at straffe. Men hvilken straf ville svare til denne brøde? I det samme kom jeg i tanker om, hvad min moder havde sagt på sit dødsleje: "Skulle du nogen sinde under vanskelige og alvorlige forhold komme til at trænge til en sand ven, så henvend dig til Constantin. Du har ingen bedre ven end ham."

Jeg blev pludselig så rolig, at Iza i ordets egentligste forstand blev angst. Hun begyndte at få en anelse om, hvad en mands vrede kan have at betyde. Hun så sig om for at se, om hun ikke kunne slippe bort eller kalde nogen til hjælp.

Jeg ringede.

"Hvad vil du?" spurgte hun.

Tjeneren kom.

"Skynd Dem hen til hr. Constantin Ritz og bed ham om øjeblikkelig at komme hen til mig. Jeg må nødvendigvis tale med ham."

"Hvad har Constantin med dette at gøre?" sagde hun, da vi var blevet ene.

"Det vil du få at se."

"Jeg vil ikke blive her sammen med jer to. I myrder mig."

Hun løb hen imod døren.

Constantins navn havde forfærdet hende mere end al min vrede.

Jeg greb hende i armen, lagde hånden på munden af hende og sagde i en kold, fast og bestemt tone:

"Hvis du prøver på at slippe ud eller kalde nogen til, knuser jeg dig under mine fødder. Jeg har alle beviser på hånden. Jeg er i min ret. Sæt dig ned og vent."

Med disse ord skubbede jeg hende hen til en divan, som hun halvdød segnede om på.

"Jeg vil tale med min moder," mumlede hun.

"Bed til din Gud og skaber, at hun ikke må komme."

"Du har lagt hånd på en kvinde," stammede hun, "på en kvinde, som ikke kan forsvare sig. Du er en usling."

Endelig kom hendes sande natur for dagen.

Jeg svarede ikke. Jeg var bestemt på ikke at sige mere.

Sælsomt nok! Alle de forskellige følelser, der havde sat mit sind i bevægelse i den sidste time, veg pladsen for en sådan foragt, at det stundom bares mig for, som om jeg ikke havde noget som helst at gøre med denne skabning, der ligesom i et eventyr syntes mig forvandlet til et modbydeligt dyr.

Jeg tog min pousserstok [Note 3)], som om intet var på færde.

I en situation som denne måtte jeg tage mig noget for, til Constantin kom, ellers blev det latterligt. Mine hænder arbejdede rent instinktmæssigt. Pludselig steg sandheden mig til hovedet som en damphvirvel, det ringede for mine øren, og jeg hørte tydeligt ordene: "Dræb hende!", eller jeg sagde til mig selv: "Hvad skal jeg gøre ved den mand?" Jeg søgte efter en afskyelig, vederstyggelig, forsmædelig straf. Jeg ville ikke, at han skulle dø. Det var ikke nok, han skulle tværtimod leve, men fortvivlet, forbandende mig hver eneste dag, lidende i sin ære som i sit kød, genstand for mændenes latter, kvindernes foragt og sin egen rædsel.

"Du vil altså absolut gøre skandale?" sagde Iza efter en pause på nogle minutter.

Jeg svarede ikke.

"Der er endnu tid til at forebygge en uoprettelig ulykke," vedblev hun. "Brevet var ikke til Sergej. Jeg nævnede ham for at bortlede din mistanke; jeg er ikke så dum at røbe mig straks."

Atter tavshed. Hun vedblev:

"Vi kommer vel til at skilles, ikke sandt?" sagde hun. "Efter hvad her er foregået, kan vi ikke længere leve sammen. Send bud efter min moder; lad mig rejse bort med hende, og jeg sværger dig til, at jeg skal sige dig, hvem min elsker er."

"Min elsker!" Var det virkelig hende, der udtalte dette ord, og var det virkelig mig, hun sagde det til? Jeg kunne ikke få en stavelse frem, men jeg troede, at mit hjerte var ved at sprænge i stumper og stykker.

"Nå ja, jeg har altså en elsker, og jeg har aldrig elsket andre end ham. Du skulle blot vide, hvem det er!"

"Men så dræb hende dog!" sagde det inden i mig.

Døren gik op. Det var på høje tid. Constantin trådte ind. Ved synet af ham blegnede hun igen. Hvad var der dog foregået imellem dem?

"Jeg er ikke hjemme for nogen," sagde jeg til tjeneren, og da vi var blevet ene, gik jeg hen og låsede døren af og stak nøglen i lommen. Det var i atelieret, dette optrin foregik.

"Hvad er der på færde?" spurgte Constantin.

"Min kone har en elsker. Vidste du det?"

Constantin tav. Jeg rakte ham Izas brev.

"Jeg vidste det," sagde han efter at have læst det.

"Vidste du, hvem han er?"

"Ja."

"Er det derfor, du ikke kommer her mere?"

Han nikkede.

"Jeg beder dig om forladelse; jeg har haft mistanke til dig. Hun påstod, at du gjorde kur til hende."

"Fruen tog fejl."

"Hvorfor har du ikke fortalt mig det hele?"

"Fordi din moder havde bedt mig om ikke at gøre det, og fordi jeg ikke ville forstyrre din lykke, skønt den var illusorisk. Jeg har sagt fruen, hvad jeg mente at burde sige hende i den anledning."

"Hvad råder du mig til at gøre?"

"Jeg råder dig til hurtigst muligt at skilles fra fruen."

"Og elskeren?"

"Det bliver min sag."

"Din?"

"Ja."

Alt dette blev sagt med høj røst. Iza sad stum og ubevægelig og så på sine negle, som om det ikke var hende, sagen drejede sig om.

"Så har jeg jo ikke nødig at blive længere her," sagde hun, idet hun rejste sig og bar den største ligegyldighed til skue. "Jeg kan vel altså tage herfra?"

"Når du behager."

Hun gik ind i sit værelse og lukkede sig inde.

Constantin trykkede min hånd, og vi omfavnede hinanden.

"Lad hende ikke tage bort, førend jeg kommer tilbage. Jeg skal ikke blive længe borte, og jeg må tale med dig. Jeg går hen til Sergej. Hvor bor han?"

"Ganske tæt herved i Rue de Penthièvre."

"Hvad dig angår, så ingen svaghed, ingen tilgivelse. Jeg vil lade dig vide, at det er et uhyre, du har at gøre med. Farvel."

Jeg blev ene. Disse begivenheder var kommet så uventet og hovedkulds, de var så uforenelige med mit virkelige liv og med det liv, jeg havde drømt mig, stødet havde været så voldsomt, at jeg var helt bedøvet. Jeg indså imidlertid, at jeg ikke havde andet at gøre end at følge Constantins anvisning, som han havde givet mig på en så klar og mandig måde.

Hvilken hjælp er det ikke, når man under sådanne omstændigheder har en ven, der ikke lader sig rokke, ved sin side! Man bliver pludselig grebet af en ærgerrig lyst til at vise sig ham værdig og begivenhederne voksen; man går genvordighederne i møde som de unge soldater, som i går gøs ved tanken om krigen og som trompetstødene og trommehvirvlerne i morgen vil opildne til heltemod. Jeg følte mig pludselig stolt af, at jeg skulle kæmpe. Jeg havde i lange tider vugget mig i lykkelige drømme om berømmelse og kærlighed. Jeg var rede. Da jeg ikke kunne rive pilen ud af såret, borede jeg den dybere ind, jeg var stolt af min lidelse, jeg berusede mig i min ulykke. Jeg forstod smertens vellyst, martyriets lidenskab, trods og foragt over for bødlen. At skilles fra Iza, foragte hende, glemme hende, leve for mit arbejde og mit barn, syntes mig den letteste sag af verden.

Constantin kom igen.

"Intet nyt?" spurgte han.

"Nej."

Iza havde uden tvivl fra sit vindue set ham komme, for hun kom ind igen et minut efter. Hun havde aldrig været så smuk. Hun havde en kjole på af råsilke, en mantille af hvidt musselin, en stråhat, pyntet med kornblomster, elegante støvler af gyldenlæder og bar i de sirligt behandskede hænder en lille

fløjlspose, i hvilken hun uden tvivl havde alle sine smykker. Hun så ud som en ung pige, der skulle ud at spadsere. Hvor tit havde det ikke fornøjet mig at klæde hende således på, når hun gik alene ud, og at vælge de klædningsstykker, hun tog sig bedst ud i, for at alle mennesker skulle synes, at hun var smuk.

"Jeg skal en gang i løbet af dagen sende bud efter alt, hvad der tilhører mig her. Det er alt sammen stillet frem i mit værelse."

Hun gik hen til døren, som hun åbnede og lukkede efter sig, som om det var den simpleste ting af verden.

40

Men det kunne ikke være muligt, det måtte være en drøm! Det var min hustru, min kærlighed, mit navn, min ære, der således gik fra mig! Hun fandt det ganske i sin orden at forlade vort hus, sit barn og mig for aldrig mere at se os igen! Hun lukkede en dør efter sig, og så var det forbi for bestandig med eder, pligter, familie, fortid, fremtid og kærlighed! Alt, hvad vi havde sagt til hinanden, eksisterede ikke mere. Hun tog sig selv tilbage. Hun var fri. Man ville kunne møde hende på gaden, beundre hende, følge efter hende, elske hende!

"Hvor går hun hen?" udbrød jeg, da hun var forsvundet.

"Hør nu," sagde Constantin, idet han så stift på mig, "der foreligger endnu ikke nogen offentlig skandale. Hvis du ikke tror, at du har kraft nok til at leve uden denne kvinde, så sig det, så kalder jeg hende tilbage, og hvad der er sket forbliver en hemmelighed imellem os tre. Du bliver ikke den første mand, der har sat sin kærlighed over sin værdighed. Men så heller ingen bebrejdelser, ingen hævn, ingen sorg! Og derfor er det nødvendigt, at du får at vide, hvad du har at holde dig til. Din kone har haft fem elskere, som jeg ved besked om, og måske har hun haft flere."

"Hvad er det, du siger?"

"Jeg siger, at hun er den mest lastefulde kvinde, jeg nogen sinde har truffet; jeg, som dog nærer den stolteste foragt for kvinderne, navnlig siden jeg har lært hende at kende, har aldrig anet, at der fandtes nogen kvinde som hun."

Jeg støttede mit hoved i hænderne for at holde fast på min forstand.

"Fem elskere!" gentog jeg; "fem elskere! Hvad er det, du siger! Hvad hedder de mennesker?"

"Du vil da vel ikke slås med dem alle fem? Det ville du jo blot gøre dig latterlig ved. Al verden vidste besked om din kone; du var den eneste, som ingenting anede. Jeg har vel en snes gange været på nippet til at åbne dine øjne, men man siger ikke den slags sandheder, undtagen når begivenhederne tvinger én til det. I dette selv samme værelse har jeg talt til din kone, som man kun taler til det uværdigste kvindfolk. Jeg har truet hende med beviserne i hænde. Mit venskab for dig bød mig gøre det. Ved du, hvad hun med uhørt kynisme svarede mig? 'Om han så så det, ville han ikke tro det'. – 'Men hvorfor er De ham utro?' sagde jeg så; 'han er jo ung, han er smuk, han er berømt, han gør Dem rig og lykkelig'. – 'Har jeg været ham utro med Dem?' spurgte hun. 'Nej.' – 'Nå, lad mig så leve, som jeg vil, eller angiv mig, hvis De foretrækker det. De gør mig måske en tjeneste ved det'."

"Hvornår er alt dette begyndt?"

"Da Sergej kom hertil. Han var den første, og han har overlevet alle de andre, for Sergej er ikke længere en forelskelse, et lune, ikke engang ryggesløshed, men en god forretning."

"Bliv ved. Lad mig høre det hele."

"Ja, jeg skal sige dig det hele, som jeg ville ønske, at man sagde mig det hele, hvis jeg befandt mig i en lignende kvalfuld stilling, for når alt kommer til alt, er vi dog mænd, mænd af ære, og vor ære, vort værd og vort liv skal dog ikke til evige tider være givet til pris for sådanne uværdige kvinders luner, hvad

enten de nu er vore elskerinder eller vore hustruer. En brav mand bør kunne sige frit, uden tårer og uden skam: 'Jeg har jaget min kone bort, fordi hun var en skamløs kvinde, og jeg må finde mig i, at hun besudler mit navn, fordi loven er hensynsløs, uretfærdig og dum nok til at tillade hende det. Lad en vildmand komme fra det indre Afrika, en tuareg for eksempel, og sig til ham: Det er os, der sidder inde med civilisationen her i verden; vi bekender os til en religion, som Guds søn selv har åbenbaret os, vi har fuldbyrdet revolutioner i retfærdighedens, moralens og frihedens navn, vi har givet legemet vinger ved hjælp af dampen, ordet ved hjælp af elektromagnetismen, vi har gjort tid og afstand betydningsløse, vi har hugget hovedet af den bedste af alle konger, den dydigste af alle mænd, og af hans kone og søster med, fordi fremskridtet ikke var hurtigt nok. Det er meget smukt, ikke sandt? Nå, når man hos os har givet en kvinde sit navn, og denne kvinde så er en utro, giver sig hen til en anden eller sælger sig på torvet, bliver hun stadig ved at være ens hustru. Hverken hun eller han kan komme i besiddelse af deres respektive ret og ære. Hvis han ikke kan lægge oceanet mellem hende og sig, bliver de børn, hun får med en anden, hans børn, mens de børn, han får med en anden, ikke bliver hans børn. Han er dømt til fortvivlelse, til ensomhed, til goldhed, så længe den kvinde lever, hvis han ikke har været fiffig nok til at gribe hende på fersk gerning og optræde som en bøddel. – Hvad mon vildmanden vil sige til det? Han vil sige: Behold I jeres videnskab, jeres fremskridt, jeres skafot og jeres gud; jeg vender tilbage dertil, hvor manden ikke er kvindens legetøj. – Således er det, og vi kan ikke ændre det.

Kort og godt, grevinde Dobronowska har virkelig været gift med et adeligt og rigt fjols, som hun ruinerede i løbet af ganske kort tid, som hun derefter løb bort fra, og som døde som ren idiot på en anstalt for åndssvage. En russisk general afløste greven. En skønne dag gav han så Hendes Nåde en ordentlig dragt prygl, da han overraskede hende i sin kusks arme. Det er din svigermoder. Når kvinderne går ned ad bakke, kender de ingen grænser, og det ender med, at de æder det skarn, de vader i. Grevindens svigersøn, han, som hun altid omtaler som 'sin anden datters mand', er virkelig en meget brav mand, som gik hen og forelskede sig i den ældste datter og til trods for alt giftede sig med hende, men han har afbrudt al forbindelse med moderen. Han har givet hende en sum penge, som hun har sat over styr som alt, hvad hun har fået mellem hænderne. Han ville tage Iza til sig for at redde hende, skønt han vidste, at hun er datter af Minati, der var på færde alle vegne og, som du ved, har sat forskellige små fortryllende væsener i verden. Svogeren ville give Iza en medgift og søge at få hende gift i sin kreds, men det ville moderen ikke indlade sig på. Hun gjorde regning på pigebarnet for at få sine finanser bragt på fode. Da hun tog til St. Petersborg efter sit ophold her i Paris, var det i håb om at kunne sælge hende til storfyrsttronfølgeren, men han lod hende jage på porten. I Warszawa kæmpede de med fattigdommen, så godt de kunne, til de traf Sergej, et godtroende menneske ligesom du, som ville have ægtet Iza, hvis hans familie ikke havde anvendt de kraftige midler, der altid hjælper i Rusland. Leve enevoldsregeringen under sådanne omstændigheder! Var Iza sin moders medskyldige? Jeg tror det, men jeg ved det ikke. Hvad er der foregået imellem de to unge mennesker? Det skal

jeg ikke kunne sige. Du må vide det, hvor uskyldig du end var, med mindre de også har forstået at stikke dig blår i øjnene i den henseende som i alle andre. Den skikkelige lille fyr skaffede alle de penge, han kunne opdrive; han solgte sine heste, sine vogne, sine smykker, sine møbler for at skaffe flere, han skrev med sit blod; han lovede, han svor, at han ville komme tilbage; jeg ved ikke, hvad de har gjort ved ham, men han kom ikke, og han holdt op at sende penge. Resten kender du.

Du skrev; du var forelsket. Har der rørt sig noget godt i pigebarnets hjerte? Besluttede hun, led og ked af alle disse planer, som ingenting førte til, en skønne dag at gifte sig og blive en brav hustru som hendes søster, langt borte fra moderen? Det er muligt – du ser, at jeg fremstiller sagen i det bedste lys. Altså, hun var ærlig og oprigtig, da hun påkaldte din bistand. Kvinder kan gøre, hvad det skal være, endog hvad der er godt, og hvis du i stedet for at elske hende med blind tillid havde elsket hende, som man bør elske en så ung, så smuk og så slet opdraget pige, og aldrig var veget en fodsbred fra hende, ville det måske være lykkedes dig at få bugt med de slette instinkter, eftersom du havde alt, hvad der behøvedes for at tilfredsstille hende. Det er imidlertid tvivlsomt; hun havde sin slægts tradition i sig. Med hende alene havde du måske klaret sagen; men hun og hendes moder, det var for meget for en brav mand.

Sergej blev myndig, rådig over sin formue og sine handlinger, kom tilbage til Warszawa, forhørte sig om sin forhenværende forlovede, fik at vide, at hun var blevet gift, bebrejdede grevinden, at hun ikke havde haft tålmodighed nok til at vente på ham, og erklærede, at han endnu stadig elskede

hendes datter. Grevinden så, hvad hun var gået glip af, og satte sig for at råde bod på, hvad der var sket, og at opnå ved et ægteskabsbrud, hvad hun ikke længere kunne opnå ved et ægteskab. Hun var ikke den kvinde, der med så herlige udsigter for øje kunne nøjes med, hvad du sendte hende. Det var i den tid, at hun skrev en mængde breve til Iza på polsk, som du jo for resten heller ikke ville have forstået noget af. Således knyttedes lige for dine øjne det rænkespind, som du har opdaget i formiddag, som din stakkels moder var på det rene med alle i dets enkeltheder, som hun mangfoldige gange har talt med mig om, og som tog livet af hende. Grevinden slog sig ned her i Paris, i hendes hus havde hendes datter sine første stævnemøder med Sergej, indtil han, skamfuld over et så lumpent maskepi lejede lejligheden i Rue du Marché-d'Aguesseau, som han udstyrede på det prægtigste. Godserne, grevinden havde fået tilbage – Sergejs penge; diamanterne og smaragderne fra søsteren – gaver fra Sergej; det anonyme brev, som du en dag fortalte mig om, og som rådede dig til at følge efter Iza – et påfund af grevinden, som efter at have anstillet den prøve var ganske sikker på din tillidsfuldhed og blindhed. At bruge en grav til at gøre dig tryg! Det var virkelig en god idé!

Hvordan jeg har fået rede på disse sidste enkeltheder? Gennem Sergej, som jeg nylig har set mit snit til at fravriste dem. Hvad de andre angår, har jeg dem fra min svoger, som selv har dem fra det russiske gesandtskab.

Nu forstår du min faders og min søsters kulde over for din kone. Hvad der er sket, er for en stor del din egen skyld, min stakkels uskyldige ven. Afholdenhed og kyskhed har deres gode sider, men det havde været bedre både for din ro og for dit

arbejde, om du som jeg havde turet lidt om på berygtede steder; de er kærlighedens amfiteatre. Du ville dér have høstet erfaringer *in anima vili*, og du ville have været på din post over for gyldne lokker, safirblå øjne, marmorbryster og alle den slags legemlige fuldkommenheder hos kvinden. Du ville have lært, at når man vil begå den dårskab at gifte sig, bør man ikke begå den yderligere dårskab at gifte sig med en ualmindelig smuk kvinde.

Den slags kvinder er ikke skabt for det ægteskabelige livs glæder. Dem skal man besynge, male, modellere og elske, men aldrig gifte sig med. Værdighed, ærbarhed, samvittighed, sans for det gode, familiefølelse, pligtfølelse, moderkærlighed, ja selv kærlighed er lukkede bøger for dem. Alt det falder kun i almindelige kvinders lod. Hver får sit. Disse damer er kun født med nydelse som formål og kender ikke andre love end deres luner; de er her i verden for at inspirere, ikke for at føle, og de indlader sig ikke på noget, der kan gøre skår i deres skønhed. De benytter ægteskabet som et springbræt; fra det springer de gladelig over i kærlighedshistorierne. De bryder sig ikke stort om manden, blot han er i en stilling, der kan tjene som baggrund for deres skønhed; elskeren bryder de sig endnu mindre om. Som oftest bekymrer de sig hverken om tilbederens rang, begavelse eller alder. At glimre og herske, det er deres kald. De ligner de fyrster, der glæder sig over ethvert bifaldsråb, hvem det så end kommer fra. Jo mere virakduft, der når op til dem, des sødere synes de, den er. Havde de kun en lakaj eller en murer ved hånden, var det en uafviselig nødvendighed for dem, at denne lakaj eller murer måtte tilbede dem. Der kunne

anføres mere end ét eksempel på damer af den slags, der er gået så langt ned.

Myten om Diana og hyrden, som hun foretrak for guderne, betyder slet ikke andet. Heri må grunden søges til de fleste fejrede skønheders forargelige kærlighedshistorier, som efterverdenen med urette forbavses over. Den slags anomalier er ganske logiske. Skønheden finder sig som enhver anden kongeværdighed kun i at have undersåtter. Nå, for en ualmindelig smuk kvinde er en ualmindelig smuk mand hverken beundrer eller elsker, han er hendes ligemand, det vil sige hendes fjende. Giver hun sig hen til ham, tilstår hun ikke nogen gunst, hun siger blot lige for lige. Den berømte mand er heller ikke efter deres hoved, for de kommer kun til ære og herlighed i hans følge en gang i fremtiden; derfor foretrækker de en tosse, der er som himmelfalden af henrykkelse over dem, og som de helt har krammet på. De vil ikke dele den beundring, de vækker, med nogen, lige så lidt som de deler den sanselige attrå, de indgyder.

Hvor begiver denne beundringsværdige skabning sig hen, klædt i fløjl og silke, i sin atlaskforede vogn? Alle, fra millionæren til tiggeren, vender sig om for at se hende køre forbi. Vognen holder uden for en kirke, som hun med majestætisk mine går ind i på det tidspunkt, da de andægtige forlader den, hun går igennem et af sideskibene og forsvinder under hvælvingerne. Da hun er nået op i koret, dypper hun fingrene i vievand, slår kors for sig, ser sig forsigtigt tilbage, smutter ud af en lille dør, der lydløst åbnes og lukker sig for hende, og stiger ned ad en lille trappe, ved foden af hvilken en blind mumler sin bøn. Hun går forbi denne tigger uden at

værdige ham et blik, forvisser sig om, at ingen af de forbigående kender hende, og springer ind i en droske, som har holdt der i nogle minutter. Denne kvinde bor i et palads, hun har en anset, måske endda berømt mand. Alverden kæler for hende og ofrer virak til hende, så hun knap nok har en times tid for sig selv en gang imellem. Den time tilbringer hun så på et smudsigt hotelværelse, hvor en ubetydelig, grim og måske gammel mand venter på hende, men ham tilbeder hun, for ham blænder hun, han kaster sig i støvet for hende, og hans forgudelse af hende grænser til vanvid. For sine nærmeste er hun kun smuk, den smukkeste kvinde i verden, om så skal være, men for denne mand er hun en gudinde, og det er det, hun vil være.

I en søgt, studeret stilling, der ret får hendes skønhed til at tage sig ud, giver hun sig utilsløret hen til denne henrykte dødelige og iagttager nysgerrigt, hvorledes han elsker hende, idet hun sammenligner de udtryk, hans elskov giver sig, med andres, for hun er raffineret, og hendes sjæl og sanser trænger til sære refleksioner, ligheder og modsætninger. Om aftenen vil hun give den samme forestilling over for sin mand, i morgen over for en anden elsker. En skønne dag vil hun så, uden at sige dem hvorfor, blot fordi det ikke morer hende længere, ikke se disse mennesker for sine øjne mere, og lider de ved det, dør de af det, nå, så meget bedre, så får hun at se, hvorledes man lider, efter at have set, hvorledes man elsker. Således er disse blege, stumme indiske guddomme, som kræver blodige ofre, og som, mens deres troende tilbedere kaster stumper af deres bævrende kød for deres fødder, roligt stirrer ud i horisonten med deres ædelstensøjne.

Således er den kvinde, du har giftet dig med, min stakkels ven. I din troskyldighed har du udviklet hendes sanselighed; du har ubesindigt åbenbaret hendes skønheds mysterier for profane blikke, som aldrig burde have haft dem at se; du har gjort hende udødelig og mistet hende lidt før tiden. Din beundring har ikke været hende nok. Efter at have vandret fra hånd til hånd i marmor og bronze har hun ikke kunnet dy sig for at åbenbare sig for troende og vantro. Som en Galathea, der er til fals, er hun blevet levende for den første den bedste, og da ofre af blomster, kærlighed, tårer og blod ikke var hende nok, har hun krævet diamanter og guld. Alverden vidste besked om det levned, hun førte. De, som ikke gjorde dig til medskyldig i det, gjorde dig ansvarlig for det. Man har ikke villet tro, at en så udmærket mand som du kunne lade dig således føre bag lyset uden at ane det eller uden at have din fordel deraf. Når man lærer din sorg at kende, vil man sige, at du spiller din rolle godt. Nå, dit fremtidige liv vil godtgøre, at du kun har været ulykkelig.

Hvad navnene på disse mennesker angår, hvad skulle det så tjene til at sige dig dem? De skyldte dig ingenting, og de foragter din kone lige så meget, som du selv foragter hende. Du er et offer for en kendsgerning; individerne bryder man sig ikke om. Rammer det ikke den ene, så rammer det den anden, og ved du, hvorfor hun nys gik så roligt fra dig? Fordi hun straks har indset, hvilken fordel hun kunne drage af situationen. Hun har uden tvivl vist dig den høflighed at gøre en smule forsøg på at retfærdiggøre sig. Den første instinktsmæssige tilskyndelse hos en brødefuld kvinde er at nægte sin brøde, men allerede nu ville hun ikke længere vide af din tilgivelse at sige. Det er for

Sergejs skyld, du jager hende bort, det er Sergej, hun vil tage sin tilflugt til, og Sergej er mange gange millionær. Er du med? Det er vanære, det er prostitution, men det er luksus, og det velvære, du bød hende, og som du gjorde dit bedste for at gøre så rigt som muligt, var ikke en ramme, der var hendes skønhed værdig. Hun drømmer i dette øjeblik om at opnå en Aspasias, en Marion Delormes, en Ninons ry, men på det punkt skal straffen ramme hende.

I stedet for at overbringe Sergej en udfordring fra dig og sætte dit og hans liv på spil har jeg fortalt ham, hvad der netop er foregået, og jeg har oplyst ham, som jeg har oplyst dig, om, hvad hun er for et menneske. Jeg har givet ham mit ord på, at derved skulle sagen komme til at bero, hvis han ville sværge mig til, at han aldrig mere ville se Iza og aldrig yde hende nogen hjælp, idet jeg, hvad der var en let sag, gjorde ham indlysende, hvor latterligt det ville være af ham at sætte sit liv på spil for sådan en skabnings skyld, og hvilke samvittighedsnag det ville volde ham, om ulykken ville, at han kom til at dræbe dig. Han var svoret mig det til. Han vil holde sit ord. Han er en mand af ære. Den menneskelige ære har sine nuancer. Man kan bestjæle en mand, som man ikke kender eller som man kender, for hans hustru, drive denne mand til fortvivlelse, skønt man ikke på nogen måde ville kunne forvanske så meget som en sou eller bryde sit ord. Sådan er menneskeheden nu en gang; det er ikke mig, der har skabt den. Din elskelige lille kone vil så være nødt til at slå sig sammen med sin moder, som Sergej også unddrager al hjælp, og når de har solgt de diamanter, han har givet dem, hvilket snart vil være besørget, vil de synke ned i

fattigdom, hvilket for en kurtisane betyder skam, fortvivlelse og straf. Amen!"

"Og jeg?"

"Du overgiver din søn til min søster; hun vil opdrage ham sammen med sine egne børn, til han bliver gammel nok til at kunne trøste dig. Selv rejser du til Firenze eller Rom og dyrker den store kunst, som sig hør og bør for en stor kunstner, når han har en stor sorg. Jeg følger med dig, for at du ikke i en eller anden afkrog skal skyde dig en kugle for panden, og skulle du komme til at trænge til en kvinde, skal du gøre som jeg, betale hende, hvad hun er værd, hvilket ikke vil kunne ruinere dig. Og når du så en gang er blevet helbredet – og det bliver du –, kommer du tilbage og lever sammen med de mennesker, der virkelig holder af dig. Skal det være en aftale?"

"Som du vil."

"Du kan ligge hjemme hos mig i nat. Det bliver en drøj nat, men jeg er hos dig. I morgen rejser vi så. Intet kan være skønnere end Rom, Firenze og Venedig i september. Og lad os nu prøve på at lade være med at tænke på alt det. Lad os pakke vore kufferter."

41

Vi har alle sammen kraft nok til at bære en andens ulykke, har en moralist en gang sagt. Denne kraft og måske også den lønlige fornøjelse, man føler ved at trøste, var grunden til den oprømthed og det gode humør, hvormed Constantin så udførligt og satirisk skildrede Iza for mig i hendes sande skikkelse. Det var sandt hvert eneste ord, men det var en sandhed, der brændte i mit åbne sår som et gloende jern. Denne brænding var åbenbart det bedste middel i det tilfælde, jeg befandt mig i, og jeg ville uden tvivl også have anvendt det, om jeg havde været i min gamle kammerats sted, men De kan tænke Dem, at det gjorde frygtelig ondt. Jeg skreg ikke, men det var kun ved at anspænde al min vilje, og idet jeg stivede mig af med et lønligt håb om, at denne kraftanstrengelse ville sprænge det hemmelighedsfulde organ, den beroede på, og at jeg ville falde om som ramt af lynet. Man aner ikke, hvad den menneskelige hjerne kan udholde.

Det var ved afslutningen af vor ægteskabskontrakt blevet fastsat, at vi skulle have særeje. Min forsigtige sagfører havde holdt på denne bestemmelse. Den ville endog, sagde han, medføre den fordel for min hustru, at den sikrede hende fri rådighed over den uhyre formue, der jo kunne tilfalde hende, hvad øjeblik det skulle være, og jeg kunne jo for resten, om jeg ville, gøre Iza til min universalarving. Han ville i virkeligheden ikke have, at jeg som følge af fælleseje nogen sinde skulle blive prisgivet til denne udenlandske pige, som intet blivende sted eller tilhold havde, og som ikke indgød ham, den praktiske

mand, synderlig tillid. Jeg havde altså intet at opgøre med Iza, da hun intet havde medbragt. Jeg solgte alle møblerne i hendes værelse, da jeg ikke ville have, at hun skulle tage dem med ud i det ny liv, hun nu skulle til at føre. Pengene, der kom ind for dem, gav jeg Constantin med pålæg om at lade hende få dem sammen med de ting, hun ville lade afhente. Hver af disse ting var en erindring og en smerte for mig. Midt imellem ruinerne stod "*Pigen, som drikker*" smilende med evighedens ro og ligegyldighed. Jeg betalte og afskedigede tjenestefolkene, der alle sammen fra ammen til kammerpigen havde hjulpet min kone med at bedrage mig – lavhed i tankegang og en lav stilling er jo som oftest på en skæbnesvanger måde uopløseligt knyttede til hinanden. Jeg hentydede ikke til deres medskyld. Jeg gav som påskud for deres afskedigelse, at jeg var blevet nødt til straks at rejse, og jeg gav dem endog små foræringer. Hvad må man ikke tænke på, hvad må man ikke tvinge sig til for blot fem minutter længere at bevare sin ære og værdighed. Jeg sendte barnet med dets yndlingslegetøj og andre småting hen til fru de Niederfeld, og den store ensomhed bredte sig atter omkring mig; dagen hældede, mørket trængte lidt efter lidt inden for væggene i disse værelser, hvor jeg for nogle timer siden havde været så lykkelig.

Constantin var med cigaren i munden optaget af at ordne mine papirer, ganske som om han var hjemme, idet han fra tid til anden spurgte: "Skal vi brænde dette?" eller "Skal vi gemme dette?" og puttede nøglerne i lommen efterhånden, som han blev færdig med at gennemse møblerne.

Pludselig ringede det. Iza kom tilbage! Hun havde noget at sige mig! Jeg gik ud og lukkede op. Det var nogle folk, der kom

for at hente nogle sager til en dame, der ventede på dem i et hus i Avenue Marbeuf. Jeg gav dem, hvad de forlangte, og så på, at de bar kufferterne ud, som man ser på, at en god vens lig bliver ført bort.

Da mændene var gået for sidste gang, og klokken slog otte, sagde Constantin:

"Lad os nu komme af sted. Her har vi ikke mere at gøre. Jeg skal sende bud efter dine kufferter."

Jeg fulgte efter ham uden at svare. Jeg måtte holde mig ved rækværket, mens jeg gik ned ad trappen; det svimlede for mig. Mine ben var stive og kolde; jeg kunne ikke se, hvor jeg skulle sætte mine fødder.

Vi gik ind i en restauration. Constantin bestemte, hvad jeg skulle spise, og nødte mig til at spise meget for at sløve mine tanker og min hukommelse, men drikke ville jeg ikke. Jeg mindedes, hvad jeg var i stand til, når jeg havde drukket. Desuden yder rusen ingen virkelig trøst, den skyder kun sorgen til side en stund for at lade den komme så meget stærkere og bitrere tilbage.

Da vi havde spist, lagde Constantin vejen om ad boulevarderne med mig. Jeg så på folk, der gik og kom omkring mig, som om der ikke længere var noget fællesskab mellem mig og andre mennesker. Jeg syntes, at jeg færdedes i et skyggeland og selv var en skygge. Af og til bankede min moders navn på mit hjerte. Jeg vinkede så at sige ad det, at det ikke måtte komme ind endnu. Det ville hjælpe mig til at græde, men jeg ville ikke græde i alle menneskers påsyn. Jeg måtte vise mig som en mand.

Constantin overlod mig sin seng og nøjedes selv med sofaen i sin dagligstue. Han begyndte at gøre anstalter til afrejsen. Jeg lagde mig selvfølgelig ikke, jeg gik op og ned ad gulvet, fra det ene værelse til det andet. Den stakkels fyr så godt, at jeg ikke ville lægge mig foreløbig.

"Skal vi gå hen til fader?" sagde han.

"Nej, ikke i aften. I morgen."

Han satte sig til at skrive.

Larmen fra gaden døde lidt efter lidt hen, til sidst hørtes kun urets dikken, der lod tiden falde dråbe efter dråbe. Jeg hørte det tælle minutterne i mit liv, som jeg ikke længere vidste, hvad jeg skulle gøre med. Jeg kan ikke sige, at jeg led. Materien og vanen arbejdede på at få bugt med sjælen. Min hjerne, som hver aften på den tid hvilede sig ud efter dagens anstrengelser, syntes at sige til mig: "Lad os blot først komme til kræfter. I morgen skal vi nok finde på råd."

Jeg lagde mig på en sofa, tændte en cigar og tvang mig til ufravendt at se på ét og samme punkt på væggen. Der lagde sig som et slør over mine øjne, mine tanker gik i stå, jeg faldt hen i en døs, som ikke var søvn, men ufølsomhed.

Jeg lå således til klokken fem om morgenen. Jeg slog tillidsfuldt øjnene op, som om jeg vågnede af min sædvanlige søvn; jeg prøvede endda på at falde i søvn igen. Pludselig så jeg virkeligheden dukke op i en krog af værelset. Den voksede, kom hen til mig og satte sig ved mit hovedgærde, fuldt og fast bestemt på ikke mere at forlade mig. Mit hjerte gav et sæt i livet på mig. Jeg kom i tanker om, hvad der var sket. Jeg var i ét nu på benene uden at vide, hvorledes det var gået til.

Straks begyndte gårsdagens frygtelige begivenheder under øredøvende larm at danse rundt om mig som vildmænd omkring en fange, der skal dø. Jeg kaldte de forestillinger, Constantin havde gjort mig, og de beslutninger, han havde opmuntret mig til, til hjælp, men det forslog ikke over for de rasende vildmænd, hvis skrig blev mere og mere truende.

"Hvad for noget!" hylede de mig i ørene, "hvad for noget! Der er en mand, som har ranet din ære, din lykke og din fremtid, og den mand lader du i fred og nøjes med hans ord, som han måske ikke engang holder! Den straf, der bliver lagt på din kone, er en fejhed, skønt det er et af de braveste mennesker i verden, der har fundet på den og rådet dig til at tugte hende på den måde. Det skal du lade dig nøje med! Ville Constantin, officer, som han er, have båret sig lige sådan ad under lignende omstændigheder? Behandler han dig ikke lovlig meget som et barn, og nøjes han ikke nu, da det gælder din ære, med et middel, som ville oprøre ham, hvis det var hans egen, det drejede sig om? Hvis du for eksempel havde forført hans søster, ville han så ikke have dræbt dig? Frem for alt blod! Hvad må Sergej tænke om dig? Han slipper for billigt fra den historie. Er du bange?"

Å, jeg var ikke rigtig klog i går!

Og uden at bryde mig om, at det var så tidligt på dagen, løb jeg hen i Rue de Penthièvre, hvor jeg snart fandt huset, den elegante og ødsle russer boede i.

Klokken slog otte, da jeg trådte over Sergejs tærskel. Kammertjeneren ville ikke vække sin herre, men jeg fastholdt mit forlangende, idet jeg forsikrede, at det drejede sig om familieanliggender, sager af stor vigtighed, jeg kom lige fra

udlandet. Tjeneren førte mig ind i et kabinet, der var betrukket med blåt atlask og fuldt af blomster som en dames boudoir.

Det første, mit blik faldt på, var den buste, jeg havde gjort af Iza i brændt ler, da hun var fjorten år, og som hun havde sagt, hendes søster havde. Den stod imellem de to vinduer. Jeg tog en ildbuk i kaminen og slog den i stumper og stykker efter først at have mishandlet ansigtet på alle måder.

Sergej trådte ind og blev vidne til dette mærkværdige syn. Han kendte mig uden tvivl; han forstod det hele og blev stående i døren. Måske var han bange for, at jeg skulle myrde ham med et slag med ildbukken, som jeg endnu holdt i hånden, men som jeg heldigvis satte hen, hvor jeg havde taget den.

Sergej var en høj ung mand med et frejdigt og åbent ansigt, hverken smuk eller grim, fornem i hele sit væsen.

Jeg sagde med hul stemme, hvem jeg var.

"De er altså ikke længere tilfreds med, hvad Deres ven og jeg blev enige om?" sagde han i en tone, der røbede, at han snart var ved at tabe tålmodigheden.

"Nej, jeg er kommet på andre tanker."

"Det er ingen grund til at slå en ting i stykker, som ikke tilhører Dem."

"Er det den buste, De mener?"

"Den tilhører mig, jeg har givet for den, hvad den er værd, og her er jeg hjemme. Sig, hvad hensigten med Deres besøg er, og gå så."

"Jeg vil dræbe Dem."

"Det skulle De have sagt straks, det ville have været meget simplere. Er De lige så opsat på det som jeg, kan De indfinde Dem med Deres sekundanter klokken elleve i St. Germain-

skoven ved gitteret foran terrassen. De kan selv bestemme våbnene."

Han ringede. Kammertjeneren kom, mens jeg tog min hat.

"Saml skårene af den buste op og kast dem bort," sagde Sergej.

Derpå bukkede han for mig og gik ind i sit værelse.

42

Jeg havde bragt mig selv i en falsk og latterlig stilling, men jeg havde i alt fald givet de tusind lidenskaber, der havde raset i mig siden gårsdagen, en naturlig næring. Jeg vidste nu, hvorledes jeg skulle anvende denne første dag, som det ikke ville have været mig muligt at få ende på, hvis dette ikke var sket.

Constantin var oppe og søgte efter mig. Jeg meddelte ham, hvad der var sket.

"Det er tåbeligt," sagde han, "men jeg ville have båret mig lige sådan ad. Gå hen og tryk min faders hånd og kys din søn, mens jeg går ud og henter en af mine kammerater."

Til den aftalte tid var vi på pletten. Jeg havde valgt kårder. Jeg fægtede ikke videre godt, Sergej førte kården bedre end jeg og skånede mig. Da jeg mærkede det, steg blodet mig til hovedet, og idet jeg holdt kården i højre hånd som en lanse, løb jeg på lykke og fromme ind på livet af min modstander, der ikke kunne parere dette stød, som det var umuligt at forudse. Han faldt. Jeg havde gennemboret ham i højre side.

"Det stød var just ikke efter kunstens regler," sagde han med fast stemme, "men det gør lige meget. Hvis jeg dør, skal De vide, at det har gjort mig meget ondt, at jeg har voldt Dem sorg. Skulle jeg komme mig, giver jeg Dem igen mit ord på, at jeg aldrig mere vil træde i noget som helst forhold til den person, for hvis skyld vor duel har fundet sted. Det er hun for øvrigt allerede underrettet om."

Derpå besvimede han. Han blev ført til Château de Val, hvis ejer han kendte, og vi vendte tilbage til Paris.

"Ja, nu er det besørget," sagde Constantin. "Har det lindret dig lidt?"

"Ja."

"Nå, det glæder mig. Lad os nu håbe, at den anden kommer over det. Han er en brav mand. Du er offeret, han er blevet narret. Du har intet at bebrejde dig, og det hele bliver fremdeles, som jeg havde fået det ordnet. Det er hovedsagen. Jeg gad nok have set Izas ansigt, da han meddelte hende sin beslutning. Hun burde oprigtig talt have ladet sig nøje med en mand som dig og en elsker som ham. Mere kunne hun ikke forlange."

Da jeg kom hjem til Constantin, ventede der et bud på mig med følgende brev:

> "Som sagerne står, er der ingen grund til, at vi skjuler noget for hinanden. Du skal ingen ulejlighed gøre dig med at sørge for Felix' opdragelse. Han er ikke dit barn. Giv mig bemyndigelse til at tage ham bort fra, hvor han er, så skal du aldrig mere høre noget hverken til ham eller hans moder.
>
> *Izabelle Clémenceau,*
> født Dobronowska."

Jeg rakte Constantin brevet.

"Hun lyver," sagde han, "det ved du lige så godt som jeg. Hun er blevet skuffet i sine forventninger, og nu vil hun hævne sig på dig. Hun er fuldendt. Dette 'født Dobronowska' er et

mestertræk. Hele personen er i de to ord. Der er ikke andet for end at tage sagen gemytligt."

Derpå vendte han sig til buddet, gav ham et femfrancstykke og sagde: "Sig til den dame, at det er godt. Vi beholder barnet og rejser bort; og så kan De også sige, at De har fået Deres betaling. Og du kan være ganske rolig," tilføjede han, idet han vendte sig til mig, "Felix skal ikke komme bort fra min søster og din kone ikke slippe ind til ham. Lad os så gå."

Det ord, Constantin havde brugt, traf virkelig sømmet på hovedet. Den lidenskabelige sindsbevægelse og den vrede, jeg havde været opfyldt af, kampen og det blod, jeg havde udgydt, havde lindret mig. Jeg ville have følt den samme lindring ved at se mit eget blod flyde. Jeg følte trang til at handle som en mand, til at skaffe alt det luft, der gærede i mig. Havde jeg ikke udfordret Sergej, havde jeg ved den første den bedste lejlighed udfordret en anden, Gud ved hvem. Naturen er i den slags sager langt forstandigere end alt ræsonnement og al filosofi. Den fordrer, at vi blindt skal styrte os over vor fjende; vi dræber, eller vi bliver dræbt, men hvad der så end sker, lindring får vi.

Omsider var jeg tilfreds med mig selv. Jeg kunne nu mere frit nærme mig Ritz, hans datter og hans svigersøn, hvilket jeg ikke havde turdet den foregående dag. Jeg havde værnet om min ære, som sig hør og bør. Man kunne ikke skylde mig for svaghed. Man kunne beklage mig, men man kunne ikke mistænke mig. Jeg kunne være meget ulykkelig, latterlig var jeg ikke længere. Hvad Sergej angik, var jeg ikke vred på ham, og den måde, han var optrådt på under duellen, nødte mig til at

agte ham. Jeg behøver ikke at forklare Dem alle disse følelser. De er mand, De forstår dem. Kort sagt, jeg havde en fornemmelse, som om Iza voldsomt og for bestandig var blevet revet ud af mit liv. Jeg syntes endog, at jeg burde blive i Paris, at den påtænkte rejse ingen nytte var til, at jeg uden mén kunne møde denne kvinde, og at jeg ikke engang ville tænke på hende.

Det var gået mig som så mange andre og større folk end mig. Jeg var ikke blevet forstået af den kvinde, jeg elskede. Var jeg den første, der kom således af sted?

Jeg havde endnu helbredet, arbejdet, æren, en god samvittighed, brave menneskers agtelse og venskab, alle de ting, af hvilke en eneste syntes at være nok til et helt livs lykke. Det står Gud være lovet ikke i en kvindes magt ved sin synd at få verden omkring hende til at ramle sammen. Solen, foråret, blomsterne, kunsten, ungdommen, skønheden, ja selv kærligheden var til endnu. Havde denne kvinde ikke været, var jeg jo blevet nødt til at undvære hende. Mit talent havde måske trængt til et voldsomt stød for at blive til geni. Hvad ville Michelangelo have gjort i mit sted? Han ville have trukket på skuldrene og frembragt et mesterværk. Og man behøver ikke at gå så højt op. Hvad gør ganske almindelige mennesker i sådanne tilfælde? De arbejder og glemmer.

"Hvorfor skulle jeg forstyrre Constantin og rive ham ud af hans vaner?" sagde jeg til hr. Ritz. "Jeg forsikrer Dem, at jeg føler mig stærk. Der er endda fart i mig. Jeg er vågnet af en drøm, det er det hele. Jeg har været forelsket i en smuk pige, det måtte jo komme før eller senere; jeg har besiddet hende, og hun er død på en sådan måde, at jeg ikke sørger over hende. Er det en ulykke? Jeg vil tage mit fordums liv op igen, som om intet var

hændet; jeg vil leve lidt mere sammen med Dem. Hører jeg ikke længere med til Deres familie? Deres datter vil opdrage mit barn sammen med sine egne. Jeg vil endog kunne få mere udrettet, eftersom jeg nu mere er min egen herre."

Den fortræffelige mand hørte opmærksomt på mig. Han betragtede mig med ømhed som en erfaren læge, en syg vil overbevise om, at nu er han rask, og som lader, som om han tror det, for at berolige ham, til der kommer en ny krise.

"De har ret," sagde han, "men jeg synes alligevel, det er nødvendigt, at De rejser bort. Efter ethvert fald må man gå en stund, om ikke for andet, så for at forvisse sig om, at man har hele lemmer. Rejs derfor alligevel til Rom. De har jo aldrig været der, og De vil i alle henseender have nytte af den rejse. Var jeg ikke gammel og træt, ville jeg tage med Dem, men De vil have meget mere fornøjelse af min søns ungdom og munterhed, og desuden behøver jeg ikke at rejse til Rom for at overbevise mig om, at jeg ikke duer til noget mere."

43

Vi rejste igennem Schweiz, Lombardiet og Toscana og besøgte Milano, Venedig, Ferrara, Bologna, Pisa og Firenze.

Constantin var henrykt over mig. Han havde aldrig haft så meget udbytte af at rejse. Jeg satte ham ind i de forskellige tidsaldre, stilarter og kunstskoler, og han undrede sig stadig over, hvor klar og undertiden munter jeg var. Jeg indviede ham i min ejendommelige natur, lærte ham at kende, hvilket menneske jeg var inderst inde; jeg analyserede mine følelser, jeg studerede psykologi på mig selv. Man tror, man kender sig selv så godt. Han forlangte ikke bedre, eftersom han under lignende omstændigheder ville have båret sig ad som jeg, dog uden som jeg at gøre sig den ulejlighed at studere sig selv.

Når vi kom til at tale om Iza, hvilket sjældent skete, omtalte jeg hende som en fremmed. Det gik endda så vidt, at jeg næsten i almindelig dagligdags samtaletone – og jeg spillede virkelig ikke komedie – bad ham om at fortælle mig min kones forskellige kærlighedshistorier og sige mig navnene på hendes elskere. Han fortalte mig alt uden forbehold, så sikker var han på, at jeg var kommet over det. Han kunne ikke indestå for den kronologiske orden, men kendsgerningerne svarede han for. En del af dem havde han fra selve elskerne, som ikke havde anset sig for forpligtede til tavshed over for en kvinde som hende. Der er i virkeligheden ingen grund til at respektere kvinderne mere, end de respekterer sig selv.

Rousseau har sagt: "Hos indskrænkede væsener forvandler indbildningskraften lidenskaberne til laster." Således var

kærligheden for Iza efter kort tids forløb blevet forvandlet til nysgerrighed og usædelighed. Efter at det første skridt var gjort under påvirkning af moderen, var hun ikke standset. For kvinderne gives der kun to sfærer: det gode og det onde. Har de en gang opgivet det gode, giver de sig ikke halvt eller to tredjedele hen i det onde, de går uhjælpeligt helt op i det. Hvor mange synder de begår, har ikke længere noget at sige, det er kun det første skridt, det gælder, de andre følger efter med logisk og skæbnesvanger nødvendighed. Det, der falder vanskeligst, er at bryde med blufærdigheden; er dette brud først sket, går resten af sig selv. Hos Iza måtte udviklingen foregå så hurtigt som muligt, da lasten var et medfødt grundprincip i hendes legeme og sjæl. Af de fem mænd, hun havde tilhørt, havde kun en eneste, den yngste, bejlet til hendes gunst, de andre havde hun selv budt sig frem til, for det ville aldrig være faldet dem ind, at en tyveårig kvinde, der var gift med en otteogtyveårig mand, kunne have den ringeste lyst til dem.

Den yngste af disse udvalgte var i virkeligheden seksogfyrre, den ældste var tres. Hver af dem troede, netop på grund af sin alder, at han var den eneste, som nød disse sjældne gunstbevisninger, og alle sammen havde de været mere eller mindre betaget af hende. For øvrigt var der ikke én af dem, som ikke havde personligt værd, for uden adkomst blev man ikke optaget i dette levende galleri. Iza samlede kun på berømtheder. Det er en mærkelig fornøjelse, men det må indrømmes, at det er en fornøjelse for en kvinde, hvis fantasi er kommet på afveje, at kunne sige, når man taler til hende om en fremragende mand: "Jeg kender godt den store mand. Jeg har

set ham for mine fødder; da var han meget beskeden, meget ydmyg, måske endog forlegen." Og ikke nok med det. Hun morede sig undertiden med at samle dem og os andre ved samme bord hjemme hos mig. Det må have været en interessant forestilling, hun gav ved sådanne lejligheder. Og hvad mener De om mig, der tillidsfuld og stolt af min lykke førte forsædet i denne fortrolige kreds, mens Sergej, som hun ikke havde turdet indføre i mit hus, tilbad hende på afstand og forbandede denne alt for lykkelige ægtemand!

Her har De navnene på disse mænd. Kan det være til nogen nytte at stævne dem for retten under sagen, så gør det. Det er værst for dem af dem, der har en hustru eller en datter. Men jeg skal dog ikke være den eneste, som denne skabning har gjort fortræd.

Der var lord Affenbury, præsidenten i Underhuset, navnkundig for sin veltalenhed og sin puritanske strenghed; Gantelot, den lærde hellenist, den forlorne pukkelryg, som folk kalder ham, fordi hans ene skulder er højere end den anden. Husk vel på, at det drejer sig om min ære, om mit liv, om min sjæl, om det væsen, jeg har elsket højest her i verden, og for hvis skyld jeg har været kysk, modig, ærlig og berømt, og som har gjort mig til forbryder; følgelig opdigter jeg intet og morer mig ikke med at sige åndrigheder; jeg fortæller tingene, som de er. Så var der Hattermann, komponisten, Tardin, maleren, og endelig Deres kollega Jean Dax, kort sagt en prøvesamling af alle specialiteter. Hun ofrede til alle muserne og selv de strengeste af dem fik hun gjort omgængelige. Og hvilken tilbageholdenhed, hvilken ærbarhed, når hun færdedes ude, hvilken blufærdighed, hvilken hellig undseelse, så snart der i

samtalens løb eller for spøg undslap en af mine kolleger et atelierudtryk. De har kun set hende en to-tre gange, for De kom kun sjældent til mig, men set hende har De, så De ved, hvorledes hun så ud til at være.

Gantelot, der var mere mistænksom end de andre, fulgte en dag efter hende og så hende gå ind til Tardin. Fortvivlet over denne utroskab betroede han sig til Dax, uden at ane, hvor interesseret den, han valgte til fortrolig, var i sagen. Dax tog den, som det sømmer sig for en fornuftig mand; da han tænkte sig, at damen vel næppe lod sig nøje med tre elskere, fulgte han også efter hende og så hende gå ind til Hattermann. Det ville være komisk, ikke sandt? hvis det ikke var så modbydeligt. Det var Hattermann, som først fortalte Constantin hele denne historie, idet han spurgte ham, om han også var med. Constantin bad ham om at tie for min skyld, men det var for sent. For en mængde mennesker var jeg allerede genstand for latter, medynk eller foragt, og hjemme hos mig blev der tit efter bordet i rygeværelset talt sagte imellem gode venner om min kones forargelige levned, som Truchon, lægen, der uden tvivl stod for tur, ikke undlod at tage til udgangspunkt for et foredrag om dyrisk fysiologi.

"Du skulle blot have hørt, hvorledes din kone blev omtalt af dem, der skyldte hende mest!" sagde Constantin. "Du var ikke latterlig i de menneskers øjne; den uvidenhed, hvori denne skabning syntes at svæve med hensyn til dit værd, forhøjede det endog for dem. De beklagede, at en mand som du og et fruentimmer som hun var koblet sammen, og denne beklagelse var en frivillig hyldest, de bragte dit talent, din tillid og din værdighed. Hvilke besynderlige modsigelser rummer dog ikke

menneskehjertet! Der var ikke én af disse mænd, som ikke med den største glæde ville have gjort dig den vanskeligste tjeneste, ikke som en godtgørelse for den fortræd, han lønlig voldte dig, ikke engang for ved en sådan handling at mildne sine samvittighedsnag, men fordi mennesket, når han da ikke er et rent dyr, midt under sine voldsomste lidenskaber, undertiden uden selv at vide af det, vedbliver at være retfærdig og på det tidspunkt, da det gøres nødigt, på bunden af sin sjæl finder følelser som agtelse, venskab og deltagelse for den mand, han betragter som sin rival, sin fjende, som han kort sagt bekæmper på alle mulige måder.

I kærligheden uden for ægteskabet er der et mærkeligt moment, som kvinderne ikke aner. De, der tror på deres udviklingsmulighed, burde ufortøvet gøre dem opmærksomme på det. Det er måske det eneste argument, der kunne standse dem i deres fald. De skulle oplyse dem om, at i samme øjeblik de giver sig hen, dør kærligheden hos manden, og foragten begynder, umærkelig, usynlig for det blotte øje, i rudimentær tilstand, som alle naturlige spirer, tiden skal bringe til udvikling, men sikker og ikke til at få udryddet. Hvis de menneskelige følelser kunne undersøges under mikroskopet som legemerne, ville man se dette infusionsdyr blive til af sig selv, rustet med alle sine ødelæggende organer, og straks begynde på sit opløsningsværk.

Å, hvor kvinderne er dumme," vedblev Constantin. "Kunne de blot få i deres hoveder, at vi virkelig kun elsker dem, vi agter, og at vi hverken ville skøtte om at have den mest tilbedte elskerinde som moder, datter eller hustru, hvor ville de så ikke le os op i øjnene, når vi talte til dem om kærlighed uden også at

tale om ægteskab. Der er kun én måde at bevise en kvinde på, at man elsker hende, det er at gøre, hvad du har gjort, det er at give hende sit navn og at arbejde for hende. Hvad der falder uden for dette bevis, er kun snedighed, egenkærlighed og ryggesløshed."

44

Jo nærmere jeg kom Rom, des mere opsat blev jeg på hurtigst muligt at komme dertil og på at kunne tage fat på arbejdet. Hidtil havde jeg kun haft mine samtidige at kæmpe med, og dem var det ikke så svært at sejre over, særlig i en kunst, der er så lidet dyrket og kendt som billedhuggerkunsten i Frankrig. Jeg havde studeret og beundret, hvad jeg havde haft lejlighed til at se i vore muser, i afstøbninger og i kobberstik. Af renæssancetidens kunst havde jeg set og, så godt jeg kunne, tilegnet mig, hvad der er betegnende for den hos os, og i nogle af mine arbejder sporer man indflydelse fra Jean Goujon, Germain Pilon og hele den franske skole, der repræsenteres af Puget og de to Coustou'er, og hvis nationale originalitet til sidst – det er i alt fald min mening – forsvinder med Clodion.

Jeg var godt begavet, og min begavelse var blevet støttet af utrættelig flid. Jeg havde gjort så megen lykke i Paris, som man overhovedet får lov til dér. Jeg var berettiget til at anse mig selv for en af nutidens og måske også fortidens største kunstnere, særlig inden jeg havde fået de sammenligningspunkter, Italien gav mig. Ak, hvilken afstand imellem mig og disse mænd, som mine beundrere, mine venner eller folk, der ville være forbindtlige imod mig, stundom havde sagt, at jeg nedstammede fra i lige linje, uden at min beskedenhed havde taget synderligt anstød af det. Hvor meget manglede jeg ikke i over for mig selv at kunne anse mig for ligemand med visse kunstnere, hvis navne vi ikke kender, og hvis kostelige og mærkværdige frembringelser jeg stadig stødte på. De var skudt

op dér som i deres naturlige jordbund, og et eneste af disse værker ville i vore dage med fuld ret have gjort sin mester udødelig. Min hjerne, der var blevet overanstrengt af de sindsbevægelser, jeg nylig havde gennemgået, kunne ikke komme til ro igen, hvis ikke kunstnerbeundringen gav den en næring, der svarede til kærlighedens glæder og skinsygens kvaler. Kunne jeg, som andre hjertets martyrer har gjort, have anvendt den smerte, jeg bar på, i min kunsts og min hæders tjeneste, havde jeg været frelst og var virkelig blevet en mester. For at jernet på en gang skal blive stærkere og bøjeligere, må det først gøres gloende og så pludselig kastes i koldt vand. Består det prøven, er det ikke længere jern, men stål. Ligeså med sjælen. Til den bliver sat på sorgens prøve, er den menneskelig, efter den er den guddommelig.

Jeg havde altså hast med at komme til Rom og glødende, som jeg var, dykke ned i beskuelsens og selvfordybelsens beroligende vande. Jeg begyndte også at føle trang til at være ene. Der kommer under visse sorger et tidspunkt, da selv den oprigtigste vens venskab bliver unyttigt, ja rent ud sagt besværligt, når denne ven ikke stemmer fuldstændig overens med én på alle punkter. Man beklager, man skammer sig over, at man har trængt til en, som man skønner står under én på forskellige punkter. Man synes undertiden, at han er ubehændig og brutal, skønt han i virkeligheden er ganske den samme, han hele tiden har været. Det kommer af, at man pludselig tror at kunne undvære hans hjælp; man har lyst til at prøve sine egne hjælpemidler som en rekonvalescent, der prøver på at gå uden at støtte sig på den arm, der har holdt ham

oppe i hans svaghed, men som han nu støder fra sig med den utaknemlighed, der er et tegn på, at man er ved at komme sig.

Vi kom til Rom henimod midten af oktober. De kender ikke den evige stad. For den, der ikke kender den, nytter det ikke at beskrive den. Og desuden, dagen hælder, skyggerne bliver lange, det kuler op, træerne bøjer sig, skyerne støder sammen, støvet hvirvler, tordenen brummer, lynet sønderriver horisonten med et uhyggeligt glimt. Uvejret er ved at bryde løs. Jeg må skynde mig, jeg har ikke længere tid til at se mig om på vejen og studere jorden, der ryster under mig.

Så meget kan jeg imidlertid sige, at Rom straks kom til at stå for mig som det naturlige tilflugtssted for dem, der er hjemsøgt af store ulykker, hvis da minderne og vidnesbyrdene om de mindeværdigste begivenheder kan give den lidende trøst eller styrke over for de menneskelige tings intethed. Man er under alle omstændigheder næppe kommet til Rom, før man føler sig grebet, behersket, betaget af de imponerende filosofiske lærdomme, ruinerne forkynder for enhver, der går forbi dem.

De har set Versailles. Det store århundrede har, idet det slukkedes, efterladt et ubestemmeligt halvmørke, som solen ikke mere vil gennembryde, over den kongelige residens, over dens øde haver, dens forladte slot, dens genlyd givende gader, dens stumme guddomme, dens stillestående vande, ja over dens beboere. Man går så at sige på tåspidserne dér, som om man var bange for at vække nogen. Nå, Versailles er Rom med den forskel, som et århundrede giver imod tyve århundreder, med den forskel, som der er mellem det store og det umådelige, mellem tronen og korset, mellem et menneske og en gud. Versailles er en tidsalders mumie, Rom er skelettet af en

verden. Kun disse to byer kan sammenlignes med hinanden under de forhold, jeg har antydet.

Efter at have været otteogfyrre timer i den gamle stad, troede jeg, at jeg var frelst. Mennesket gik helt op i kunstneren. Der var i virkeligheden nok omkring mig til at kunne trøste et menneskehjerte i fire gange så lang tid, som jeg kunne gøre regning på at leve i. Min personlige sorg syntes mig pludselig ubetydelig og ussel over for alle disse herligheder. Mit forbavsede, blændede øje kunne knap skimte den længere på disse store vidder, igennem disse imponerende linjer. Den blev borte for mig. Det var en uhørt dristighed, afsindigt hovmod at lide i skyggen af dette Colosseum, hvor tusinder af mænd, kvinder og børn var blevet overgivet til den forsmædeligste død og var gået den smilende og syngende i møde.

Jeg skrev til hr. Ritz, takkede ham for hans gode råd, og meddelte ham, hvor fortræffeligt jeg havde det. Jeg bad ham om at komme ned til mig. Jeg lagde planer, som da jeg var tyve år, og beredte mig ivrigt og oprigtigt til at tage fat på livet igen.

Fra morgen til aften strejfede Constantin og jeg om i byen. Han fulgte mig overalt, interesserede sig for alt, forudsat at jeg gik ind på klokken fem-seks at spadsere med ham på Monte Pincio og ved Villa Borghese, som om vinteren på den tid er mødestedet for de fornemme romerske damer og damer, som går med døden i hjertet, men i Roms klima søger at opnå nogle års udsættelse. Han mente også, at hans fader ville komme og slå sig ned hos mig tillige med sin datter og svigersøn. Hr. Niederfeld ville let kunne opnå forflyttelse. Constantin skulle få det hele ordnet, når han kom tilbage, og ville så vende tilbage sammen med sin familie.

Jeg må tilføje, at siden jeg var kommet til Rom, var jeg blevet betydelig større i Constantins øjne. I Paris havde han egentlig aldrig, som man siger, taget mig alvorligt. Jeg var en gammel kammerat af ham, som han havde kendt i små kår; hans fader havde opdraget mig og gjort meget for mig; jeg lavede smukke marmorfigurer, som han ikke havde synderlig forstand på; jeg fik dem godt betalt – det var jo godt for mig, men i hans øjne var det en stilling, der lå langt under den glimrende og opsigtsvækkende løbebane, han havde valgt; havde det ikke været tilfældet, kunne han lige så godt have lagt sig efter billedhuggeriet, han havde jo frit valg. Constantins venskab for mig havde således hidtil haft en lille bismag af beskyttelse, velvilje og ringeagt.

Den hjælp, han i den sidste tid havde ydet mig, og som han var overbevist om, at han i mit sted kunne have undværet, eftersom han var militær, havde yderligere styrket hans bevidsthed om, at han var mig overlegen. Jeg hørte til dem, man måtte støtte, jeg var ikke vant til store kampe. Nå, nu viste jeg mig pludselig for ham fra en helt anden side. For kunstnerne er det fremmede land den samtidige efterverden. Dér vurderer man dem efter deres virkelige værd, upåvirket af rivaliseren, interesser og klikevæsen. Det viste sig, at mine arbejder var mere kendte og skattedes højere i Italien end i Frankrig. Så snart jeg kom til Rom, søgtes jeg ivrigt af alle de unge elever af Akademiet, der allerede betragtede mig som en mester, skønt jeg ikke havde drevet de officielle studier, som de nu var i lag med, og uden hvilke, der, hvis man kunne tro, hvad traditionens vogtere sagde, ingen frelse var at finde, men som de havde hast med at blive kvit. At udvikle sig på egen hånd, det

er målet for ungdommens ærgerrighed, og det mål havde jeg nået. Jeg skyldte mig selv alt, jeg lånte kun fra naturen, kort sagt, jeg var original, hvilket har meget at sige i kunsten.

Der blev ligefrem afholdt små fester for mig. Når jeg gik ud for at se på mindesmærkerne eller foretog en eller anden udflugt, havde jeg altid et følge med af frivillige disciple, der var stolte af at have mig i deres midte. De sørgede for at skaffe mig bolig, fandt et godt atelier til mig midt i byen på Piazza del Popolo, idet de gik ud fra, at mit hus straks ville blive et midtpunkt for studier, fremskridt og åndelig nydelse. De bad mig om at blive i Rom, idet de forsikrede mig, at jeg var den eneste, der ville kunne holde det kolde, ensformige Akademi i skak, som pinte dem, dette Akademi, som vi sender så mange håbefulde ynglinge til, og som bringer os lige så mange skuffelser. Uden at være en modstander kunne jeg blive et forbillede, en spore, og alle ville på den måde have nytte af min rejse.

Constantin var forbavset over, at han havde en ven, der var så mærkværdig en mand. Jeg havde skyndt mig med at forestille ham for mine unge kollegaer som en søn af Thomas Ritz, som jeg havde at takke for alt, hvad jeg kunne, men med undtagelse af de ved sådanne lejligheder brugelige smukke talemåder, var de meget sparsomme med lovtaler over for dette bekendte navn. Havde sønnen ikke været til stede, ville disse iltre og uforbeholdne unge mennesker rimeligvis, som det jo ligger for den alder, have medtaget faderen hårdt. Constantin følte sig slået af den forskel, de gjorde på Thomas Ritz og mig. Han blev ikke vred på mig derfor, ja bevidnede mig endog en vis ærbødighed. Han begyndte at forstå de glæder, vor i fred

vundne hæder bringer os, og beklagede han end ikke, at han havde valgt krigerbanen, beklagede han i alt fald troskyldigt og uden skinsyge, at han endnu ikke havde vundet en navnkundighed, der kunne måle sig med min.

De kan nok tænke Dem, hvilken hjælp denne tilfredsstillelse af min egenkærlighed i førstningen var mig. De, der havde forstand på min gerning, skattede mig efter fortjeneste, og æren skulle hævne mig på kærligheden. Så meget værre for den kvinde, som hverken havde set eller forstået, hvad der boede i mig, og som var så fuldstændig uvidende om, hvad jeg i virkeligheden var, at hun endog kunne forråde mig. Jeg følte hende så at sige ikke røre sig mere i mig; hun var død for mig, stendød.

Vidste mine ny venner allerede besked om den virkelige grund til, at jeg var taget fra Paris? Voksede deres deltagelse for mig som følge af min trang til hjælp og støtte? Jeg tror det, for ikke én af dem talte til mig om min kone, skønt de alle sammen vidste, at jeg var gift, som vi kunstnere altid ved besked om hinandens private liv. Var de på det rene med sagernes stilling gennem breve fra Paris eller havde Constantin røbet dem den? Lige meget, de vidste besked, og da de endnu ikke havde nået den alder, hvor kappestriden føres på kniven og gør én ubarmhjertig, brugte de ikke min ulykke som et våben imod mig, men søgte tværtimod ved at vise mig den ømmeste omhu at bortlede mine tanker fra den.

Ak, jeg var i skæbnens hånd; til trods for alle vore bestræbelser kunne jeg ikke slippe fra den. Constantin blev kaldt tilbage i tjenestesager og måtte forlade Rom, men lovede højtideligt, at inden der var gået en måned skulle han komme

igen med eller uden sin familie. Jeg havde nu fået mig fuldstændig indrettet og skulle i lag med en mængde arbejder, som jeg mente, at kun hans nærværelse hindrede mig i at tage fat på. Jeg fulgte ham til Civita Vecchia. Vi tog afsked med hinanden, snarere som om det var for tid og evighed end for nogle uger; det er altid fornuftigt, når man skilles fra en god ven, og da skibet, som førte ham bort, var forsvundet i horisonten, vendte jeg tilbage til Rom over den grønne, bølgeformige Campagna med dens pinjeskove, under hvis store kroner de svære, kraftige vildokser færdes, der på afstand i deres ubevægelighed tager sig ud som klippestykker, der har revet sig løs fra de nærliggende bjerge.

45

Jeg vendte tilbage, utålmodig efter igen at tage fat på mit gamle liv, der var blevet afbrudt så pludseligt og så længe. Jeg ordnede alle mine redskaber, gjorde mit ler i stand og smøgede ærmerne op som i fordums dage, da alt gik så let fra hånden, da morgenens inspiration fik mig til glad og let at springe ud af sengen, hvor kærligheden havde dysset mig i søvn. Ak, arbejdet er ikke en slave, der kommer, blot man kalder, inspirationen er ikke som en glædespige rede til at smile til en til enhver tid.

Når et menneske, der har viet sit liv til en så at sige mekanisk syssel eller til en af de gerninger, som andres behov og begivenheder, der hører til dagens orden, har kaldt til live og holder i gang, for eksempel en læge eller en jurist, søger trøst i arbejdet, er det straks rede. Det er nok så meget andre som ham selv, der yder ham denne trøst. Man kommer og banker på hans dør morgen, middag og aften, ja om natten med. Man trænger til hans opmærksomhed, hans erfaring, hans kundskaber, hans dygtighed, hans personlighed. Hans tanke får ikke et øjeblik tid til at dvæle ved ham selv. Man overhænger ham, man trætter ham, man plager ham, men man driver ham, enten han vil eller ej, ud i det almindelige røre, og til sidst får vanen bugt med hans smerte, som møllen under sin stadige omdrejning lidt efter lidt knuser de hårdeste legemer, der kommer under dens stene. Og så har disse mennesker oven i købet en støtte i bevidstheden om, at de gør nytte.

Kan det samme gælde for kunstneren, som i modsætning til dem kun kan producere, for så vidt som han stadig holder sin

fantasi vågen, som er nødt til at øse alt af sig selv, til selv at finde på alt, som på kryds og tværs gennemstrejfer idealets grænseløse verden, idet han studerer sig selv, undersøger alt i sig og tyve gange om dagen kalder sin sjæl frem med alt, hvad der er i den? Han kan ikke undvære ensomhed og eftertanke, og hvad andet fører ensomhed og eftertanke os tilbage til, når vi lider, end til erindringen om vore lidelser?

De linjer, bevægelser, fagter og stillinger, som det faldt mig så let at finde i ungdommens utålmodige begejstring, under kærlighedens rige glæder, gjorde nu oprør og strittede imod. Mit øje kunne ikke længere se, min hånd ikke længere forme. Jeg så på det udkast, jeg havde lavet, uden at forstå noget af det, og jeg blev stående hele dage foran det uden at røre mig, som om jeg selv var en billedstøtte. Så tørnede jeg omsider for første gang imod de fire ord "Hvad kan det nytte?" hemmelighedsfulde håndlangere for skæbnen, som, når tidens fylde kommer, venter på enhver, der har krævet mere af livet, end det har at give, og som kaster ham knust og fortvivlet til side. Hjertet havde kort sagt udtømt hjernen, og som følge af det misbrug, der var blevet drevet med mine følelser, var min ånd blevet afmægtig. De unge mennesker, der interesserede sig for mine arbejder, purrede forgæves ved mig.

"Nå, mester," sagde de, "hvad vil De så give os? Vi venter. Gid De snart ville tage fat."

Så forklarede jeg dem, at det var et meget vanskeligt arbejde, jeg havde for, og at jeg måtte være ordentlig på det rene med det for at kunne gøre det godt. Jeg udviklede mit syn på kunsten for dem, jeg fordybede mig i æstetikken. Jeg tilstod, at de storværker, jeg havde for øje, tog modet fra mig; de måtte lade

mig have tid til at få vejret over for alle de vidundere. Jeg skjulte, så godt jeg kunne, sandheden for dem. Så gjorde jeg gengæld og besøgte dem. Jeg hørte på dem, mens de undseligt betroede mig deres planer; jeg så på deres udkast, som de med ængstelighed viste mig og som mindede mig om min ungdom, der var så nær og dog allerede så langt borte. Deres forsøg var mangelfulde, men de havde troen. De troede på fremtiden. Deres liv tyngedes kun af materielle vanskeligheder. Jeg havde selv kendt fattigdom. Jeg vidste og sagde dem, hvor let man med en kraftig vilje holder den stangen. For øvrigt var jeg rede til at hjælpe dem, hvis de ønskede det, og jeg åbnede min pung for dem, men de lukkede den igen uden at tage noget af den. Så gav jeg dem gode råd, ikke blot angående vor kunst, men også med hensyn til, hvad der kunne gavne dem i deres private liv. Uden at fremstille mig selv personlig som eksempel søgte jeg at advare dem imod kærligheden, som jeg skildrede for dem som den største fare, der truer kunstneren. Mit hjerte, der i de sidste tre måneder havde været alt for spændt, trængte til at udgyde sig. Jeg søgte instinktivt en sindsbevægelse, som ikke havde noget med mine personlige følelser at gøre, men som jeg alligevel kunne give mit hjerte luft i. Jeg syntes, at jeg derved også måtte få mit hoved klaret, så at jeg atter blev herre over mig selv. Jeg kunne gerne have givet mig til at skrige og græde og kaste mig i armene på en eller anden; det bares mig for, at jeg så igen i fulde drag måtte kunne indånde den luft, som jeg så de andre omkring mig ånde så let, men som var ved at kvæle mig. Jeg interesserede mig for de mindste småting, mine ny venner fortalte mig, jeg talte med dem om deres mødre, om deres familier; jeg kaldte på tårerne, men de kom ikke, og mens

jeg bestræbte mig for at være god, da jeg ikke længere kunne være stor, greb jeg mig pludselig i en lav og lumpen følelse, som jeg aldrig før havde kendt. Et af de unge mennesker viste mig en billedstøtte, han lige var blevet færdig med, et mesterværk i henseende til ynde og smag, bevægelse og forhold. De kender den uden tvivl lige så godt som jeg, "*Pige med vindruer*". Den skaffede ham den romerske pris og vakte enstemmigt og vel fortjent bifald på sidste udstilling.

Ved De, hvad den første følelse var, der rørte sig i mig ved synet af dette arbejde? En følelse af skinsyge, ja, oprigtig talt af had over for den, som havde frembragt det. Jeg var lige ved at gribe en hammer og knuse det, så rede til at gøre ondt er det væsen, jeg bærer i mig. Det sortnede for mine øjne. Jeg fik dog behersket mig og rakte den unge mand en hånd, der var våd af sved, så han mærkede ingenting.

"Det er noget af det smukkeste, jeg har set selv i Rom," sagde jeg, "og jeg spår Dem en stor fremtid."

I flere dage tænkte jeg kun på denne bakkantinde. Havde jeg set dette værk i den tid, da jeg selv kunne frembringe noget, ville jeg have omfavnet kunstneren, for da ville jeg have ment, at jeg intet havde at frygte af ham; men i den tilstand, jeg nu befandt mig i, ulykkelig, landflygtig, dømt til uvirksomhed og goldhed, så jeg i denne kollega kun en rival, en fjende, som man ville benytte sig af til at angribe mig. Det er ikke så let, som man tror, at være upartisk og velvillig, når man har noget at tabe ved det, og fra det øjeblik af beundrede jeg i endnu højere grad, hvad Thomas Ritz havde gjort for mig.

Jeg begyndte først at komme lidt til ro, da en af den unge billedhuggers kammerater fortalte mig, at han havde hentet

motivet fra en græsk kamé fra Pompeji. Det var altså en kopi! Et plagiat! Et tyveri! Han ville aldrig nå videre. Jeg var ikke længere vred på ham. Således er vi mennesker, min ven, således er en talentfuld mand. Hvor vi må skamme os! Jeg spurgte imidlertid mig selv, hvorfor jeg ikke fulgte denne unge mands eksempel og udbyttede en andens fantasi. Man vænner sig ikke let af med at gøre lykke, og hvis man ikke selv har prøvet dem, lærer man aldrig at forstå de kvaler, en ånd lider, når den mærker, at den er i nedgang, søger efter midler til at føre publikum bag lyset og vedblivende vil, at man skal tale om den på samme måde som før. Det var kommet så vidt med mig, at jeg ville overliste mine godtroende unge venner. Da min fantasi ikke længere ville stå mig bi, tyede jeg, med den bagtanke, at jeg ville tilegne mig deres ideer, til deres, som jeg mente måtte være rig, fordi den var ung.

Jeg besøgte museer og privatsamlinger, jeg studerede kameer, mosaikker og medaljer. Jeg havde aldrig før kunnet lade mig inspirere af andre, og jeg kunne det endnu mindre nu. Jeg gjorde udkast til en halv snes forskellige arbejder, men fik ikke ét af dem udført. Mine tanker var andetsteds henne. Denne elendige kvinde havde stjålet min sjæl og mit geni.

46

Constantin kom ikke tilbage.

I det første brev, jeg fik fra ham, fastholdt han sin beslutning, men så havde pariserlivet atter lagt beslag på ham. De fraværende har uret – så meget værre for de ulykkelige. *Vae victis!* vil lyde gennem menneskeheden til alle tider. Constantin meddelte mig imidlertid alligevel alt, hvad Iza tog sig for. Hr. Ritz, som ikke vidste, hvilken tilstand jeg befandt mig i, havde, når han skrev til sin søn, mens vi var sammen på rejsen, bestandig undgået enhver hentydning til dette emne. Da Constantin kom til Paris, meddelte han mig med sin sædvanlige åbenhjertighed alt. For øvrigt troede han, at jeg var fuldstændig helbredet, og jeg havde vel vogtet mig for at rive ham ud af vildfarelsen.

Da Iza havde fået at vide, at jeg var rejst, var hun blevet rasende; hun havde lagt sag an imod hr. Ritz, som hun anklagede for imod al lov og ret at forholde hende hendes barn. Hun havde villet lade sin gamle elsker hr. Dax føre sagen, men han havde frabedt sig den ære og havde oven i købet givet rettens formand forskellige oplysninger om klagerindens tidligere liv. Var det nag, finfølelse eller retfærdighedsfølelse, der bestemte hans handlemåde? Lige meget, han havde gjort, hvad han burde gøre, det er allerede meget. Så havde hun prøvet på at indvirke på dommerne ved sine yndigheder, men de havde ikke ladet sig bedåre, og hr. Ritz var ble ven bemyndiget til at beholde Felix, som hans moder ikke des mindre kunne besøge en gang om ugen i overværelse af en af

hans husstand. I løbet af en måned havde Iza regelmæssigt indfundet sig, så havde hun indskrænket sine besøg til hver fjortende dag, og til sidst var hun blevet helt borte.

Hun boede hos sin moder, levede meget tarveligt, klædte sig som en ung pige og så ud, som hun højst var atten år. Hun havde aldrig været så ærbar og anstændig i sin fremtræden. Overalt, hvor hun kom hen sammen med grevinden og ikke var kendt, kaldte folk hende frøken. Constantin havde ladet folk følge efter hende og passe på hende, men der var ingenting at sige på hende.

Så snart Sergej var uden for fare, havde han for en sikkerheds skyld forladt Paris. Constantin havde set ham en to-tre gange, og de havde talt åbenhjertigt sammen. Serge var meget forelsket i Iza; han var næsten lige så ulykkelig som jeg, og da han var bestemt på at holde sit ord, anså han det for klogest at tage bort. For øvrigt måtte hun have penge nok. Han havde, foruden de foræringer, han havde givet hende, skænket hende betydelige pengesummer, i alt en firs til hundred tusind frank, som hun havde anbragt udmærket. Vor skilsmisse havde vakt opsigt. Jeg var så kendt, og hun var så smuk. Sandheden var ret hurtigt kommet ud til trods for grevindens og hendes datters udtalelser. Alle hæderlige familier havde lukket deres døre for hende, så de havde kun mænd om sig. Mændene har altid noget at vinde ved sådanne ægteskabelige katastrofer, og de antager sig konens sag, så længe hun er smuk, eller til de selv bliver gift, så lader de, som de ikke kender hende. Der måtte gives en grund for vor skilsmisse, således at skylden faldt på mig; det var altså mig, der havde forladt den ægteskabelige arne og var taget til Italien med en elskerinde. Jeg havde først sat min kones

medgift over styr, og jeg havde beholdt alt, om det så var hendes udstyr, som jeg havde givet den anden. For resten ville hun have forladt mig, hvis jeg ikke var rejst. Nu kunne hun sige alt: jeg tvang hende til at stå model for mig, jeg ville have ladet mine medhjælpere modellere hende; det eneste, hun havde kunnet opnå, var, at jeg indskrænkede mig til selv at modellere hende. Jeg viste disse arbejder til Gud og hvermand, og jeg drog rige folk til mig for ved siden af min kunst at drive en hemmelig og indbringende forretning. "*Pigen, som drikker*" var en nøjagtig gengivelse af hende, osv. osv.

Således omtrent var indholdet af Constantins breve. Jeg behøver ikke at sige Dem mere. De har her den hele række af bagvaskelser og repressalier. Man hørte på alle disse rygter, nogle troede dem, nogle troede dem ikke, og så gik man over til noget andet. Paris har ikke megen tid at ofre på det samme menneske.

Resultatet af det hele var, at jeg, på grund af duellen, som blev bekendt, og hr. Ritz' forsikringer, stod med palmer i hænderne.

47

"Jeg har nyt at melde!" skrev Constantin i et af sine sidste breve til mig. "Din kone og hendes moder er forsvundet, *subito*, som I siger der nede, efter at have solgt rub og stub. Det lader til, at det er deres agt ikke at vende tilbage til Frankrig. Lykke på rejsen! Det glæder mig meget på dine vegne. Der er nu intet i vejen for, at du kan komme her hjem igen, for du vil vel ikke blive for evigt i den evige stad. Ingen ved, hvor de er. Man antager, at de er i England eller i Holland eller i Tyskland eller i Sverige. Under alle omstændigheder er de ikke rejst for at træffe Sergej. Jeg har fået brev fra ham. Han er i St. Petersborg og står i begreb med at gifte sig."

Kan De tænke Dem, hvad der fo'r mig gennem hovedet, da jeg fik denne tidende om Izas bortrejse? Jeg bildte mig ind, at hun fortrød sin opførsel, at hun havde opført sig så godt, siden jeg rejste, for at overbevise mig om sin anger, at hun endnu elskede mig, at hun var rejst uden at sige det til nogen for at komme til mig, at jeg for anden gang ville få hende at se på min dørtærskel, at hun ville bede mig om forladelse, sige mig, at hun ikke kunne leve uden mig og forklare mig – hvad kan man ikke forklare i kærlighedssager, når man er kvinde! – hvorledes det hang sammen med den skrækkelige fortid, at den skyldtes en fysisk afsindighed, en uregelmæssighed, som hendes vilje ingen del havde i.

Der kan De se, hvor lavt menneskehjertet kan være!

48

Jeg foregav, at jeg ville på jagt i Campagnen. Jeg tog til Civita Vecchia, overbevist om, at Iza ville komme med et af de første dampskibe. I otte dage dage veg jeg ikke fra strandbredden, jeg stirrede ud i horisonten med en feberagtig utålmodighed, der havde besat både mit legeme og min sjæl – mine sanser var jo pludselig blevet optaget af at mindes og ønske.

Undertiden lejede jeg en båd og lod mig ro langt ud på havet, så snart der var en damper i sigte, for så meget snarere at få hende at se, som jeg ventede. Jeg sagde til mig selv:

"Har hun haft den gode indskydelse, kommer hun frivilligt og af egen drift tilbage til mig, kort sagt, elsker hun mig, vil jeg glemme alt. Vi vil aldrig tale om fortiden, det skal være, som om vi i dag har mødt hinanden for første gang. Fortiden er den døde evighed. Kommer hun blot så nær, at jeg kan nå hende, tager jeg hende med mig. Lad verden så sige, hvad den vil. Hvad har vi to for resten også med verden at gøre? Er vi ikke væsener for os selv, avlet i synd, og bør vi ikke elske hinanden anderledes, end andre folk elsker. Er jeg det første menneske, der, selv svag, har tilgivet en svag skabning. Er menneskeheden ikke lutter svaghed? Er ikke alle historier om kærlighed ens? Kvinden har fejlet, og manden har lidt; kvinden har angret, og manden har tilgivet. Hovedsagen er, at man elsker, at man føler, at man lever og skænker andre væsener livet, virkelige væsener eller fantasifostre. Hvordan kærligheden så end er, den er det første element i kunsten, den er dens livsluft. Deraf kommer

det, at jeg intet kan skabe fjernt fra hende, jeg elsker. Hun kommer! Jeg føler hende! Jeg ser hende! Hun kommer!"

Hun kom ikke.

Jeg så kun fremmede, mig ligegyldige mennesker stige i land og gå forbi mig.

"Måske er hun taget over land," sagde jeg til mig selv, og så vendte jeg tilbage til Rom.

Nej; hun var der ikke. Kun et brev fra fru Lespéron, som lige havde hørt, hvad der var sket, beklagede mig og ønskede mig til lykke med, at jeg havde bestemt mig til at søge styrke i den store kristne poesis kilde; hun tilråbte mig "Mod! Mod!" og rettede en poetisk udgydelse til mig, som endte således: "O! vinger! vinger! Hvem giver mig vinger?"

49

Da jeg var kommet tilbage til Rom, mærkede jeg, at min kraft var brudt. Jeg var færdig med alt, hvad der hedder forbavselse, sindsbevægelse, skinsyge, vrede, hævn, arbejde, venskab, misundelse, ja selv tilgivelse. Jeg ønskede blot at kunne kaste den alt for tunge byrde, som skæbnen havde lagt på mit hjerte og min tanke, fra mig, ligegyldigt hvor. Min modstandskraft var udtømt.

De har uden tvivl set et af de ædle dyr, der holder til i de fredelige skove, blive overrasket af jægeren, gøre et spring, idet det ramtes af hans kugle, sætte over hække og grøfter og forsvinde imellem træerne. "Jeg traf!" råbte skytten og imidlertid fortsatte dyret sit ilsomme løb forfulgt af de glammende hunde, der lidt efter lidt sakkede agterud. Havde det været muligt at følge efter det, ville man have set det standse efter kortere eller længere tids forløb og hvert øjeblik med febrilske bevægelser vende hovedet om imod en del af dets legeme, hvor nogle bloddråber begyndte at pible frem. Drevet af selvopholdelsens uimodståelige instinkt gik det endnu nogle skridt, så sank det i knæ, så sig om med et stift, allerede mat blik, og da det så, at det var ene, slæbte det sig ind i en tykning, hvor hundene, jægerne, alle de, som gør fortræd for deres fornøjelses skyld, ikke kunne trænge ind. Dér ville det, da det mærkede, at det var såret til døden, lide og dø i stilhed af dette sår, som til at begynde med knap var til at mærke, men som pludselig åbnede sig.

Sådant et såret dyr var jeg. Hvad jeg i kampens første hede havde taget for kraft, var kun feber. Jeg var ramt dybest inde. Det gjaldt nu kun om at resignere og dø så let som muligt.

Under påskud af, at jeg var optaget af arbejde, lukkede jeg min dør for alt, hvad der hørte livet og lykken til, for enhver, der tilhørte menneskeheden, som jeg ikke længere havde noget at gøre med. Jeg krøb tilmed i skjul for de unge mennesker, som for øvrigt efterhånden trak sig tilbage fra mig, da de ikke fandt alt, hvad de søgte hos mig. Man må ikke forlange andet af ungdommen, end hvad den kan give: begejstring og glemsel. Jeg tilbragte hele dagen i én og samme stilling, stum og ubevægelig skuende ind i min tanke.

50

Hvor kunne hun være henne? Hvorfor havde hun forladt Frankrig? Til hvilket himmelstrøg var hun draget med sit liv og mit? Så længe hun åndede den samme luft som jeg, tilhørte hun mig endnu. På afstand så jeg hende komme og gå, færdes med de vaner og på de steder, jeg kendte. Jeg havde været alt for mild. Jeg burde have ladet hende arrestere, dømme, indespærre, kort sagt, jeg burde have hævnet mig. Hun havde uden tvivl i nogen tid ventet, at jeg ville komme tilbage. Hun vidste så godt, at jeg elskede hende; hun måtte vide, at jeg ikke kunne leve uden hende. Hvor skulle jeg nu søge hende? Havde hun fået en ny elsker? En til?

Det var galt, at jeg havde fulgt Constantins råd. Nu kunne jeg se, hvor meget han brød sig om mig! Af og til sendte han mig som almisse et brev. O, de mennesker! Men jeg kendte dem. De havde lige fra min barndom ladet mig forstå, at jeg ikke måtte gøre regning på dem. Men min moder havde sagt, at jeg skulle henvende mig til Constantin. Min moder! Hvorfor havde hun bragt mig til verden? Det var hendes fejltrin, der var skyld i, at jeg ikke havde kunnet ægte en hæderlig pige! En hæderlig familie ville ikke have taget imod mig! Min stakkels moder! Hun var død af sorg! Hun kunne ikke længere gøre noget for mig! Hun lå død og kold i jorden. Hun ville aldrig have bedraget mig! Hun syntes, jeg var så smuk! Når hun gjorde min kone, som vidste besked om det hele, bebrejdelser, havde hun uden tvivl svaret hende, at det havde hun ingen ret til. Hvor hun må have lidt! Det var derfor, hun ingenting sagde.

Om jeg nu vendte hjem til Paris? Hvad skulle jeg dér? Jeg kunne opdrage mit barn, det ville måske trøste mig. Hvad kunne et tre års barn være for mig? Og hvad kunne jeg være for det? Det savner mig ikke, det har nok i sit legetøj! Bryder jeg mig for resten noget om dette barn, der er sin moders udtrykte billede? Det er bedre ikke at se det. Sådan gik det måske til, at min fader forlod mig! Jeg har været for hastig til at bryde staven over ham. Hvem ved, om han var mere brødefuld end jeg?

Sådan er altså livet!

Jeg, der er født uden for samfundet, har altså til trods for alle mine anstrengelser ikke kunnet slippe ind i det. Det gode var ikke til for mig. Jeg har været en kærlig søn, jeg har været en retskaffen, oprigtig og modig mand; jeg har været en tålmodig og troende kunstner, jeg har elsket uegennyttigt, tillidsfuldt, oprigtigt; jeg har ikke en eneste slet gerning at se tilbage på. Og hvad er så min løn! Jeg er forrådt, forladt, glemt. Og således vil det blive ved; jeg skal for fremtiden være ulykkelig, misundelig og ond, uden talent og uden kærlighed slæbe mig af sted, pint af menneskenes egenkærlighed og foragt, mens jeg venter på alderdommen, affældigheden og døden, for jeg er ung og kraftig, og døden vil lade vente på sig.

Hvorfor vente på den? Hvorfor ikke gå den i møde? Det hedder sig, at selvmord er en forbrydelse, det er ikke sandt. Det er menneskets mest umistelige ret, når det lider over evne. Er det en forbrydelse, så meget værre for Gud, som nøder os til at begå den! Er han overhovedet til, denne gud, hvis tjenere, der er fritaget for alle menneskelige pligter, følelser og lidenskaber, ud fra deres ligegyldighed byder os at lide, kæmpe og forsage? Hvad har denne gud, som de pånøder mig, gjort for mig? Har

jeg ikke på forhånd tilkøbt mig de få glade timer, jeg har haft, med allehånde kampe imod fattigdom, fordomme, uretfærdighed og arbejdet? Har jeg ikke bagefter betalt dem med alle hjertets, sjælens og åndens kvaler? Da jeg under suk og tårer bønfaldt denne guddom om at lade mig beholde min moder, lagde han så blot så meget som et minut til hendes liv? Da jeg i en stum bøn, som jeg havde lagt hele min sjæl i, anråbte ham om, at Iza ikke måtte have været mig utro, og at det, som var sket, ikke måtte være sket, gav han mig så dette bevis på sin magt og sin godhed? Hvilken advarsel, hvilken støtte, hvilken trøst har jeg modtaget af denne gud, som i tusinder af år døv og urørlig har været vidne til nogles forbrydelser, til andres sorger, til det ondes evige sejrsgang? Vil menneskeheden ikke snart opgive denne blinde underkastelse under traditioner, legender og dogmer, som et barns logik kan få til at ramle sammen med et eneste ord? Hans tid er omme, denne vrede gud, som i al evighed straffer millioner af skabninger for en enestes synds skyld, og denne ene er endda udgået umiddelbart fra ham selv. Hvis denne gud er til, så bør hele menneskeheden fornægte ham og jage ham ud af sin tanke og sit hjerte; den bør lade ham være ene i den hemmelighedsfuldhed, han indhyller sig i, og uden ham skride til erobring af sin ret og frihed. Trænger den til en gud, så lad den opdage eller opfinde en, som den kan forstå, og som vil gøre fælles sag med den.

Indtil da er livet en ulykke og døden en ret.

51

Således gjorde jeg som alle, der lider, min smerte til hele tilværelsens midtpunkt. Alt måtte dreje sig om den, og jeg gjorde de menneskelige og de guddommelige love til genstand for drøftelse. Der skulle ikke mindre til end en fuldstændig omvæltning af verden for at gengive mig den plads, jeg havde mistet. Alt, hvad de største ånder hidtil havde sagt og gjort til trøst for menneskeheden og for at fremme dens lykke, forekom mig ufuldstændigt, uretfærdigt og falsk, eftersom intet af det kunne trøste mig.

Jeg mønstrede historiens sørgeligste og mest opsigtvækkende katastrofer; jeg kunne have holdt ud i dem alle som en helt! Kun det, der havde ramt mig, oversteg mine kræfter.

Det var nu ikke helt blottet for sandhed. Visse overvældende ulykker stiller dem, der er ofre for dem, over andre mennesker, gør dem til genstand for hvert nyt slægtleds forbavselse og beundring; men de stakkels små huslige katastrofer, som der hverken er noget ædelt eller noget poetisk ved, som kun får folk til at le, når man skildrer dem, som menneskelig lystighed har besunget i alle tonarter, og som man dør langsomt og umærkeligt af, mens to store ubevægelige tårer brænder en i øjnene, den slags katastrofer kræver et ubegribeligt og latterligt heltemod, som man måske ville søge forgæves hos den slagne mand ved Pharsalus eller hos fangen på St. Helena.

Det var de tanker og betragtninger, jeg atter og atter tumlede med fra morgen til aften. Det var de mindst pinagtige. De, der

hjemsøgte mig om natten, var helt anderledes. Jeg sov nemlig ikke mere, og når jeg således lå vågen, forfulgte de samme billeder mig. Jeg havde dem stadig for øje ligesom de sorte punkter, der afbryder lysstrålen, som øjet uvilkårligt følger i rummet, indtil de smelter sammen med ætheren, og som aldrig så snart er forsvundet på højre side, før de kommer frem på venstre. Disse billeder var enten groteske eller lascive, men altid prægede af en afskyelig virkelighed.

Jeg så Iza, snart med en, snart med en anden, i alle mulige lidenskabelige stillinger. Ak, jeg behøvede blot at mindes for at gætte, hvad jeg ikke så. Så sprang jeg rystende fra isse til fodsål og badet i kold sved ud af sengen, rede til at knuse alt omkring mig for at skræmme og forjage denne hallucination.

Hvor tit har jeg ikke om natten lukket mit vindue op for at styrte mig ud af det! Hvor tit har jeg ikke nærmet min rageknív til min hals! Hvor tit har jeg ikke blottet mit bryst og stående foran spejlet søgt efter det sted, hvor jeg skulle støde kniven ind! I sådanne øjeblikke drev jeg sanseligheden så vidt, at jeg ville være vidne til min egen død. Kunstneren dukkede af vane op i mig igen midt under min forvildelse; jeg søgte en passende stilling at dø i. Eller også syntes jeg, at den død, jeg kunne give mig selv, ikke var tilstrækkelig, den var ikke smertelig nok for den ophidsede tilstand, jeg var nået til. Jeg ville have pinsler, jeg ville se mine ben knuses og høre dem knase under bødlens marterredskaber. Måske ville jeg finde en nydelse på bunden af den største smerte, som der følger smerte efter den højeste nydelse.

Og dog tog jeg ikke livet af mig. Jeg var blot syg til døden, besat af en vanvittig lyst til at dø, en tilstand, der er ufattelig for

den, der ikke har kendt den, en tilstand, i hvilken man lever, hvis man kan kalde det at leve, imellem trang til og rædsel for tilintetgørelsen. Man vil forlade den verden, hvor man kvæles, forlade den på en voldsom måde, og stadig standser man ved tærsklen til den anden. Det er hverken et lønligt håb om trøst eller en instinktiv angst for lidelse, der standser én, det er simpelt hen umuligheden af at kunne dø. Man beherskes af en spænding, som ingen grænser har, og som uophørlig fornyes uden nogen sinde at mindskes. Man nærer en ligefrem krampagtig, vanvittig, rasende attrå efter at dø; én hånd driver én fremad, en anden holder én tilbage. Man lever ikke længere, og man dør ikke. Det er det ubekendtes hysteri, det er det uendeliges satyriasis.

Hvem skulle tro, at en kvindes fejltrin kan volde sådan forstyrrelse i en mands hjerne? Ak, jeg forsikrer Dem, at jeg har lidt! I mine få lyse øjeblikke, forstod jeg godt, at hele ulykken kom af min ånds uvirksomhed, vant, som jeg i mange år havde været til at arbejde, studere og producere og nu i nogle måneder til stadig at kredse om den samme tanke. Jeg søgte altså noget, der kunne tjene til næring for denne udsultede sjæl. Ved De, hvad jeg fandt? De mest afsindige ideer dukkede op for mig som de eneste mulige: stifte sammensværgelser, stikke ild på, begå voldtægt, optræde som en Brutus, en Herostrat eller Tarquinius. Kort sagt, at benytte den modbydelighed, jeg følte for livet, som middel til at øve en eller anden stor udåd, gøre mig udødelig ved en eller anden nederdrægtighed, da jeg ikke længere kunne opnå det ved at øve ædle gerninger. Når De en gang ser en mand, der er ramt af en stor sorg, begrave sig og forsvinde i fuldstændig ensomhed, kan De være sikker på, at

han er på vej til vanvid, det er kun et tidsspørgsmål, det drejer sig om.

52

Jeg måtte imidlertid bestemme mig til ét af to: leve eller dø.

En aften – jeg havde i tre måneder ikke set noget menneskeligt væsen med undtagelse af min kammertjener, som jeg ikke sagde fire ord til i otte dage, og hvis tjeneste jeg så vidt muligt søgte at undvære – gjorde jeg en kraftanstrengelse, besluttede at rive mig ud af min ensomhed og brat at kaste mig ud i livet.

Der blev givet en særlig opsigtvækkende forestilling i Apolloteatret. Jeg gik derhen. Salen var fuld, strålede af lys, af diamanter og nøgne skuldre. I begyndelsen svimlede det for mig imellem alle de mennesker og under al den larm. Hvor var jeg? Hvad ville alle de mennesker? De gjorde et indtryk på mig som automater.

Jeg gik frem og tilbage i gangene, til tæppet skulle gå op. Jeg så to af Akademiets elever; de kom hen til mig; jeg vidste ikke, hvad jeg skulle sige til dem; jeg så forbavset, dumt på dem; jeg forstod ikke, hvad de sagde; jeg syntes, de var af træ, og fik lyst til at overbevise mig om det ved at banke dem på hovederne. Jeg gik fra dem for ikke at give efter for dette vanvittige indfald.

Jeg gik hen på min plads lige ved orkestret. Ved de første toner af den beundringsværdige ouverture til "*La Somnambula*" blev jeg grebet af lyst til at skrige, til at rive klæderne af mig, til at kaste dem, hvor det kunne træffe sig, og til splitternøgen at danse obskøne danse midt i salen. Hvad gik der af mig? Jeg hørte blodet bruse i mine øren, som om jeg havde en flod i hovedet. Jeg pressede tænderne sammen og knyttede

hænderne, opbød al den viljekraft, jeg havde tilbage, for at holde på min fornuft.

Foran mig sad en ung mand og en ung kvinde, der hviskede til hinanden og smilede, som to forelskede bør smile, når de hører denne musik, der er fuld af kærlighed. Jeg havde ikke øjnene fra dem.

"Jeg føler, at jeg må dræbe den mand," sagde jeg til mig selv.

I virkeligheden ophidsedes hele mit væsen – jeg syntes, at jeg kunne høre det brøle – imod denne uskyldige tilskuer, som ganske sikkert ikke anede noget om mit vanvid, og som blev ved at hviske til den unge pige. Hvorfor så han så lykkelig ud?

Min sidemand til højre slog takt med hovedet, min sidemand til venstre så i sin kikkert op på logerne. Jeg ville gerne have talt med en af dem for at blive rolig og komme til fornuft. Jeg var lige på nippet til at tilstå det hele for dem og bede dem om at passe på mig, men havde jeg båret mig så fornuftigt ad, ville jeg have røbet min afsindighed, så jeg blev ved med at sige til mig selv: "Jeg må dræbe det menneske!"

Hvad var der at gøre? Hvad skulle det blive til? Orkestrets crescendo hidsede mig mere og mere. Jeg gjorde en voldsom kraftanstrengelse, jeg hviskede til min sidemand med en stemme, der skælvede af attrå efter at sige noget ganske andet: "Undskyld min herre."

Og så gik jeg igennem salen, idet jeg sagde til mig selv: "Blot jeg nu når udgangen, uden at der sker noget!"

Jeg turde ikke kaste et blik på alle de ansigter, der bøjede sig frem for at se, hvem der således vovede at forstyrre hele forsamlingen. Jeg var bange for, at jeg skulle komme til at vrænge ad dem og fornærme dem.

Omsider nåede jeg ud i fri luft; jeg trak vejret dybt og nåede hjem, holdende mig tæt op ad husene, som jeg af og til støttede mig til for ikke at falde. Da jeg var kommet ind i mit værelse, segnede jeg om og slog hovedet, hvor de tanker huserede, som jeg ikke længere var herre over, imod gulvet og råbte til Gud:

"Men så frels mig dog! Jeg har jo ingenting gjort *dig*!"

Jeg blev liggende der på gulvet, til det blev dag. Da jeg vågnede, klaprede tænderne i munden på mig af kulde; jeg havde feber; jeg var bange for at blive syg i min ensomhed. Jeg havde jo aldrig levet ene, det var jeg slet ikke skabt til, der havde altid været nogen, som holdt af mig. Jeg gav mig til at græde og råbe "Moder!" som et barn, der er faret vild. Mit ildebefindende var måske rent fysisk. De besynderlige symptomer, min tilstand viste, var måske tegn på den romerske feber, der så tit hjemsøger fremmede.

Jeg sendte bud efter en læge. Han følte min puls; den slog lidt uroligt, men feber var der ikke noget af. Han så min tunge, han stetoskoperede mig, han spurgte mig ud om, hvorledes jeg levede og havde levet. Jeg fortalte ham, hvorledes jeg var blevet opdraget, hvorledes jeg havde levet, hvorledes jeg levede i Rom, som følge af en stor sorg, der havde forstyrret mit liv. Han rådede mig til at tage megen motion, arbejde regelmæssigt, nøjes med let kost og så at søge adspredelser, af og til kvinder, men kun af sundhedshensyn, uden kærlighed. Han udviklede for mig, hvorledes sundheden var ligevægten i evner og funktioner; hvis man krævede mere af det ene organ end af det andet, forstyrrede man denne ligevægt, sagde han, og så blev man syg; at jeg i adskillige år havde været vant til at gøre forskellige ting, som jeg nu af en eller anden grund ikke gjorde

mere; at det gjaldt om lidt efter lidt at tage de vaner op igen under andre forhold, eftersom mine livsforhold var blevet ændret; de fysiologiske love gjorde vedblivende deres krav gældende, og dem kunne ingen unddrage sig. For resten var jeg påvirket af sciroccoen, som aldrig havde været så stærk som for tiden; så snart tramontanaen begyndte at blæse, ville jeg føle mig noget bedre tilpas. Kort sagt, han rådede mig til at have tålmodighed, glemme, ikke have for megen sjæl, men leve godt og more mig.

53

De må, som jeg selv gør, undre Dem over den klarhed, hvormed jeg – alt for vidtløftigt – gør Dem rede for dette afsnit af mit liv. Man skulle synes, at det måtte stå for mig som en styg og forvirret drøm, som man pludselig vågner op af. Det synes forbavsende, at en hjerne, der er blevet rystet helt igennem, har kunnet bevare og er i stand til så tydeligt og bestemt at fremkalde indtryk, som den har modtaget imod sin vilje, som den har gjort sig al mulig umage for at skyde fra sig, og som man skulle synes, den måtte kunne holde borte. Det er nu imidlertid så. Jeg mindes ganske tydeligt de mindste enkeltheder af mit ophold i Rom, og jeg ville ved at anstrenge mig lidt kunne tilføje de tilsvarende datoer, jeg førte så at sige den gang en dobbelt tilværelse, og det ene af mine to Jeg'er var med ørkesløs fortvivlelse vidne til, hvad der rørte sig i det andet. Det er det Jeg, der husker.

Nu er jeg, hvad der for resten er endnu besynderligere, rolig. Som jeg straks ved begyndelsen af denne redegørelse sagde Dem, er jeg roligere, end jeg havde ventet. Efterhånden, som jeg har nedskrevet mit livs tildragelser, prøvet og dømt mig selv, er der mere og mere kommet en ubegribelig ro over mig. De vil have lagt mærke til, at jeg på mange steder har moret mig med at fortælle enkeltheder og udmale situationer, som om det, jeg havde at fortælle, simpelt hen var tildragelser, jeg havde været vidne til, og ikke den ynkværdige historie, jeg selv er helten i, ja jeg føler hverken noget til en forbryders angst eller samvittighedsnag. Jeg har på den eneste afgørende måde skilt

mig af med en virkelighed, der pinte mit liv og forstyrrede min fornuft. Det forekommer mig nu ganske ligetil, at jeg har handlet, som jeg har. Inden jeg kom så vidt, har jeg imidlertid kæmpet en hård kamp, jeg har i god tro søgt tilflugt i arbejde, i bøn, i venskab, i ensomhed, i selvmord, i videnskab, i loven og endelig i dens anger, der havde krænket og såret mig; jeg har tryglet om hjælp imod de kvaler, jeg ikke længere kunne udholde, men jeg fik intet svar. Så befriede naturen mig pludselig ved en uimodståelig, morderisk tilskyndelse for den djævel, jeg var besat af. Den forbrydelse, jeg begik, drev ham ud, gjorde mig rolig, helbredte mig. Umiddelbart efter var jeg atter i besiddelse af den ligevægt, som fysiologien gør til det fysiske og åndelige livs grundvold. Jeg blev atter herre over min vilje, ikke som efter min duel med Sergej, for nogle dage, men for bestandig, som De kan skønne af den redegørelse, som jeg nu i en måned uden feber, uden slaphed, uden lede har taget fat på hver morgen efter en fem-seks timers søvn, som jeg længe ikke havde kendt. Jeg er atter mand for at arbejde, og forundes det mig at leve, tror jeg, at jeg fuldstændig vil glemme dette ulykkessvangre afsnit af mit liv, som om det var noget, der ikke vedkom mig. Kort sagt, når jeg prøver og dømmer mig selv, betragter jeg mig som fuldstændig uskyldig.

Et velbegrundet forsvar må ikke blot støtte sig til det fysiske, det bør hvile på et moralsk grundlag. Jeg er pludselig, uventet blevet angrebet, krænket, såret i mine bedste og hæderligste følelser af et væsen, som jeg kun havde gjort godt. Først blev jeg fuldstændig bedøvet af det, så værgede jeg mig og slog min fjende ned. Var han sagesløs, fordi han ved sit angreb hverken betjente sig af pistol, kniv eller stok? Det kan hverken jeg eller

De eller nogen samvittighedsfuld dommer mene, eftersom De rakte mig hånden, så snart jeg blev arresteret, og hr. Ritz, hans svigersøn og de hæderligste mænd kommer og besøger mig og sætter mod i mig.

Vil De have et bevis til? Denne skabning, som jeg har elsket til raseri, har min sjæl, mit hjerte og min ånd ikke bevaret det ringeste spor af. Når jeg har nedskrevet det sidste ord om hende, vil hun være fuldstændig forsvundet af min fortid, ja jeg vil ikke engang mindes hende. Hvert af de blade, jeg har skrevet, og som De nu har læst, har løsnet en del af disse skrækkelige begivenheder fra mig. Jeg ser dem falde, som de hvide skorper, der lægger sig over brandsår, og under hvilke der danner sig en ny hud. Således ser jeg følelser, hvis cirkulation, om jeg så må sige, denne kvinde hindrede ved at stille sig mellem skabningen og mig, dukke op igen i mit hjerte, ja endog komme frem for første gang. Jeg smiler atter til naturen, til arbejdet, til Gud, som jeg så tit har spottet; jeg elsker min søn, som var mig ligegyldig, og som jeg var på vej til at hade; jeg ånder atter; jeg kan forstå; med ét ord, jeg er helbredet, efter at jeg har knust hovedet på den slange, der var ved at kvæle mig.

De betragtninger, jeg nu har fremsat, og de virkninger, det skete har frembragt, havde jeg slet ingen anelse om, førend jeg begik min forbrydelse; de er et resultat, ikke en grund, de er følge, ikke årsag. Min gerning var ikke overlagt, den var fuldstændig uvilkårlig, fuldstændig instinktiv, som når et menneske, der pludselig er ved at kvæles, knuser en rude for at få luft og straks vender tilbage til livet igen. Jeg blev frelst ved at begå dette mord; jeg ville hellere være blevet det på en anden måde, men det stod uden tvivl ikke i min magt.

Måske lå forbrydelsen i min skæbne; måske kunne jeg, da jeg var født uden for samfundet, kun værge mig ved midler, der lå uden for samfundsordenen; måske er jeg forbryder af natur og fødsel, som en ætling af Atreus eller Thyestes, og jeg fremsætter måske her, uden at ane det, forfærdelige tanker, som i og for sig er forbryderiske. Det er muligt, men i så fald er jeg blind, jeg er mig ikke mine gerninger bevidst, jeg ligger aldeles afgjort under for slægtsarven, og så er det ikke længere mig, man bør gå i rette med, dømme og fordømme; så er det ikke længere mig, der har begået dette mord, det er det hemmelighedsfulde væsen, jeg bærer i mig! Det er min fader! Det er den ubekendte!

54

Lægens besøg og råd kunne ikke ændre min tilstand; de var mig den gang til lige så liden nytte, som de nu synes mig fornuftige. Han havde næppe forladt mig, før jeg fik følgende brev fra hr. Ritz:

"Min kære søn!

Jeg skriver Dem til, fordi der er blevet overdraget mig to meget behagelige hverv. Adskillige af mine kolleger ønsker at optage Dem som medlem af Akademiet, skønt De kun er tredive år. Man holder af Dem, man ærer og agter Dem og ville gerne, særligt under de forhåndenværende omstændigheder, give Dem et offentligt vidnesbyrd om al den deltagelse, man med rette nærer for Dem. Jeg behøver ikke at sige Dem, min unge mester, hvor glad jeg vil være ved at se Dem indtage vort afdøde medlems plads, Dem, som ville kunne erstatte de fleste nulevende, først og fremmest mig. Jeg meddeler Dem dette i al fortrolighed, men svar mig blot, at De med fornøjelse modtager tilbuddet, så skal jeg nok sørge for resten. Og hold Dem altså rede til at rejse hjem, hvis De modtager det. De ved, at der er et hus, hvor Deres tilbagekomst vil blive fejret som en fest.

Så er der en anden ting.

En udlænding har henvendt sig til mig med forespørgsel, om statuen '*Ung pige, som drikker*' virkelig er udført i fuld størrelse i marmor, og om De vil sælge den. Han byder fyrre tusind francs. Det er en smuk sum, men jeg tror, jeg kan få halvtreds tusind for dette kunstværk; det bliver mere værd med tiden; det er

første rangs kunst. Nå, men halvtreds tusind francs for et stykke marmor er ikke at foragte, når man har et barn. Hvis De går ind på det, så send mig et ord, at jeg kan lade billedstøtten afhente i Deres bolig.

Jeg sender Dem min hjerteligste hilsen. Min svigersøn og min datter ligeså. Constantin er borte i tjenesteanliggender, men kommer hjem en af dagene."

Nedenunder stod der med store kluntede bogstaver:

"Jeg sender min lille fader et kys.

Felix."

Det var en tåre, en vanddråbe i denne ørken.

Som De har kunnet se, var mine tanker langt borte fra akademisk ærgerrighed. Mit rige var ikke længere af denne verden. Jeg svarede altså Nej til det første tilbud. Derimod gik jeg ind på at sælge "*Ung pige, som drikker*". Det ville være halvtreds tusind francs mere til Felix, og da en brav mand som Ritz ikke fandt noget at indvende imod, at jeg solgte denne erindring, havde jeg ingen grund til at modsætte mig det.

Jeg skrev et langt brev til min lærer og betroede ham alt, hvad jeg havde på hjerte. Denne mand var min eneste ven, så jeg burde intet skjule for ham, og jeg trængte desuden til at udtale mig til en, som jeg vidste holdt af mig. Jeg meddelte ham den beslutning, jeg havde taget, at det så at sige var blevet en nødvendighed for mig at gøre ende på mit liv. Jeg udbredte mig om, hvor unyttige menneskelige og guddommelige ting var over for visse ulykker; jeg benægtede, at der var noget Forsyn;

jeg opremsede navnene på alle dem, der havde lidt uretfærdigt; jeg drog slutninger af det imod Himlen, og idet jeg hidsede mig selv mere og mere, endte jeg dette brev med at bede hr. Ritz om at varetage, at mine testamentariske bestemmelser blev udført, og om at tage sig af min søn. Kort sagt, jeg optrådte i alle henseender over for ham som en døende, der ikke kan svare for den dag i morgen, uden at betænke, at et sådant brev mindre var en bekendelse end en opfordring, der kortelig kan sammenfattes således: "Sørg for, at jeg ikke dør!"

Svaret lod ikke vente længe på sig. Her er det. Den slags breve gemmer man.

"For at få Dem bort fra Deres dødstanker vil jeg ikke komme med unyttige betragtninger, som man plejer at give til bedste i sådanne tilfælde. Jeg vil ikke tale om, at da Gud har givet Dem livet, er han også den eneste, der har ret til at berøve Dem det. Jeg vil ikke tale om, at selvmord er umoralsk, ugudeligt, latterligt, at det ikke gør nogen blød om hjertet, at det snarere er et vidnesbyrd om fejhed end om mod. Alle den slags almindelige talemåder kender De. Kun ét vil jeg sige Dem: har Deres moder ikke lidt lige så meget som De? Jo, hun har sikkert lidt hundrede gange mere. Har hun taget livet af sig? Nej. Har hun ikke opdraget Dem til trods for, at hun var fattig og forladt, til trods for alle minder, al forhånelse og al skam? Trænger Deres barn, der allerede ligesom De i sin tid har mistet den ene af sine to naturlige værger, ikke dobbelt til Dem, som De trængte dobbelt til Deres moder? Således stiller spørgsmålet sig. De har ikke ret til at dø.

Jeg kan erstatte Dem over for Deres søn, skriver De i Deres brev. Hvordan ved De det? Og hvorfor vil De pålægge mig, en fremmed, en byrde, som De ikke selv vil bære? Ja, var De ærligt og redeligt bukket under i livets kamp, ramt i brystet på den fælles valplads, så ville jeg visselig gøre Deres barn til mit, og jeg ville opdrage det til at ære og agte sin fader. Men når De rømmer, når De kæmper imod os, hvad skal jeg så sige til det, og hvilket eksempel vil Deres frafald blive, når det selv skal tage kampen op?

Hvor tit har jeg ikke hørt Dem med rette anklage og forbande den, som har forladt Dem, og De havde endda Deres moder at stole på! Vil De nu give Deres søn den dobbelte ret til at foragte sin moder og fordømme sin fader? De ved, at et barn, som lider under strafværdige forældres fejl, ikke har let ved at vise dem overbærenhed og medlidenhed. Og kender De så endelig Deres søn, siden De tillægger ham så ringe betydning? Hvorfor er De ikke allerede hos ham? Han vokser til, hans hjerte vågner, hans forstand udvikler sig. Hvorfor skænker De andre hans første ord, hans første smil? Hvorfor er det os, der har fornøjelse af ham? Hvorfor prøver De ikke først og fremmest dette naturlige middel? Hvorfor søger ikke De, der påstår, at De lider skæbnesvangert under en ukendt faders indflydelse, ikke på forhånd at væbne Deres søn imod indflydelse fra hans moder, som De kun kender alt for godt?

De lider! Hvor det er nyt! Tror De, at De er den første, det gælder om? Lider ikke hele menneskeheden? Man forråder Dem, man bedrager Dem! Ja, det er en rar historie! De har ikke længere geni, De har ikke længere kærlighed! De har haft disse to ærkeenglevinger, som hæver mennesket op i de himmelske

sfærer! Hvor mange af Deres lige kravlede om på jorden den gang, beundrede Dem og misundte Dem? Tog de livet af sig, fordi de ikke kunne følge Dem? Har De ikke længere Deres kones kærlighed, så har De Deres barns; erhverv Dem den, gør Dem værdig til den. Har De ikke længere geniet, så har De arbejdet; kan De ikke længere frembringe mesterværker, så gør, hvad De kan; er De ikke længere kunstner, så bliv håndværker; kan De ikke længere skabe selv, så kopier. Lav trapperækværk, loftsornamenter, grupper til taffelure, bliv stenhugger eller murer, men røm ikke, tredive år gammel, kraftig, brav og agtet, som De er, fra en verden, hvor De har trængt til andre, og hvor andre trænger til Dem. Selvmord! Det kan være godt nok for ruinerede spillere, udmarvede udhalere og uredelige kasserere, og selv de misbruger det ikke.

Hvad Gud angår, som De spotter og fornægter, fordi han ikke vil åbenbare Dem sin hemmelighed, så begynd med at beundre, hvad han viser Dem, så får De ikke længere tid til at søge efter, hvad han skjuler for Dem. Indskrænk ham ikke til Deres lykkes eller Deres hovmods snævre enemærker. Lad ham handle, som det behager ham. Han ved, hvorfor han har skabt mennesket, han ved også, hvorhen han fører det. De skal vide, at han har nytte af Dem, eftersom De lever, og hjælp ham så godt De kan, eftersom han har villet give Dem en rolle i sit værk. Senere siger han Dem nok resten. Lad det være Dem nok, at han er til. De kan være så ulykkelig, at De stundom tvivler på det, De kan ikke være blind nok til bestandig at gøre det, og jo længere De når frem i livet, des mere vil De få øjnene op.

Religionen, som benytter sit navn til at begå uretfærdigheder, vildfarelser og overdrivelser, byder Dem hverken trøst eller

tilhold; den tilfredsstiller hverken Deres forstand eller Deres hjerte. De kan ikke tro på, at præster, der går klædt i atlask og er smykket med guld og ædelstene, som lader sig bære i bærestole, bor i paladser og nyder alle denne verdens goder, selv kærligheden, for de menneskers øjne, for hvem de prædiker afholdenhed og ydmyghed – at sådanne præster mener det oprigtigt. Hvad angår det Dem? Disse mennesker er ikke blot præster, men også mennesker som De og jeg, følgelig svage. Tilgiv dem! De ved ikke, hvad de gør. Skil kristendommens idé fra de mennesker, der udbytter den, og fra de dogmer, der forvansker den; se nøje på den og fald så på knæ. Er Gud noget enkelt sted i stedet for at være overalt, så er det dér; den er overbærenhed, den er styrke, den er moral, den er barmhjertighed, den er den sunde sans, den er det gode og det sande. Den har opdaget angeren, og den har opfundet tilgivelsen. Det er det, der gør den uforgængelig i en verden som vor.

De godkender ikke mysterierne. De tror hverken på, at Gud er blevet menneske, eller på miraklerne eller på opstandelsen eller på Guds moders ubesmittede undfangelse eller på sønnens guddommelighed eller på alle de fantastiske legender, traditionen har omgivet Jesu vandring her på jorden med. Hvad så? Det gør jeg heller ikke, men jeg betragter disse mærkværdige traditioner som prydelser, menneskene har måttet smykke ideen med for at gøre den tillokkende og få den menneskelige fantasi, der altid er opsat på det overnaturlige, og som hellere vil forbavses end overbevises, til at godkende den fra århundrede til århundrede. Det er kun skrinet, der er bestemt til at skærme den himmelske ædelsten, hvis glans den

kolde logiks pust ellers snart ville have ødelagt. Symboler! Påfund! Digt! Lad så være, men ær disse poetiske løgne, som vi kunstnere har gjort vort til at gøre evige; de er fulde af trøst og håb for de ydmyge, de svage og de enfoldige, som hverken har tid eller kraft eller evne til at drøfte. Nævn mig en positiv sandhed, der har udrettet så meget godt som disse fromme bedragerier; det kan De ikke, og mange andre mennesker har været lykkelige ved at tro på dem. Lad os ikke forhaste os med at vælge. Deres fornuft har for øvrigt forskertset sin ret til at være alt for stolt fra den dag af, da den ikke mægtede at værne Dem imod den kærlighed, der piner Dem den dag i dag. Den dag gjaldt det om ikke at tro.

Skulle jeg nu til trods for alt ikke have kunnet overbevise Dem, så dø, min kære søn; vi vil begræde Dem til trods for, at vi dadler Dem, for vi elsker Dem af vort ganske hjerte. Jeg skal nok tage mig af Deres søn, tvivl ikke på det, og når jeg går bort, vil min datter og min svigersøn gøre det. Jeg beder Dem imidlertid om at gøre mig en tjeneste, eller rettere sagt jeg forlanger det, for når alt kommer til alt, skylder De mig noget for fortiden og måske allerede noget også for fremtiden, og De har ikke lov til at gå herfra uden at betale, hvad De skylder. Lav mig en marmorkopi af Michelangelos *Moses* i en tredjedel af originalens størrelse. Jeg har hele mit liv igennem drømt om at komme i besiddelse af dette mesterværk gengivet af en mester. Der kræves ikke megen fantasi til at kopiere, der skal blot en smule tålmodighed til, og De behøver måske ikke andet til et sådant rutinearbejde, end hvad jeg har haft den lykke at lære Dem. Så betaler De mig, hvad De skylder mig, og jeg vil være

stolt af at eje det sidste arbejde, De har beskæftiget Dem med. Jeg mener det meget alvorligt med denne anmodning.

Jeg sender Dem mange kærlige hilsener og stoler på Dem, som De kan stole på mig."

55

Hvor denne livsvisdom på en gang var blid og fast! Med hvilken finhed og med hvilket indtagende skælmeri søgte dette ædle hjerte ikke at knytte mig til livet igen ved arbejde, taknemmelighed og værdighed!

Jeg svarede ham blot med følgende ord:

> "Jeg elsker Dem af hele min sjæl. De skal få Deres *Moses*. Jeg skal straks tage fat på den."

Jeg skaffede mig en formindsket gengivelse i gibs af den beundringsværdige billedstøtte og gav mig til at hugge løs på marmoret som en slet og ret marmorarbejder.

Efter at jeg i en fjorten dages tid havde drevet dette rent mekaniske arbejde, som kun krævede nøjagtighed og færdighed, begyndte jeg igen så småt at blive herre over mig selv. Ville jeg komme mig? Ville det lykkes mig at glemme? Hvilke løfter aflagde jeg ikke i løndom til Gud og mennesker, om dette mirakel skete! Da den store hebræers omrids begyndte at træde frem af massen, da skikkelsen løste sig ud fra blokken, da livet fik stenen til at skælve, udstødte jeg et glædesskrig. Jeg var åbenbart frelst, hvis der ikke igen stillede sig noget imellem mit arbejde og mig.

Jeg skrev et brev til hr. Ritz, der strømmede over af taknemmelighed og entusiasme. De mennesker, jeg ikke mere ville have set, vendte jeg frivilligt tilbage til. Jeg viste mig atter i Akademiet, hvor jeg ikke var blevet set i flere måneder. Jeg bad

et par af de unge mænd om at spille til middag hos mig; jeg gav dem undskyldninger for min opførsel, jeg kom med påskud. De troede dem, eller lod som om det troede dem.

Således gik der otte dage.

En formiddag modtog jeg så følgende brev:

"Igen en nyhed: Din kone er vendt tilbage efter at have opdaget nye guldminer i Californien; således kan alene hendes pludselige velstand forklares. Du kender nok det mageløse palæ i Cours-la-Reine, som prins Attikoff lod opføre? Din kone har købt det, fuldt møbleret og med alle mulige kunstsager og mærkværdigheder. Hun har kontant udbetalt grevens arvinger 2½ million; han døde nemlig pludselig i forrige måned. Samme dag, hun havde købt det, flyttede hun derind. Hun spurgte grevens folk, om de ville blive i hendes tjeneste, og de gik alle ind på det, med undtagelse af en engelsk kusk, som ikke ville køre for en enlig kvinde, som man hverken vidste det ene eller det andet om. Det er mageløst!

Din kone har imidlertid de smukkeste ekvipager i hele Paris. Hun modtager kun mænd, men vel at forstå: mænd af den fornemme verden, og det i et meget ringe antal. Hun har sin loge i den italienske opera, hvor hun vækker opsigt ved hvert besøg, for det må indrømmes, at hun er så smuk som nogensinde. Hun lader sig kalde 'Madame Iza'. Dronningemoderen er altid hos hende, besået med diamanter som en diplomats snustobaksdåse. En karet med Dobronowskiernes våben venter på dem ved teatrets port; en pudret tjener i silkestrømper og lysegrønt liberi slår vogntrinet ned for hende, og et par heste, der er deres tyve tusinde francs

værd, fører hende ud af den beundrende mængde. Fra fire til seks kører hun sig en tur i Boulogneskoven i åben kaleche med firspand. Hvad siger du til det? Besøg modtages i logen, i hotellet, men dyden er overalt. Alle de gamle venner er udelukket. Hvilket mysterium er det? Vor bankier Maurice har, blandt andre ubetydeligheder, der vedrører hende, en indskrivning alene på fem hundrede tusind livres i årlig rente. Diamanter, rubiner og perler har hun, som børn har kugler at lege med.

Man fortæller om, hvorledes hun er kommet til denne formue. Det er den simpleste ting af verden: Hun har arvet adskillige millioner; hun siger ikke, hvor meget der er tale om, og fortæller ikke, hvem den afdøde er. Men nu jeg har hørt, hvad folk siger, og det forekommer mig at lyde sandsynligt. Hun har en elsker. Men hvem? Man nævner ingen, i alt fald ikke højt, men sagte taler man om en konge – en udenlandsk konge selvfølgelig. Det er i virkeligheden også kun konger, der kan udfolde sådan en luksus på frastand.

Så har hun altså måske dog set sit snit til at nå den trone, moderen drømte om. Men hvem er den konge? *That is the question!* Man nævner flere, men man tør ikke holde på nogen bestemt. Man påstår, at den pågældende blev forelsket i hende, første gang, han så hende, at han længe er blevet afvist, og at han ligesom Jupiter har måttet forvandle sig til guldregn. Det er ikke mere ydmygende for en konge end for en gud. Han er så forelsket i hende, at han pludselig forlader sit kongerige for at tage inkognito til Paris. Han tilbringer en dag eller en nat dér – det beror på, hvad tid på døgnet han kommer – og så rejser han hjem igen og regerer. Det hænder også, at hun forsvinder i

otteogfyrre timer, uden at nogen ved, hvor hun begiver sig hen. Hun rejser alene.

Tjenestefolkene siger ingenting; jeg antager, fordi de ingenting ved, for vidste de noget, ville de nok i deres egenskab af tjenestefolk sladre af skole. Så meget er vist, at de stadig har holdt stand over for alle forsøg på at bestikke dem, for hele den store by er optaget af fru Iza, og rige lediggængere har gjort alt muligt for at få bestemte oplysninger. Forgæves. Kongen, stadig kongen!

Jeg har ment at burde meddele dig dette, for at du kan vide, hvad du har at rette dig efter, hvis du skulle have lyst til at vende tilbage til Paris. Egentlig talt er jeg glad over denne nye skandale. Den rejser en uoverstigelig skranke imellem denne skabning og dig. Jeg har hidtil været bange for, at hun skulle få dig i sin magt igen. Nu ville det ikke længere være tilgivelse, men medskyldighed, hvis du indlod dig med hende. Hun har haft den takt eller det hovmod kun at ville bære sit pigenavn. Så meget des bedre. Til sidst vil man ikke engang vide, at hun har været en hæderlig mands hustru, og det er alt, hvad der behøves."

Til min store overraskelse forstyrrede denne uventede nyhed ikke min ro. Min fjende angreb mig igen, men nu vidste jeg, hvor han var. Jeg lagde brevet på bordet og tog fat på mit arbejde igen, bestemt på ikke at tænke på noget som helst andet end *Moses*, til jeg var færdig med den. Jeg holdt først op, da værktøjet faldt ud af hænderne på mig, sov knapt en to-tre timer og tog fat igen, så snart jeg havde fået øjnene op.

Otte dage efter det nys anførte brev fik jeg et andet, der lød således:

> "Iza har skrevet til mig, at hun må tale med mig om nogle overordentlig vigtige ting. Jeg går øjeblikkelig hen til hende. Nærmere oplysninger med næste post.
>
> *Constantin.*"

Der kom intet med næste post.

Der kom to, tre, fire poster til, men stadig samme tavshed.

Moses' hoved var helt færdigt.

En formiddag blev der bragt mig et brev med en skrift, jeg ikke kendte. Det indeholdt følgende:

> "Bliv kun ved med at følge Deres gode ven Constantins råd. Men det skal De vide, at han er Deres kones elsker."

56

Målet var fuldt.

Jeg kaldte på min tjener og lod ham pakke de til en hurtig rejse nødvendigste ting i en rejsetaske. Jeg kastede et afskedsblik på min marmorblok, der syntes at sige til mig: "Rejs, men kom snart igen; jeg venter på dig," og så rejste jeg til Frankrig uden at vide, hvad jeg ville tage mig for dér, men med en forudfølelse af, at jeg snart ville stå over for det alvorligste øjeblik i mit liv.

Jeg sagde ikke en stavelse i de fire dage og nætter, rejsen varede. Mine rejsefæller må have antaget mig for en automat. Jeg spiste akkurat så meget, som var nødvendigt for at holde legemet oppe. Jeg tænkte ikke bestemt på noget som helst. Jeg blevet drevet frem af en skæbnesvanger tilskyndelse, opfyldt af bevidstheden om, at hvert skridt, jeg gjorde, førte mig nærmere til noget, som jeg ikke kunne undgå. Således må Jacques Clément [Note 4)] have følt sig til mode, da han rejste fra Rethel til Paris.

Jeg kom dertil klokken seks om morgenen. Jeg tog ind på *Hôtel de Paris* i Rue de Richelieu, og efter at have gjort toilette begav jeg mig hen til Constantin.

Han blev lidt bleg, da han så mig. Han kom imidlertid hen til mig og omfavnede mig. Jeg rakte ham det sidste brev jeg havde modtaget. Han læste det i et nu.

"Det er sandt," sagde han.

"Du er hendes elsker?"

"Jeg har været det en time, den dag, da jeg skrev til dig. Gud ved, at jeg ikke havde tænkt på det, men det havde hun. Hvilken triumf, om hun kunne gøre mig forelsket i sig og pine mig lidt, efter hvad der var foregået imellem os! Men det var ikke des mindre en slet handling, jeg dér begik. Nu forstår jeg, hvad du har måttet lide. Jeg er bukket under for hende, jeg, som troede, at jeg var så stærk. Da jeg gik fra hende, sagde jeg til mig selv: 'Du har villet hævne dig, din slange. Men skabninger af din slags har ingen magt over mig. Jeg vil ikke se dig mere'. Og dagen efter gik jeg igen hen til hende. Jeg blev ikke modtaget. Hun spillede sine kort godt. I tre dage har jeg været forelsket i hende. Å, havde jeg været det fruentimmers mand, og hun havde forrådt mig, så havde jeg ..."

Han brød af og tog sig op til panden.

"Hvad havde du gjort?" spurgte jeg.

"Jeg ved det ikke."

"Du havde dræbt hende?"

"Jeg nægter det ikke."

"Så er jeg stærkere end du."

"Måske. Er du vred på mig?"

"Nej, men jeg havde hellere set, at du åbenhjertigt havde sagt mig sandheden."

"Det var min agt at tage til Rom og fortælle dig det hele, men så ..."

"Nå, hvad så?"

"Ja, så – så blev jeg alligevel her. Hvad vil du i Paris?"

"Jeg kommer ganske simpelt hjem."

"For at blive her?"

"Ja. Farvel."

"Hvor går du hen?"
"Først hjem til mig selv – og så hen til din fader."
"Så ses vi altså snart igen."
"Ja."
Jeg gik.

57

Jeg gik til fyrst Attikoffs velkendte palæ ved Cours-la-Reine. Jeg ringede. Den svære port blev lukket op. Jeg gik over gården, der på begge sider var omgivet af stalde og vognskure med tage af zink, der funklede som sølv. Der blev slået to slag på en klokke for at melde, at der var en fremmed. Jeg gik nogle få trin op ad en stentrappe, der vender ud til kajen og stod ansigt til ansigt med en stor, svær lakaj i morgenliberi. Han holdt døren på klem.

"Jeg skulle gerne tale med fru Iza," sagde jeg.

"Hun er på landet."

"Er De vis på det?"

"Ja, herre."

"Hvornår tog hun bort?"

"I går."

"Hvornår kommer hun hjem?"

"I dag, tænker jeg."

"Hvad tid kan jeg træffe hende?"

"Det ved jeg ikke. Hvis herren vil skrive sit navn og komme igen, vil fruen sige mig besked, om hun kan tage imod Dem."

"Vel."

Manden havde uden tvivl af den tone, jeg talte i, skønnet, at det drejede sig om alvorlige ting, og at jeg havde ret til at tale, som jeg gjorde.

"Bor fru grevinden hos sin datter?" sagde jeg.

"Nej, herre, hun bor tæt herved, men hun er på landet med fruen."

"Godt. Lad mig så komme til at skrive."

Jeg gik ind i forhallen, et stort firkantet rum med mosaikgulv og pompejanske vægmalerier.

Midt i denne forhal så jeg på et fodstykke, der var pyntet med vandplanter, "*En ung pige, som drikker*", som Iza havde ladet købe under et andet navn, og som hun havde gjort til dette tempels skytsgudinde.

Jeg skrev blot på et stykke brevpapir: "Vent mig i aften," underskrev det, og gav lakajen den lukkede konvolut.

Hvad skulle jeg tage mig for til om aftenen? Jeg gik hen til Dem, min ven. Jeg fortalte Dem, hvorledes sagerne stod, og spurgte Dem, hvilke forsvarsmidler loven gav mig over for en sådan fjende. Loven kunne ikke gøre andet end lovformeligt at skille mig fra min kone og dømme hende til ét eller højst to års fængsel, hvis jeg kunne bevise, at hun havde gjort sig skyldig i ægteskabsbrud. Hvad mit navn, min frihed, min sjæl angik, kunne loven intet gøre for mig. Fru Iza ville stadig være fru Clémenceau, hun ville stadig kunne leve i samme land som jeg, vedblive at være rig og besudle mit og min søns navn. Kun døden kunne en gang skille os ad. Jeg takker Dem for de råd, De den gang gav mig; de var fornuftige, men i den tilstand, jeg befandt mig i, betød fornuften ingenting for mig.

Der var endnu adskillige timer, til jeg kunne indfinde mig hos Iza. Vi var i slutningen af april, den tid på året, da jeg en gang havde været så lykkelig. Hvorledes mon de steder, der havde været vidne til min lykke, så ud nu, mens der stod sådan en strid i mig? Hvad ville de råde mig til, hvis jeg besøgte dem og spurgte dem?

Jeg tog ud til Sainte-Assise.

Jeg vankede om der hele dagen optaget af mine minder. Jeg stod i over en time med ansigtet trykket op imod det lille gitter, jeg har omtalt, bag de blomstrende guldregntræer. Jeg lejede en båd hos færgemanden og roede hen til piletræet, hun i sin tid havde støttet sig til, til stedet, hvor vi plejede at bade os sammen. Jeg gjorde den fast ved den rod, som hun med så megen ynde havde grebet fat i for at komme op af floden, jeg så og jeg lyttede med albuerne støttede imod mine knæ og med hovedet hvilende i hænderne. Så gik jeg igennem parken, uden at nogen så mig, og satte mig under fyrretræerne midt på skrænten som for at overskue mit liv igen fra oven af; så kom jeg ind i skoven, som jeg gennemstrejfede i alle retninger, kort sagt, jeg indsugede på lykke og fromme så meget som muligt af den lykke, jeg i sin tid havde nydt. Hvem kunne vide, om jeg nogen sinde mere ville få disse elskede steder at se? Hvor var jeg i morgen?

Dagene var endnu temmelig korte. Klokken syv var det mørkt. Jeg vendte tilbage til Paris. Klokken ti indfandt jeg mig igen i palæet ved Cours-la-Reine. Den samme lakaj, som jeg havde truffet om morgenen, åbnede en af sidedørene i forhallen for mig, men nu var han i fuldt liberi, og to af hans kammerater, der var klædt som han, rejste sig og blev stående, mens jeg gik forbi. Lakajen førte mig igennem en række små sale betrukket med kinesisk silketøj, brokade og kniplinger, på en gang varme og friske, duftende af blomster, fulde af malerier, spejle, porcelæn og bronze. Derpå åbnede han endnu en dør, og jeg befandt mig i et kabinet i Ludvig den Sekstendes stil, hvis hvide og forgyldte paneler var prydet med malerier af Fragonard, og hvis sofaer, lænestole og stole var betrukket med

hvidt kinesisk silketøj overbroderet med dyr, mennesker og djævle i alle farver og alle skikkelser. Smyrnatæpper, rosentræs og lakerede møbler, søgrønne Sèvresvaser, grupper af sachsisk porcelæn, taffelure og armstager af Gouttière, det hele fuldt belyst som til fest.

En kvinde ventede i kabinettet. Det var grevinden, som uden tvivl var opsat på at få at vide, hvad jeg havde i sinde, og på at studere mig, inden hun lod mig få sin datter i tale. For at give sig den tilbørlige holdning gik hun, skønt hun for længst var forfaren i alle mulige situationer, hen foran et spejl og rettede på sin påklædning, som var kommet i uorden i vognen, hun lige var stået ud af. For øvrigt tog hun sig fornem nok ud i sin grå silkekjole med sorte fløjls sløjfer, til trods for, at hendes fingre strålede af kostbare ringe.

"Goddag, kære ven, hvordan har De det?" sagde grevinden i en moderlig tone, så snart tjeneren havde trukket sig tilbage, som om hun var ganske uvidende om, hvad der var foregået imellem hendes datter og mig, eller som om det var noget, hun så klart havde forudset, at der slet ikke var noget at undres over eller blot at mindes.

Jeg blev nu alligevel noget forbavset over denne ligefremme modtagelse.

"Tak, frue, jeg har det godt," svarede jeg og bukkede. Der var ikke andet at gøre.

"Er De kommet hertil for nylig?" vedblev hun.

"Jeg kom i morges."

"Vi har været på landet i dag, det er ikke mere end ti minutter siden, vi kom hjem. Iza kommer straks, hun klæder sig blot om;

hun var blevet så støvet. Det er en skrækkelig blæst i aften. De kommer fra Rom?"

"Ja, frue."

"Det er næsten fyrre år siden, jeg var i Rom med min fader. Jeg var meget ung den gang. Er De kommet tilbage for at blive i Paris?"

"Det ved jeg ikke endnu."

"Har De arbejdet der nede?"

"Meget lidt."

Det er en ordret gengivelse af hele vor samtale. Jeg ville måske have spurgt dette fruentimmer, om hun gjorde nar ad mig, hvis en dør ikke var gået op.

"Der har vi min datter!" sagde grevinden.

Iza trådte ind. De kan tænke Dem, hvad der rørte sig i mit hjerte og i min hjerne.

Hun gik igennem værelset og hilste på mig med et svagt nik og skyggen af et smil, men uden at sige et ord. Jeg syntes, at hun var blevet højere; måske kom det af, at hun var dristigere og myndigere i sin optræden. For øvrigt var hun blændende dejlig, fuldt udviklet, i sin ungdoms fejreste vår. Kun var der kommet noget, som ændrede hele hendes fysiognomi; det var rimeligvis hendes ny liv, der kastede et skær over hele hendes person. Hun lignede snarere et portræt, hun havde siddet for, end sig selv. Som hun var nu, var hun ikke ganske den samme, som før, som den Iza, hvis billede jeg bar i mig. Al beskedenhed, ja ethvert skin af beskedenhed var forsvundet fra dette ansigt, der havde fået et på en gang hovmodigt og udfordrende udtryk.

Hun havde en simpel hvid silkekjole på med opslag, som det var brug i Republikkens tid, med store, glatte læg, med kort liv

og lang nederdel, stærkt nedringet. Ikke et eneste smykke.

Moder og datter vekslede et blik. Moderens spurgte: "Skal jeg blive?" Datterens svarede: "Det behøves ikke."

Jeg havde virkelig også behersket mig, og ingen af disse to kvinder kunne – så lidt som jeg selv – forudse, hvad begivenhederne skulle føre med sig.

"Nå, moder, tak for i dag," sagde Iza højt, idet hun gik hen til moderen. "Så ses vi i morgen."

Grevinden kyssede sin datter på panden. "Ja, så ses vi i morgen," sagde hun.

"Du husker nok, at vi skal spise til middag sammen."

"Ja, klokken, seks; her."

"Du kan godt komme før; jeg tager ikke ud."

"Ja, så kommer jeg og bliver hele dagen hos dig. Du kan tro mig, om du vil," vedblev hun, idet hun så på mig, "det har virkelig fornøjet mig at se ham igen. Hvor det var kedeligt, at I ikke kunne komme til en forståelse med hinanden! Havde I blot begge to villet høre, hvad jeg sagde! Nå ...!"

Hun rakte mig hånden, som jeg rent mekanisk rørte ved.

Jeg troede, jeg drømte. Hun gik. Jeg var ene med Iza.

58

Hun gav mig et vink, at jeg skulle sætte mig, tog selv plads lige over for mig ved den anden side af et bord og gav sig til at lege med en papirkniv med jaspishåndtag i en skede af forgyldt sølv besat med granater og med en guldindlagt stålklinge.

Var det for at tage sig ud eller for at have et våben i hænde?

Jeg troede, at jeg ikke ville kunne få et ord frem, så der blev en dum, men uundgåelig pause. Hun brød den.

"Hvad skylder jeg Deres besøg, som jeg for resten ventede?"

"Ventede De det?"

"Ja."

"Hvorfor?"

"Fordi det efter det brev, De modtog i Rom, var højst sandsynligt, at De ville tage til Paris."

"Det er altså Dem, der har skrevet det brev?"

"Jeg har ladet det skrive."

"Hvorfor har De gjort det?"

"For at give Dem oplysninger om Deres ven, som han engang havde givet Dem oplysninger om Deres kone."

"Det er altså sandt, hvad der stod i brevet?"

"Har han nægtet det?"

"Nej. Hvorfor har De begået denne nye nederdrægtighed?"

"For at hævne mig."

"På hvem?"

"På Constantin, som har villet gøre mig fortræd og også har gjort det."

"Kunne De ikke have hævnet Dem på anden måde?"

"Jo, men jeg syntes, at denne måde var den bedste."

"De er altså et fuldstændig forvorpent fruentimmer."

"Jeg er, hvad De har villet, jeg skulle blive."

"Hvad vil det sige?"

"De skulle have tilgivet mig den gang."

"Var det muligt?"

"De ville jo tilgive mig nu, om så skulle være."

"Så det tror De?"

"Jeg tror ikke, jeg er sikker på, at De elsker mig, og at De aldrig vil elske nogen anden kvinde end mig. Hvis det ikke var tilfældet, ville De ikke sidde dér så bleg, som De er. Hvorfor skulle De heller ikke elske mig endnu, siden jeg stadig elsker Dem?"

"De?"

"Ja. Der gives ting, som man ikke glemmer."

Hun så mig lige i øjnene. Det begyndte at løbe rundt for mig.

"Hvorfor bedrog De mig den gang, når De elsker mig?"

"Det ved jeg ikke; fordi jeg kedede mig; fordi jeg var gal."

"Og de mænd ...?"

"Hvilke mænd?"

"De mænd, De har givet Dem hen til."

"Tror De, jeg kender dem? Tror De, jeg har skænket dem et blik? Hvad hedder de? Det husker jeg ikke engang. Jeg var uden tvivl sindssyg. Jeg tørstede efter ny sanseindtryk, men i grunden elskede jeg kun Dem. Hvorfor giftede De Dem med mig? Jeg ville være blevet Deres elskerinde, De ville have elsket mig, og så havde den historie været forbi. Tilbød jeg Dem det ikke? De, som havde mere erfaring end jeg, burde have gået ind på det. Ulykken er, at jeg blev Deres kone. Jeg ønsker intet

hellere, end at der var en udvej til, at jeg fuldstændig kunne give Dem Deres frihed igen. Hjemme hos os kan man blive skilt, når man har en kone som mig. Hvad skal man sige til det? Det er ikke min skyld! Sket er sket. – Hvor har De været siden i morges?"

"I Sainte-Assise."

"Hvor der må være smukt nu! Jeg har tit haft lyst til at tage derud. Skal vi tage derud sammen en dag?"

"Ja."

"Virkelig? Å, hvor De er god!" sagde hun, idet hun rykkede nærmere. "Hvornår? I morgen?"

"Ja, men på én betingelse."

"Hvad er det?"

"At vi bliver derude."

"Altid? For bestandig? Det bliver for længe. Og vinteren? Og desuden er jeg ikke min egen herre."

"Skøge!" Jeg hævede mine knyttede hænder imod hende. Hun fo'r tilbage og dækkede sit ansigt med begge hænder, uden tvivl af frygt for at få sin skønhed skamferet. Derpå bøjede hun hovedet, som om hun havde ventet slaget.

"Hvis De vil dræbe mig," sagde hun uden at skifte stilling og med en barnlig stemme, "så lad mig ikke lide."

"Hør, hvad jeg har at sige Dem."

Hun kiggede imellem fingrene hen på mig. "Sig Du til mig," sagde hun.

"Er det dit alvor, at vi skal tage derud?"

"Ja, jeg ved ikke ..."

"Svar."

"Nej."

"Vi må have en ende på det. Vil du dø sammen med mig?"

"Hvilken galskab! I vor alder! Hvorfor skulle vi dø, når vi elsker hinanden? Se på mig. Jeg er smuk, og det er du også, du er smuk, når du ikke er vred. Det er tidsnok at dø, når vi bliver gamle. Hvorfor skal du altid gøre det så dramatisk? Leve sammen efter alt, hvad der er foregået, kan vi ikke, det ville være grimt, man ville gøre nar ad os. Det vil jeg ikke, for jeg ved, at du er det hæderligste menneske i verden, som du er den største kunstner, der har eksisteret, hvilket du nu også har mig lidt at takke for. Du ved, at jeg kun havde én tanke, at komme i besiddelse af *"En ung pige, som drikker"*. Du har vel set den? Hvad det dog er for et mesterværk! Nå, lad tingene gå deres gang. Jeg trænger til at have luksus, larm og galskab om mig, lad mig følge min natur og lad dig nøje med, hvad jeg kan give dig. Vi ligner ikke hinanden. Du er inderst inde et barn, jeg er en slet skabning, men jeg elsker dig, og jeg vil være din igen. Jeg kender dig, jeg er sikker på, at du har været mig tro, selv da du hadede mig. Ikke sandt, du har aldrig givet dig hen til nogen anden kvinde end mig? Vidste du, hvor jeg er glad ved den tanke! Det er så godt at eje et væsen, som ingen andre har part i. Tag din beslutning. Du tilhører mig. Jeg er en skøge, en glædespige, en ussel og foragtelig skabning, det er vist, men du elsker mig. Det er en skæbne; find dig i den. Nu skal du høre, hvad vi skal gøre. Du skal blive i Paris, det kan ikke være andet, du må endnu frembringe mange smukke ting, det vil jeg have. Ingen må få at vide, at du har set mig igen, du skal aldrig tale om mig eller, når du gør det, skal du sige, at jeg er det foragteligste fruentimmer, det bryder jeg mig ikke om. Vil du vanære mig offentligt? Vil du lægge sag an imod mig? Loven vil

skille os ad, for vi er ikke skilt. Du ville kunne tvinge mig til at vende tilbage til dig, om du ville, men det vil du ikke. Du vil vende hjem alene, men ikke straks," vedblev hun, idet hun slog armene om min hals; "af og til, når du har lyst til at se mig, skriver du så blot det ene ord 'Kom!', så kommer jeg med tredobbelt slør for ansigtet, som da jeg kom fra Warszawa, du husker nok. Ingen skal vide, at det er mig, og en dag, en nat, en minut, ganske som det behager dig, tilhører jeg dig, helt og holdent dig, er din Iza som før, din ting, din hund. Vil du? Jeg vil."

"Min kone skal med andre ord være min frille?"

"Ord betyder ingenting."

"Og hvornår skal vi begynde på dette nye liv?"

"Når du vil."

"Straks?"

"Vil du tage mig med til i morgen?"

"Hvorfor skulle jeg gøre dig ulejlighed?"

"Her?"

Hun betænkte sig et øjeblik.

"Sæt nu, at kongen kom," sagde jeg, som om jeg gættede hendes tanker.

"Man har sagt dig ...? Der er ingen fare. Og hvad bryder jeg mig for resten om det nu, jeg er rig? Vent lidt, jeg vil lade mine folk gå til ro; men du skal gå, førend det bliver dag. Bliv her; jeg skal kalde på dig."

Og jeg følte mine læber blive berørt af hendes, der på en gang var glødende og iskolde, læber, der svarede til et legeme, i hvilket der aldrig havde været nogen sjæl.

"Jeg elsker dig!" sagde hun.

Så forsvandt hun.

Ikke et ord om hendes søn!

Jeg blev nogle minutter stående som bedøvet, så hørte jeg det ene ord "Kom!" blive åndet ud.

Jeg trådte ind i dette infame fruerbur, der var polstret fra øverst til nederst, et fængsel lavet af vat og atlask, indrettet til at kvæle kærlighedens skrig. Et blødt og blegt lys, som måneskin i en vinternat, faldt fra det gennemsigtige loft ned over hende, der imellem sengens forhæng bredte armene ud imod mig, og fik hende til at se ud som en marmorstatue.

Hvilken elskerinde ville jeg ikke få! Hvilket kendskab til nydelsen, og hvilken evne til at sætte den i scene! Det var virkelig en kurtisane, der nok var i stand til at gøre en konge forstyrret i hovedet og ødelægge et rige!

Treogtyve år!

Henved klokken et faldt hun i søvn, rolig som en jomfru.

Hvis den skabning var i live næste dag, ville hun gøre mig til den foragteligste mand på jorden.

59

Jeg stod op og gik ind i kabinettet for at hente den kniv, hun havde leget med to timer i forvejen; så gik jeg ind i sovekammeret igen og lagde mig på højre side af hende. Hun trak vejret sagte og regelmæssigt. Hun smilede. Aldrig havde hun været så smuk. Jeg så et øjeblik på hende.

Klokken slog to.

Jeg rørte let ved hendes skulder. Hun gjorde en instinktiv bevægelse med læberne som for at indsuge et kys.

"Elsker du mig?" hviskede jeg til hende.

"Ja," hviskede hun som i drømme.

Det blev hendes sidste ord. Jeg ville have, at det skulle være det sidste, hun sagde her i verden. Jeg lagde min hånd på hendes pande, bøjede hovedet tilbage og stødte så med al min kraft kniven i hendes barm under det venstre bryst.

Hun fo'r i vejret ved det voldsomme stød, men hun udstødte kun et suk og sank straks tilbage igen.

Jeg sprang ud af sengen og lyttede.

Hun åndede ikke mere. Kun nogle få dråber blod piblede ud af såret.

60

Jeg forlod palæet og flakkede om i gaderne til om morgenen. Ved daggry meldte jeg mig hos politiet.

30. juni 18..

Om "En morders bekendelser"

Forfatter: Alexandre Dumas *fils* (1824-1895).
Org.titel: *Affaire Clémenceau – Memoire de l'Accusé*, Michelle Lévy Frères, Paris 1866.
Denne udgave baseret på: Alexander Dumas den Yngre: *En Morders Bekjendelser (Affaire Clémenceau)*. Oversat af Fr. Winkel Horn. A. Christiansens Kunstforlag Kjøbenhavn – Kristiania 1898. Enkelte passager er hentet fra "*En Anklagets Erindringer*", Vordingborg 1867. *(Intet forlag eller oversætter er oplyst i udgaven, men den blev senere solgt fra L. Jordan i København som en del af en pakke til brug for lejebiblioteker)*.
Oversætter: Frederik Winkel Horn (1845-1895).
Redigeret af: Kim N. Jensen.
Forside: Efter maleri af Auguste Renoir (1841-1919): "*Les amoureux*" (1875).

ISBN 978-87-7979-777-2
© 2022 eBibliotek 1800
www.ebib1800.dk

Note 1: **Kærlighedens lyksalighed:** Félicité betyder lyksalighed. *Overs.anm.*

Note 2: **Imperia:** Forf. mener velsagtens dukken Olympia fra fortællingen "Der Sandmann". *Red.*

Note 3: **Pousserstok:** Modeller-pind. *Red.*

Note 4: **Jacques Clément:** En fransk munk, som myrdede Henri III af Frankrig i 1589. *Red.*